

**ANUARI DE
LA JOVENTUT
DE LES ILLES
BALEARS
2018**



**ANUARI DE
LA JOVENTUT
DE LES ILLES
BALEARS
2018**

Anuari de la Joventut de les Illes Balears 2018

Aquest *Anuari de la Joventut* és una iniciativa i el resultat de la col·laboració entre la Conselleria de Cultura, Participació i Esports del Govern de les Illes Balears a través de l'Institut Balear de la Joventut (IBJOVE); el Departament de Desenvolupament Local del Consell de Mallorca, a través de la Direcció Insular de Joventut, i la Universitat de les Illes Balears, concretament del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) i el Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. La iniciativa compta, a més, amb el suport de la Fundació Guillem Cifre de Colonya de la Caixa d'Estalvis de Pollença, Colonya.

Coordinació

Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (representants: Dra. Belén Pascual Barrio i Dr. Josep Lluís Oliver Torelló).

Secretaria

Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (representant: Dra. Rosario Pozo Gordaliza).

Comissió de seguiment

Observatori de la Joventut de les Illes Balears (representant: Sra. Assumpta Mas Liñares). Institut Balear de la Joventut (representant: Sr. Joan Ferrà Terrassa). Direcció Insular de Joventut del Consell de Mallorca (representant: Sr. Alejandro Segura Castelltort, Dra. Àngela Ramis Murillo i Sra. Rosalia Benítez Gil). Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (representant: Dra. Marga Vives Barceló).

© de l'edició: Institut Balear de la Joventut (IBJOVE) de la Conselleria de Cultura, Participació i Esports; Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES), Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la Universitat de les Illes Balears, i Departament de Desenvolupament Local del Consell de Mallorca, a través de la Direcció Insular de Joventut.

© de la foto de portada: Carlos Juan Martínez de Valdivieso Marqués, de la col·lecció *Trens de Sri Lanka*, finalista del certamen de fotografia ArtJove 2017.

Disseny i maquetació: Moiré
Impressió: Ulzama
ISSN: 2605-5139
Dipòsit legal: PM 1416-2018

El contingut dels articles és responsabilitat dels autors i autores. El seu parer no representa l'opinió de la Universitat de les Illes Balears, ni de l'Institut Balear de la Joventut de la Conselleria de Cultura, Participació i Esports, ni del Departament de Desenvolupament Local del Consell de Mallorca, a través de la Direcció Insular de Joventut. S'autoritza la reproducció total o parcial de l'obra, si se n'esmenta la font i l'autor o l'autora.

L'Anuari de la Joventut de les Illes Balears es pot consultar a les pàgines web de:

L'Observatori de la Joventut de les Illes Balears de l'IBJOVE:
<<http://observatorijove.caib.es>>
GIFES: <<http://gifes.uib.cat/>>
Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques: <<http://dpde.uib.cat/>>
Direcció Insular de Joventut del Consell de Mallorca:
<<https://joventut.conselldemallorca.cat/>>
Fundació Guillem Cifre de Colonya:
<<http://www.colonya.com/cms/estatico/bl/colonya/web/ca/lobra-social/index.html>>

Contacte:

Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. Ed. Guillem Cifre de Colonya. Campus de la UIB. Ctra. de Valldemossa, km 7.5. 07122 Palma (Illes Balears).
Tel.: +34 971 17 30 85.
<<http://gifes.uib.es/Location-and-Contact>>

Observatori de la Joventut de les Illes Balears. Institut Balear de la Joventut. C/ de l'Uruguai, s/n. 07010 Palma (Illes Balears).
Tel.: +34 971178951. Contacte:
observatorijove@ibjove.caib.es

**ANUARI DE
LA JOVENTUT
DE LES ILLES
BALEARS
2018**

Presentació	11
Pròleg	13
Introducció	17

LA JOVENTUT A BALEARS: CONTEXT SOCIODEMOGRÀFIC I NORMATIU

1 30 anys de normativa en matèria de joventut a les Illes Balears (1985-2015)	23
ASSUMPTA MAS LIÑARES JERONI SARD BRUNET	
2 Joves balears en dades: una breu anàlisi de la realitat juvenil a les Illes Balears	41
ASSUMPTA MAS LIÑARES AINA MILLÁN PONS	

INICIATIVES DE LES ADMINISTRACIONS

3 Construcció del servei per a joves extutelats a les Illes Balears	89
FINA SANTIAGO RODRÍGUEZ MARTA CARRIÓ PALOU	
4 Les polítiques laborals per als joves a Balears: el cas de la Garantia Juvenil	99
FRANCISCO CAPARRÓS ALCARAZ LLORENÇ POU GARCÍAS JUAN FRANCISCO VILA GÓMEZ	

- 5 Berenars en català**

MARIA CLAPÉS NICOLAU | DAMIÀ TOMÀS CERDÀ | FRANCISCO PALMER AMER

121
- 6 AlternaNits, oci saludable a Menorca**

MAGDALENA SEGUÍ JOVER | FRANCESC COLL CARDONA

137
- 7 Programa d'oci alternatiu participatiu - Vilajove nit**

BELÉN CARDONA ROSELLÓ

153
- 8 «Vida digital», el programa de promoció de la ciutadania digital per a joves de les Illes Balears**

MARÍA JOSÉ MONZÓ I ALMIRALL

165

INICIATIVES DE LA SOCIETAT CIVIL

- 9 Consells de la joventut. Origen i importància**

BARTOMEU MORENO CAIMARI

183
- 10 La participació estudiantil com a eina d'apoderament ciutadà. Anàlisi i propostes de polítiques a les Illes Balears**

MARIA RODRÍGUEZ ALCÁZAR | CARLES LÓPEZ PICÓ | PAU ROIG MAS | PEPE MARTÍNEZ GARCIA

199
- 11 Voluntariat i joventut**

MARGARITA GAYÀ VICENTE | GERARD MARCH TERRÉS

219

RECERCA I DEBATS OBERTS

- 12 Nova pornografia i canvis en les relacions interpersonals. Balears front Espanya**

LLUÍS BALLESTER BRAGE | CARMEN ORTE SOCIAS | ROSARIO POZO GORDALIZA / RED JÓVENES E INCLUSIÓN

231
- 13 La identitat dels adolescents d'origen immigrant: la transició vital des del canvi cultural**

ANDREU MIR GUAL

267
- 14 Una dècada de tesis doctorals sobre joventut (2008-2018)**

MARIA ANTÒNIA GOMILA GRAU | MIREN FERNÁNDEZ DE ÁLAVA | ROSARIO POZO GORDALIZA

283

**EL MONOGRÀFIC DE L'ANUARI:
Joves i benestar psicològic i emocional**

- 15 La salut mental dels nostres joves** 299
ISABEL FLÓREZ FERNÁNDEZ | TERESA JIMENO BELTRÁN |
MARÍA CARRERA FERRER
- 16 Factors clau del suïcidi en adolescents** 313
CARMEN ORTE SOCÍAS | LYDIA SÁNCHEZ PRIETO |
MARGA VIVES BARCELÓ | MARÍA VALERO DE VICENTE |
LLUC NEVOT CALDENTEY
- 17 Coordinació Autònoma de Drogues de les Illes Balears** 339
EQUIP DE LA COORDINACIÓ AUTONÒMICA DE DROGUES
- 18 La Consulta Jove, un espai per acompanyar el jovent cap a la salut afectivosexual** 351
M. CLARA VIDAL THOMAS | JOANA RIPOLL AMENGUAL |
M. ANTÒNIA FONT OLIVER | KATYA MOLINAS MUT
- 19 La convivència escolar des de la percepció dels adolescents** 369
JOSEP LLUÍS OLIVER TORELLÓ | MARGA VIVES BARCELÓ |
MARTA ESCODA TROBAT
- 20 Joves i benestar: situació i satisfacció personal, acadèmica i laboral** 387
BELÉN PASCUAL BARRIO | JOAN AMER FERNÁNDEZ |
VICTÒRIA QUESADA SERRA

PRESENTACIÓ

Teniu a les vostres mans la primera edició de l'Anuari de la Joventut, un instrument que esperam que sigui clau en la difusió i el desenvolupament de les polítiques de joventut. Aquesta publicació compta amb tots els ingredients per aconseguir-ho: rigor acadèmic, perspectiva àmplia i col·laboració entre institucions, les quals tenim l'obligació de posar els recursos necessaris per analitzar el benestar i el futur dels nostres joves, planificar-lo i intervenir-hi.

Fanny Tur Riera

Consellera de Cultura, Participació i Esports
del Govern de les Illes Balears

Des del Consell de Mallorca ens plau presentar l'Anuari de la Joventut de les Illes Balears. Aquesta publicació és especial per a la nostra institució, ja que és una eina per al món acadèmic i professional relacionat amb la joventut i, a més, perquè és el primer resultat d'una tasca interinstitucional, una vegada transferides les competències de joventut i lleure al Consell de Mallorca. Desitjam que aquesta publicació sigui útil i la primera de moltes actuacions compartides.

Joan Font i Massot

Conseller de Desenvolupament Local
del Consell de Mallorca

Sens dubte, el sector social de la joventut, en totes les seves vessants, desperta l'interès del gruix de la societat. Entendre'n les dinàmiques, les dades, els treballs i les investigacions que es fan contribuirà que les administracions públiques competents puguin adoptar les millors polítiques. Per a la Fundació Guillem Cifre de Colonya, participar en l'edició d'aquest Anuari de la Joventut és un privilegi i alhora una oportunitat per donar suport una iniciativa que contribuirà al benestar i al desenvolupament de la societat de les Illes Balears.

Josep A. Cifre Rodríguez

President de la Fundació Guillem Cifre de Colonya
i de Colonya Caixa d'Estalvis de Pollença



Jorge Benedicto Millán

Catedràtic de Sociologia de la Universidad Nacional de Educación a Distancia. Ha estat professor visitant a la Universitat de Florència i a l'Observatoire Jeunes et Société du Institute Nationale de la Recherche Scientifique del Quebec. És membre del Grupo de Estudios sobre Sociedad y Política (UCM-UNED) i del Grupo de Trabajo 'Juventudes, Infancias: Políticas, culturas e instituciones sociales' de Clacso. És president del Comité de Investigación en Estudios de Juventud de la Federación Española de Sociología i forma part de l'equip investigador de la Red de Excelencia de Estudios en Juventud y Sociedad 2.0. És el director de l'*Informe Juventud en España 2016* publicat per l'INJUVE. Especialitzat en la investigació sobre joventut, ciutadania i política, ha publicat un bon nombre d'articles científics i informes sobre la matèria. Ha estat director del Posgrado en Juventud y Sociedad organitzat per la UNED i l'INJUVE, així com consultor de l'Organización Iberoamericana de la Juventud i assessor internacional del PNUD-Honduras.

Conèixer la joventut, visibilitzar els joves

JORGE BENEDICTO MILLÁN
Catedràtic de Sociologia de la UNED

Una de les idees en què coincideix la gran majoria dels experts en joventut i en polítiques socials és que els joves i els seus problemes no han ocupat tradicionalment un lloc destacat en l'agenda pública del nostre país, ni tampoc en l'agenda governamental. És cert que en ocasions rompen aquesta barrera que els relega a posicions secundàries dins de les prioritats col·lectives, però quan ho fan solen aparèixer en l'espai públic envoltats en múltiples estereotips que distorsionen i sobretot oculten una realitat juvenil complexa.

Són molts els exemples que es poden citar d'aquesta distorsió de la situació de la joventut espanyola quan es converteix en objecte de l'atenció dels mitjans i de l'opinió pública en general. És el cas, per exemple, dels famosos *ni-nis* i la seva aparent indiferència per integrar-se en la socie-

tat, o la preocupació social pel que es consideren excessos d'un model d'oci juvenil desbocat i hedonista o el (des)interès d'una joventut sovint titllada d'individualista i poc solidària pel que ocorre en l'àmbit col·lectiu. En tots aquests casos es tendeix a oferir una imatge simplificada de la problemàtica juvenil, sense atendre l'enorme varietat de situacions existents ni, tampoc, tenir en compte adequadament els condicionaments que determinen les seves respostes davant la conjuntura en què viuen. El resultat últim d'aquests processos comunicatius és que s'acaba invisibilitzant els mateixos protagonistes, això és, els joves i, consegüentment, les seves necessitats, problemes i demandes.

La crisi per la qual hem travessat en la darrera dècada semblava haver tengut l'efecte de revertir en part

aquesta situació. Les dificultats dels joves per accedir al mercat de treball, per aconseguir un habitatge, per independitzar-se de la protecció familiar... s'havien convertit en aquests anys passats en un tema recurrent que semblava haver despertat una sensibilitat nova en la societat espanyola respecte a les difícils circumstàncies vitals de les noves generacions en el nostre país. Tanmateix, quan els moments més greus d'aquesta crisi comencen a superar-se i entrem en una nova etapa de gestió de les seves conseqüències, tot apunta que tornam a la situació anterior. Apareixen noves prioritats col·lectives i noves necessitats que releguen novament la problemàtica juvenil a una posició subordinada.

La pregunta que sorgeix immediatament és com fer-ho per visibilitzar els joves en aquesta conjuntura de reconfiguració profunda de les estructures socials i polítiques. Abans de discutir possibles estratègies a seguir, resulta fonamental aprofundir en el coneixement de la complexa realitat juvenil, de la seva heterogeneïtat interna i dels processos de canvi als quals aquests joves s'estan veient abocats per respondre a un context socioeconòmic advers. Conèixer com s'han transformat les expectatives vitals de les diferents generacions en les darreres dècades i el paper que han acomplert els poders públics en el

desenvolupament de les seves capacitats com a ciutadans crítics i compromesos són aspectes crucials per entendre el camí recorregut fins ara. Perquè si la crisi ens ha ensenyat res ha estat la debilitat estructural d'unes polítiques de joventut que han demostrat ser polítiques públiques perifèriques que a la primera investida desapareixen o, si més no, perden gran part de l'efectivitat.

La feina dels investigadors des de l'acadèmia i des d'altres institucions dedicades a la producció de coneixement constitueix una peça imprescindible en aquesta tasca de superar estereotips i conèixer cada dia millor com canvien les prioritats vitals dels joves. A Espanya disposam d'una llarga tradició d'estudis de joventut (vegeu el n. 110 de la *Revista de Estudios de Juventud*) que, des de diferents disciplines i perspectives analítiques, han permès aprofundir en moltes variades dimensions de la condició juvenil. Els informes de joventut que es fan ininterrompudament cada quatre anys des de 1985 són, tal vegada, el millor exemple d'aquest treball investigador continuat.

No obstant això, a pesar de la quantitat d'investigació acumulada aquests anys la seva repercussió segueix sent limitada a l'hora de dissenyar accions, tant públiques com privades, en matèria de joventut. I això es deu, en bona part, a l'escàs

pes que tenen els plantejaments integrats en els quals investigació, política i pràctica estableixen relacions d'intercanvi multidimensional, aprofitant les sinergies entre els tres àmbits i col·laborant en la producció social del coneixement sobre la joventut. A més de la perspectiva de la investigació acadèmica, resulta imprescindible incorporar la perspectiva pràctica dels professionals que intervenen en el món juvenil i la dels responsables públics que amb els seus projectes i decisions incideixen directament en les oportunitats vitals dels joves.

Ja fa uns anys la gran experta europea en joventut Lyne Chisholm va proposar la idea del triangle màgic com a fonament d'unes polítiques de joventut més eficaces. Segons aquest esquema la feina en matèria de joventut hauria de basar-se en una interrelació dinàmica i fructífera entre poders públics, societat civil i acadèmia, que tendria com a eix i referència els mateixos joves. El resultat hauria de ser que els joves passessin de ser objectes passius de l'acció dels adults a visibilitzar-se en el centre de l'escenari com a subjectes actius del seu desenvolupament.

L'anuari que es prologa aquí constitueix un exemple magnífic d'aquest plantejament integrador, en què trobam les perspectives de diferents actors: administració, societat civil, investigadors... Tot això acompanyat

d'un interessant treball d'anàlisi de la realitat juvenil a les Illes Balears i de l'experiència acumulada en aquests darrers trenta anys en matèria de polítiques de joventut. Més enllà de l'interès dels diversos treballs que es reuneixen en la publicació, i de la gran quantitat de temes que s'hi tracten, l'aspecte que m'agradaria destacar és la integració de diferents mirades que proporcionen al lector una imatge calidoscòpica de la realitat juvenil balear, basada en evidències empíriques. Aquesta imatge permet descobrir moltes claus sobre la vida dels joves de les Illes Balears, sobre les seves dificultats i expectatives vitals.

És gairebé un tòpic afirmar que les polítiques de joventut aporten molts indicis sobre la imatge social de la joventut predominant entre els qui les dissenyen, doncs bé, estenent l'analogia, podríem dir que aquest anuari diu molt sobre la concepció que tenen els seus responsables sobre com s'ha de treballar en aquest terreny. Un treball presidit per la integració de les perspectives dels diferents actors, en què preval l'anàlisi rigorosa i la multiplicitat d'aspectes a tractar. Esperem que aquest esforç tenguí continuïtat en el temps i que aquest sigui l'inici d'una sèrie periòdica d'estudis sobre la problemàtica dels joves de les Illes Balears.

INTRODUCCIÓ

BELÉN PASCUAL BARRIO
JOSEP LLUÍS OLIVER TORELLÓ

*GRUP D'INVESTIGACIÓ I FORMACIÓ
EDUCATIVA I SOCIAL (GIFES)*

A tots els que compartim el projecte de l'*Anuari de la Joventut* ens complau i il·lusiona la posada en marxa d'aquesta iniciativa col·lectiva. Es tracta d'una col·laboració entre la Conselleria de Cultura, Participació i Esports (Institut Balear de la Joventut, IBOJVE), el Departament de Desenvolupament Local del Consell de Mallorca (Direcció Insular de Joventut) i la Universitat de les Illes Balears –UIB– (Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social, GIFES). La iniciativa compta, a més, amb el suport de la Fundació Guillem Cifre de Colonya de la Caixa d'Estalvis de Pollença, Colonya.

L'objecte principal de l'*Anuari de la Joventut de les Illes Balears* és millorar el coneixement i la comprensió de la situació dels joves a la comunitat autònoma de les Illes Balears i, al mateix temps, contribuir a cercar estratègies

d'aproximació i resposta a les seves demandes i necessitats. L'*Anuari de la Joventut de les Illes Balears* es planteja com una publicació amb una periodicitat anual que posarà a l'abast del públic interessat, professionals de l'àmbit de la joventut, responsables públics, membres d'associacions, professorat, estudiants, joves i la societat en general, informacions bàsiques sobre diversos aspectes que tenen a veure amb la realitat dels joves, sempre des d'una concepció àmplia i rigorosa. Comptar amb un major coneixement sobre la realitat dels joves i les seves necessitats pot contribuir al seu benestar així com al desenvolupament i la construcció d'una societat més equitativa, justa i respectuosa amb els drets socials. En aquest sentit, la divulgació i transferència de coneixements pot influir positivament sobre el disseny d'accions en matèria de joventut.

Al pròleg de la publicació, Jorge Benedicto apunta la necessitat de conèixer la joventut per tal de fer més visibles els joves, situant les seves preocupacions i interessos en el conjunt de prioritats col·lectives, deixant d'ocupar un lloc secundari i formant part de l'agenda pública. Amb aquesta mateixa convicció, el projecte de l'Anuari compta amb tres eixos que l'orienten.

a. Contribuir a fer visible la realitat dels joves de Balears, una realitat que és complexa i diversa, tot i que amb uns condicionants socials que marquen una sèrie de tendències en les seves trajectòries. Aquest coneixement rigorós i sistemàtic (basat en evidències) pot contribuir a dues coses. La primera, a fer front a la imatge sovint distorsionada i simplificada que posa aspectes com la despreocupació i la irresponsabilitat per sobre de l'autonomia, el compromís o la participació. La segona, a atendre les necessitats, els problemes i les demandes dels joves (accés al mercat laboral, habitatge, autonomia econòmica, oci, etc.) partint de la seva pròpia percepció de les dificultats, oportunitats, demandes i participació.

b. Facilitar la sinergia i contribuir a la divulgació de bones pràctiques, la reflexió i la construcció d'alternatives que promocionin el benestar i la participació dels joves, apuntant cap a pràctiques que es mostren efectives. Amb aquesta finalitat l'Anuari es planteja la inclusió de les perspectives dels diferents actors de l'administració i de la societat civil, responsables públics, professionals, voluntariat i tots aquells actors que intervenen en

l'àmbit dels joves. L'aportació mútua i la confluència dels diferents espais de construcció del coneixement afavorirà la transferència i la interrelació necessària entre la teoria i la pràctica, com també entre el món acadèmic i el professional. En aquest sentit, el projecte promourà el treball en xarxa entre diferents àmbits que tenen a veure amb les polítiques de joventut: ocupació, temps lliure, salut, educació, etc.

c. Aproximar el projecte en la mesura que sigui possible als joves, cercant fórmules per anar fent efectiva la seva participació. El sentit principal del projecte són els mateixos joves i, per tant, la necessitat que es facin visibles no només com a objecte dels estudis sinó com a part activa i fonamental de les iniciatives; així doncs, de manera progressiva serà necessari incloure la seva veu en els espais de discussió, investigació i divulgació. La joventut ha de contribuir a la construcció de la ciutadania activa de manera significativa en els principals processos de presa de decisions que els afecten. És per això que aquest anuari pretén donar suport als joves perquè mitjançant diversos processos d'apoderament prenguin el lideratge en els espais de decisió que afecta les seves vides i que són fonamentals per a la transformació social.

La publicació inclou treballs, perspectives i veus diverses. L'estructura de l'Anuari compta amb cinc apartats:

El primer apartat situa el lector en la realitat dels joves de les Balears a partir d'una anàlisi rigorosa, en primer lloc, de la normativa en matèria de joventut al llarg dels darrers trenta

anys. En segon lloc, es fa una definició de la realitat dels joves de les Balears a partir dels principals indicadors.

El segon apartat («Iniciatives de les institucions») es dedica a iniciatives orientades als joves des de diferents departaments de l'Administració autonòmica. Es tracten projectes tan diversos com un servei de suport i promoció per a joves extutelats, la promoció de l'ocupació juvenil i el sistema de Garantia Juvenil, programes d'oci alternatiu i saludable, un programa d'intercanvi cultural i cohesió grupal a un centre educatiu, i un programa de promoció de la ciutadania digital per a joves de les Illes Balears.

Al tercer apartat («Iniciatives de la societat civil») enguany es presenten tres treballs sobre tres àmbits d'apoderament dels joves: els consells de la joventut, la participació estudiantil i el voluntariat.

Al quart apartat («Recerca i debats oberts») comptam amb tres treballs. El primer és un estudi sobre els canvis en les relacions interpersonals i la nova pornografia; el segon treball tracta sobre la identitat dels adolescents d'origen immigrant; el tercer és una revisió de les tesis doctorals presentades a la UIB en els darrers vuit anys sobre temàtiques relacionades amb els joves.

El cinquè apartat («Monogràfic») enguany l'hem dedicat al benestar psicològic i emocional dels joves. Els set treballs que presentam tracten els temes següents: salut mental, suïcidi, drogodependències, salut afectiu-sexual, convivència escolar i satisfacció acadèmica-laboral.

Les contribucions diverses permeten incloure visions des de disciplines i perspectives diferents. Agraïm la dedicació de totes les persones autores dels treballs que presentam en aquest primer número: responsables públics, professionals de l'Administració pública i d'entitats socials, personal docent i investigador, membres d'associacions i estudiants.

L'Anuari de la Joventut de les Illes Balears és coordinat pel Grup d'Investigació i de Formació Educativa i Social (GIFES), del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la Universitat de les Illes Balears. Com a membres de la Universitat de les Illes Balears, des de l'equip GIFES complim una de les nostres obligacions acadèmiques, professionals i morals en relació amb la nostra societat: contribuir a un millor coneixement de la realitat social i contribuir a fer front a les necessitats dels joves. En aquest projecte, la tasca és compartida amb totes les institucions promotores i corresponsables de la iniciativa.

Compartint el desig de Jorge Benedicto, esperam que, amb una continuïtat en el temps, aquest projecte contribueixi al debat, la reflexió, la transferència i la divulgació de coneixement sobre la realitat, les necessitats i les iniciatives dels joves de les Illes Balears.

**La joventut a Balears:
context sociodemogràfic
i normatiu**



**30 anys de normativa
en matèria de joventut
a les Illes Balears
(1985-2015)**

**ASSUMPTA MAS LIÑARES
JERONI SARD BRUNET**



Assumpta Mas Liñares

És tècnica de joventut a l'Institut Balear de la Joventut. Promotora i responsable de l'Observatori de la Joventut de les Illes Balears. És llicenciada en Filosofia i Lletres, secció Ciències de l'Educació per la Universitat de les Illes Balears i màster en Joventut i Societat per la UNED. Membre del Comitè d'Investigació d'Estudis de Joventut de la *Federación Española de Sociología*. Les seves línies de feina se centren en el desenvolupament i l'avaluació de les polítiques de joventut i en el coneixement de la condició juvenil.



Jeroni Sard Brunet

És historiador a l'Observatori de la Joventut de les Illes Balears des del 2017. Informador juvenil a PalmaJove i dinamitzador juvenil al Servei de Joventut de Calvià. És llicenciat en història per la Universitat de les Illes Balears. Ambaixador al 5è cicle de la Iniciativa Europea de Diàleg Estructurat a les Illes Balears. Membre d'Orgull Llonguet i dels Xeremiers des Puig de Sa Font i promotor de la iniciativa juvenil MallorKey: de Mallorca a Estrasburg.

Resum

L'Assemblea General de les Nacions Unides designà l'any 1985 com Any Internacional de la Joventut (AIJ), aquest fet significà la consolidació i posada en marxa d'estructures i actuacions en matèria de joventut. L'any 2015 es varen complir 30 anys de la designació, aniversari que es converteix en una oportunitat per reflexionar i estudiar les polítiques de joventut que s'han dut a terme a les Illes Balears durant aquest període de temps.

L'estudi que s'està abordant vol ser una eina per analitzar el que han dut a terme en matèria de joventut, les institucions amb competència a les illes. Així, entre d'altres objectius, la proposta ha de permetre reflexionar al voltant de la condició juvenil i dels aspectes que marquen aquesta «condició juvenil», de com ha evolucionat el concepte de joventut i de com la visió que se'n té ha marcat i marca el desplegament de les polítiques.

Aquest capítol presenta la recopilació de la normativa en matèria de joventut i temps lliure en l'àmbit de les Illes Balears, publicada del 1985 al 2015, els 30 anys que abasta l'estudi més ample.

Paraules clau

Polítiques de joventut / Joventut / Joves / Normativa / Polítiques públiques

Resumen

La Asamblea General de las Naciones Unidas designó al año 1985 Año Internacional de la Juventud (AIJ), hecho que significó la consolidación y puesta en marcha de estructuras y actuaciones en materia de juventud. El año 2015 se cumplieron 30 años de la designación, aniversario que se convierte en una oportunidad para reflexionar y llevar a cabo un estudio sobre las políticas de juventud que se han llevado a cabo en Baleares durante estos 30 años.

El estudio que se está abordando pretende configurarse como una herramienta de análisis de lo que se ha llevado a cabo en materia de juventud desde las instituciones con competencias en las Islas. Así, entre otros objetivos la propuesta tiene que permitir reflexionar alrededor de la condición juvenil y de los aspectos que marcan esta condición juvenil, de cómo ha ido evolucionando el concepto de juventud y de cómo la visión que se tiene de la juventud ha ido marcando y marca el desarrollo de las políticas.

Este capítulo presenta la recopilación de la normativa en materia de juventud y tiempo libre en el ámbito de las Illes Balears, producida de 1985 a 2015, los 30 años que alcanza el estudio más amplio.

Palabras clave

Políticas de juventud / Juventud / Jóvenes / Normativa / Políticas públicas

Introducció

L'Assemblea General de les Nacions Unides designà l'any 1985 com Any Internacional de la Joventut (AIJ), aquest fet significà la consolidació i posada en marxa d'estructures i actuacions en matèria de joventut.

L'any 1985, com assenyala Domingo Comas (2007), fou una data emblemàtica en la qual coincidiren diverses circumstàncies. En primer lloc, fou l'*Any Internacional de la Joventut* fet que actuà com una espècie de revulsiu i suposà la majoria d'edat de les polítiques de joventut tant a Espanya com a altres països. En segon lloc, el 1985 fou l'any del primer informe de la sèrie d'*Informes Juventud en España* de la democràcia, convertint-se en l'any que va inaugurar una nova etapa que suposà la implantació real de les polítiques de joventut de la democràcia a l'Estat espanyol.

L'any 2015 es compliren 30 anys d'aquesta designació de les Nacions Unides, aniversari que es converteix en una oportunitat per reflexionar i dur a terme un estudi sobre les polítiques de joventut que s'han dut a terme a les Illes Balears durant aquest període de temps.

L'estudi que s'aborda vol ser una eina per analitzar el que s'ha dut a terme en matèria de joventut des de les institucions amb competències a les Illes Balears. Així, entre d'altres objectius, la proposta ha de permetre reflexionar al voltant de la condició juvenil i dels aspectes que marquen aquesta condició, de com ha evolucionat el

concepte de joventut i de com la visió que se'n té ha marcat i marca el desplegament de les polítiques que es desenvolupen.

L'estudi vol analitzar la relació i l'evolució dels nivells discursiu, substantiu i operatiu de les polítiques de joventut al llarg d'aquests 30 anys (concepte i model de joventut, programes desenvolupats i agents responsables), i la relació amb el context històric.

Per altra part, no menys important, vol recopilar i estudiar la normativa, les actuacions, els programes i els serveis que hi ha hagut i quins agents s'hi han implicat, la qual cosa ha de permetre donar visibilitat a les polítiques de joventut i, alhora, fer-ne palesa la transversalitat. Transversalitat imprescindible per donar resposta a la visió integral de les persones joves, estimulament el desenvolupament de polítiques implícites, és a dir, les que tenen impacte en la vida de les persones joves, però que no són reconegudes com a polítiques de joventut i, alhora, polítiques explícites: les que duen a terme tradicionalment els departaments de joventut.

Aquest article forma part de l'estudi que s'acaba de comentar i se centra, en concret, en l'anàlisi de la normativa i dels actes administratius que al llarg dels 30 anys, des del 1985 fins al 2015, s'han publicat en el *Butlletí Oficial de les Illes Balears*.

1. Metodologia

L'estudi s'inicia amb la recerca i la recopilació de la normativa en matèria de joventut i temps lliure en l'àmbit de les Illes Balears produïda des de l'any 1985 fins al 2015, els 30 anys que abasta l'estudi. Cal dir que el sector de la joventut i el temps lliure és un sector que es caracteritza, en l'ordenament jurídic i des del punt de vista de la producció normativa, per la dispersió, l'heterogeneïtat i les modificacions constants (Espases i Iturbide, 2004).

Per fer la recerca, el principal recurs que hem utilitzat ha estat el repositori del *Butlletí Oficial de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears* (BOCAIB), primer, i *Butlletí Oficial de les Illes Balears* (BOIB), després, que s'edita ininterrompudament des del 1983 - i abans des del 1979 com a *Bulletí Oficial del Consell General Interinsular de les Illes Balears*.

Per elaborar el recull, s'han definit uns termes de recerca o paraules clau que són recurrents en l'àmbit de la joventut. S'ha utilitzat el propi motor de cerca de la web www.boib.caib.es, amb els termes: *Joventut, Juvenils, Juvenil, Joves, Jove i Jovent*, incorporant-hi, també, les cerques de paraules complementàries com *Cens, Temps lliure, Xarxa, Turisme Jove i Alberg*.

Els resultats que hem obtingut en la recerca s'han revisat per comprovar-ne la correspondència amb l'objecte d'estudi encara que hi aparegués alguna de les paraules clau. Una vegada depurada la normativa d'interès, en total, s'han recopilat 853 referències documentals, que abasten de l'any 1984 al 2015, sense diferenciar

les normes vigents de les derogades i/o de vigència limitada. Així doncs, s'hi inclouen les diferents versions que pot haver tingut una mateixa norma, amb les modificacions, derogacions o correccions successives.

2. Una evolució constant

La política de joventut s'identifica en el procés de desenvolupament democràtic i de consolidació de l'Estat del benestar. És a dir, amb l'assoliment de nous àmbits d'intervenció de l'Estat i, per tant, de totes les administracions públiques (Perals, 2014). A Espanya, aquestes actuacions s'emmarquen en un context on la família i la societat civil exerceixen el predomini com a proveïdors de recursos de benestar. El model mediterrani aplicat a Espanya està referit a l'afirmació, entesa com la perspectiva que reconeix la importància de viure la condició juvenil com a tal. No obstant aquest model, també és present la necessitat de treballar polítiques que afavoreixen l'emancipació del jovent, ja que promouen l'autonomia juvenil, facilitant l'emancipació residencial i l'accés a una ocupació, són polítiques nuclears que poden modificar la trajectòria vital d'una persona jove. A aquest model de polítiques de joventut centrades en l'emancipació, i que no se solen desenvolupar des dels departaments competents en la matèria, però que si són estimulades sovint pels departaments de joventut –ja sigui a través d'estructures de coordinació o amb desenvolupament de plans estratègics–, cal sumar-hi les polítiques de joventut centrades en la participació dels i les joves. Així

als dos grans models actuals de polítiques de joventut: afirmació i transició, s'hi suma el tercer model: participació (Comas, 2007).

Les polítiques de joventut que s'han desenvolupat a Espanya al llarg dels darrers 25 anys es fonamenten en la concentració de les polítiques, a través d'organismes de joventut consolidats, que tenen una visió mixta de la joventut com a problema i com a recurs i que persegueix, com a resultat, unes polítiques orientades cap a l'autonomia, la integració social i la participació (IARD, 2001).

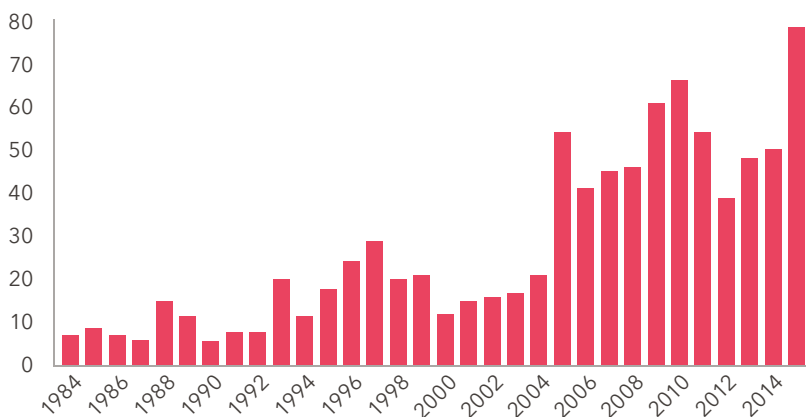
L'anàlisi del desenvolupament de la legislació de les polítiques en l'àmbit de la joventut a Balears ens mostra que s'ha concretat un marc d'actuacions i de programes en expansió, també segons el desplegament de competències als diferents nivells de l'Administració.

Estudiar com s'han proposat les

accions des de la conselleria competent en joventut en cada legislatura i l'organigrama des del qual s'han dut a terme, proporciona informació al voltant del nivell operatiu d'aquestes polítiques sectorials. Així, des de la descentralització administrativa, s'analitzen la delegació de competències i l'estructura orgànica dels departaments de joventut a les Illes Balears. La dependència orgànica de la conselleria a la qual se li assignen les competències en joventut proporciona informació del grau o de l'enfocament que han tingut o tenen a la nostra comunitat al llarg de les nou legislatures que abasta l'estudi.

Si bé s'ha definit el període d'estudi de l'any 1985 al 2015, s'ha considerat adient incloure 6 referències documentals de l'any 1984 que inicien el desenvolupament administratiu de les considerades polítiques de joventut a les Illes Balears. Aquestes

Gràfic 1. Nombre de normativa relacionada amb joventut per any de publicació en el BOIB: 1985-2015



Font: Elaboració de l'OBJIB a partir d'informació del BOIB.

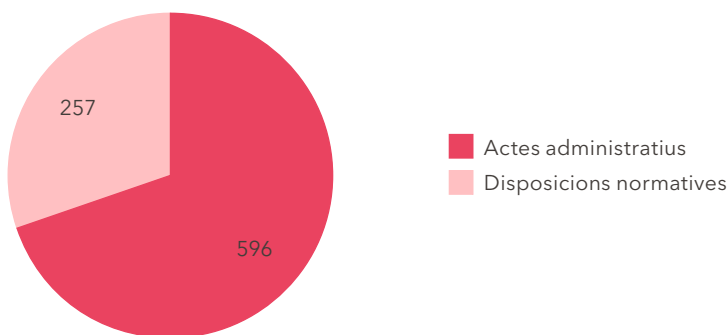
referències inicials han bastit les accions en matèria de joventut i encara, algunes, continuen actives i només s'han actualitzat sobre el cos principal del text. N'és un exemple el Decret 16/1984, de 23 de febrer, sobre reconeixement d'escoles d'educadors de temps lliure (BOCAIB núm. 5, de 20 de març de 1984).

El nombre de normativa recopilada s'incrementa per anys, com s'observa en el gràfic adjunt, fent-se més extensa així com es desenvolupen noves polítiques i es despleguen competències annexes. També s'observa com augmenta la publicació de normativa els anys electorals, que són moments en els quals es modifica i s'estableix una nova estructura organitzativa del Govern i es produeixen canvis organitzatius que afecten l'organigrama i les responsabilitats de tots els departaments, incloent-hi, naturalment, els competents en jo-

ventut. S'observa doncs, com els canvis de legislatura i el seus projectes polítics tenen una especial influència en l'organisme que exerceix les competències en joventut.

La categorització de la legislació suposa una complexitat per la heterogeneïtat i la indefinició a l'hora de publicar en el BOCAIB/BOIB. Així, distingirem entre «disposició normativa» i «acte administratiu», conscients de les dificultats i excepcions, però, que caracteritzen la naturalesa i el fonament de cada legislació promulgada. Les disposicions generals, que són expressió de la potestat reglamentària del Govern, poden ser decrets i ordres. D'altra banda, com a norma general, els actes administratius poden ser acords i resolucions. Excepcionalment, hi ha actes del president o presidenta de la comunitat que adopten la forma de decrets. Per tant, els decrets poden tenir una

Gràfic 2. Distribució per tipus de normativa relacionada amb joventut a les Illes Balears: 1984-2015



Font: Elaboració de l'OBJIB a partir d'informació del BOIB.

doble naturalesa segons cada cas, atès que poden ser normes i actes, segons els supòsits i qui els dicta.

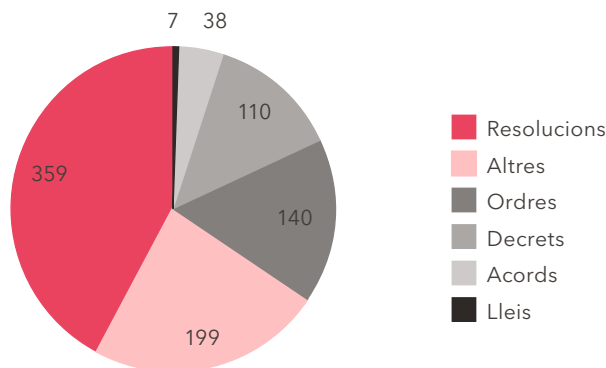
En tot cas, hem seguit l'ordenament jurídic vigent, amb la Llei 3/2003, de 26 de novembre, de règim jurídic de la CAIB i la Llei 4/2001, del Govern de les Illes Balears, que descriuen els processos legislatius.

En el gràfic 2 s'observa que els actes administratius són majoritaris, 596, davant 257 disposicions normatives, fruit de l'acció desenvolupada i circumstancial de cada legislatura. Per altra part, el gràfic 3 mostra una anàlisi més detallada del recull normatiu, posant de manifest com al llarg dels 30 anys analitzats s'han publicat en el BOCAIB/BOIB 359 Resolucions relacionades amb l'àmbit de la joventut, que suposen més del 40 % del total de les entrades del recull. Cal recordar que les resolucions són actes dictats per la persona

que exerceix la vicepresidència i pels consellers o conselleres competents o bé actes dictats per altres òrgans d'inferior rang a la Presidència. La categoria *Altres*, és la segona més nombrosa, amb 199 registres, i inclou les entrades que haurien de pertànyer a decrets, ordres, resolucions i acords, o anuncis, però que en el títol no assenyalen quin tipus de norma és, posant de manifest el tret de la dispersió que ha caracteritzat la producció normativa en matèria de joventut.

Les *Ordres* apareixen explícitament en 140 referències, i són, per definició, aprovades per les persones responsables de les successives conselleries competents, o bé, si afecten a més d'una conselleria, són signades pel conseller o consellera encarregat de la secretaria del Consell de Govern. Així, en aquest compendi, hi trobam ordres conjuntes fruit de la col·laboració i la promulgació coordinada entre

Gràfic 3. Tipologia de la normativa relacionada amb joventut publicada al BOCAIB/BOIB (1984-2015)



Font: Elaboració de l'OBJIB a partir d'informació del BOIB.

àrees adjacents i complementàries en les polítiques de joventut.

Si fins ara s'ha observat la quantitat i la tipologia de la normativa relacionada amb joventut produïda a les Illes Balears i publicada en el BOIB al llarg del període que va de l'any 1984 al 2015, cal observar ara el nivell substantiu de les polítiques de joventut desenvolupades a les Illes: quina ha sigut la temàtica tractada, les actuacions desenvolupades o els programes impulsats i que conformen les 853 referències aparegudes en el *Butlletí Oficial de les Illes Balears*.

Les temàtiques que componen aquest recull s'han establert pel caràcter d'actuació que té cadascuna de les referències i s'han agrupat per processar-les i analitzar-les. D'aquesta manera, s'han diferenciat les categories següents:

- **ANÀLISI.** Contractació de serveis per a l'estudi de la població jove en general o en matèries específiques.
- **CENS.** Recull d'inscripcions, actualitzacions i cancel·lacions d'entitats juvenils i prestadores de serveis a la joventut.
- **CERTÀMENS.** Convocatòries, resolucions i publicacions de concursos i premis en l'àmbit de la joventut.
- **FORMACIÓ.** Legislació sobre les bases que regeixen les titulacions i els centres on s'imparteixen especialitats en l'àmbit de la joventut.
- **INSTAL·LACIONS.** Regulacions relatives a les instal·lacions de temps lliure.
- **NOMENAMENTS.** Designacions, renúncies i cessaments de persones encarregades del desenvolupament de les polítiques de joventut a l'Administració pública, autonòmica i insular.
- **REGULACIONS.** Legislació d'aplicació als projectes de l'àmbit de la joventut.
- **ORGANITZACIÓ.** Regulacions d'estructures organitzatives i de distribució de funcions relacionades amb l'àmbit d'actuació de l'administració pública en joventut.
- **PROGRAMES.** Actuacions realitzades des dels organismes competents per a la intervenció amb les persones joves.
- **RECURSOS HUMANS.** Legislació relativa a la contractació, als perfils i a les responsabilitats als departaments de joventut.
- **SERVEIS.** Inscripcions i autoritzacions de funcionament de serveis d'informació a les Illes Balears.
- **SUBVENCIIONS.** Convocatòries, resolucions i publicacions de quanties que l'Administració concedeix per dur envant projectes en joventut que poden tenir interès general.
- **TRANSPARÈNCIA.** Publicació d'informació d'abast públic i de funcionament ordinari dels òrgans competents en joventut.

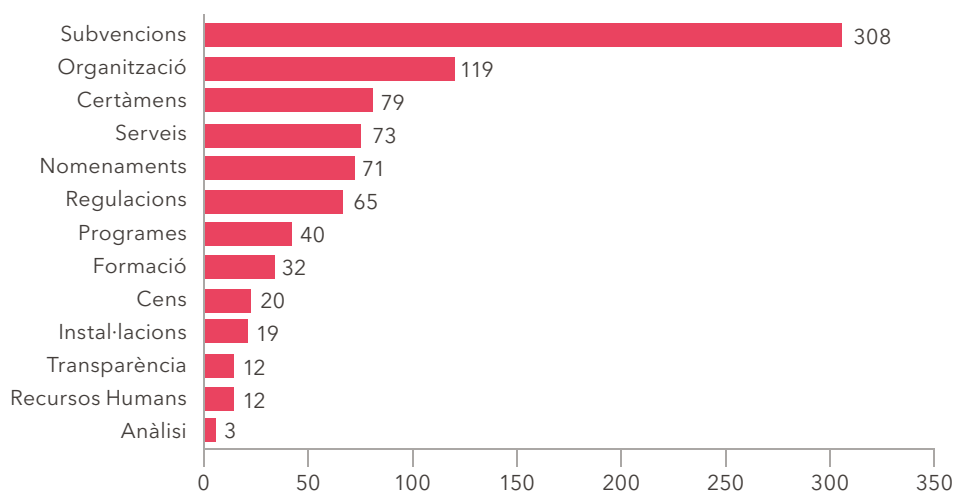
Pel que fa a la temàtica, les primeres legislacions que es troben al compendi són de caire normatiu i d'estructuració del treball amb joves i de la participació juvenil, i es focalitzen en caracteritzar els requisits i les condicions per a la formació, i establir reglaments, per a l'associacionisme juvenil. També és el moment en què es crea i es fixa el funcionament del principal òrgan representant de la joventut: el Consell de la Joventut de les Illes Balears (CJIB).

Seguint les categories descrites abans, hem quantificat i caracteritzat a grans trets els elements que han bastit aquests 30 anys de polítiques de joventut a Balears. A continuació, es detallen les més nombroses ordenades per la quantia amb la que apareixen al compendi documental.

Subvencions

Ja al 1984 hi apareixen ajudes i subvencions, en concret perquè les entitats prestadores de serveis a la joventut desenvolupin els seus programes. Aquesta és una tipologia d'acció recurrent en el recull de les polítiques en aquests 30 anys, i ocupen la majoria del compendi (308 referències), amb presència en 29 dels 31 anys inclosos en l'estudi. La destinació de les subvencions varia segons les diferents legislatures. Així, es troba que, si bé les subvencions són la concessió de quanties per dur envant projectes, els destinataris són diversos: ajuntaments i corporacions locals; escoles i centres de formació; associacions i persones, i col·lectius vulnerables o amb interès de promoció.

Gràfic 4. Temàtica de la normativa relacionada amb joventut publicada en el BOIB (1984-2015)



Font: Elaboració de l'OBJIB a partir d'informació del BOIB.

L'objecte de subvenció també és tan variable com les convocatòries i els organismes competents en l'àmbit de la joventut les adrecen a finançar serveis, instal·lacions, activitats i projectes de joventut, o bé, a la promoció de població amb dificultats o sectors professionals i formatius concrets. Des dels òrgans no competents en matèria de joventut, les subvencions que afecten les persones joves van repartides a accions en l'ocupació laboral jove, la construcció d'infraestructures juvenils, les ajudes a l'accés a l'habitatge, el suport a la pràctica esportiva, les instal·lacions agràries i els programes d'atenció a persones en risc d'exclusió. En els 3 darrers anys analitzats, es troben plans estratègics de subvencions, que recopilen i descriuen la previsió de subvencions que es volen concedir.

Organització

Aquesta etiqueta s'ha atorgat a totes les entrades referents a definir l'estructura administrativa i de gestió de les polítiques de joventut. S'hi caracteritzen, doncs, els canvis produïts en la transició entre legislatures, així com les reestructuracions al llarg d'un mateix període governamental. L'organització permet també conèixer la consideració que tenen aquestes polítiques, a la vegada, que en defineixen l'orientació durant la legislatura. La creació d'ens i entitats delegades en l'exercici de competències generals i específiques en l'àmbit de la joventut, com el Reglament del Consell de la Joventut o de l'actual Institut Balear de la Joventut, també són en aquesta categoria.

Certàmens

Els certàmens són una política de joventut destinada a promocionar i desenvolupar concursos. Són 79 les referències que es troben en els 30 anys analitzats, especialment en l'àmbit artístic. La convocatòria del programa cultural d'Art Jove apareix des de l'any 1997, i s'ha mantingut ininterrompudament fins a l'actualitat. Cal assenyalar en aquest àmbit que, així com els consells insulars desenvolupen les competències en joventut, també posen en marxa certàmens, especialment de música i pintura.

Nomenaments

S'hi reflecteixen els canvis de titulars i de persones responsables dels organismes amb competències en joventut. Es considera aquesta etiqueta com la que destria el grup polític que exerceix aquests càrrecs i com pot afectar el desenvolupament d'una o altra tipologia de polítiques. Així, durant els 30 anys estudiats, han tengut càrrecs de direcció general amb competències en joventut, fos exclusiva o compartida amb altres àrees, un total de 15 persones, de les quals només 2 han estat dones. Per contra, al capdavant de la conselleria competent en joventut, al llarg de 30 anys, s'han designat 12 persones, de les quals 7 han estat dones. En definitiva, però, al llarg de les 9 legislatures que abasta l'estudi, s'han registrats 71 nomenaments relacionats amb joventut, i que han ocupat la direcció de la conselleria, de la direcció general o de l'organisme o entitat autònoma que desenvolupa les competències en aquesta matèria.

Serveis

Els serveis d'informació juvenil són un dels programes de les polítiques de capacitat del jovent i posar-los en marxa ha significat, en molts casos, l'inici del desenvolupament de polítiques de joventut en molts municipis. Des d'establir-ne el cens i les normatives que havien de complir, al 1990, el BOIB recull, fins a l'any 2008, l'autorització per obrir-los i posar-se en funcionament, així com les altes, modificacions i baixes dels diferents centres i punts arreu de la geografia de les Illes Balears. De fet, per gestionar-los i organitzar-los es creen estructures de coordinació específiques durant les diferents legislatures: el Centre Balear d'Informació i Documentació per a la Joventut (1987-1995, 1996-1999 i 2003-2007), el Centre Coordinador d'Informació i Documentació per a la Joventut (1995), l'Oficina d'Informació Juvenil de les Illes Balears (1996) i el Centre Balear d'Informació i Documentació al Jove (1999-2003), estructures sempre integrades en l'organisme competent en matèria de joventut.

Regulacions

El conjunt de legislació denominada *regulacions* fa referència a la legislació que estableix un marc de desenvolupament per a les actuacions en matèria de Joventut. És a dir, s'hi inclouen les disposicions que concedeixen competències (Llei 21/2006, de 15 de desembre, d'atribució de competències als consells de Menorca i d'Eivissa i Formentera en matèria de joventut i lleure), la fi-

xació de preus (del Carnet Jove, de l'ús de les instal·lacions...) i de les que determinen el reglament d'usos d'espais i serveis i d'activitats. En aquesta categoria s'inclouen 65 referències documentals durant els 30 anys d'estudi, però són més intensives i continuades a partir de l'any 2005 (un total de 49 en el període de 10 anys fins al 2015).

Programes

Com a *programes*, s'han qualificat els 40 resultats que inclouen posar en marxa programes, amb les contractacions i col·laboracions perquè es duïguin endavant. Hi trobam accions en àmbits diversos com l'oci, la formació o la promoció social, les plataformes de premsa jove (ràdio i revistes fetes per joves), en habitatge i ocupació.

Formació

El reconeixement i la inscripció d'escoles de formació en titulacions del lleure és vigent des del 1984, però la inscripció comença a ser més nombrosa a partir de l'any 2008. S'hi incorporen les diverses modificacions de les condicions i els coneixements que s'han d'impartir. Sota aquesta etiqueta també s'inclouen les iniciatives de formació professional que s'han dut a terme des de l'Institut Balear de la Joventut.

Instal·lacions, cens, transparència, recursos humans i anàlisi

En conjunt, aquestes categories suposen 67 de les 853 referències recopilades, aproximadament un 8 % del total. Per *instal·lacions* es qua-

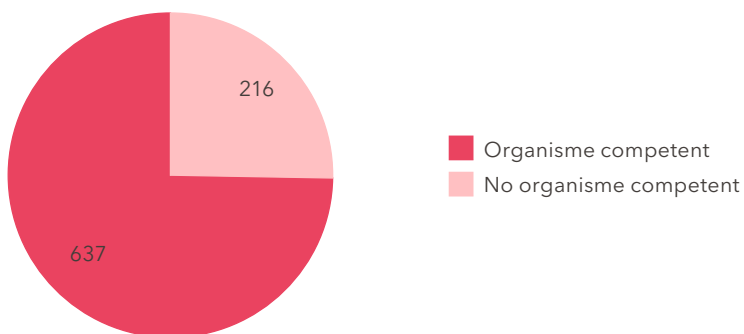
lifiquen les mencions a les actuacions en albergs i campaments de la comunitat que són competència dels òrgans específics. Hi ha normes d'ús, adaptacions i reformes d'aquests espais, a partir de l'any 2002. El cens és el registre continuat d'entitats juvenils i adreçades a la joventut, i la seva actualització es publica alguns anys. La categoria de recursos humans reconeix les contractacions i les modificacions de personal al servei de l'òrgan competent en joventut. Destaca que només apareixen 3 referències de la categoria *anàlisi*, que hem considerat estudis sobre les polítiques per aplicar en Joventut. Ara bé, que no es mostrin més referències al BOIB no és definitiu per dir que no n'hi ha, però descriuen el fet que no queda reflectit.

3. Origen i orientació de les polítiques de joventut

Els projectes i accions adreçats a la joventut poden ser desenvolupats per departaments amb les competències assignades o bé, de manera més heterogènia, per organismes no competents, adreçant-se a les persones joves entre les destinatàries com a política transversal.

Són 216 les referències a polítiques sorgides de la iniciativa de departaments aliens, que no provenen de l'àmbit de treball amb joves. En aquest total, hi ha els nomenaments (26) i l'estructuració (40) dels governs autonòmics successius, que no fan referència al contingut de les polítiques, sinó més aviat on s'insereixen o la seva orientació. Predominen, no

Gràfic 5. Distribució de les publicacions en el BOIB en matèria de Joventut d'acord amb la competència o no del departament (1984-2015)



Font: Elaboració de l'OBJIB a partir d'informació del BOIB.

obstant això, les subvencions (90 referències), majoritàries com ja s'ha vist, que es poden classificar en directes a les persones joves o a serveis que hi estan encaminats. A manera d'exemple, de les primeres hi ha les dirigides al foment de l'accés a l'habitatge, a les noves instal·lacions de joves agricultors, o ajudes a joves majors d'edat que han deixat d'estar tutelats. Pel que fa a les destinades a serveis, n'hi ha per estimular la contractació de població jove, millorar les infraestructures juvenils, de certàmens musicals a nivell local, o per desenvolupar xarxes d'informació laboral.

637 entrades del recull provenen d'organismes competents en matèria de joventut, ja siguin de la conselleria, d'un organisme autònom o d'una empresa pública, així com dels consells insulars, quan els de Menorca i Eivissa i Formentera, varen assumir les competències en joventut amb els decrets 33/2006, 34/2006 i 35/2006.

Al llarg de 30 anys i 9 legislatures, les competències de joventut a nivell autonòmic s'han ubicat en diferents llocs de l'organigrama del Govern i han estat assumides per conselleries amb competències diverses:

Taula 1. Ubicació de les competències en matèria de Joventut al Govern de les Illes Balears al llarg de 9 legislatures (1983-2015)

I Legislatura (1983-1987)	Conselleria d'Educació i Cultura
II Legislatura (1987-1991)	Conselleria Adjunta a la Presidència
III Legislatura (1991-1995)	Conselleria Adjunta a la Presidència
IV Legislatura (1995-1999)	Conselleria de Governació Conselleria de Presidència
V Legislatura (1999-2003)	Conselleria de Treball i Benestar Social Conselleria de Benestar Social
VI Legislatura (2003-2007)	Conselleria de Presidència i Esports
VII Legislatura (2007-2011)	Conselleria d'Esports i Joventut Conselleria d'Afers Socials, Promoció i Immigració
VIII Legislatura (2011-2015)	Conselleria d'Educació, Cultura i Universitats
IX Legislatura (2015)	Conselleria de Transparència, Participació i Cultura Conselleria de Transparència, Cultura i Esports Conselleria de Cultura, Participació i Esports

Font: Elaboració de l'OBJIB a partir d'informació del BOIB.

La nomenclatura de la conselleria que compta amb les competències en l'àmbit de la Joventut pot ser un indicador per conèixer l'orientació de les seves polítiques. Durant 9 legislatures es pot observar com Joventut ha estat lligat a diversos camps, com ara l'educació, la cultura, el benestar social, els esports o als afers i la promoció social. Aquesta organització no dificulta la comprensió dels projectes duts a terme, ja que es troben identificats en adreçar-se específicament a persones joves –usualment considerades entre els 15 i els 30 anys– o, en alguns casos, a persones menors d'edat (infantesa, adolescència i primera joventut).

Amb un esperit més transversal ha format part de les conselleries de Governació i de Presidència (1987-1991, 1991-1995 i 1995-1999), la qual cosa assenyalava que aquestes polítiques aspiraven a impregnar els diferents àmbits que afecten les persones joves. Seria necessari, però, matisar que les polítiques de continuïtat que es varen iniciar abans, i les pròpies d'aquell període, han tingut un recorregut ininterromput, per la qual cosa no es pot valorar com un trencament ni un esglaó diferencial. També és en aquest termini de 12 anys, de 1987 a 1999, quan més serveis d'informació s'obren (45 de les 73 referències d'aquesta categoria entre els anys esmentats).

Pel que fa al nivell immediat de gestió de les competències, en ocasions han estat desenvolupades per una direcció general exclusiva, però, en la major part de les legislatures, és compartida amb altres àrees. Igualment, com s'ha descrit amb les conselleries, les direccions generals han

tingut assignades responsabilitats conjuntament amb Esports, Família, Menors i Ordenació, Innovació i Formació Professional. Val a dir que per coordinar i executar la política autonòmica de joventut i lleure, des de fa més de vint anys, el Govern de les Illes Balears compta amb una entitat autònoma o empresa pública que, actualment, és l'Institut Balear de la Joventut (Decret 32/2006, de 31 de març).

4. Orientació del treball en joventut

Les polítiques de joventut poden estar orientades a definir un marc de treball i també a intervenir sobre les pròpies persones destinatàries. Tal com defineix l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears (Llei orgànica 1/2007, de 28 de febrer) les competències exclusives fan referència al disseny i aplicació de polítiques, plans i programes destinats a la joventut, que els consells insulars acaben assumint com a pròpies.

La promulgació del nou Estatut d'Autonomia al 2007 fixà una distribució de competències diferent en matèria de joventut i lleure. Suposava la dualitat entre les funcions i serveis en matèria de joventut ja transferides als consells insulars de les Illes Balears i, per altra banda, les que es reserva la Comunitat Autònoma de les Illes Balears. La distinció es resolgué amb el caràcter insular o suprainsular de la funció o el servei en qüestió. L'Administració de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears compta amb l'Institut Balear de la Joventut per exercir aquestes funcions, mentre que per a

cada àmbit insular es crearen ens específics en joventut.

La transferència de competències en Joventut, des de l'Estat preautonòmic, ha tingut esment al desenvolupament comunitari i de promoció sociocultural. Defineix responsabilitats en l'estudi de les problemàtiques juvenils, l'estímul de la cooperació i de l'activitat associativa, així com la gestió i la titularitat de casals, albergs o instal·lacions adreçades a la joventut, i la promoció i organització d'activitats d'animació a diversos col·lectius, especificant-hi les persones joves. Les ampliacions de competències posteriors han estès el camp d'acció i serveis de turisme i intercanvis de joves, que provenen de *l'Institut de la Joventut*.

Les successives publicacions al BOIB descriuen un desplegament lligat a la continuïtat de programes d'oci i de temps lliure, com l'oferta de campaments d'estiu o la formació en el lleure. També, la dècada del 1990, fou productiva en la creació de serveis juvenils locals, per a la qual cosa la conselleria competent havia de donar l'autorització. Aquestes mesures, juntament amb les convocatòries de subvencions finalistes, han descentralitzat l'exercici i els resultats del treball en joventut i han incorporat entitats i serveis locals i específics a les decisions per desenvolupar.

En el compendi també es reconeixen polítiques encaminades a la protecció social i al reconeixement de col·lectius vulnerables en l'edat juvenil, que desenvolupen conselleries corresponents a serveis socials, o bé amb competències sobre menors, adscrites a la pròpia Direcció General de Joventut. Aquestes, considerades com de promoció social i d'assistència, cerquen garantir la inserció i la igualtat de qualsevol persona jove.

Els programes europeus s'han exercit com una política de joventut pròpia de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears. La inclusió en el BOIB apareix com a subvencions a entitats, col·lectius i associacions juvenils per desenvolupar projectes ja des del 1997. La formació i el creixement personal han estat centre de polítiques quant a l'estímul de programes de voluntariat i de participació social específicament desenvolupats per joves.

Podem concloure que la manifestació pràctica de les polítiques de joventut a les Illes Balears, en el període 1985-2015, s'ha caracteritzat per combinar polítiques principalment afirmatives, però també de transició i de participació. Totes exercides fins a l'any 2007 per la Comunitat Autònoma de les Illes Balears i, a partir de llavors, també pels consells insulars amb competències. En aquests 30 anys de polítiques de

joventut analitzats en el BOIB només s'han elaborat dos plans estratègics de Joventut (2001-2004 i 2010-2012) que han aglutinat els elements que conformen una estratègia per treballar en joventut i un mecanisme per assolir els reptes que s'han plantejat. Tot i que la Llei 10/2006 integral de la joventut assigna a la Comunitat Autònoma «la planificació global de les polítiques juvenils [...] i propiciar la coordinació i la cooperació entre les diferents administracions».

L'estudi de 30 anys de polítiques de joventut a les Illes Balears que es treballa des de l'Observatori de la Joventut vol recollir i analitzar les accions plantejades i desenvolupades al llarg d'aquest període, però, correspon als organismes competents en joventut planificar, executar i avaluar els programes que s'adrecen a la població jove a les Illes Balears i fer-ne el seguiment. És a dir, traçar i consolidar un plànol on quedi palesa la importància de la joventut i la seva consideració global en les polítiques que es duen a terme.

Referències bibliogràfiques

- A/RES/34/151, 17 de diciembre de 1979. Año Internacional de la Juventud: Participación, Desarrollo, Paz <<http://www.un.org/es/documents/ag/res/34/ares34.htm>> Consulta: 20 juliol, 2018.
- Coma Arnau, D. (2007). Las políticas de juventud en la España democrática. Madrid. INJUVE. (També disponible en línia a: <http://www.injuve.es/sites/default/files/politicas_de_juventud_imprensa.pdf> Consulta: 20 juliol 2018.
- Decret 32/2006, de 31 de març, pel qual es regula l'Institut Balear de la Joventut. 2006BOIB 51 EXT, de 6 d'abril de 2006) <http://boib.caib.es/pdf/2006051/mp43.pdf> Consulta: 20 de juliol, 2018.
- Espases, T., Iturbide, A. (2004) Joventut i temps lliure. Col·lecció legislativa. Palma. Institut d'Estudis Autonòmics
- IARD (2001). Study on the state of young people and youth policy in Europe. <http://www.youthpolicy.org/wp-content/uploads/library/2001_Youth_Policy_Europe_Eng.pdf> Consulta: 20 juliol, 2018.

- Llei 10/2006, de 26 de juliol integral de la joventut (BOIB Núm. 109, de 3 d'agost de 2006) http://boib.caib.es/pdf/2006109/mp5.pdf?lang=ca&mode=view&p_numero=2006109&p_inipag=5&p_finpag=22 Consulta: 20 de juliol, 2018.
- Llei orgànica 1/2007, de 28 de febrer, de reforma de l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears. 2007 (BOIB 32 EXT, de 1 de març de 2007) <http://boib.caib.es/pdf/2007032/mp2.pdf> Consulta: 20 de juliol, 2018.
- Mas, A., Cerdà, E., Millán, A. (2011) Polítiques locals de joventut a les Illes Balears 2010. Palma. Govern de les Illes Balears
- Perals Tresserra, M. (2014). La configuració de les polítiques públiques de joventut a Catalunya: 1979-2014. Una anàlisi de les dimensions política, normativa, organitzativa i relacional de les polítiques de joventut de la Generalitat de Catalunya Treball de Fi del Màster de Gestió Pública Avançada. <http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/60563/1/Montse_Perals.%20TFM.%20Gesti%C3%B3%20Publica%20Avan%C3%A7ada.pdf> Consulta: 20 juliol, 2018.



**Joves balears en dades:
una breu anàlisi
de la realitat juvenil
a les Illes Balears**

**ASSUMPTA MAS LIÑARES
AINA MILLÁN PONS**



Assumpta Mas Liñares

És tècnica de joventut a l'Institut Balear de la Joventut. Promotora i responsable de l'Observatori de la Joventut de les Illes Balears. És llicenciada en Filosofia i Lletres, secció Ciències de l'Educació per la Universitat de les Illes Balears i màster en Joventut i Societat per la UNED. Membre del Comitè d'Investigació d'Estudis de Joventut de la Federación Española de Sociología. Les seves línies de feina es centren en el desenvolupament i l'avaluació de les polítiques de joventut i en el coneixement de la condició juvenil.



Aina Millán Pons

És tècnica d'investigació a l'Institut d'Investigació Sanitària de les Illes Balears. Fa recerca i tractament estadístic de dades. És llicenciada en Ciències Polítiques i de l'Administració per la Universitat Pompeu Fabra i Especialista en Investigació Social Aplicada i Anàlisi de Dades per el Centro de Investigaciones Sociológicas. Ha treballat en recerca a l'àmbit de la joventut. Actualment la seva feina es centra en la recerca sobre les desigualtats socials i els determinants de la salut.

Resum

Aquest capítol ofereix una breu anàlisi descriptiva de la realitat dels i les joves de les Illes Balears, posant atenció, en primer lloc, a les característiques sociodemogràfiques; posteriorment, als aspectes que influeixen en les diferents transicions cap a l'edat adulta i, finalment, a la condició vital del jovent.

Les dades que aquí s'ofereixen provenen de fonts estadístiques oficials i pretenen facilitar el coneixement de com viu el jovent a Balears i els reptes a què s'enfronten, tot amb l'objectiu de facilitar les decisions que es prenen en l'àmbit de les polítiques que els afecten i que han de permetre millorar la qualitat de vida dels i les joves.

Paraules clau

Joves / Joventut / Polítiques de joventut / Anàlisi de la realitat

Resumen

Este artículo ofrece un breve análisis descriptivo de la realidad de los y las jóvenes de las Illes Balears, poniendo atención, en primer lugar, a las características sociodemográficas; posteriormente, a los aspectos que influyen en las diferentes transiciones hacia la edad adulta y, finalmente, a la condición vital de la juventud.

Los datos que aquí se ofrecen provienen de fuentes estadísticas oficiales y pretenden facilitar el conocimiento de cómo viven los y las jóvenes en Baleares i los retos a qué se enfrentan, todo con el objetivo de facilitar las decisiones que se toman en el ámbito de las políticas que les afectan y que han de permitir mejorar la calidad de vida de la juventud.

Palabras clave

Jóvenes / Juventud / Políticas de juventud / Análisis de la realidad

Introducció

Les polítiques de joventut que es desenvolupen tenen molt a veure amb la concepció que la societat té de la joventut: què s'entén per ser jove?; qui marca qui és jove?; quan es comença a considerar que una persona és jove?; per què a una determinada edat hom deixa de ser considerat jove?; i quines necessitats i quins interessos tenen les persones joves?

La condició juvenil és una construcció social, depèn del moment històric i de la societat en què es viu. En l'àmbit europeu no fa gaires anys es considerava que una persona era jove fins als 25 anys i, en conseqüència, els programes que s'adreçaven a aquest col·lectiu i les dades que s'oferien per entendre la realitat que vivien arribaven fins a aquesta edat. Més tard la franja d'edat s'incrementà fins als 29 anys; per què?, i per què hi ha polítiques adreçades a joves que arriben fins als 35 o 40 anys? –polítiques d'habitatge jove o per a joves agricultors, per exemple.

En general hi ha consens a considerar que la joventut s'inicia amb la pubertat –un fet biològic–, ubicant aquest inici als 14 o 15 anys, tot i que cada vegada s'inicia a edats més pri-

merenques. Però determinar el final de la joventut és més complicat. Una persona deixa de ser jove quan comença a ser considerada adulta? I quan succeeix això, hi ha un fet biològic que ho determini?, què fa que una persona assoleixi l'estatus adult? El final de la joventut és un acord social, finalitza amb l'autonomia i independència personal que comporta una sèrie de transicions: laboral, domiciliària, a una família pròpia, i que cada vegada s'allarguen més i són més heterogènies i a pics reversibles.

No fa tants anys que les trajectòries vitals de les persones als països considerats desenvolupats eren lineals: hom anava a l'escola, quan acabava els estudis accedia al món laboral, a un habitatge, es casava i tenia fills. Actualment les trajectòries ja no són lineals, són plurals i incertes, amb freqüència es fan viatges d'anada i tornada i se salten estacions. Es deixa d'estudiar i s'accedeix a una feina temporal que moltes vegades és precària; es torna a estudiar; s'accedeix a una altra feina; s'emparella; s'accedeix a un habitatge; s'acaba la feina o l'emparellament i a pics cal tornar a la llar d'origen. Així doncs, les

transicions econòmiques (de la dependència econòmica dels pares a la dependència d'uns ingressos propis); les transicions domiciliàries (de la dependència social de la llar d'origen a la independència d'una llar pròpia); les transicions a l'emparellament (de la dependència emocional de la família d'origen a una dependència més centrada en la parella i les amistats) i les transicions a la maternitat i paternitat cada vegada són més heterogènies i només l'anàlisi de la realitat pot ajudar a entendre-les i atendre-les.

La Llei 10/2006, de 26 de juliol, integral de la joventut estableix a l'article 3 que és d'aplicació als joves i a les joves amb veïnatge administratiu en qualsevol dels municipis de les Illes Balears, amb edats compreses entre els 14 i els 30 anys, ambdues incloses, si bé poden establir-se altres límits, mínims i màxims, per a aquells programes o actuacions en què, per la seva naturalesa o objectiu, s'estimi necessari.

Les necessitat, els interessos i els reptes que té la joventut són, com s'ha vist, disperss i, entre d'altres factors, l'edat també és determinant. Es pot dir que mentre que per als més

joves és important la configuració de la pròpia identitat, molt lligada a la relació amb els iguals, gaudint de les experiències vitals i la construcció de l'individu com a ciutadà, els i les joves més grans s'enfronten al repte d'assolir l'autonomia i la independència personal que pivota, en gran mesura, al voltant de l'àmbit laboral i domiciliari.

Així doncs, aquest capítol facilita una breu anàlisi descriptiva de la realitat dels i les joves de les Illes Balears, posant atenció, en primer lloc, a les característiques sociodemogràfiques; posteriorment, als aspectes que influeixen en les diferents transicions cap a l'edat adulta i, finalment, a la condició vital del jovent.

Les dades que aquí s'ofereixen provenen de fonts estadístiques oficials disperses i pretenen facilitar el coneixement de com viu el jovent a les Illes Balears i els reptes a què s'enfronten, tot amb l'objectiu de facilitar les decisions que es prenen en l'àmbit de les polítiques que els afecten i que han de permetre millorar la qualitat de vida dels i les joves.

Dades demogràfiques

Segons el padró municipal d'habitants, elaborat per l'Institut Nacional d'Estadística (INE), el nombre total de persones residents a les Illes Balears dia 1 de gener de 2017 era d'1.115.999. Tret de l'any 2012 en què la població de les Illes Balears va arribar a 1.119.439 residents, és la xifra més elevada dels darrers anys confirmant-se un augment de població anual, amb un increment respecte de 2016 de 8.779 residents, tal com s'observa en el gràfic 1.

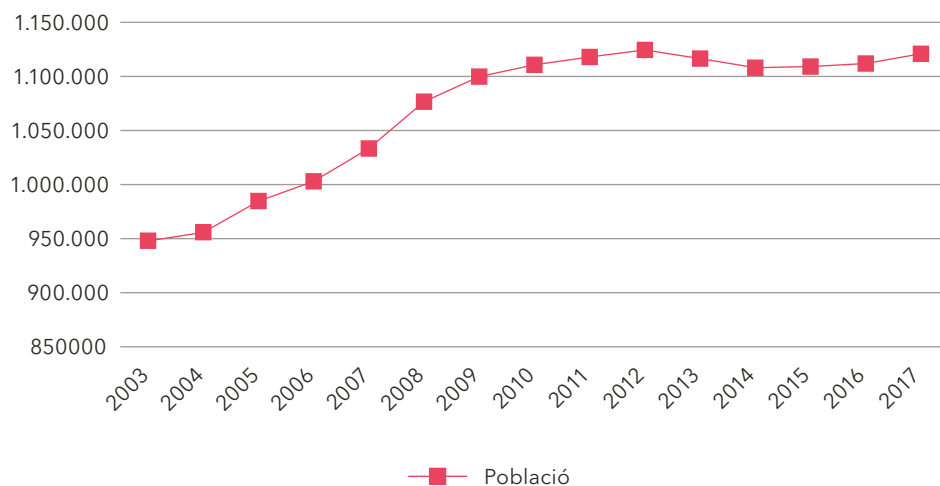
De l'1.115.999 residents a les Illes Balears, 182.659 són joves d'entre 15 i 29 anys que representen el 16,4 % de la població (gràfic 2). Si ampliem la franja d'edat fins als 34 anys, el pes de la població jove a les Balears passa a ser del 24 % (268.016), només superat pel grup de població que es troba entre els 35 i 49 anys (26,3 %).

Aquestes dades signifiquen que, gairebé, una de cada quatre persones a les Illes Balears té menys de 35 anys.

Tot i que la població jove de 15 a 29 anys suposa el 16,4 % de la població total de les Illes, hi ha municipis com Son Servera, Alcúdia, Ferreries o Sant Antoni de Portmany on se supera aquesta representació i altres on la representació és molt baixa: és el cas d'Escorca, Banyalbufar o Ariany, per exemple (vegeu taula 1).

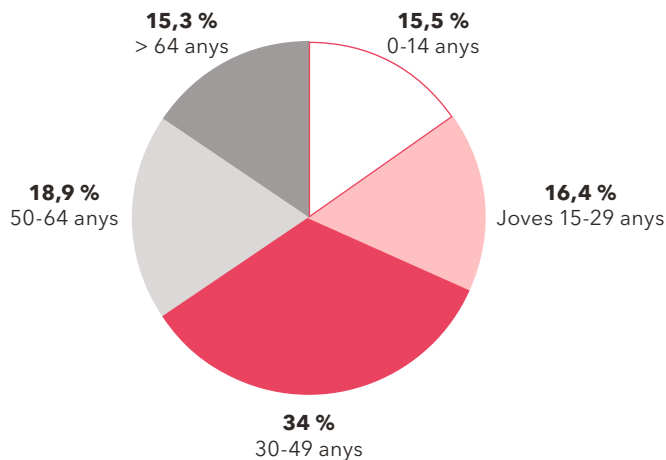
El pes de la població jove de 15 a 29 anys ha anat minvant al llarg dels anys, ha passat de representar quasi el 20 % de la població al 2009 a l'actual 16,4 %. Al gràfic 3 s'observa clarament aquesta tendència, molt més accentuada a les illes d'Eivissa i Formentera. Eivissa ha passat de ser l'illa amb un percentatge més alt de població jove amb un 21,4 % el 2009 a l'actual

Gràfic 1. Evolució del nombre d'habitants a les Illes Balears (2003-2017)



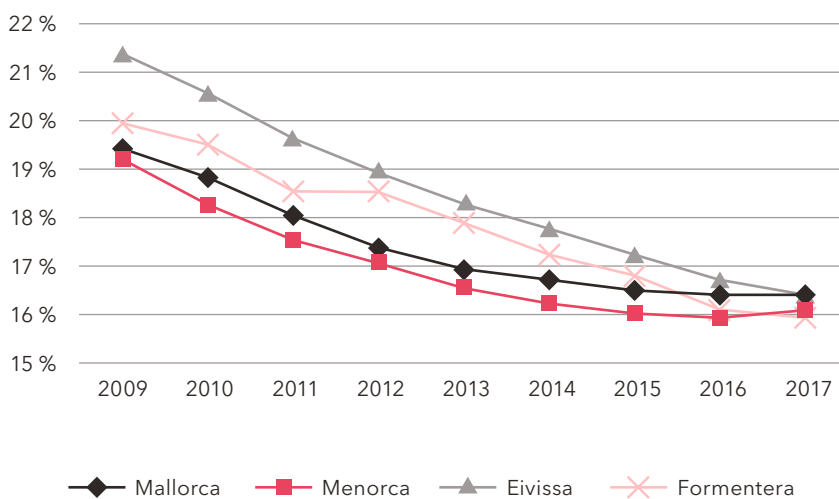
Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les dades de l'INE.

Gràfic 2. Distribució de la població per edats. Padró 2017



Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT.

Gràfic 3. Evolució del pes de població jove (15-29 anys) per illa de residència (2009-2017)



Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT.

Taula 1. Municipis de les Illes Balears amb major i menor percentatge de joves. 2017

Major % de joves			
Municipi	Població total	Total joves de 15 a 29 anys	Joves/ Pobl. total
Son Servera	11.265	2.067	18,3%
Alcúdia	19.395	3.502	18,1%
Ferrerries	4.633	835	18,0%
Sant Antoni de Portmany	25.290	4.477	17,7%
Capdepera	11.267	1.995	17,7%
Manacor	41.095	7.147	17,4%
Palma	406.492	69.087	17,0%
Eivissa	49.689	8.353	16,8%
Calvià	49.063	8.192	16,7%
Ciutadella de Menorca	28.838	4.776	16,6%
Deià	637	106	16,6%
Inca	31.255	5.182	16,6%
Felanitx	17.333	2.851	16,4%
Santa Margalida	11.801	1.932	16,4%
Artà	7.541	1.233	16,4%

Menor % de joves			
Municipi	Població total	Total joves de 15 a 29 anys	Joves / Pobl. total
Escorca	217	15	6,9%
Banyalbufar	495	52	10,5%
Ariany	854	92	10,8%
Búger	1.046	128	12,2%
Costitx	1.247	154	12,3%
Sant Joan	2.064	257	12,5%
Mancor de la Vall	1.449	181	12,5%
Sencelles	3.154	397	12,6%
Sant Joan de Labritja	6.139	781	12,7%
Estellencs	305	39	12,8%
Algaida	5.430	699	12,9%
Selva	3.869	511	13,2%
Santa Eugènia	1.653	224	13,6%
Campos	10.418	1.417	13,6%
Salines (ses)	4.860	663	13,6%

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT.

Taula 2. Pes de la població jove resident a les diferents illes i capitals. 2017

	Nombres absoluts		(%) Percentatges		
	Població total	Joves 15-29 anys	Joves / Pobl. total	Joves / Població jove de Balears	Joves de les capitals / Població jove de cada illa
ILLES BALEARS	1.115.999	182.659	16,37%	100,00%	-
MALLORCA	868.693	142.530	16,41%	78,03%	-
Palma	406.492	69.087	17,00%	37,82%	48,47%
Menorca	91.170	14.635	16,05%	8,01%	-
Maó	28.161	4.424	15,71%	2,42%	30,23%
Eivissa	143.856	23.533	16,36%	12,88%	-
Ciutat d'Eivissa	49.689	8.353	16,81%	4,57%	35,49%
Formentera	12.280	1.961	15,97%	1,07%	-

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT.

16,4 %. Per la seva banda Formentera ha passat del 20 % el 2009 al 16 % el 2017.

A Mallorca es troba el 78 % de la joventut de les Illes, el 12,8 % viu a Eivissa, el 8 % a Menorca i l'1 % a Formentera, tal com s'observa a la taula 2. Palma és el municipi illenc que segueix concentrant el major nombre de joves (37,82 %).

A Balears més d'un de cada quatre joves és de procedència estrangera, el 26,2 %, mentre que el 12,8 % ha nascut a una altra comunitat autònoma i el 60,8 % a les Illes, tal com s'observa en el gràfic 4. Per al total de població el pes de les persones nascudes a una altra comunitat autònoma és del 22,6 % (deu punts més que a la població jove); nascuts a l'estranger, el 21,7 % i a les Balears, el 55,7 %.

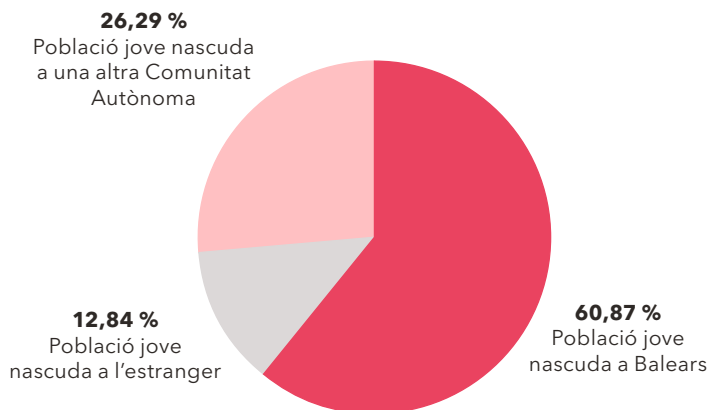
El pes de la població jove que viu a les Illes procedent d'una altra comunitat autònoma, així com la de procedència estrangera ha baixat des de 2009 (15,71 % i 29,39 % el 2009 davant 12,84 % i 26,29 % el 2017), incrementant-se el pes de la juven-

tut nascuda a les Balears (54,90 % el 2009 davant 60,87 % el 2017). (Vegeu gràfic 5).

En deu anys el nombre de joves d'entre 15 i 34 anys inscrits a les Illes Balears i que resideixen a l'estranger s'ha incrementat un 149 % passant de 3.410 l'any 2009 a 8.506 l'any 2018, tal com recull el gràfic 6. El 2018 les persones joves d'entre 15 i 19 anys que resideixen a l'estranger són el grup més nombrós (2.438), seguit del grup de 20 a 24 anys (2.326).

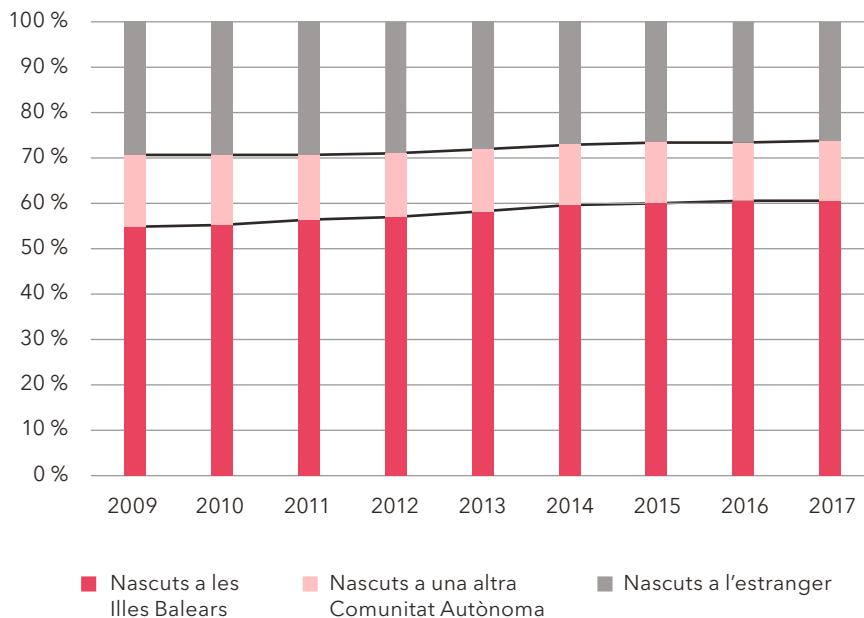
A totes les Illes s'observa com any rere any s'incrementa el nombre de joves que resideixen a l'estranger, així el 2018 han deixat Mallorca un 152 % més de joves que el 2009. A Menorca l'increment en aquests deu anys és del 171 % i a Eivissa i Formentera del 112 %. Especialment significatiu és l'increment en el grup de joves menorquins d'entre 15 i 19 anys, ja que s'ha passat de 42 el 2009 a 205 el 2018, dades que suposen un 388 % d'increment en 10 anys. Per altra banda, cal ressenyar que són més nombroses les al·lotes que els al·lots,

Gràfic 4. Població jove 15-29 anys segons procedència. Illes Balears. 2017

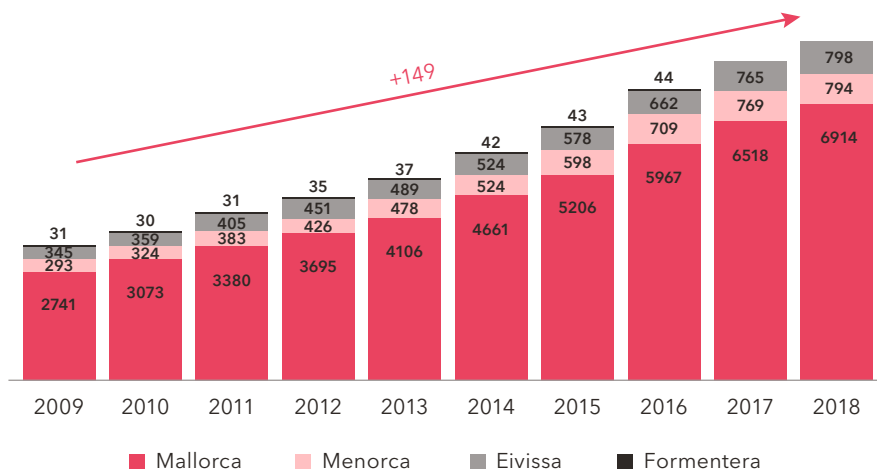


Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT.

Gràfic 5. Evolució del pes del jovent de 15 a 29 anys segons lloc de naixement (2009-2017). Illes Balears



Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT.

Gràfic 6. Evolució de les persones joves de 15-34 anys inscrites a les diferents illes però residents a l'estranger

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT. Nota: a partir de 2016 l'IBESTAT ofereix les dades d'Eivissa i Formentera agrupades.

ja sigui en l'àmbit de les Illes Balears (4.321 davant 4.185 el 2018), com a les diferents cohorts i per illes.

Pel que fa a la situació a la llar, en el gràfic 7 s'observa com els i les joves de les Illes Balears d'entre 25 i 34 anys viuen amb parella, ja sigui de fet o casats (el 53 % de les dones i el 37 % dels homes), en percentatges superiors que a la resta de l'Estat, essent les joves illenques les que viuen amb els progenitors en menor mesura (26 %) que els homes joves (41 %).

L'accés al matrimoni s'ha retardat més de cinc anys en els darrers catorze anys, en què la mitjana d'edat dels homes que es casava era de 30,79 anys i de 28,33 en les dones. L'any 2016 l'edat mitjana del primer matrimoni fou de 33,4 anys per a les dones i de 35,5 anys per als homes.

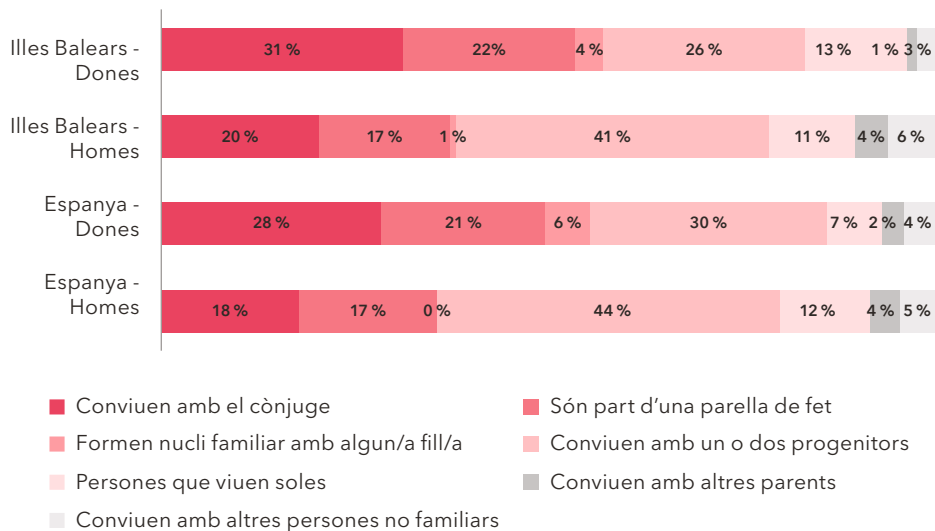
Pel que fa al nombre de casaments, mentre que el 2002 es van ca-

sar 3.879 dones d'entre 15 i 34 anys, el 2014 ho feren 2.349. I si el 2002 la majoria de matrimonis es produïa entre els 25 i els 29 anys, el 2014 les dones es casaven majoritàriament entre els 30 i els 34 anys, amb un descens molt significatiu a la franja d'edat de 20 a 24 anys (vegeu la taula 3).

Amb relació als homes joves d'entre 15 i 34 anys s'observa la mateixa tendència a la baixa en el nombre de casaments, inferiors, en tot cas, al de les dones per aquestes edats (vegeu la taula 4).

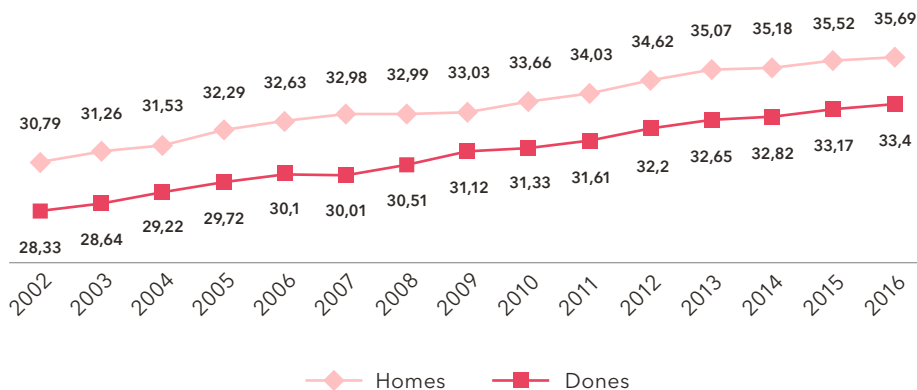
L'accés a la maternitat també s'ha anat retardant, si el 2002 l'edat mitjana de la mare era de 28 anys el 2016 fou de 30, el gràfic 9 en mostra l'evolució. Cas especial és Formentera, que mostra una major fluctuació al llarg dels anys pel que fa a l'edat d'accés a la maternitat, arribant gairebé als 32 anys el 2016.

Gràfic 7. Persones joves de 25-34 anys segons situació a la llar. Illes Balears - Espanya. 2017



Font: elaboració de l'OBJIB a partir de dades de l'INE.

Gràfic 8. Evolució de l'edat mitjana en contreure matrimoni. Illes Balears (2002-2016)



Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT.

Taula 3. Dones joves per grup d'edat que han contret matrimoni a Balears el 2002 i el 2014

	Illes Balears				
	Total joves 15-34 anys	15 a 19 anys	20 a 24 anys	25 a 29 anys	30 a 34 anys
2014	2349	26	239	913	1171
2002	3879	73	937	1953	916

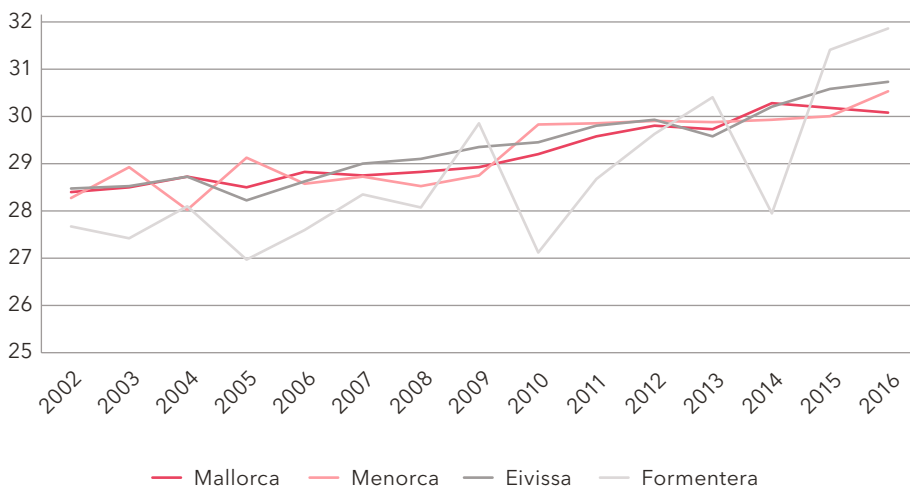
Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT.

Taula 4. Homes joves per grup d'edat que han contret matrimoni a Balears el 2002 i el 2014

	Mallorca				
	Total joves 15-34 anys	15 a 19 anys	20 a 24 anys	25 a 29 anys	30 a 34 anys
2014	1848	5	92	606	1145
2002	3482	20	483	1791	1188

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT.

Gràfic 9. Edat mitjana de la mare al primer fill (2002-2016). Illes Balears



Font: elaboració de l'OBJIB a partir de dades de l'IBESTAT.

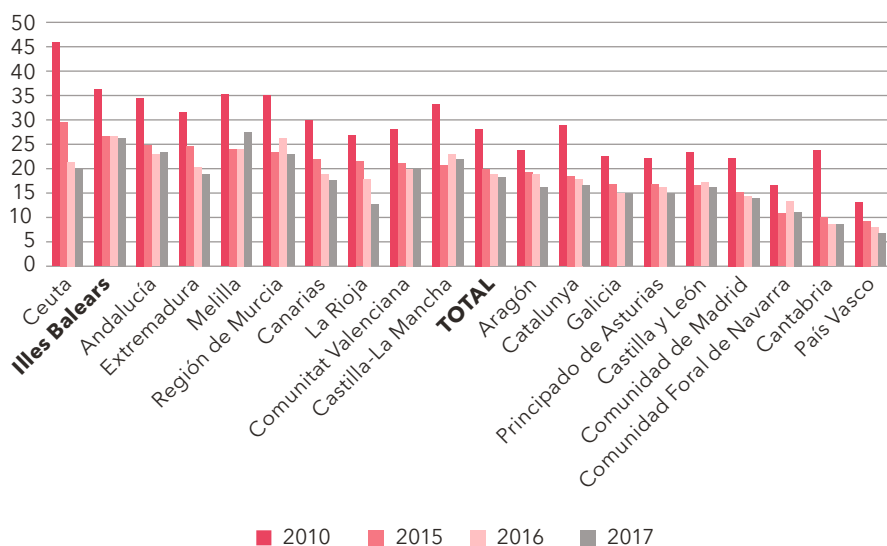
Educació

A les Balears per al curs 2017-2018 hi ha matriculats en ensenyaments de règim general 180.644 alumnes, d'acord amb l'avanç estadístic que ofereix el Ministeri d'Educació i Formació Professional.

Les Illes continuen mantenint la taxa més elevada d'abandonament escolar de les comunitats de l'Estat, un 26,5 % el 2017, tot i que des de 2010 el percentatge ha disminuït deu punts, tal com s'observa en el gràfic 10.

La taxa espanyola d'abandonament escolar se situa en el 18,3 % l'any 2017, essent significatives les diferències per sexe. Així, mentre l'abandonament afecta el 21,8 % dels al·lots, les al·lotes presenten una taxa 7 punts per sota. Aquesta diferència encara és molt més accentuada en l'àmbit balear, tal com recull el gràfic 11. Si la taxa d'abandonament del 2017 és del 26,5 %, la taxa dels al·lots és del 32,4 % i de les al·lotes del 20,5 %, 12 punts de diferència.

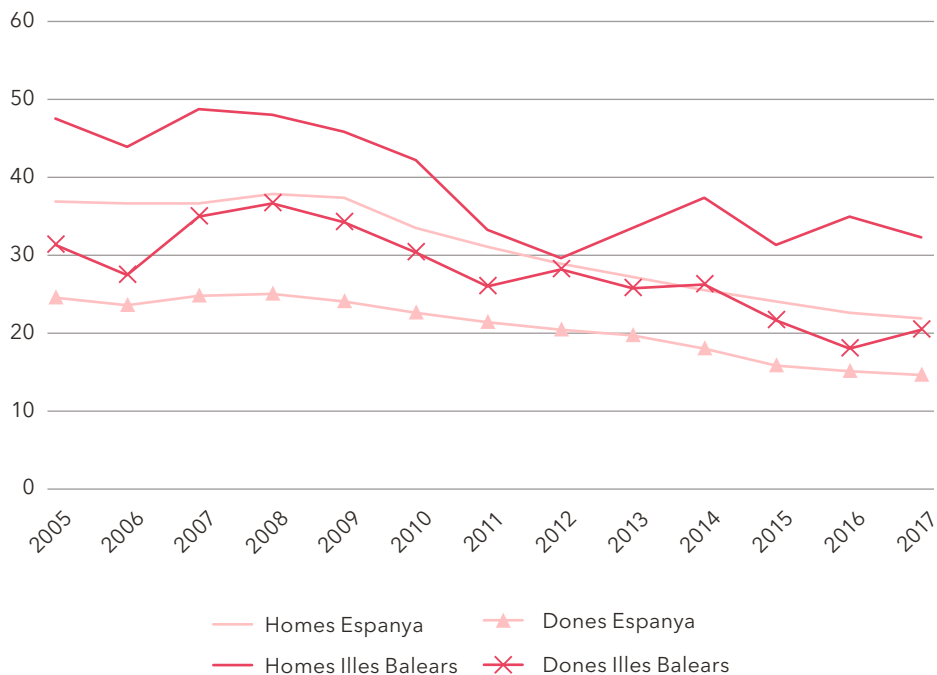
Gràfic 10. Comparativa per comunitats autònomes de l'abandonament educatiu. Anys 2010, 2015, 2016 i 2017



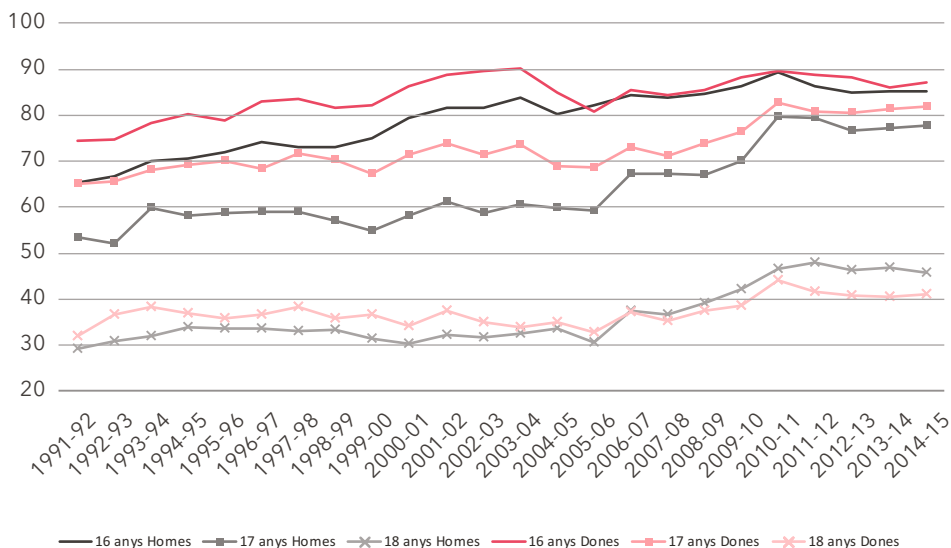
Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les dades del Ministeri d'Educació.

Nota: Percentatge de la població de 18 a 24 anys que no ha finalitzat la segona etapa d'educació Secundària i no segueix cap tipus de formació.

Gràfic 11. Evolució de l'abandonament educatiu a les Illes Balears per sexe (2005-2017)



Gràfic 12. Taxa d'escolaritat no universitària a les Illes Balears per edat i sexe



Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les dades de l'IBESTAT i Ministeri d'Educació.

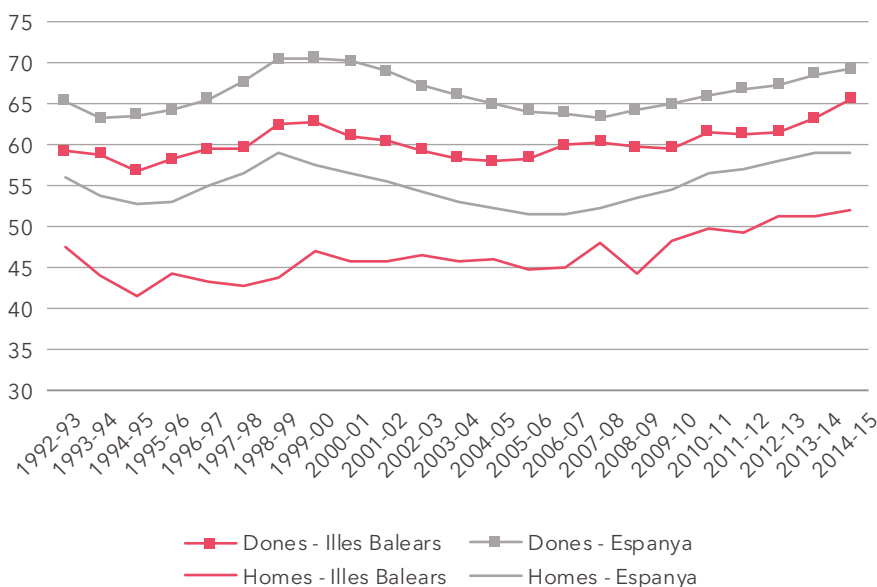
La taxa d'escolaritat entre els menors de 18 anys ha experimentat un increment gradual en els darrers anys, especialment entre els homes, passant del 60% a principis dels noranta a nivells del 80% en l'actualitat (vegeu gràfic 12).

La taxa d'idoneïtat mesura la proporció d'alumnes que es matriculen en un determinat curs a l'edat que els pertoca. A Espanya la taxa d'idoneïtat del jovent de 15 anys se situa en el 63,9%, mentre que a les Illes és del 58,5%. En aquest indicador les diferències per sexe tornen a ser significatives: la taxa d'idoneïtat dels al·lots és del 59% a Espanya i del 52% a les Illes, mentre que les noies

presenten unes taxes del 69% a Espanya i del 65,5% a Balears. (Gràfic 13.)

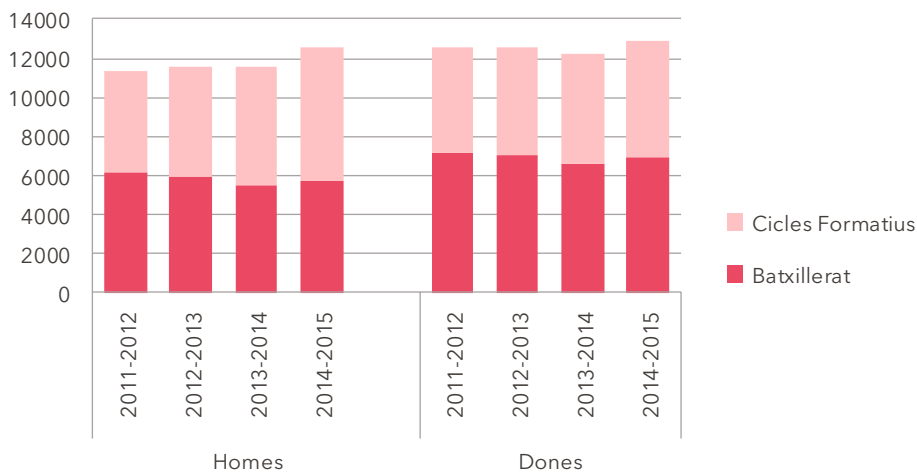
En relació amb els estudis postobligatoris no universitaris al curs 2014-2015 a les Illes Balears hi havia 25.466 estudiants, dels quals 12.575 estaven matriculats a batxillerat i 12.891 a cicles formatius (49,38% davant 50,62%), percentatges similars a la mitjana estatal (47,89% davant 52,11%). El percentatge d'al·lots matriculats és superior als cicles formatius que a batxillerat (54,68% davant 45,32%), per a les al·lotes succeeix el contrari (53,31% batxillerat i 46,69% cicles formatius). (Gràfic 14)

Gràfic 13. Taxes d'idoneïtat a l'ESO als 15 anys



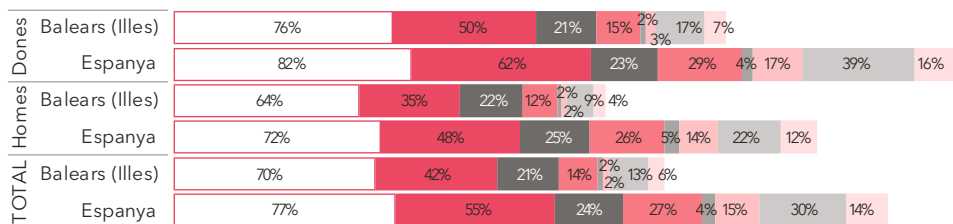
Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les estadístiques del Ministeri d'Educació.

Gràfic 14. Evolució de l'alumnat de les Illes Balears matriculat en estudis postobligatoris no universitaris per sexe



Font: elaboració de l'OBJIB a partir del Ministeri d'Educació, *Las cifras de la Educación en España*, curs 2013-2014.

Gràfic 15. Taxa bruta de població que es gradua en cada nivell d'ensenyament (2013-2014)



- Graduat en Secundària (ESO)
- Batxillerat/COU
- Tècnic/Tècnic Auxiliar (1)
- Tècnic Superior/Tècnic Especialista (2)
- Diplomant Univ., Arquitecte i Enginyer Tècnic
- Llicenciat Univ., Arquitecte i Enginyer Superior
- Grau
- Màster Oficial

Font: elaboració de l'OBJIB a partir del Ministeri d'Educació, *Las cifras de la Educación en España*, curs 2013-2014.

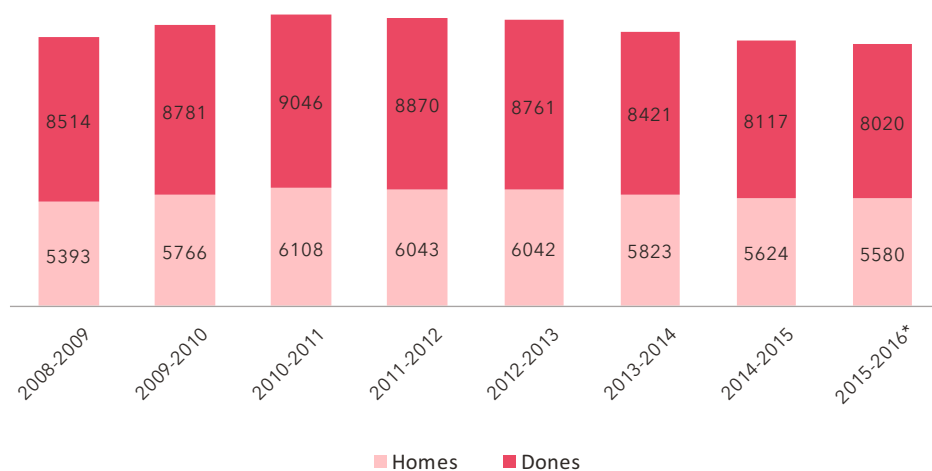
El curs 2013-2014 es graduaren en ESO el 70 % del jovent illenc. Com a molts indicadors d'educació les diferències per sexe són significatives, el percentatge de joves graduades és 12 punts superior a la dels joves (Gràfic 15). Les joves també es graduen en batxillerat en percentatge superior als homes, que finalitzen estudis tècnics un punt per damunt que les al·lotes.

A la Universitat de les Illes Balears (UIB) la majoria d'estudiants al curs 2015-2016 eren dones (8.020 davant

5.580 homes) (gràfic 16), que prefereixen les carreres de l'àmbit de les ciències socials i jurídiques (gràfic 17), igual que els homes, tot i que en menor percentatge. Les enginyeries segueixen essent carreres majoritàriament masculinitzades.

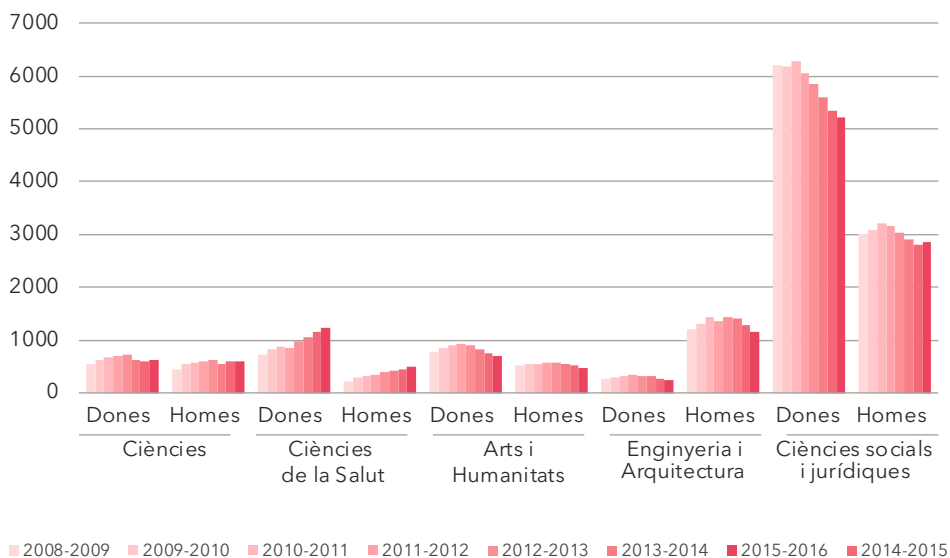
Els i les joves d'entre 25 i 34 anys amb educació superior presenten taxes d'ocupació més elevades, tendència que s'ha anat consolidant al llarg dels anys, tal com reflecteix el gràfic 18.

Gràfic 16. Evolució de les persones matriculades a la universitat pública de les Illes Balears segons sexe



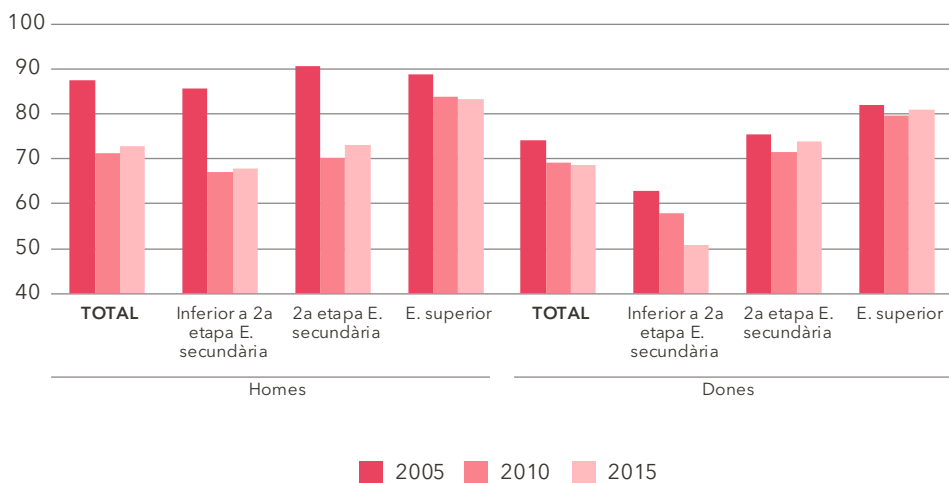
Font: elaboració de l'OBJIB a partir del Ministeri d'Educació.

Gràfic 17. Nombre de persones matriculades a la universitat pública de les Illes Balears segons sexe i branca d'ensenyament



Font: elaboració de l'OJBIB a partir del Ministeri d'Educació.

Gràfic 18. Taxa d'ocupació joves 25-34 anys segons nivell d'estudis i sexe. Comparativa anys 2005, 2010 i 2015



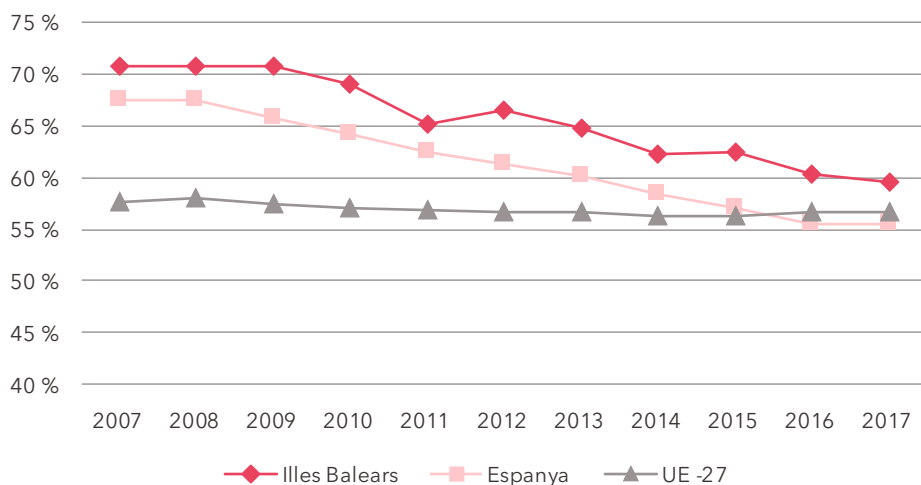
Font: elaboració de l'OJBIB a partir de dades del Ministeri Educació.

Transició econòmica

En relació amb la transició econòmica de les persones joves, és a dir, el pas de la dependència econòmica de la família d'origen a la dependència d'uns ingressos propis, tal com s'observa en el gràfic 19, les taxes d'activitat juvenil a Balears el 2017 (59,5 %) es mantenen per damunt de les espanyoles (55,5 %) i de les europees (56,7 %), tot i que les diferències han anat minvant en els darrers anys.

Les taxes d'ocupació dels joves i les joves menors de 30 anys a les Illes han estat superiors durant molts anys a les dels joves espanyols i encara més en relació amb els joves de la Unió Europea. Observant, emperò, l'evolució que recull el gràfic 20, s'aprecia com a partir de l'any 2010 les taxes d'ocupació de la joventut illenca s'igualen a les dels joves d'Europa dels 27, tot i que es mantenen per damunt de la mitjana espanyola que és la que més minva.

Gràfic 19. Taxes d'activitat < 30 anys. 2007-2017



Font: elaboració de l'OBJIB a partir de dades de l'OTIB.

El 86 % de la joventut de Balears fa feina al sector serveis, el 7 % a la indústria, el 6 % a la construcció i només un 1 % fa feina a l'agricultura.

L'estacionalitat marca l'ocupació a les Illes Balears i, significativament, la predisposició a treballar dels més joves, tal com s'observa en els gràfics 21 i 22.

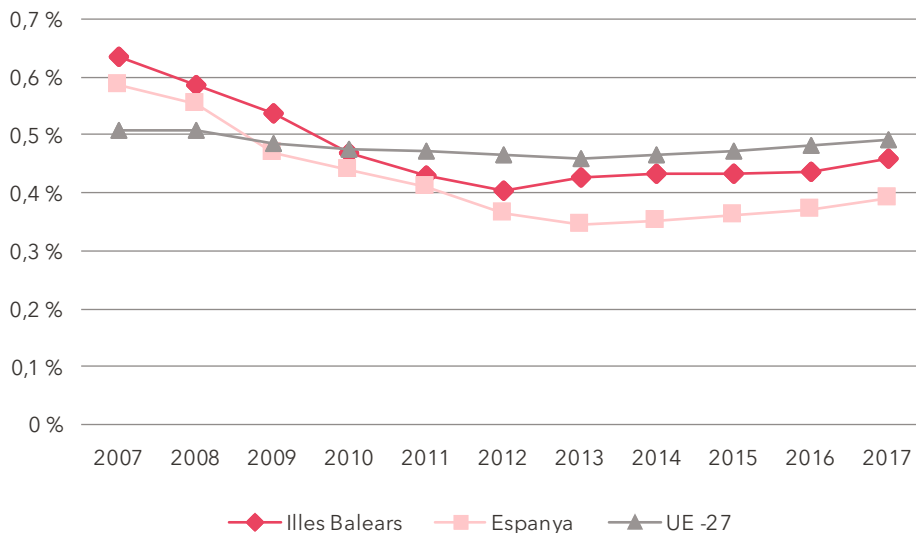
El 2017 la taxa d'atur dels joves illencs se situa al 22,7 %, inferior al 29,4 % d'Espanya i molt per sobre del

13,2 % de la mitjana europea. (Veure gràfic 23).

9 de cada 10 nous contractes a joves de 16 a 29 anys són temporals. El 2016 el 67 % dels contractes registrats entre els joves de 16 a 34 anys tenien una durada inferior a un any.

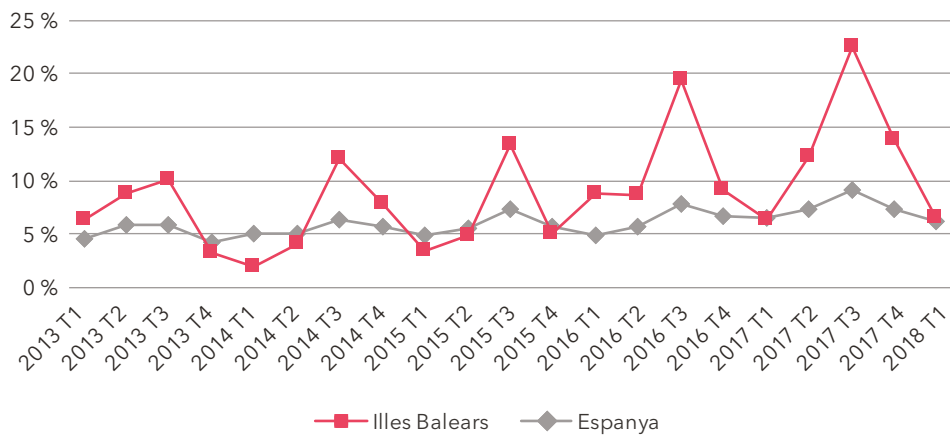
El gràfic 24 mostra com les dones joves segueixen cobrant menys que els homes, tot i que la diferència a les Balears no és tan accentuada com al conjunt de l'Estat espanyol.

Gràfic 20. Evolució de la taxa d'ocupació < 30 anys. 2007-2017



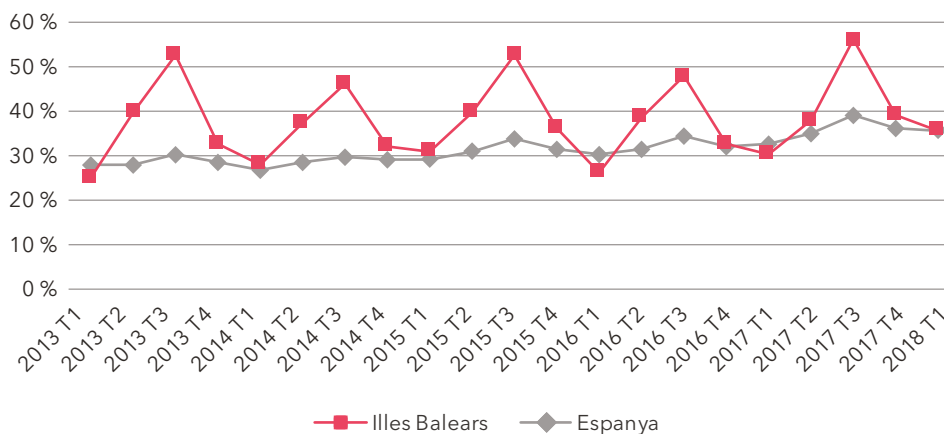
Font: elaboració de l'OBJIB a partir de dades de l'OTIB.

Gràfic 21. Evolució de la taxa d'ocupació a les Illes Balears i a Espanya entre els joves de 16 a 19 anys. 2013T1-2018T1



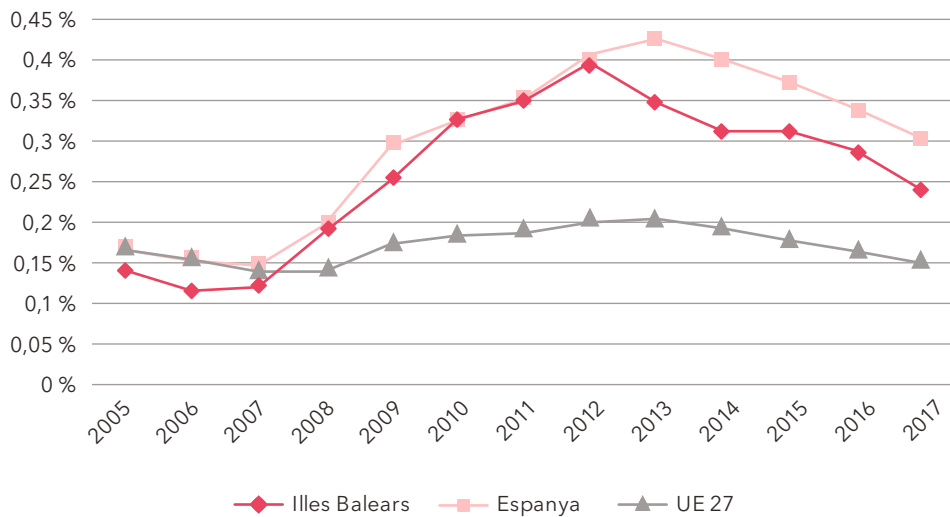
Font: elaboració de l'OBJIB a partir de dades de l'OTIB.

Gràfic 22. Evolució de la taxa d'ocupació a les Illes Balears i a Espanya entre els joves de 20 a 24 anys. 2013T1-2018T1



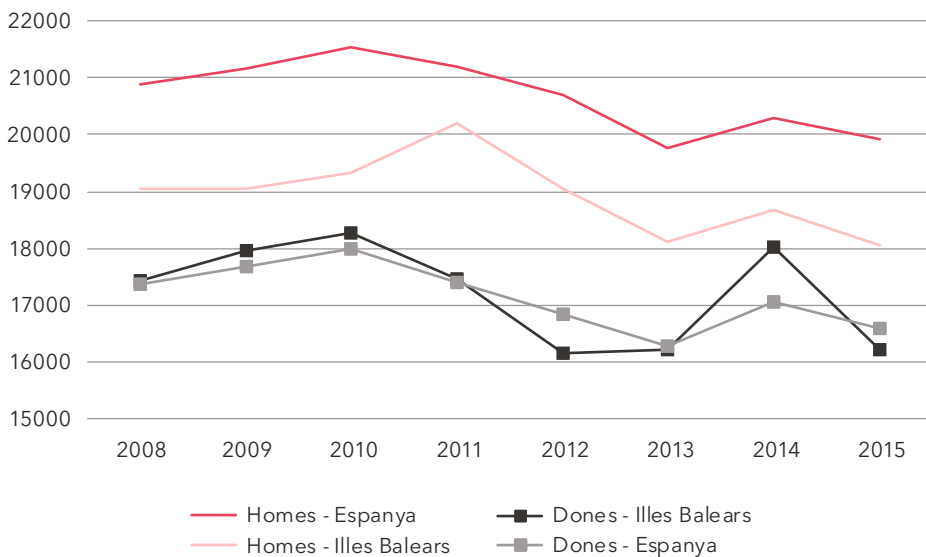
Font: elaboració de l'OBJIB a partir de dades de l'OTIB.

Gràfic 23. Evolució de la taxa d'atur < 30 anys. 2007-2017



Font: elaboració de l'OBJIB a partir de dades de l'OTIB.

Gràfic 24. Salari anual mitjà (€) de les persones joves entre 25 i 34 anys



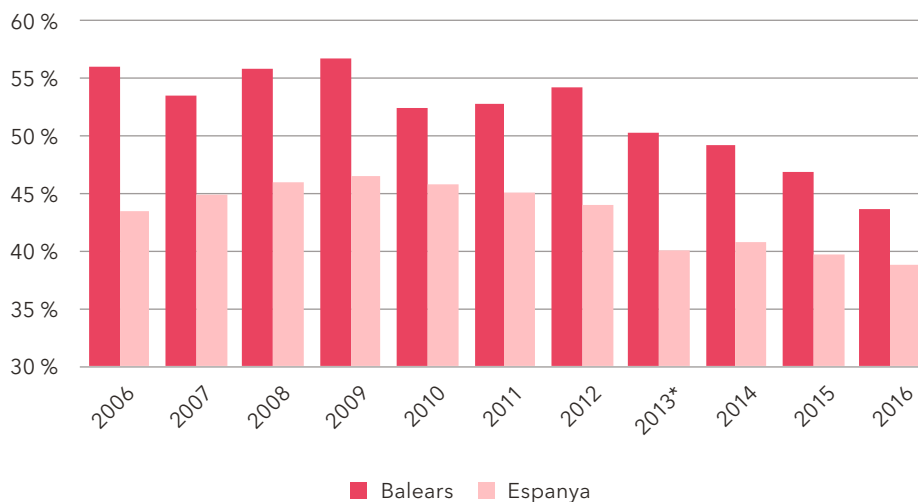
Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les dades de l'INE (enquesta anual d'estructura salarial).

Transició domiciliària

A Balears la taxa d'emancipació –percentatge de persones joves que viuen fora de l'habitatge d'origen respecte del total de persones de la mateixa edat– el 2016 per a joves d'entre 16 i 34 anys se situa en el 43,7 % (gràfic 25), mentre que a Espanya la taxa és del 38,8 %. El dinamisme del mercat laboral illenc ha afavorit taxes d'emancipació més elevades

que la mitjana estatal, ara bé, la taxa d'emancipació ha disminuït 13 punts en deu anys (el 2006 era del 56,1 %) (43,5 % a Espanya). El 2016 el 74,1 % dels i les joves d'entre 30 i 34 anys s'havia emancipat (gràfic 26) (el 2006 era el 80,9 % i el 83,9 % el 2010). Per contra, a Espanya la taxa d'emancipació es manté estable: 72,7 % el 2006, 75,8 % el 2010 i 72,8 % el 2016.

Gràfic 25. Evolució de la taxa d'emancipació joves de 16-34 anys. Espanya i Illes Balears



* Fins l'any 2012 de 18 a 34 anys; a partir de 2013 de 16 a 34 anys (ajustat amb mitjanes ponderades).

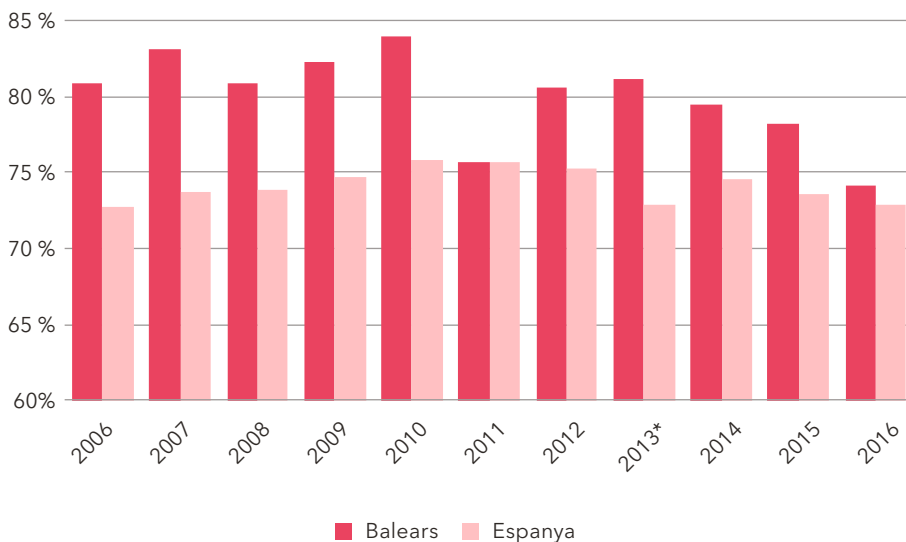
Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'OBJOVI i l'Observatorio de la Emancipación.

Pel que fa al preu de l'habitatge (vegeu gràfic 27), el 2016 el preu de compra era 2,5 vegades superior al preu màxim assumible per una persona jove.

L'accés a l'habitatge en règim de lloguer tampoc és fàcil per al jovent. Mentre que el preu mitjà d'un lloguer el 2016 a Balears era de 847 €, la renda de lloguer màxima tolerable –cost

que hauria de tenir el lloguer perquè el seu pagament fos equivalent al 30 % del salari net de la persona– era de 297 €. Essent el preu del lloguer, tal com s'observa al gràfic 28, gairebé tres vegades superior al que un jove es pot permetre.

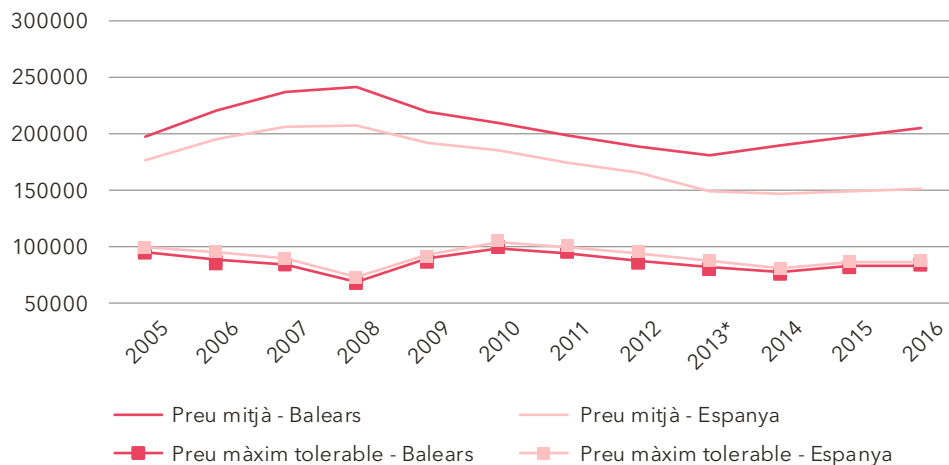
Gràfic 26. Evolució de la taxa d'emancipació joves 30-34 anys. Espanya i Illes Balears



* Fins l'any 2012 de 18 a 34 anys; a partir de 2013 de 16 a 34 anys (ajustat amb mitjanes ponderades).

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'OBJOVI i l'Observatorio de la Emancipación.

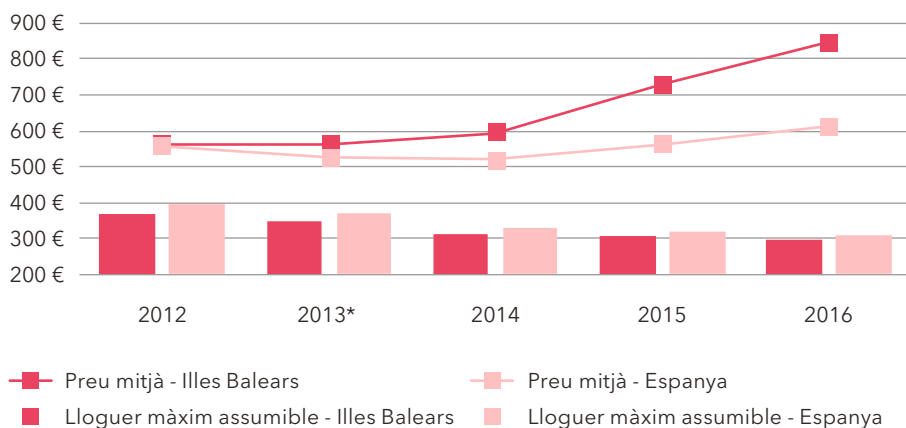
Gràfic 27. Preu màxim tolerable de compra pel jovent de 16-34 anys* versus preu mitjà del mercat. Espanya i Illes Balears



* Fins l'any 2012 de 18 a 34 anys; a partir de 2013 de 16 a 34 anys (ajustat amb mitjanes ponderades).

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'OBJOVI i l'Observatorio de la Emancipación.

Gràfic 28. Evolució de la renda de lloguer màxima tolerable de les persones joves (16-34 anys)* Espanya i Illes Balears



(1) Lloguer màxim mensual que hauria de tenir l'habitatge perquè el seu pagament fora equivalent al 30% del salari net d'una persona jove.

* Fins l'any 2012 de 18 a 34 anys; a partir de 2013 de 16 a 34 anys (ajustat amb mitjanes ponderades).

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'OBJOVI i l'Observatorio de la Emancipación.

Ciutadania

Pel que fa a l'exercici de la ciutadania, la pertinença a algun tipus d'associació és menor entre la població jove que entre la població total, tot i que no hi ha una diferència important (gràfic 29). Les associacions o clubs esportius registren el nombre major de joves associats, amb un 40 % (gràfic 30). Entre els 18 i els 24 anys el 40 % del jovent pertany a un club esportiu o grup juvenil.

El 40 % dels joves de les illes ha assistit a una manifestació, i el 34 % ha participat en una vaga. El 31 % ha deixat de comprar per raons ideològiques (vegeu gràfic 31).

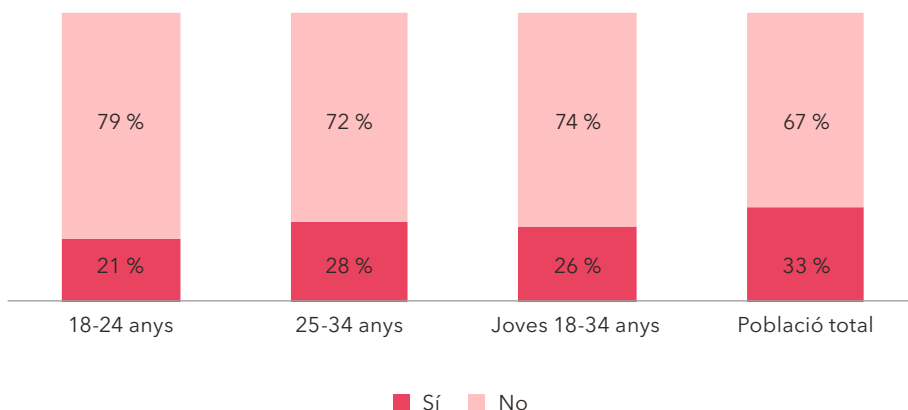
Pel que fa a la percepció que el jovent té de la política, d'acord amb les dades de l'enquesta postelectoral 2015 del CIS, el 84 % dels i les joves pensen que els polítics no es preocupen de la gent i cerquen els seus

interessos (78 %); ara bé, el 53 % creu que amb el vot es pot influir en el que passa en la política, front al 44 % que no ho creu i un 22 % que no ho sap o no es vol pronunciar (vegeu gràfic 32).

En relació amb la ubicació ideològica dels joves, 3 de cada 10 joves s'ubica al centre, 2 al centre esquerra, 1 a l'esquerra, 1 al centre dreta i més de dos no ho saben o no volen contestar, opció que s'ha incrementat significativament respecte a enquestes anteriors (Gràfic 33).

A l'enquesta postelectoral 2015, 1 de cada 4 joves es declara liberal, 8 punts més que a l'enquesta postelectoral 2011 (vegeu gràfic 34). El 14 % no sap on ubicar-se i socialista amb un 10 % i progressista amb un 9 % són les següents opcions més triades. Un 6 % es declara apolític i només un 3 % s'identifica com a feminista i un 4 % ecologista.

Gràfic 29. Pertinença a algun tipus d'associació. Illes Balears. 2015



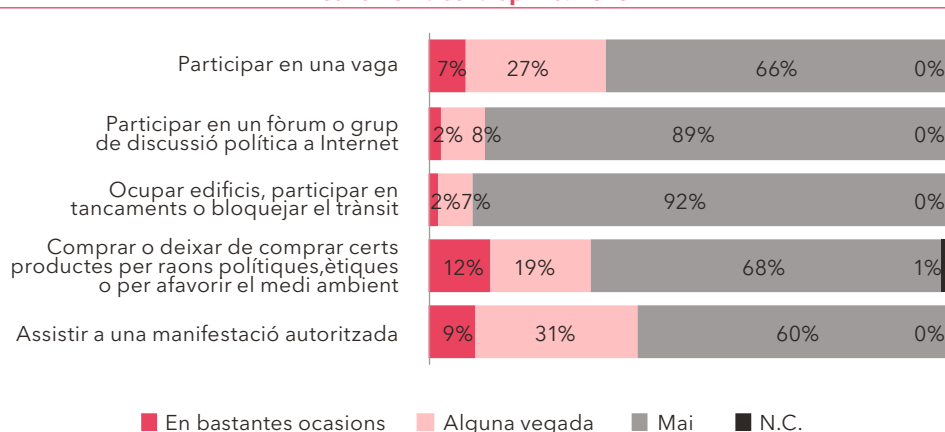
Font: elaboració OBJIB a partir de dades del CIS (enquesta postelectoral autonòmica 2015).

Gràfic 30. Percentatge de joves (18-34 anys) que formen part d'alguna associació segons el tipus d'associació. Illes Balears. 2015



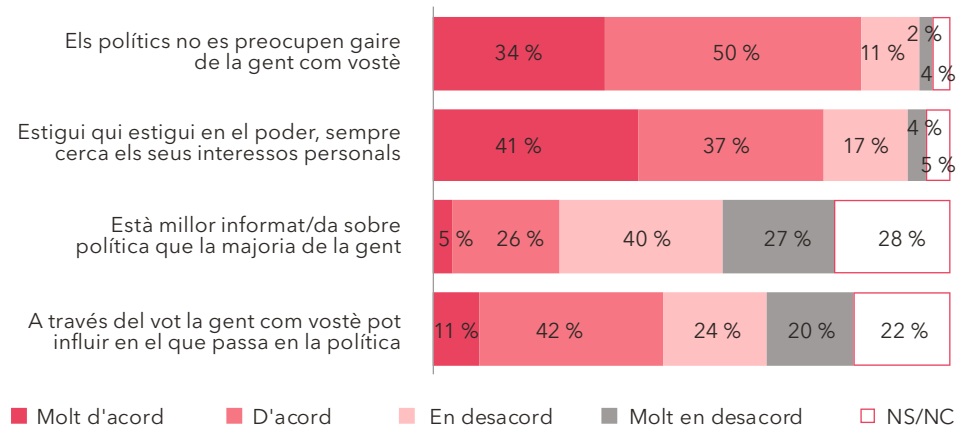
Font: elaboració OBJIB a partir de dades del CIS (enquesta postelectoral autonòmica 2015).

Gràfic 31. Participació de la població jove de Balears (18-34 anys) en activitats per donar a conèixer la seva opinió. 2015



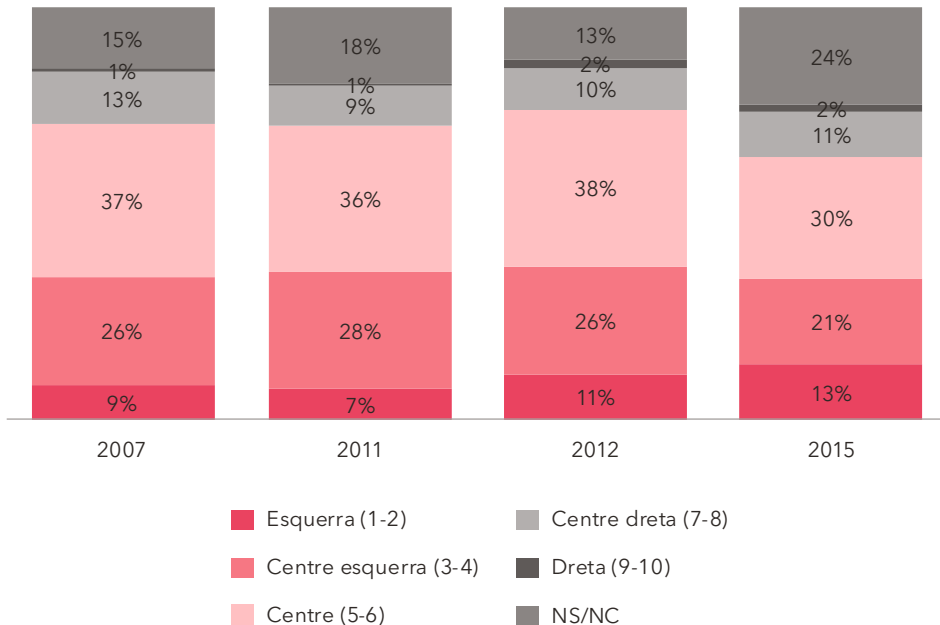
Font: elaboració OBJIB a partir de dades del CIS (enquesta postelectoral autonòmica 2015).

Gràfic 32. Percepció general sobre la política de la població jove de Balears (18-34 anys). 2015



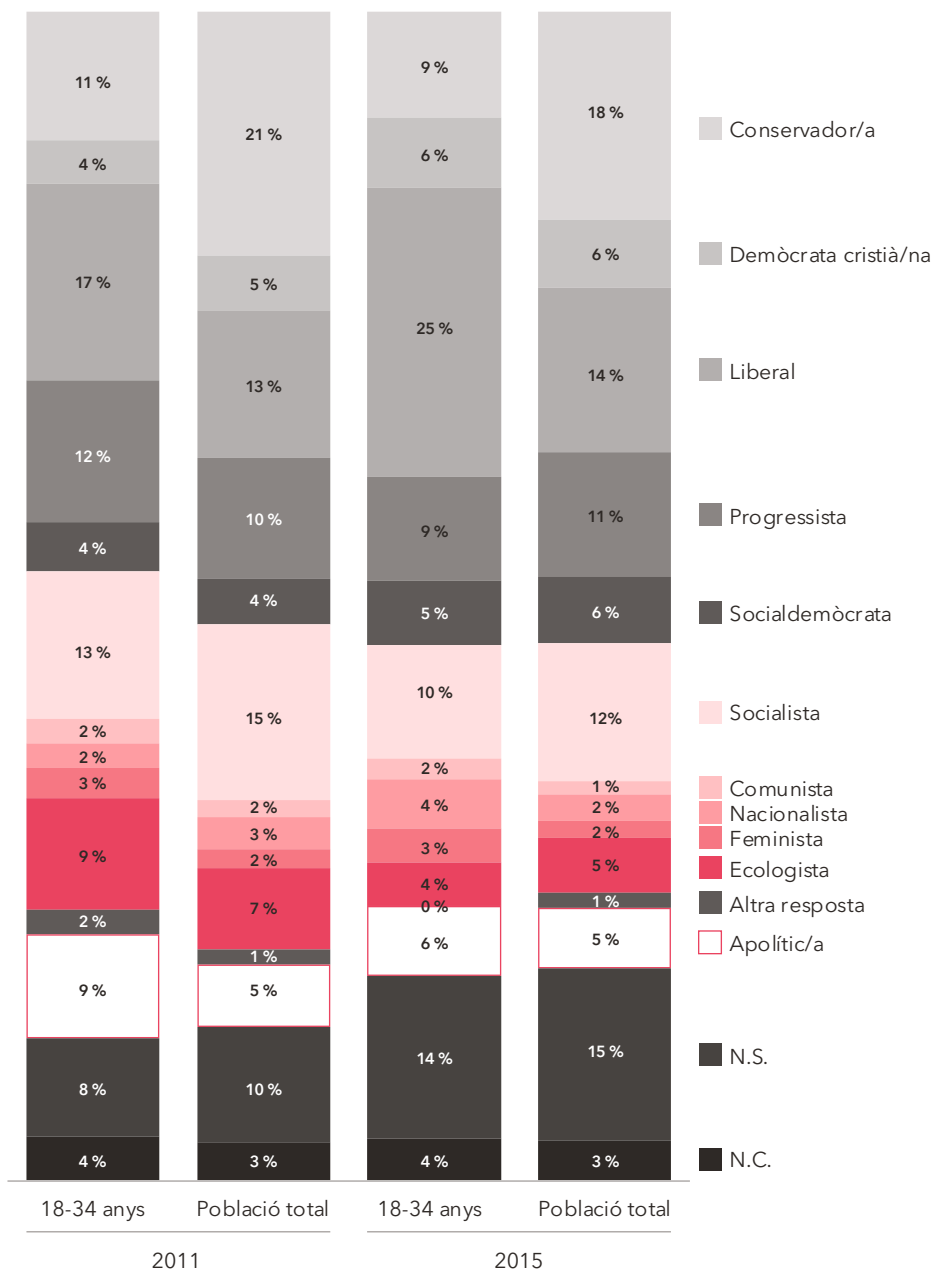
Font: elaboració OBJIB a partir de dades del CIS (enquesta postelectoral autonòmica 2015).

Gràfic 33. Evolució de l'autoubicació ideològica (eix esquerra-dreta), joves de 18 a 34 anys



Font: elaboració OBJIB a partir de les dades del CIS (enquestes postelectorals autonòmiques 2011 i 2015 i baròmetre autonòmic 2011).

Gràfic 34. Identificació ideològica. Població jove (18-34 anys) i població total



Font: elaboració OBJIB a partir de dades del CIS (enquestes postelectorals autonòmiques 2015 i 2011).

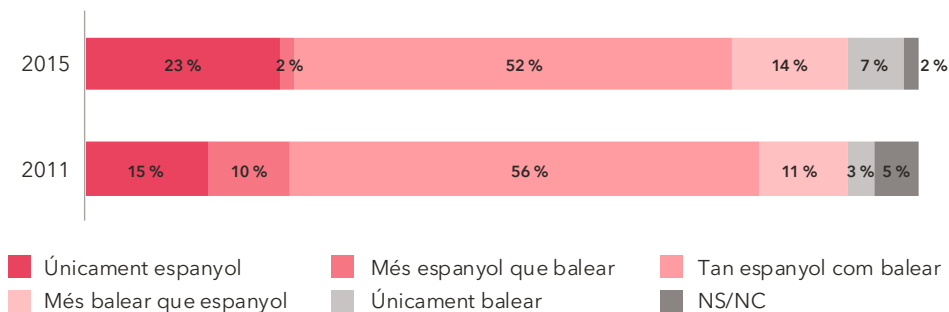
El 52 % del jovent de les Illes declara sentir-se tan espanyol com balear a l'enquesta postelectoral 2015, 4 punts menys que a la de 2011. Un 23 %, 8 punts més que el 2011, declara sentir-se únicament espanyol, preferència que creix del descens d'aquells que s'identificaven com a més espanyols que balears. El 21 % s'identifica com a més balear que espanyol, 14 %, o únicament balear 7 %, opció aquesta que s'ha incrementat en 4 punts respecte al 2011 (Gràfic 35).

En relació amb el model d'organització territorial de l'Estat, les preferències del jovent d'entre 18 a 34

anys són molt similars a les declarades per la població total. 4 de cada 10 joves es mostren partidaris de l'organització actual de les comunitats autònomes. 1 de cada 4 voldria un model en què la comunitat autònoma gaudís de major autonomia, en front d'un 14 % que preferiria un govern central sense autonomies. (Gràfic 36)

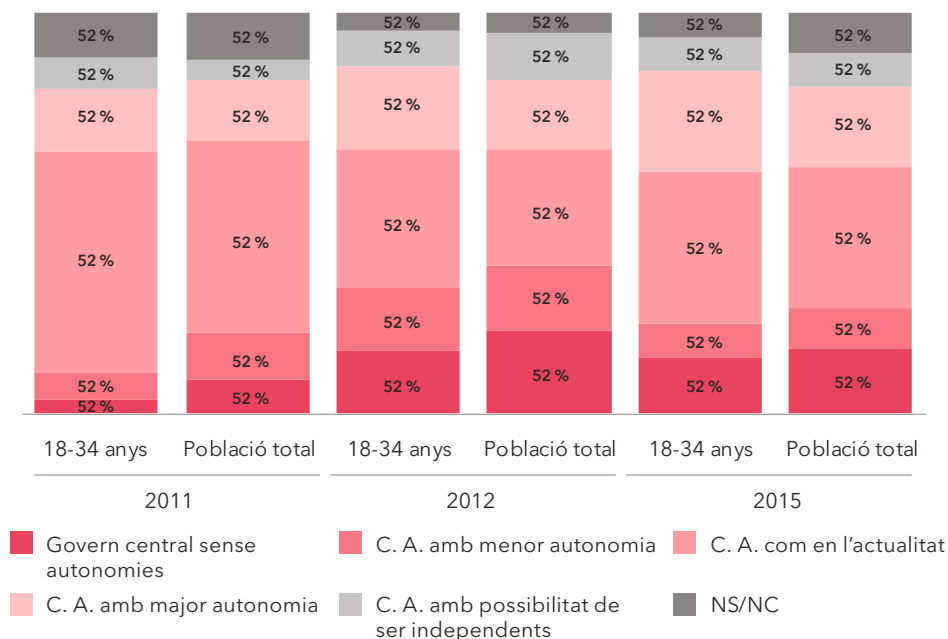
Les infraestructures i la seguretat ciutadana són els aspectes més ben valorats de la gestió que va fer el Govern balear entre els anys 2012 i 2015, tal com s'observa al gràfic 37. Per contra, la gestió feta en matèria d'educació, creació de feina, salut i habitatge són les que reben pitjors valoracions.

Gràfic 35. Sentiment d'identitat amb el territori. Població jove (18-34 anys)



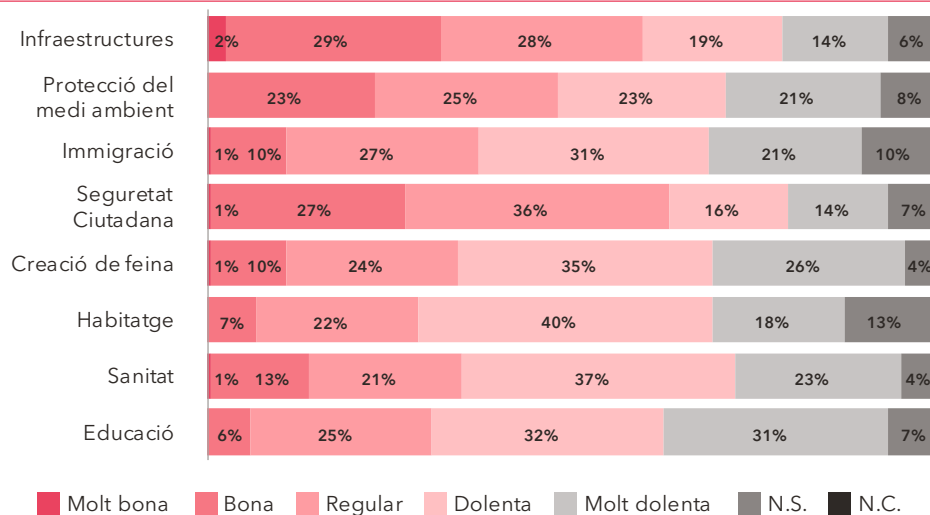
Font: elaboració OBJIB a partir de dades del CIS (enquestes postelectorals autonòmiques 2015 i 2011).

Gràfic 36. Preferència sobre el model d'organització territorial de l'Estat



Font: elaboració OBJIB a partir de dades del CIS (enquestes postelectorals autonòmiques 2015 i 2011 i el baròmetre autonòmic 2012).

Gràfic 37. Valoració del jovent (18-34 anys) sobre la gestió del Govern balear durant els darrers quatre anys. 2015



Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les dades del CIS (enquesta postelectoral 2015).

Cicle vital

En relació amb el coneixement del català per part dels i les joves, d'acord amb les dades que ofereix l'*Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014* (EULIB2014), el jovent de 15 a 29 anys té un elevat coneixement de la llengua catalana. De fet, el 97,2 % dels joves illencs entenen el català i són el grup que més el sap parlar (un 89 %), el sap llegir (un 91,7 %) i el sap escriure (un 83,9 %). És a dir, gairebé tots els joves i les joves de les Illes són competents en les quatre habilitats: entendre, parlar, llegir i escriure (vegeu taula 5).

Pel que fa al perfil sociolingüístic, observant quina és la llengua d'origen de la persona i quina declara que és la llengua que sempre o predominantment usa en diferents àmbits analitzats, podem diferenciar els perfils següents:

- a. catalanoparlants predominants d'origen lingüístic català;
- b. catalanoparlants predominants d'origen lingüístic no català;
- c. alternadors o persones que, sigui quina sigui la seva primera llengua, declaren usar el català;
- d. castellanoparlants predominants d'origen lingüístic català;
- e. castellanoparlants predominants d'origen lingüístic no català i, finalment,
- f. al·logots inicials no usuaris del català.

El gràfic 38 mostra com un 40,2 % de persones joves fins a 29 anys usen el català, d'elles el 21,6 % viu predominantment en català, essent un 1 % d'aquestes d'origen lingüístic no català, i un 18,6 % alternadores, és a dir, que declaren usar el català

Taula 5. Coneixements de català segons l'edat. 2014 (%)

	L'entenen	El saben parlar	El saben llegir	El saben escriure
15 a 29 anys	97,2	89	91,7	83,9
30 a 44 anys	94,1	72,4	80,8	60,3
45 a 64 anys	99,5	81,2	86	53,1
65 anys i més	96,9	83,3	75	43,9
TOTAL	96,8	80,5	83,5	61,9

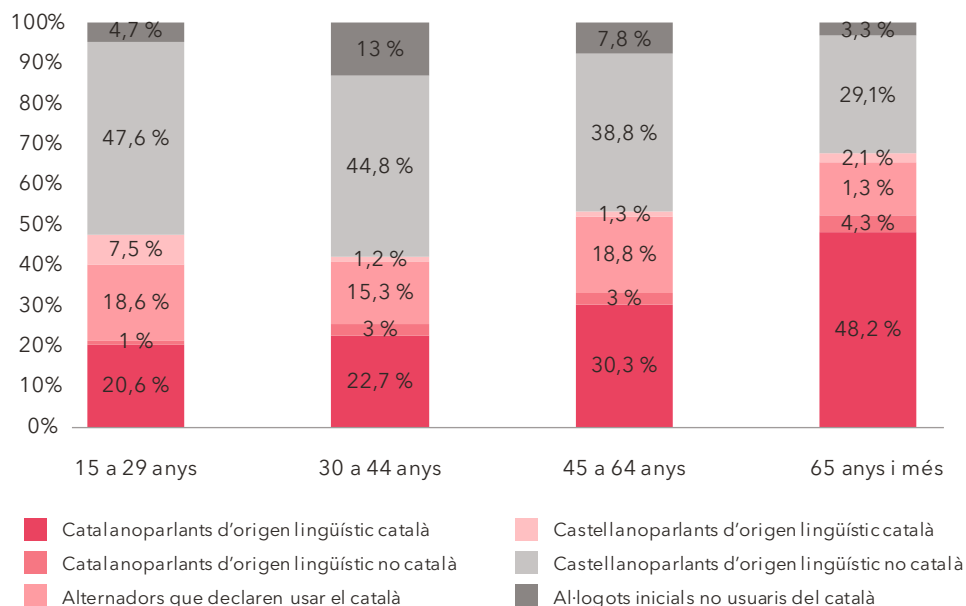
Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'EULIB2014.

independentment de quina sigui la seva llengua materna. Per altra banda, la generació jove és el grup que presenta més castellanoparlants, veiem que s'hi declaren el 52,3 % del jovent, essent d'aquests el 47,6 % d'origen lingüístic castellà però un 7,5 % d'origen lingüístic català.

Pel que fa a l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació, el 91 % dels joves es connecta a Internet diàriament (gràfic 39), d'acord amb les dades de l'IBESTAT.

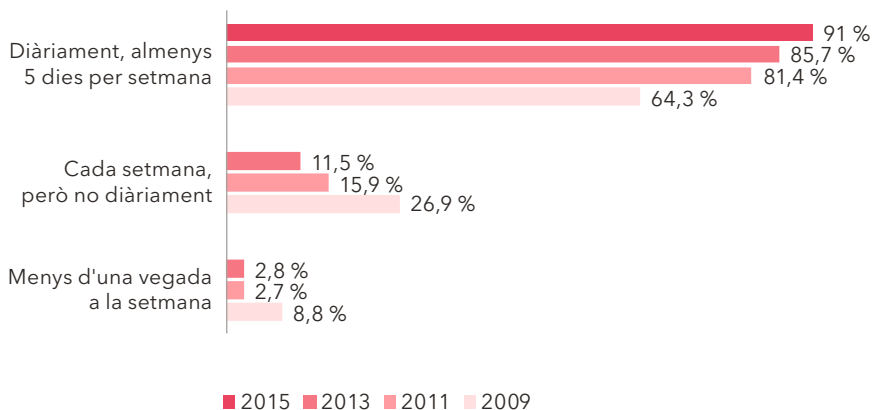
El correu electrònic és l'ús principal que els joves fan d'Internet seguit de la recerca d'informació, de les xarxes socials i de l'oci (vegeu gràfic 40).

Gràfic 38: Llengua inicial per grups d'edat. Illes Balears. 2014



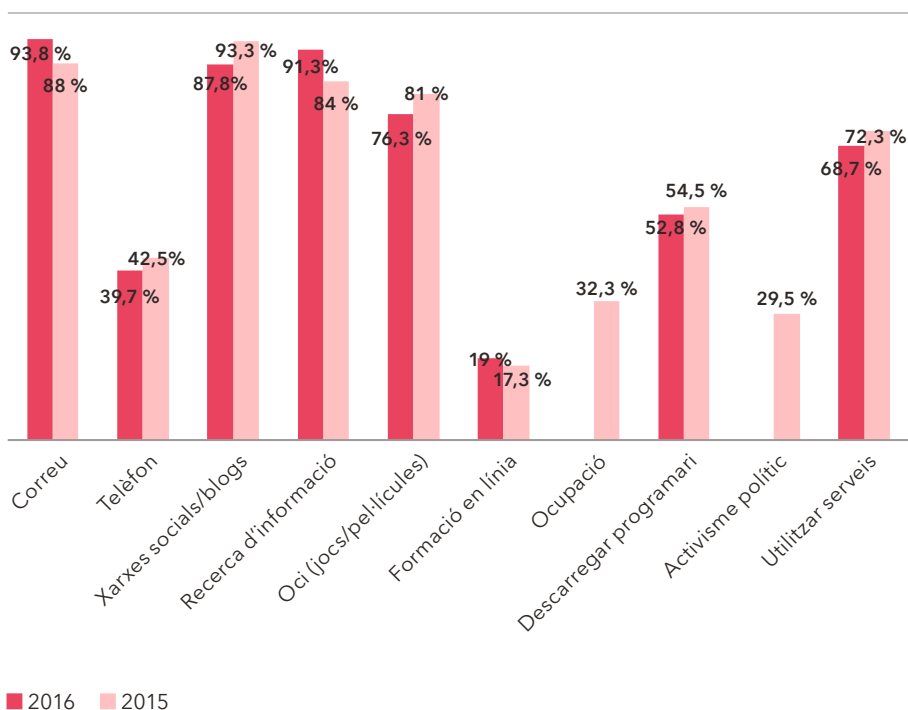
Font: elaboració de l'OBJIB a partir de dades d'EULIB2014.

Gràfic 39. Freqüència d'ús d'Internet en els últims 3 mesos de la població jove de 16-34 anys. Illes Balears. 2009, 2011, 2013 i 2015



Font: elaboració de l'OBJIB a partir de dades d'EULIB2014.

Gràfic 40. Principals usos d'Internet de la joventut balear (16-34 anys). 2015 i 2016



Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les dades de l'IBESTAT.
 Nota: sense dades disponibles d'ocupació i activisme polític per a 2016.

Salut

L'edat d'inici al consum de distintes substàncies psicoactives entre els estudiants de secundària a les Illes és similar a la mitjana estatal. Així, d'acord amb l'enquesta ESTUDES de 2016 els i les joves (entre 14 i 18 anys) s'inicien en el consum de tabac i d'alcohol al voltant dels 14 anys passant a fumar diàriament a prop dels 15 anys, així com a provar el cànnabis. L'enquesta EDADES, que analitza el consum de substàncies per a la població d'entre 15 i 64 anys, situa l'inici en el consum a edats més avançades (Taula 6).

D'acord amb l'enquesta ESTUDES 2016 quasi un 10 % del jovent de les

Illes fuma diàriament. L'alcohol és la substància que un percentatge major de joves (62 %) han consumit en els darrers trenta dies, període de temps en què un 21 % ha consumit cànnabis i un 5 % algun hipnosedant (Gràfic 41).

Seguint amb l'enquesta ESTUDES 2016, l'educació a les escoles, seguit del tractament voluntari, el control policial i duaner i les campanyes publicitàries són les accions més ben valorades per resoldre el problema de les drogues entre el jovent illenc de 14 a 18 anys (Gràfic 42).

Taula 6. Edat mitjana d'inici en el consum de distintes substàncies psicoactives entre els estudiants de secundària de 14-18 anys

		Tabac	Tabac diari	Alcohol	Cànnabis
Enquesta ESTUDES '16 (14-18 anys)	Illes Balears	13,8	14,8	13,8	14,6
	Espanya	13,9	14,5	13,8	14,8
Enquesta EDADES '15 (15-64 anys)	Illes Balears	16,6	18,2	16,7	18,7
	Espanya	16,4	18,6	16,7	18,6

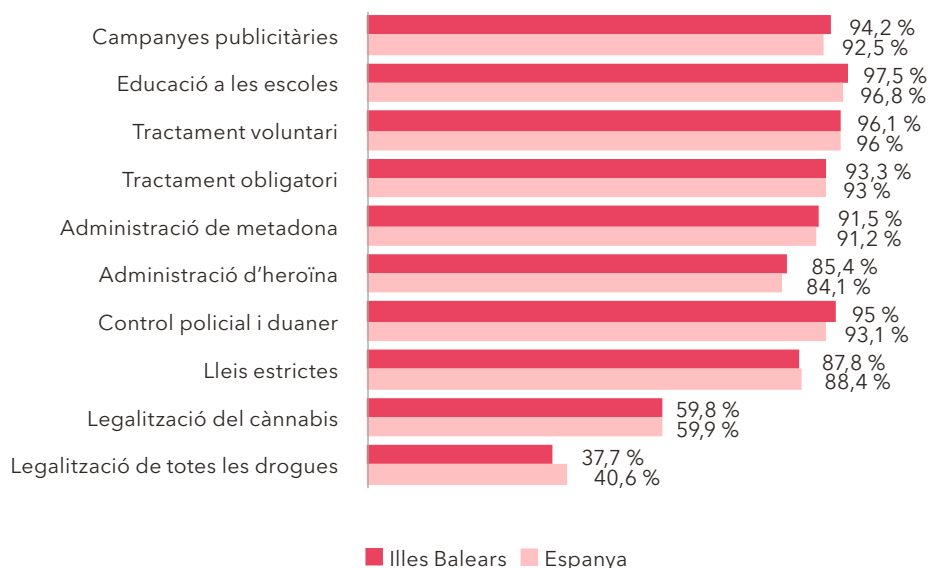
Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les dades de l'enquesta ESTUDES 2016 i EDADES 2015.

Gràfic 41. Prevalença del consum de diferents drogues entre joves 14-18 anys

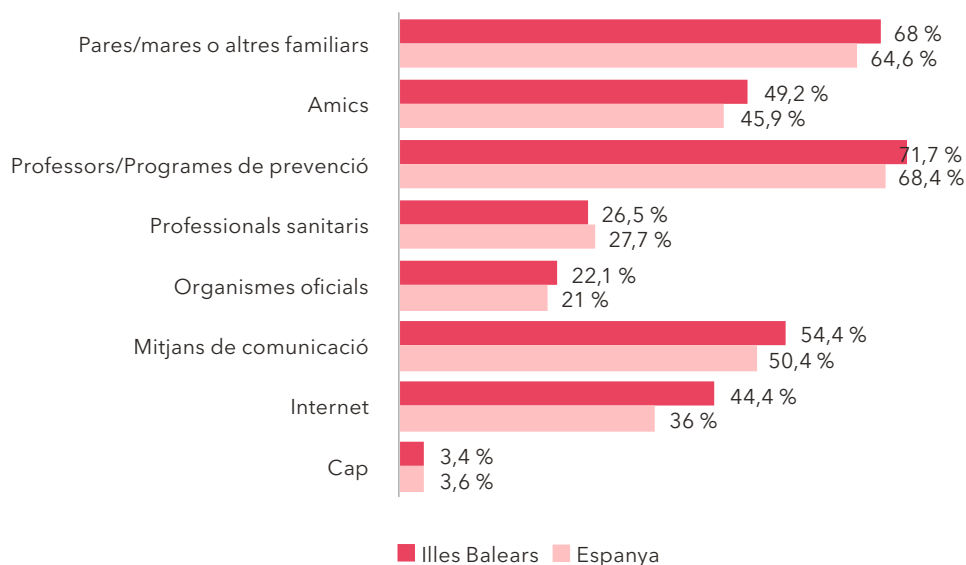


Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'enquesta ESTUDES 2016.

Gràfic 42. Valoració positiva de diferents mesures per a resoldre el problema de les drogues entre joves de 14-18 anys



Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'enquesta ESTUDES 2016.

Gràfic 43. Vies d'informació per les quals els joves de 14 a 18 anys han rebut algun tipus d'informació sobre drogues

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'enquesta ESTUDES 2016.

El professorat i els programes de prevenció són les principals vies d'informació sobre drogues dels i les joves balears, seguides dels familiars i dels mitjans de comunicació. (Gràfic 43)

D'acord amb l'enquesta d'hàbits esportius a Espanya 2015, el 64 % dels i les joves de les Illes d'entre 15 i 24 anys practica esport almanco una vegada a la setmana. (Taula 7)

El 38 % dels joves illencs que practica esport declara que ho fa per diversió, el 29 % per estar en forma i el 15 % perquè li agrada l'esport (Gràfic

45). Per contra, els motius declarats pel jovent per no practicar esport són la manca de temps (48,2 % sis punts menys que la mitjana espanyola), manca d'instal·lacions adients properes (17,5 %, 7 punts més que la mitjana espanyola) i manca d'interès (15 %). (Gràfic 45)

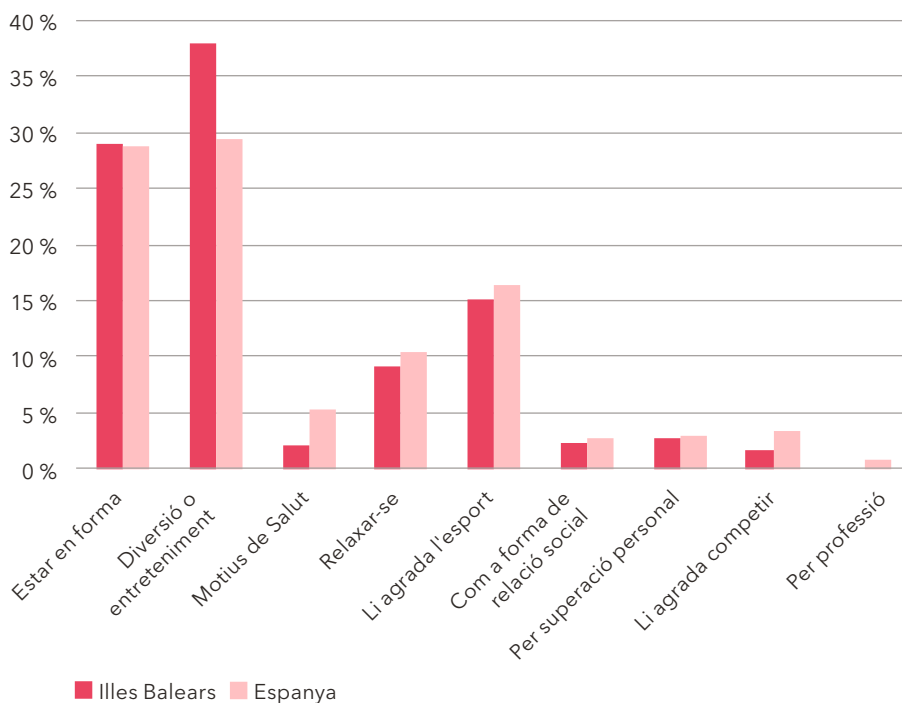
El nombre d'interrupcions voluntàries de l'embaràs (IVE) que es realitzen a les Balears ha anat disminuint amb els anys, d'acord amb el que s'observa al gràfic 46. La major part d'IVE són dutes a terme per dones majors de 34 anys.

Taula 7. Freqüència en la pràctica de l'esport. 2015

		Practicaren esport en el darrer any	Almanco una vegada a la setmana
Illes Balears	TOTAL	61,0%	54,2%
	De 15 a 24 anys	73,0%	64,4%
	De 25 a 54 anys	69,5%	63,3%
	De 55 anys i més	40,8%	33,8%
Espanya	TOTAL	53,5%	46,2%
	De 15 a 24 anys	82,5%	76,1%
	De 25 a 54 anys	62,9%	53,2%
	De 55 anys i més	30,2%	26,0%

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'enquesta d'hàbits esportius a Espanya 2015, Ministeri d'Educació, Cultura i Esports

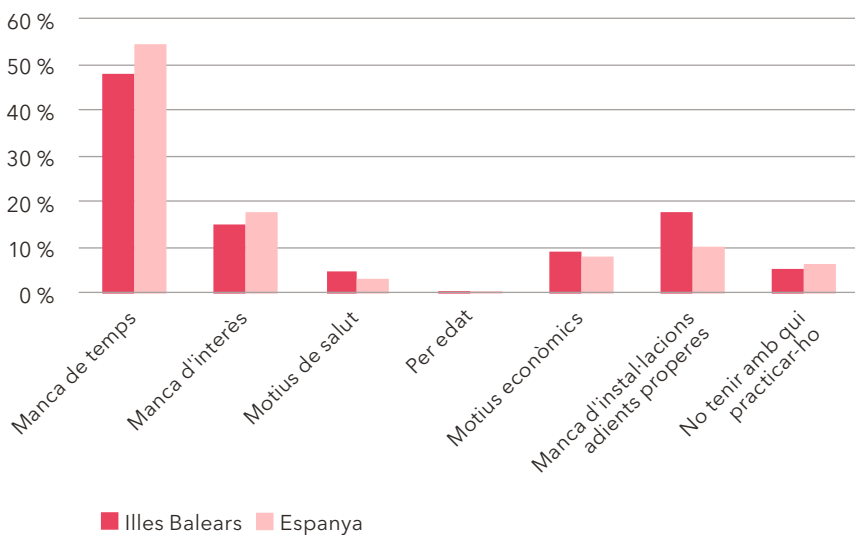
Gràfic 44. Motius principals pels quals practiquen esport els joves d'entre 15 i 24 anys. Espanya i Illes Balears. 2015



Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'enquesta d'hàbits esportius a Espanya 2015, Ministeri d'Educació, Cultura i Esports.

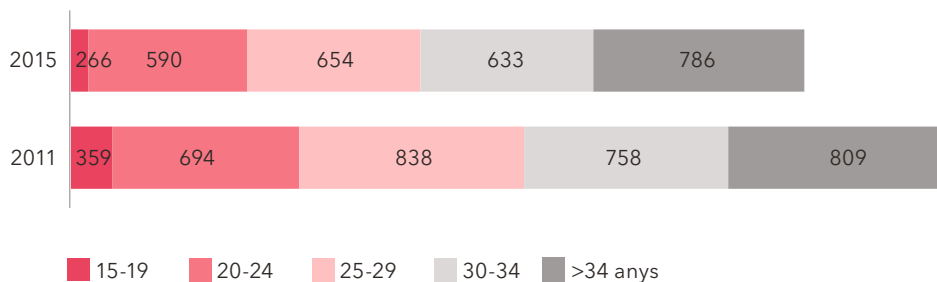
Nota: percentatge sobre la població que va practicar esport en el darrer any.

Gràfic 45. Motius principals pels quals no practiquen o no practiquen més esport els joves d'entre 15 i 24 anys. Espanya i Illes Balears. 2015



Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'enquesta d'hàbits esportius a Espanya 2015, Ministeri d'Educació, Cultura i Esports.

Gràfic 46. IVE fetes els anys 2001 i 2015 a les Illes Balears per grups d'edat



Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les dades del Servei d'Epidemiologia de les Illes Balears.

Cohesió social

El 2015 el risc de pobresa de la població de les Illes se situava en el 25,9 %: 22,9 % els homes i 28,8 % les dones. Ser dona i jove incrementa el risc de pobresa (Gràfic 48).

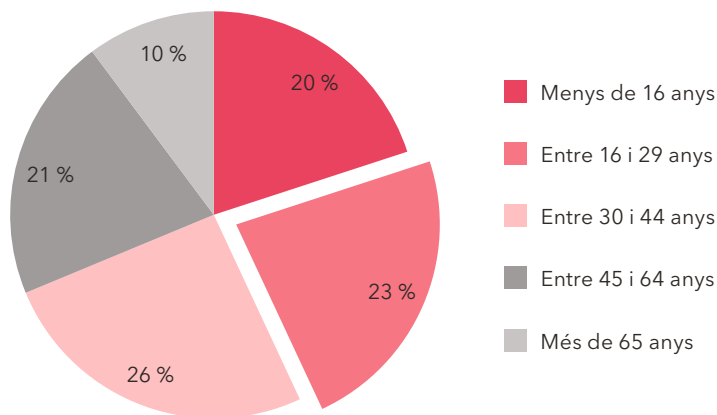
La taxa de risc de pobresa és el percentatge de persones que està per sota del llindar de pobresa. El llindar de pobresa emprat és el relatiu a les Illes Balears.

Un poc més de la meitat de la joventut de les Illes tenia dificultats per arribar a final de mes el 2015, dades

inferiors que el 2009 en què el 70 % declarava tenir dificultats. Només un 14 manifesta, el 2015, arribar amb facilitat a final de mes i un 35 % amb certa facilitat, percentatge que suposa gairebé el doble que el 2009 (Gràfic 49).

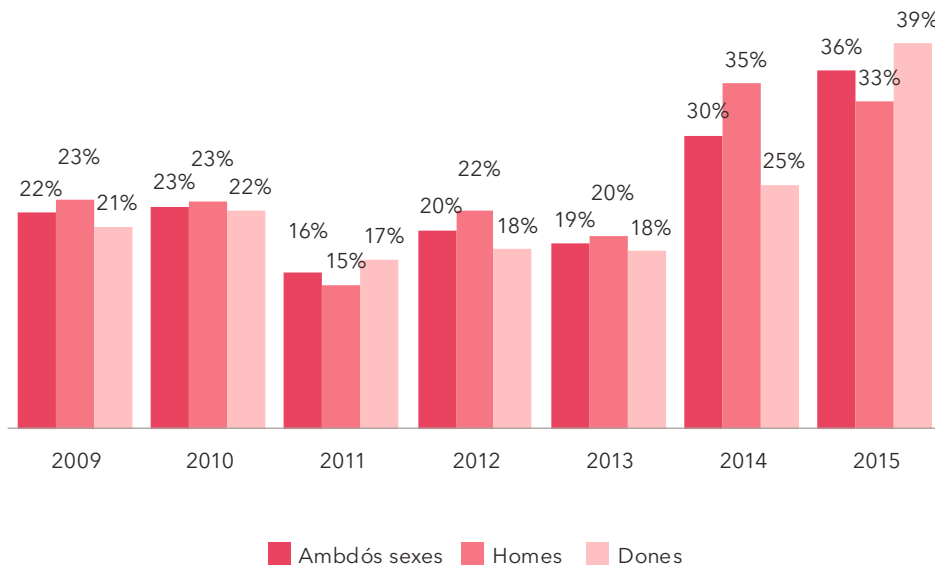
La meitat dels joves no té capacitat per respondre a despeses imprevistes, i un de cada tres no es pot permetre anar de vacances almenys una setmana a l'any, tal com s'observa en el gràfic 50.

Gràfic 47. Distribució de la població en risc de pobresa per edat. 2015



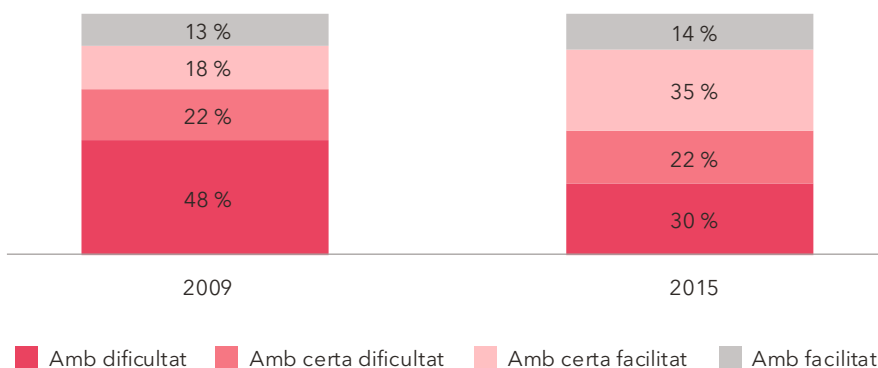
Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les dades de l'IBESTAT.

Gràfic 48. Taxa de risc de pobresa de la joventut balear (16-29 anys)



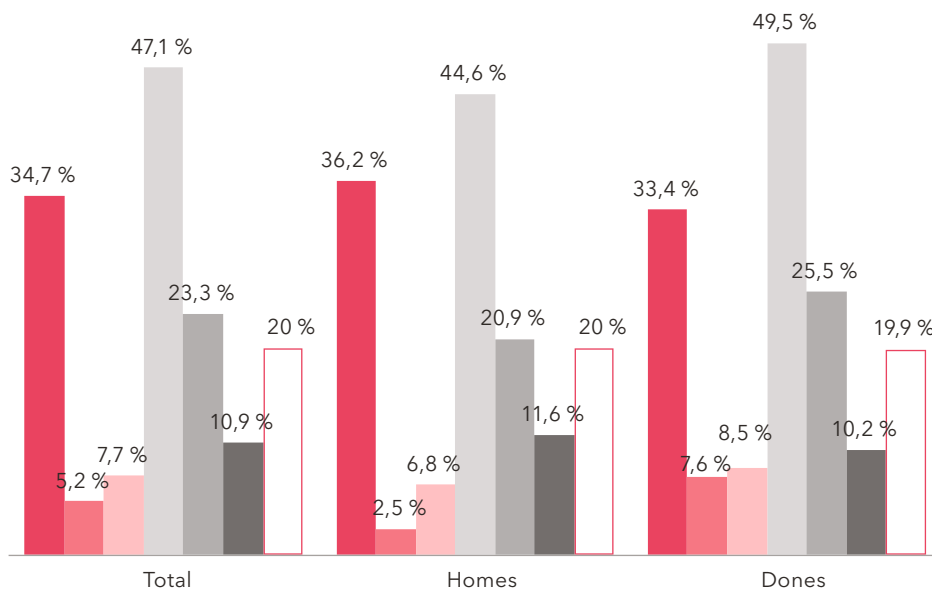
Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les dades de l'IBESTAT.

Gràfic 49. Distribució del jovent balear (16-29 anys) segons grau de dificultat per arribar a final de mes (2009 i 2015)



Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les dades de l'IBESTAT.

Gràfic 50. Joves balears (16-29 anys) amb manca material (estratègia Europa 2020) per sexe. Illes Balears. 2015



2015

- Vacances una setmana a l'any
- Retards en el pagament de despeses d'habitatge
- Carn o peix cada dos dies
- Automòbil
- L'habitatge amb una temperatura adequada
- Disposar d'un ordinador personal
- Despeses imprevistes

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les dades de l'IBESTAT.

Nota final

Obtenir una visió general de l'estat de la realitat de les persones joves que viuen a les Illes comporta la revisió de múltiples dades que es troben a fonts estadístiques oficials disperses i que en molts casos no ofereixen dades desagregades per als mateixos grups d'edat. Aquesta disparitat de cohorts a les fonts disponibles dificulten la comparabilitat de les dades.

El nivell de representativitat d'aquestes dades és un altre inconvenient quan aquestes provenen, per exemple, d'enquestes oficials d'àmbit estatal, ja que a pics, la mostra balear té poc pes respecte del conjunt.

Un altre inconvenient es troba en la dificultat de comptar amb dades desagregades per cada una de les illes, tot i esdevenir una qüestió important en el marc d'un territori on el fet pluriinsular és determinant.

Davant d'aquestes dificultats prenent sentit i té raó de ser l'Observatori de la Joventut de les Illes Balears, que treballa per oferir un sistema d'indicadors socials en matèria de joventut que, entre d'altres qüestions, ofereixi les dades agrupades de les estadístiques oficials disperses i que permeti obtenir una visió general de l'estat de la joventut a les Illes Balears.

Enllaços i referències bibliogràfiques

- CIS: <http://www.cis.es/cis/opencms/ES/index.html>
- IBESTAT: <https://ibestat.caib.es/ibestat/page?&p=inicio&lang=ca>
- INE: <https://www.ine.es/>
- Llei 10/2006, de 26 de juliol, integral de la Joventut (BOIB núm. 109, de 3 d'agost de 2006; correcció d'errades BOIB núm. 112, de 10 d'agost de 2006) http://boib.caib.es/pdf/2006109/mp5.pdf?lang=ca&mode=view&p_numero=2006109&p_inipag=5&p_finpag=22
- MELIÀ, J. i VANRELL, M. M. (coord.) (2017). *Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi* (EULIB2014). Conselleria de Cultura, Participació i Esports (Govern de les Illes Balears); Departament de Cultura (Generalitat de Catalunya), Universitat de les Illes Balears. Disponible a: <http://www.caib.es/govern/sac/fitxa.do?codi=3107481&codu=2390443&lang=ca>

- Ministerio de Educación y Formación Profesional y Ministerio de Cultura y Deporte: Estadísticas. <http://www.mecd.gob.es/servicios-al-ciudadano-mecd/estadisticas/portada.html;-jsessionid=32BDBE4BEA4E5E-95FA047A4E93718399>
- Ministerio de Sanidad, Consumo y Bienestar Social: *Encuesta EDADES*: http://www.pnsd.mscbs.gob.es/profesionales/sistemasInformacion/sistemaInformacion/encuestas_EDADES.htm
- Ministerio de Sanidad, Consumo y Bienestar Social: *Encuesta ESTUDES*: http://www.pnsd.mscbs.gob.es/profesionales/sistemasInformacion/sistemaInformacion/encuestas_ESTUDES.htm
- Observatorio de Emancipación: <http://www.cje.org/es/en-que-trabajamos/vivienda/actividades-y-campanas-del-cje/observatorio-joven-de-emancipacion/>
- Observatorio Joven de la Vivienda (OBJOVI) (*antic Observatorio de Emancipación*): <http://www.cje.org/en/our-work/vivienda/actividades-y-campanas-del-cje/objovi/>
- Observatori de la Joventut de les Illes Balears (OBJIB). Sistema d'indicadors de joventut de l'Observatori de la Joventut de les Illes Balears: <http://www.caib.es/sacmicrofront/contenido.do?mkey=M10080912052716472036&lang=CA&cont=25425>
- Observatori del treball (OTIB): <http://www.caib.es/sacmicrofront/home.do?mkey=M08100212155817041390&lang=ca>
- Portal Estadístic Unificat (PEU): <https://ibestat.caib.es/ibestat/page?&p=peu-inventario&lang=ca>
- Servei d'Epidemiologia de les Illes Balears, DG de Salut Pública, Conselleria de Salut: <http://www.caib.es/sites/epidemiologia/ca/inici-9268/?campa=yes>

Iniciatives de les administracions



**Construcció del servei
per a joves extutelats a
les Illes Balears**

**FINA SANTIAGO RODRÍGUEZ
MARTA CARRIÓ PALOU**



Fina Santiago Rodríguez

Consellera de Serveis Socials i Cooperació. Govern de les Illes Balears



Marta Carrió Palou

Directora general de Menors i Família. Conselleria de Serveis Socials i Cooperació. Govern de les Illes Balears

Resum

L'emancipació és un dels primers grans reptes al qual s'enfronten les persones. Un bot de cicle, un canvi d'etapa que necessita el suport necessari perquè sigui un èxit. Els processos d'emancipació són de per si un moment de crisi, que pot resultar complex i difícil. La construcció del conjunt d'accions de suport i promoció que conformen el servei per a joves extutelats a les Illes Balears s'emmarca dins l'acció del Govern de recuperar drets i serveis nous per a la ciutadania, especialment per a les persones més vulnerables. L'any 2011 ja es va aprovar un decret que regulava aquest suport, mitjançant una prestació econòmica per a persones sotmeses a tutela administrativa i que va ser derogat per l'executiu anterior.

Es tracta d'estructurar de manera coherent i suficient el suport al jovent, la protecció del qual l'Administració va assumir quan eren infants o adolescents i que, quan aconsegueixen la majoria d'edat i abandonen el sistema de protecció administrativa dels consells insulars, es troben en una situació de vulnerabilitat social, que els impossibilita viure de manera autònoma o amb les garanties suficients.

Paraules clau

Joves extutelats / Joves / Tutela administrativa / Emancipació

Resumen

La emancipación es de los primeros grandes retos al que se enfrentan las personas. El paso a un nuevo ciclo, un cambio de etapa que necesita los apoyos necesarios para que sea un éxito. Los procesos de emancipación son de por sí un momento de crisis, que puede resultar complejo y difícil. La construcción del conjunto de acciones de apoyo y promoción que conforman el servicio para los jóvenes extutelados en las Islas Baleares se enmarca dentro de la acción del Gobierno de recuperación de nuevos derechos y servicios para la ciudadanía, especialmente para las personas más vulnerables. En 2011 ya se aprobó un decreto que regulaba este apoyo, mediante una prestación económica para personas que habían sido sometidas a tutela administrativa y que fue derogado por el ejecutivo anterior.

Se trata de estructurar de manera coherente y suficiente el apoyo a los jóvenes cuya protección fue asumida por la Administración cuando eran niños o adolescentes y que, al alcanzar la mayoría de edad y abandonar el sistema de protección administrativa de los consejos insulares, se encuentran en una situación de vulnerabilidad social que les imposibilita vivir de manera autónoma o con las garantías suficientes.

Palabras clave

Jóvenes extutelados / Jóvenes / Tutela administrativa / Emancipación

1. Característiques del jovent extutelat

El col·lectiu denominat «joves extutelats» engloba tot el jovent que en el moment de complir la majora d'edat, els 18 anys, es troben baix la tutela o la guarda de l'Administració pública, tant si viuen en centres de protecció de menors o amb acolliments familiars en família biològica o en família aliena. Al voltant de 50 joves de 18 anys s'emancipen cada any del sistema de protecció de la infància de la comunitat autònoma.

Quan el jovent compleix els 18 anys és major d'edat legalment i ja és capaç d'iniciar una vida autònoma, està en condicions formals d'emancipar-se. La realitat és que l'edat d'emancipació del jovent a Espanya se situa al voltant dels 29 anys (INE, 2015), a causa de factors diversos: alguns encara no han complementat el procés d'aprenentatge i necessiten l'ajuda familiar, la dificultat de trobar feina estable, els sous baixos, la dificultat d'accés a l'habitatge, etc. són factors que cal tenir en compte.

El jovent extutelat ha d'afegir a les barreres pròpies que dificulten una emancipació les dificultats de la situació personal i ha de fer aquest trànsit d'una forma molt més abrupta.

- **Conflictivitats emocionals.** Les tuteles i guardes generen conflictivitats emocionals que repercuteixen en la motivació i en el

rendiment acadèmic, per això solen tenir un nivell formatiu més baix que la mitjana. Aquest fet és rellevant, perquè té una incidència especial en la possibilitat de trobar feina i una retribució econòmica major.

- **Desarrelament familiar.** El motiu de la tutela sempre és una situació greu de desemparament de la família biològica. Això suposa experiències negatives durant la infància, situacions de canvi de centres residencials, en molts de casos separació dels germans, problemes de lleialtat entre el Servei de Protecció de Menors i la família.
- **Vida institucional.** La majoria són joves que han passat bona part de la vida en centres de protecció. Aquesta situació suposa una mancança en l'acompanyament necessari en el procés vers l'autonomia personal o, així mateix, d'absència d'un entorn social estable i normalitzat, que els ofereixi el suport necessari en cas de crisi o conflicte.
- **Majoria d'edat.** Aquest jovent deixa de tenir als 18 anys la cobertura que l'Administració de protecció de menors els oferia fins a aquesta edat i que els cobria totes les necessitats bàsiques

2. Sistema d'emancipació per al jovent extutelat a les Illes Balears

Segons la Federació d'Entitats amb Projectes i Pisos Assistits (FEPA), l'emancipació es defineix com «la transició d'una situació de protecció a una situació d'autonomia, moment en què entren en joc el desplegament de les diferents competències assolides i es posen de manifest les dificultats i les mancances personals. Es tracta d'un camí únic i personal en què factors com la família, l'origen, els recursos disponibles i les pròpies capacitats hi juguen un paper decisiu. És alhora un procés dinàmic, que evoluciona al llarg de la vida de la persona i que pot millorar mitjançant un pla d'acció.»

La Llei 26/2015, de 28 de juliol, de modificació del sistema de protecció a la infància i a l'adolescència, en l'article 22 bis estableix que les administracions públiques han de mantenir programes de preparació per a la vida independent, una vegada complits els 18 anys, sempre que el jovent ho necessiti.

A la comunitat autònoma de les Illes Balears no hi havia cap estructura per facilitar el pas de la protecció de menors a l'emancipació pròpia d'una persona jove. Els serveis que existien depenien de subvencions i d'ajudes econòmiques no periòdiques i de pagament únic.

Un antecedent a les Illes Balears de suport a l'emancipació és el Decret que s'aprovà l'any 2011 (Decret 26/2011, d'1 d'abril), pel qual es regulava la prestació per a persones sotmeses a tutela administrativa d'una ajuda temporal i transitòria fins als 21 anys (per a persones extutelades per

l'Administració competent). Aquest Decret fou derogat el mateix any per la Llei 9/2011, de 23 de desembre.

Davant la necessitat de regular els processos d'autonomia de les persones joves majors de 18 anys, que surten del sistema de protecció o reforma, el Parlament de les Illes Balears aprovà, el 10 d'abril de 2015, la Llei 7/2015, per la qual s'estableix el marc regulador dels processos d'autonomia personal de menors que han estat sotmesos a una mesura de protecció o reforma.

La Llei 7/2015 té per objecte configurar el marc jurídic d'actuació de la comunitat autònoma de les Illes Balears en el disseny de mesures i d'actuacions dirigides a cobrir les necessitats bàsiques, personals i formatives del jovent, sobre el qual s'exerceix o s'ha exercit alguna actuació protectora o judicial, a causa de la situació de risc, desemparament o conflicte social i laboral. La cobertura d'aquesta Llei és dels 18 als 23 anys.

La Llei estableix, entre altres accions, elaborar un pla estratègic que inclogui les accions i els objectius per fer realitat l'existència d'una xarxa de suport eficaç per al jovent inclòs en un programa d'autonomia personal.

El Govern de les Illes Balears va aprovar el Pla Estratègic d'Autonomia Personal dels Joves amb Mesura Administrativa de les Illes Balears 2016-2020, el novembre de 2016, d'acord amb la Llei 7/2015, de 10 d'abril.

L'objectiu general d'aquest Pla és facilitar la inclusió i la participació social del col·lectiu jove definit en ell mateix, mitjançant el suport, l'acompanyament i l'orientació en el procés vers l'autonomia, la maduració personal i professional; així com:

- Acompanyar i preparar el jovent per aconseguir l'autonomia personal i l'emancipació mitjançant el desenvolupament estratègic i la participació activa en itineraris d'inserció social, formativa i laboral.
- Proporcionar una educació estratègica i compensadora, que respongui a les necessitats, i dispensar les atencions educatives i de cura necessàries per desenvolupar i complir els objectius.
- Proporcionar al jovent habilitats personals i socials, destreses i contextos de convivència que els facilitin una vida independent i la participació en la comunitat, potenciant-ne les capacitats.
- Incorporar el jovent en un mode de vida autònoma i integrat dins de la comunitat, promovent la responsabilitat i el compromís en la participació activa en el procés de canvi.

Dins d'aquest context general s'articulen els objectius específics següents, per garantir el desenvolupament dels processos d'autonomia personal del jovent.

- a. **Promoure accions específiques de formació i d'inserció laboral per a joves en procés d'autonomia personal.** El propòsit d'aquest objectiu és facilitar que puguin accedir a una formació global i una inserció sociolaboral que els permeti aconseguir autonomia, inclusió i participació social plenes.
- b. **Garantir una prestació social de tipus econòmic.** La finalitat d'aquest objectiu és contribuir, temporalment i fins als 25 anys, amb una prestació social de tipus econòmic (renda mensual), perquè puguin disposar de recursos econòmics per atendre les situacions de necessitat i les despeses essencials. La renda mensual té caràcter subsidiari d'altres prestacions del sistema públic de prestacions socials. Aquesta ajuda econòmica és recollida en l'article 5.e de la Llei 7/2015.

El jovent, mitjançant un programa d'autonomia personalitzat (PAP), pot adquirir les competències bàsiques necessàries per facilitar una inserció sociolaboral efectiva, a través de l'assistència obligatòria a diferents recursos de formació i d'orientació laboral existents en la nostra comunitat.
- c. **Disposar d'habitatges per a l'autonomia personal.** Aquest objectiu té com a finalitat oferir un servei d'allotjament temporal que els faciliti el desenvolupament i l'accés a un habitatge normalitzat, a la integració i a la participació social mitjançant l'assessorament i l'orientació en l'organització de la vida quotidiana. Aquesta prestació tècnica és recollida en l'article 5.d de la Llei 7/2015.
- d. **Crear un servei d'acompanyament professional en el procés d'emancipació.**

3. Desenvolupament del Pla

3.1. Aprovació de la renda d'emancipació

La Llei 7/2015 per la qual s'estableix el marc regulador dels processos d'autonomia personal de menors que han estat sotmesos a una mesura de protecció o reforma, estableix en l'article 5.e que el Govern de les Illes ha de garantir una renda mensual, lligada al compliment del programa d'autonomia personal, i la fixa fins als 23 anys.

El Decret 52/2016, de 5 d'agost, aprova la renda per a les persones en procés d'autonomia personal, que ha estat sotmesa a mesures administratives de protecció de menors, i s'ha publicat l'11 d'agost de 2016. Aquest Decret amplia la percepció de la renda d'emancipació fins als 25 anys.

Aquesta renda és de caràcter mensual, compatible amb altres prestacions econòmiques finalistes que tenen com a finalitat formar i inserir persones en el mercat laboral.

Suposa una paga mensual del 80 % del l'IPREM. L'any 2017 va ser de 430 euros. Si el jovent rep ingressos procedents d'una activitat econòmica, es pot percebre la renda sempre que aquests ingressos no superin 1,25 vegades l'IPREM, en aquest supòsit la quantia de la prestació es redueix en la proporció necessària per no superar aquest límit.

Hi pot accedir el jovent d'entre 18 i 25 anys (la Llei 7/2015, estableix 23 anys), amb un màxim de 36 mesos seguits o alterns. La prestació es pot prorrogar automàticament, anualment, si es mantenen els requisits que motiven la concessió i no hi ha cap causa d'extinció.

Des d'octubre de 2016 fins a maig de 2018 s'han rebut 248 sol·licituds de renda d'emancipació de jovent extutelat. Se n'han estimat 218; l'han cobrada 120 dones i 98 homes.

Poden cobrar aquesta renda des dels 18 anys fins als 25 anys. Durant aquest període la poden cobrar durant 36 mesos de forma continuada o alterna. La limitació del mesos ve fonamentada per la necessitat de motivar la persona a recercar activament feina, encara que sigui de caràcter temporal. Durant el temps que té feina remunerada la renda d'emancipació queda suspesa i es torna a reactivar una vegada que ha deixat de rebre el salari o el subsidi per atur.

De les 218 persones extutelades que perceben la renda: 110 tenen 18 anys; 33 tenen 19 anys i 23 tenen 20 anys; a partir dels 21 anys el nombre de persones perceptores baixa.

De les 218 persones esmentades: 14 tenen discapacitat, en aquest cas cobren un 10 % més de la quantia establerta, i 8 tenen persones al seu càrrec, per la qual cosa cobren un complement d'un 20 % per la segona persona del nucli familiar i un 10 % per les restants.

Les obligacions són: complir amb el programa d'autonomia personal que s'ha pactat amb el personal tècnic d'emancipació de la Direcció d'Infància i Família de la Conselleria de Serveis Socials i Cooperació i utilitzar l'ajuda per pagar les necessitats bàsiques.

Els motius de suspensió, des de l'aplicació de la renda d'emancipació fins al maig de 2018, han estat, segons la normativa vigent:

- Deixar de viure a les Balears (1 cas).
- Tenir una activitat laboral remunerada amb una retribució igual o superior a 1,5 vegades l'IPREM vigent a cada moment (44 casos). Aquest jovent, una vegada ha deixat de tenir ingressos econòmics, ha pogut rebre de nou la renda d'emancipació. Aquestes suspensions es varen produir sobretot de maig a octubre, que coincideix amb la temporada alta d'estiu.
- Incomplir el programa d'autonomia personal (25 casos). En aquests supòsits si la situació es reconduïx dins els tres mesos posteriors a la notificació, la persona pot tornar a percebre la renda d'emancipació.

El motiu d'extinció és majoritàriament per incompliment del programa personal d'emancipació (29 casos). Altres motius han estat: millora de la situació econòmica (2 casos) i motius d'edat.

Si la persona ho necessita, aquesta renda d'emancipació es pot complementar amb el servei d'acompanyament i el d'allotjament.

3.2. Servei d'allotjament

Servei d'habitatge que possibilita la transició a la vida activa del jovent, s'ofereixen pisos o dispositius durant 24 hores, els 365 dies a l'any. Les persones usuàries de l'habitatge disposen d'un màxim de 48 mesos, consecutius o altern, d'ús del servei, entre els 18 i els 25 anys.

Si la persona té ingressos, s'estableix un copagament.

Es va posar en funcionament l'1 de novembre de 2017 a Mallorca, amb les entitats col·laboradores, amb un total de 52 places. Actualment la Conselleria de Serveis Socials i Cooperació del Govern té previst obrir un habitatge de 7 places de gestió pública.

Pel que fa a Menorca i a Eivissa, es va obrir 1 pis a cada illa, el de Menorca de 3 places i el d'Eivissa de 4 places, de gestió pública.

3.3. Servei d'acompanyament

És tan important en el procés d'emancipació del jovent extutelat tenir una llar o uns ingressos mínims com tenir una xarxa de suport, de supervisió i d'acompanyament, per tenir referents d'ajuda, suport emocional i de recerca de feina.

L'1 d'octubre de 2017 s'inicià el concert amb una de les entitat col·laboradores per dur a terme el servei d'acompanyament socioeducatiu.

El total va ser de 125 places concertades.

És un servei dirigit a facilitar el procés d'autonomia personal per facilitar la integració social. Hi poden accedir joves entre els 18 i els 25 anys.

L'evolució ha estat la següent:

- Desembre de 2017: 109 places
- Gener de 2018: 110 places
- Febrer de 2018: 113 places
- Març de 2018: 112 places
- Abril de 2018: 124 places
- Maig de 2018: 125 places

El servei d'acompanyament i el servei d'allotjament que gestionen el tercer sector són serveis concertats. La concertació garanteix el manteniment del servei, ja que suposa ingressos periòdics garantits. Aquest dos serveis estan regulats pel Decret 40/2017, de 26 d'agost de 2017, i recollits a la Cartera bàsica de serveis socials (Decret 66/2016, de 18 de novembre) per la qual s'aprova la Cartera bàsica de serveis socials de les Illes Balears 2017-2020.

Amb aquests eixos s'han construït: la renda d'emancipació, l'acompanyament socioeducatiu i l'habitatge per a l'emancipació, és a dir, l'estructura bàsica que dona suport al jovent emancipat que ha estat tutelat per l'Administració Pública. Hem de continuar ampliant els serveis i els recursos, millorar en la gestió i l'abast, avaluant els resultats i també aprofitant les sinèrgies amb el conjunt de la comunitat, des de les entitats de la societat civil fins a les empreses que faciliten la inserció laboral d'aquest jovent. En aquest sentit, un interlocutor fonamental per al Govern i per a tota l'Administració és l'associació d'extutelats, entitat pionera a tot l'Estat i que permet l'expressió de les necessitats del col·lectiu.

Referències bibliogràfiques

- Conselleria de Serveis Socials i Cooperació (2016) Pla Estratègic d'Autonomia Personal dels Joves amb Mesura administrativa de les Illes Balears 2016-2020
- Decret 26/2011, d'1 d'abril, pel qual es regula la prestació per a persones sotmeses a tutela administrativa per tal de contribuir amb una ajuda temporal i transitoria fins als 21 anys a persones extutelades per l'administració competent. *Butlletí Oficial del Govern de les Illes Balears*.
- Decret 52/2016, de 5 d'agost, de la renda per a persones en procés d'autonomia personal que han estat sotmeses a mesures administratives de protecció de menors. *Butlletí Oficial del Govern de les Illes Balears* (BOIB núm. 102, d'11 d'agost de 2016).
- Decret 66/2016, de 18 de novembre, pel qual s'aprova la cartera bàsica de serveis socials de les Illes Balears 2017-2020 i s'estableixen principis generals per a les carteres insulars i locals. *Butlletí Oficial del Govern de les Illes Balears* (BOIB núm. 146, de 19 de novembre de 2016).
- Decret 40/2017, de 25 d'agost, sobre els criteris d'autorització i acreditació dels serveis per a joves en procés d'emancipació, i de regulació de la renda d'autonomia personal per a joves que han estat sotmesos a mesures de

justícia juvenil. *Butlletí Oficial del Govern de les Illes Balears*.

- Federación de Entidades con proyectos y pisos asistidos (2013). *La emancipación de jóvenes tutelados y extutelados en España. Primera aproximación a los servicios de emancipación en los distintos territorios*. Barcelona, FEPA
- INE (2015) Estadístiques sobre nivell i condicions de vida. Madrid: Institut Nacional d'Estadística.
- Llei 7/2015, de 10 d'abril, per la qual s'estableix el marc regulador dels processos d'autonomia personal de menors que han estat sotmesos a una mesura de protecció o reforma. *Butlletí Oficial del Govern de les Illes Balears*.
- Llei 26/2015, de 28 de juliol, de modificació del sistema de protecció a la infància i a la adolescència. *Butlletí Oficial de l'Estat*.



**Les polítiques laborals
per als joves a Balears:
el cas de la Garantia
Juvenil**

**FRANCISCO CAPARRÓS ALCARAZ
LLORENÇ POU GARCÍAS
JUAN FRANCISCO VILA GÓMEZ**



Francisco Caparrós Alcaraz

1976. Llicenciat en Psicologia. Premi extraordinari de llicenciatura.

Master in Applied Labour Economics for Development.

Master en Gestió de qualitat y certificació d'empreses

Actualment és cap del Servei d'Avaluació i Estratègia de

Polítiques Actives i Qualitat dels Processos del Servei

d'Ocupació (SOIB) de les Illes Balears

Entre 2016 i 2017, cap de Secció II del SOIB

Expert Nacional Erasmus +

Autor i coordinador de diferents ponències, estudis i treballs d'anàlisi i avaluació d'estratègies i polítiques d'ocupació. Va fer, entre d'altres, l'Avaluació de les polítiques actives d'ocupació a les Illes Balears 2017.

Aplicacions pràctiques de la formació professional per a l'ocupació en joves menors de 25 anys de les Balears: el programa Escola taller i cases d'oficis.



Llorenç Pou Garcias

1972. Llicenciat en Economia per la Universitat de Barcelona

Doctor en Economia per la Universitat Autònoma de Barcelona

Professor titular d'Economia Aplicada de la UIB

(1997-Actualment)

Director general de Planificació Estratègica de la Conselleria de Turisme i Treball (2008-2011)

Director general d'Ocupació i Economia de la Conselleria de Treball, Comerç i Indústria del Govern de les Illes Balears (2015-Actualment)



Juan Francisco Vila Gómez

1961. Llicenciat en grau Geografia. Universitat de València

Agent d'Ocupació i Desenvolupament Local

Diversos cursos vinculats a les funcions d'orientador laboral

Actualment és tècnic d'ocupació i mercat de treball al SOIB

Des del 1985 és autor d'estudis i publicacions referides a desocupació juvenil

Disseny, coordinació i gestió de diferents projectes vinculats a la inserció de persones joves per a entitats públiques i privades

Resum

La Garantia Juvenil és una iniciativa europea que vol facilitar la incorporació del jovent en el mercat laboral. Estableix que a Espanya les persones en edat laboral menors de 30 anys puguin rebre una oferta de treball, d'educació o formació després d'haver finalitzat els estudis o després d'haver quedat aturats

L'objectiu del document és mostrar l'evolució del sistema de Garantia Juvenil a les Illes Balears i els trets distintius del jovent a qui va adreçada. Posteriorment, s'expliquen les característiques funcionals de la Garantia Juvenil així com els processos d'inscripció i incorporació del jovent com a beneficiaris. La part central del document fa una anàlisi de les principals polítiques actives d'ocupació oferides a joves beneficiaris de la Garantia Juvenil de Balears així com els resultats clau aconseguits per l'Administració. Finalment, a les conclusions, hi ha una reflexió sobre l'impacte que ha suposat la Garantia Juvenil en els joves de Balears i les oportunitats de millora del sistema.

Paraules clau

Garantia juvenil / Ocupació / Formació / Illes Balears / SOIB

Resumen

La garantía juvenil es una iniciativa europea que quiere facilitar la incorporación de los jóvenes en el mercado laboral. Establece que en España las personas en edad laboral menores de 30 años puedan recibir una oferta de trabajo, de educación o formación después de haber finalizado sus estudios o después de quedar desempleados.

El objetivo del documento es mostrar la evolución del sistema de Garantía Juvenil en las Islas Baleares y los rasgos distintivos de la juventud a quien va dirigida. Posteriormente se explican las características funcionales de la Garantía Juvenil así como los procesos de inscripción e incorporación de la gente joven como beneficiarios. La parte central del documento analiza las principales políticas activas de empleo ofrecidas a los jóvenes beneficiarios de la Garantía Juvenil de Baleares así como los resultados clave alcanzados por la Administración. Finalmente, en las conclusiones hay una reflexión sobre el impacto que ha supuesto la Garantía Juvenil en los jóvenes de Baleares y las oportunidades de mejora del sistema.

Palabras clave

Garantía juvenil / Ocupación / Formación / Islas Baleares / SOIB

Introducció

L'any 2013 el Consell d'Europa va aprovar la recomanació d'establir una Garantia Juvenil seguint la proposta de la Comissió Europea i com a resposta política als nivells, sense precedents, d'atur juvenil arreu d'Europa (19%) i que, en el cas d'Espanya, encara eren més significatius (42%).

La Garantia Juvenil és un compromís dels estats membres per assegurar que tots els joves en edat laboral, fins als 29 anys a Espanya, rebin una bona oferta d'aprenentatge, formació, educació contínua o ocupació que s'adapti a les seves habilitats i experiència, abans que hagin transcorregut quatre mesos des que són a l'atur o han deixat el sistema educatiu. Es tracta d'una de les polítiques de mercat laboral més innovadores dels darrers anys (Escudero i Mourello, 2015) i ha rebut suport i reconeixement arreu del continent dels agents socials i econòmics més rellevants.

Espanya és un dels principals països beneficiaris del mecanisme de finançament de la Garantia Juvenil, on es preveu fins a un màxim de 4.030 milions d'euros en el període de programació de fons europeus 2014-2020 més les aportacions que facin les administracions espanyoles. En aquest context, l'any 2013 es va aprovar el Pla Nacional d'Implantació de la Garantia Juvenil a Espanya

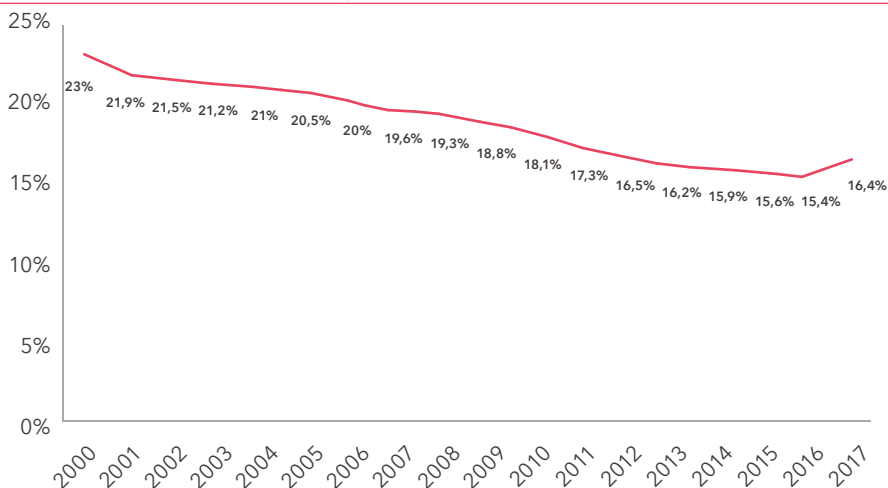
com a marc estratègic per desenvolupar les accions adreçades al jovent en matèria de formació, ocupació i educació i que són susceptibles de ser finançades pel Programa Operatiu d'Ocupació Juvenil 2014-2020 del Fons Social Europeu.

Actualment, les Illes Balears és una de les comunitats autònomes amb major grau de desenvolupament del sistema de Garantia Juvenil (OIT, 2017) gràcies a l'impuls decidit del Servei d'Ocupació de les Illes Balears a través del programa SOIB JOVE, que és el que vertebrava les polítiques actives d'ocupació per als joves. La feina que s'ha fet els darrers anys és conseqüència de l'anàlisi detallat del jovent, la qual cosa ha permès segmentar el col·lectiu en grups diferenciats i dissenyar actuacions que s'ajusten als diferents perfils i, així, incrementar-ne l'ocupabilitat.

1. Els joves i la Garantia Juvenil a Balears

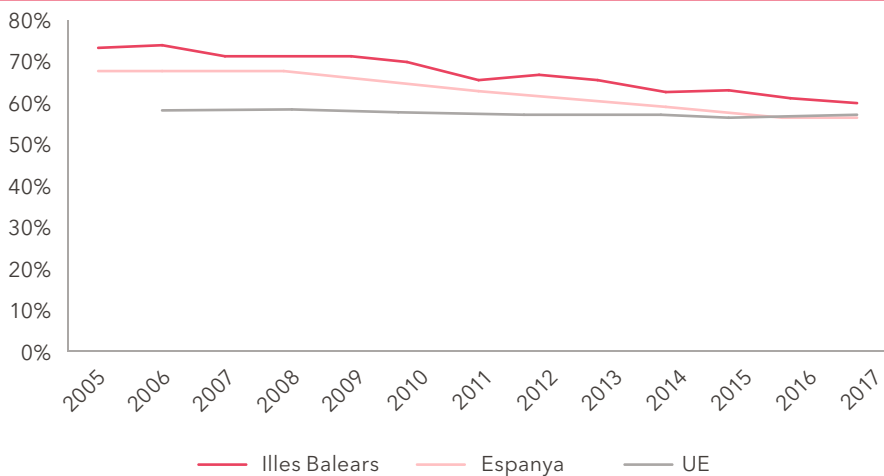
La població de les Illes Balears s'ha incrementat un 31,5 % al llarg del segle XXI, passant de 848.630 habitants, l'any 2000, a 1.115.630, l'any 2017. En canvi, els joves de 16 i 29 anys han disminuït un 6,7 % en el mateix període, passant de 194.671 a

Gràfic 1. Evolució del pes relatiu dels joves entre 16 i 30 anys respecte del conjunt de la població balear



INE, OTIB i elaboració pròpia.

Gràfic 2. Evolució de la taxa d'activitat juvenil (16 a 29 anys) a la UE, Espanya i Balears



OTIB, a partir de les dades de l'EPA (INE) i Eurostat.

182.659 efectius, l'any 2017. Aquesta evolució demogràfica del jovent balear, paral·lela a la succeïda a la resta d'Europa com a conseqüència del procés d'envelliment poblacional, ha fet que el col·lectiu hagi perdut im-

portància relativa sobre el conjunt de la població (Alomar, Martorell i Ribas, 2018).

Pel que fa la taxa d'activitat, entesa com el percentatge de joves que tenen feina o la cerquen sobre la po-

blació que podria fer feina, les Illes Balears sempre han estat un territori molt dinàmic. Tanmateix, mostren una evolució descendent i sostinguda que fa que l'any 2017 només estigui tres punts per sobre de la mitjana Europea (56,7 %).

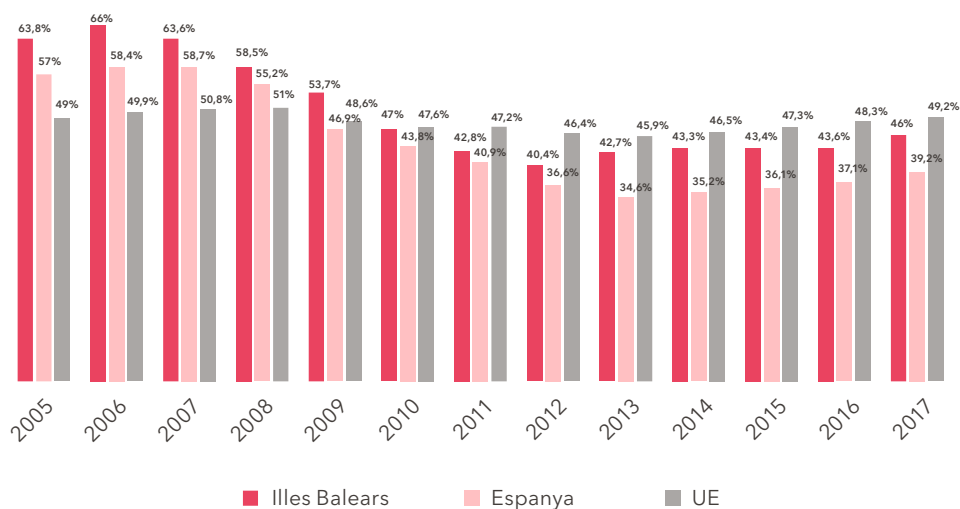
La taxa d'ocupació juvenil, entesa com el percentatge de joves ocupats respecte del total de joves en edat de treballar, a les Balears comença a recuperar-se els darrers anys (46 %), però encara està tres punts percentuals per davall de la mitjana europea (49,2 %). Val a dir que abans de la crisi econòmica, les Balears presentaven uns registres clarament superiors.

L'atur ha estat sempre una ca-

racterística distintiva dels joves de Balears (OTIB, 2013), en tots els segments d'edat, però especialment entre els més joves, la qual cosa es va agreujar significativament arran de la crisi econòmica global iniciada l'any 2008. L'atur juvenil a les Balears ha millorat els darrers anys, però amb una taxa d'atur juvenil del 22,3 % encara és lluny dels valors previs a la crisi i molt per sobre de la mitjana europea (9,5 %).

Anant al detall dels joves aturats, s'observen matisos importants que afecten el disseny de programes i serveis vinculats amb la Garantia Juvenil a les Balears. Així, el perfil dels menors de 30 anys inscrits en el SOIB

Gràfic 3: Evolució de la taxa d'ocupació juvenil (16 a 29 anys) a la UE, Espanya i Balears



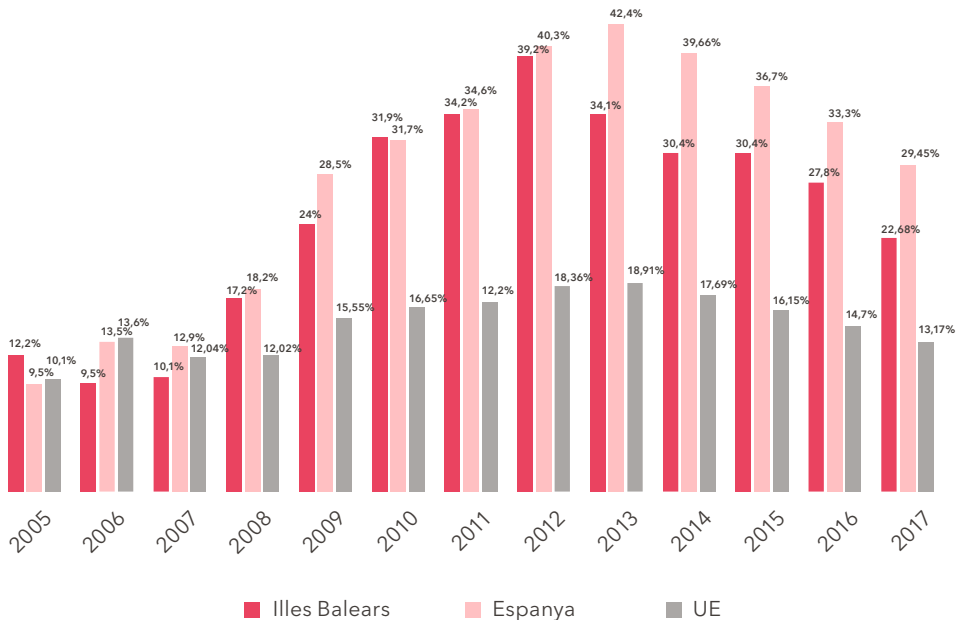
Font: OTIB, a partir de les dades de l'EPA (INE) i Eurostat.

com a demandants d'ocupació durant el mes de maig del 2018 era majoritàriament dones (53,6 %), entre 25 i 29 anys (44,7 %) malgrat que els menors de 20 anys emergeixen (21,1 %), els estrangers ja són part significativa del col·lectiu de joves aturats (17,8 %). Una dada rellevant té a veure amb el nivell d'estudis, que presenta una significativa polarització entre joves sense estudis o amb una titulació màxima d'ESO (73.1 %) i els joves amb estudis superiors (10,5 %). Pel que fa al territori, el gruix de joves aturats es troba inscrit en una oficina de Mallorca (83,5 %), seguit de les Pitiüses (9,5 %) i de Menorca (7,0 %). Les ocupacions més sol·licitades són feines de poca

qualificació com venedors en botigues o magatzems (18,4 %) i cambres (13,9 %). Finalment, cal comentar que l'atur de llarga durada en la joventut de Balears no té una incidència significativa (6,5 %), però l'elevada freqüència d'inscripcions en el SOIB és un indicador indirecte de precarietat i inestabilitat que pateixen els joves en relació amb el mercat de treball.

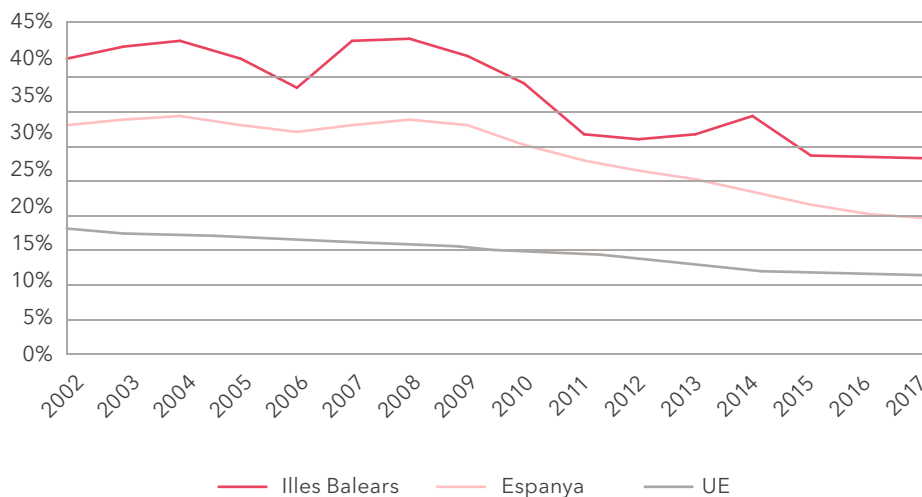
El nivell de qualificació dels joves, l'abandonament escolar primerenc, els joves que no estudien i no treballen també són elements crítics del col·lectiu (Amer, 2011) i afecten significativament les polítiques de formació i ocupació vinculades a la Garantia Juvenil.

Gràfic 4: Evolució de la taxa d'atur juvenil (16 a 29 anys) a les Balears, Espanya i la UE



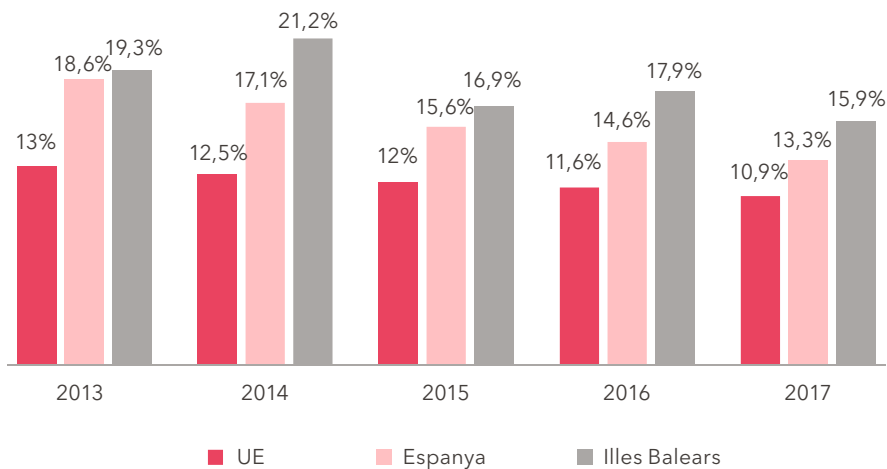
Font: OTIB, a partir de les dades de l'EPA (INE) i Eurostat.

Gràfic 5. Evolució de la taxa d'abandonament escolar primerenc



Font: OTIB, a partir de les dades de l'EPA (INE) i Eurostat.

Gràfic 6. Evolució de la taxa de joves que no estudien, no treballen i no es formen



Font: Eurostat.

L'any 2017, l'abandonament escolar a les Illes Balears arriba al mínim històric (26,5 %) però encara està molt per damunt de la mitjana espanyola (18,3 %), europea (10,6 %) i de l'objectiu general que marca l'Estratègia EU 2020 (15 %).

La taxa de joves que no estudien, no treballen i tampoc es formen ha baixat els darrers anys a les Balears fins al mínim de la sèrie (15,9 %) l'any 2017. No obstant això, encara està 5 punts percentuals per damunt de la mitjana europea (10,9 %).

En definitiva, el col·lectiu de joves beneficiaris de la Garantia Juvenil a les Illes Balears té una diversitat de perfils que obliguen a dissenyar polítiques d'ocupació i formació integrals que donin resposta adequada als principals problemes que pateixen en relació amb el mercat laboral, com l'atur, la manca de qualificació i, alhora, la sobrequalificació, dèficits d'ex-

periència laboral, abandonament prematur del sistema educatiu i, en alguns casos, la necessitat de sentir que és possible enfocar un projecte vital amb més garanties.

2. Les polítiques d'ocupació a les Illes Balears vinculades amb la Garantia Juvenil

El Pla d'Ocupació de Qualitat 2017-2020 (POQIB) i, recentment, el Pla Integral de Formació Professional 2018-2021 (PIFP) agrupen de manera conjunta tots els serveis, programes i accions adreçats al jovent en matèria d'orientació, intermediació laboral, formació professional, educació continua, ocupació i empenedoria. Ambdós són plans aprovats pel Govern de les Illes Balears amb el consens dels agents socials. De manera global les mesures de Garantia Juve-

Taula 1: Línia d'actuació SOIB JOVE i grans blocs de mesures del POQIB per a la promoció de la Garantia Juvenil



Font: SOIB.

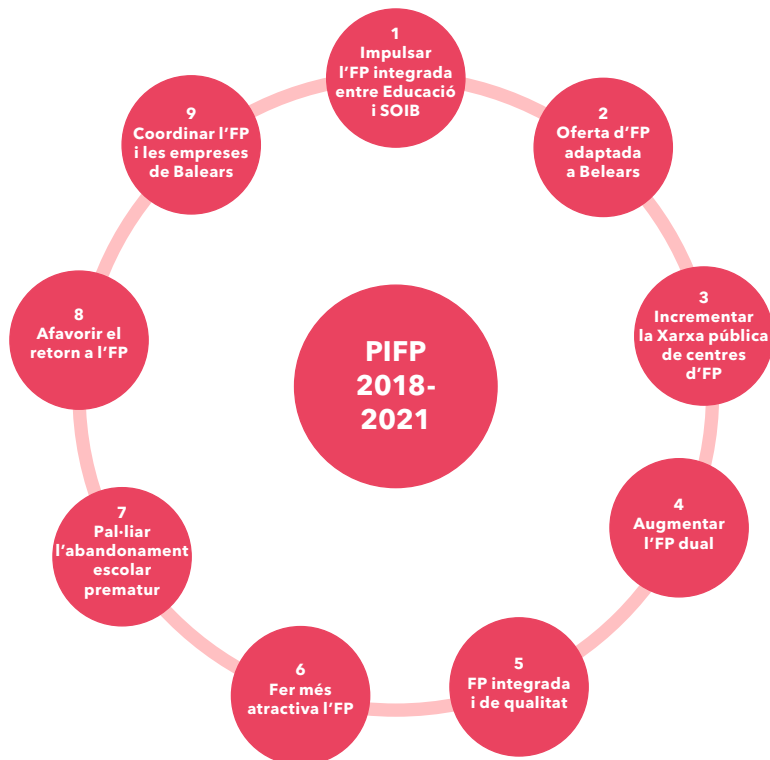
nil s'aixopluguen sota un programa general anomenat SOIB JOVE.

Per altra banda, el PIFP engloba de manera innovadora totes les actuacions en matèria de formació professional, tant les que provenen del subsistema educatiu reglat com les del subsistema de formació professional per a l'ocupació, la qual cosa ha suposat un exercici de cooperació institucional entre el SOIB i la Conselleria d'Educació i Universitat. Moltes de les mesures que deriven del PIFP complementen el catàleg de serveis i programes de la Garantia Juvenil a les Illes Balears.

3. La inscripció en el Sistema Nacional de Garantia Juvenil

Per participar en programes i serveis de Garantia Juvenil, cal que els joves que compleixen els requisits d'elegibilitat de Balears estiguin inscrits prèviament en el Sistema Nacional de Garantia Juvenil (MEYSS, 2013), que és la plataforma oficial d'informació i seguiment sobre la implementació a l'Estat i a les comunitats autònomes de la Garantia Juvenil i, com a tal, la llista única de demanda de les persones interessades en les accions executades en el context de la Garantia Juvenil.

Taula 2: Objectius i línies d'actuació del Pla Integrat de Formació Professional 2018-2021

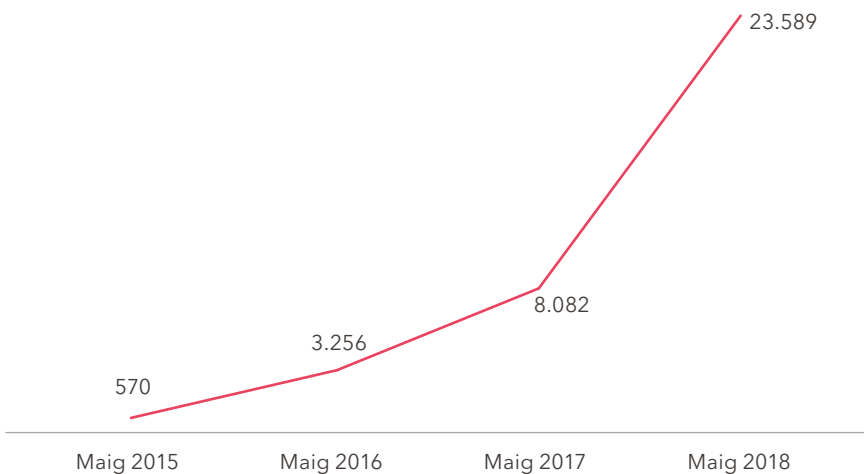


Font: SOIB i Direcció General de Formació Professional i Formació Professorat.

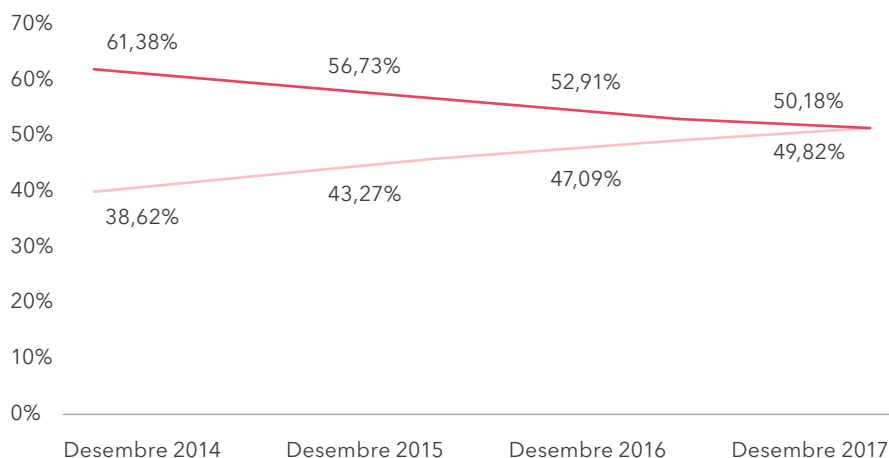
La Llei 18/2014, de 15 d'octubre, que aprova mesures urgents per al creixement, la competitivitat i l'eficiència, regula les característiques del fitxer i el sistema de registre, però la complexitat i els requisits d'elegibilitat del jovent va afectar-ne el desenvolupament en els primers anys de la mesura, amb taxes d'inscripció baixes fins que la publicació del Reial decret llei 6/2016 de mesures urgents per a l'impuls del Sistema Nacional de Garantia Juvenil ha simplificat els processos d'inscripció i ha permès que els joves demandants inscrits en els serveis d'ocupació també quedassin inscrits en el Sistema Nacional, essentat, per ser possibles beneficiaris de mesures vinculades a la Garantia Juvenil. Actualment, els requisits són:

- Ser espanyol o ciutadà de la UE o dels estats que participen de l'Acord sobre l'Espai Econòmic Europeu. També s'admeten ciutadans extracomunitaris titulars d'una autorització per residir en territori espanyol que habiliti per treballar-hi.
- Estar empadronat en qualsevol localitat del territori espanyol.
- Tenir més de 16 anys i menys de 30.
- No haver treballat ni haver rebut accions educatives en el dia natural anterior a la data de presentar la sol·licitud.
- Presentar una declaració expressa de tenir interès a participar activament de les actuacions que es desenvolupin en el marc de la Garantia Juvenil. La demanda d'ocupació emesa pel SOIB es considera una prova fefaent.

Gràfic 7: Evolució de la inscripció de la Garantia Juvenil a Balears



Font: Fitxer Nacional de Garantia Juvenil i SOIB.

Gràfic 8: Convergència per sexe de la inscripció de la Garantia juvenil a Balears

Font: Fitxer Nacional de Garantia Juvenil i SOIB.

Des de l'any 2015 a 2018 les inscripcions en el Sistema Nacional de Garantia Juvenil a les illes han passat de només 570 fins a 23.589 joves de Balears susceptibles de ser-ne beneficiaris.

Les causes del creixement en el nombre de potencials beneficiaris són: la flexibilització normativa dels requisits d'inscripció, les campanyes successives d'informació i divulgació que ha fet el SOIB a les oficines i a les xarxes socials des de finals de 2015 i, finalment, la posada en marxa de serveis i programes que donen resposta adequada a les necessitats del jovent balear com el Sistema d'Orientació

Juvenil, el programa Joves Qualificats -d'adquisició d'experiència laboral per a joves titulats-, el programa de prevenció de l'abandonament i retorn al sistema educatiu anomenat «Beques d'èxit» o els programes de formació i ocupació amb administracions locals, per citar algunes de les mesures executades.

Finalment, cal destacar la convergència entre homes i dones pel que fa a la inscripció a la Garantia Juvenil, atès que l'any 2014 la majoria eren homes (61,4 %) i, actualment, no hi ha diferències significatives entre homes (50,2 %) i dones (49,8 %).

4. Programes i serveis de garantia juvenil a les Illes Balears

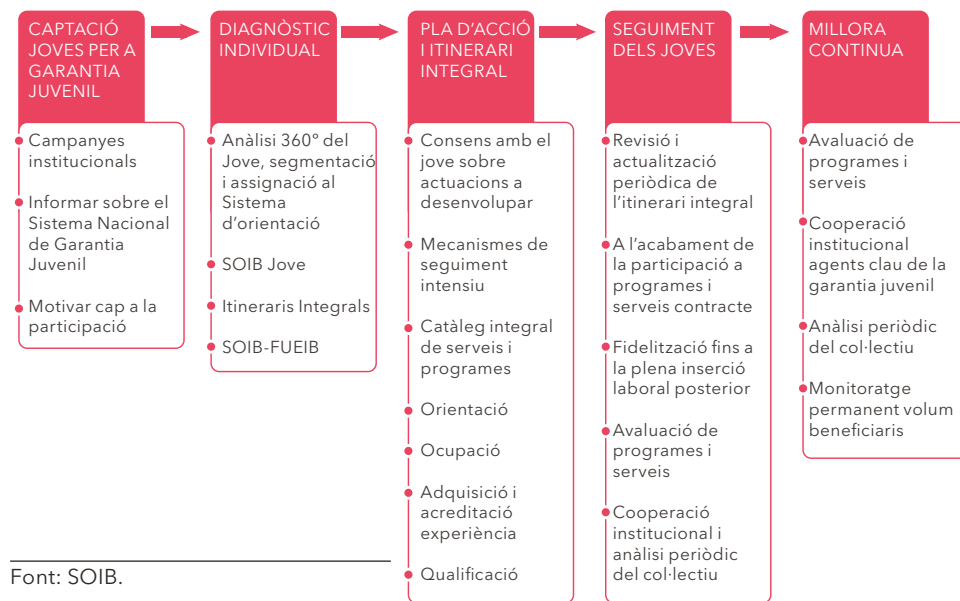
Les polítiques actives d'ocupació són l'eina de què disposa el Govern de les Illes Balears per gestionar de manera efectiva la competència en matèria d'ocupació, formació per a l'ocupació i foment de l'ocupació (Caparrós, 2018). En el cas de les persones joves venen en bona part cofinançades pels fons europeus de la Garantia Juvenil i el principal òrgan administratiu autònom responsable és el SOIB. Val a dir que les diferents polítiques formen part del POQIB 2017-2020 i, per tant, compten amb el consens dels agents econòmics i socials i la col·laboració de les administracions locals.

El Sistema de Garantia Juvenil a les Balears implica diverses fases clau: captació de beneficiaris, diagnòstic individualitzat, atenció integral al voltant d'un pla de treball que el jove consensua amb l'orientador de referència i inclou participar en les mesures més adients per qualificar-se i trobar una ocupació. Finalment, hi ha un seguiment del beneficiari i diversos mecanismes de millora contínua.

Les polítiques actives d'ocupació que formen part del catàleg de programes i serveis de la Garantia Juvenil a Balears són:

- **Servei SOIB JOVE d'orientació.** Es tracta d'un nou Servei d'Orientació laboral i vocacional especialitzat en joves del SOIB que pot oferir-se directament en les diferents oficines d'ocupació. Ofereix una atenció individualitzada als joves entre 16 i 29 anys inscrits en el SOIB que inclou, com a mínim, el diagnòstic, l'explicació del catàleg de programes i serveis, el pla de treball i els paquets motivacionals per crear un futur professional. Toda la metodologia està dissenyada i especialitzada en les característiques del col·lectiu. És un servei adreçat a tota la gent jove.
- **SOIB JOVE itineraris integrals d'inserció.** És una convocatòria pública de subvencions per finançar itineraris integrals d'inserció dels joves amb major vulnerabilitat cap al mercat de treball mitjançant projectes d'atenció global a través de mesures d'acompanyament intensiu per part d'entitats especialitzades. El o la jove, mitjançant diferents actuacions, construeix un projecte professional al voltant de l'itinerari d'inserció que integra les necessitats personals amb les exigències socials. L'objectiu final és incorporar-se al mercat de treball de manera regular o en el sistema de formació. És un programa adreçat als joves amb risc d'exclusió.

Gràfic 9: Diagrama de flux del Sistema de Garantia Juvenil a les Illes Balears



- De forma potestativa, en el marc de l'itinerari integral d'inserció es pot finançar l'execució d'especialitats formatives incloses en el catàleg d'especialitats formatives que condueixen a certificats de professionalitat i especialitats formatives de competències clau per millorar l'ocupabilitat del o la jove. També s'estableixen les ajudes complementàries en matèria de transport, manutenció i allotjament i ajudes a la conciliació per a les persones amb discapacitat beneficiàries de les accions formatives aprovades, així com per a dones víctimes de violència de gènere, com diu el Reial decret 1917/2008, de 21 de novembre, que aprova el programa d'inserció sociolaboral per a dones víctimes de violència de gènere.
- **SOIB-FUEIB orientació universitària.** És un servei d'orientació laboral en conveni amb la Fundació Universitat i Empresa de la Universitat de les Illes Balears i està especialitzat en joves titulats universitaris amb un clara vocació de promoure la inserció laboral amb criteris de qualitat, així com facilitar les necessitats de personal qualificat a les empreses en col·laboració amb l'oficina sectorial d'empreses i intermediació laboral que el SOIB disposa a la seu de l'Escola d'Hoteleria de les Illes Balears en el campus de la UIB. El servei ha començat al més de juliol de 2018.

- **SOIB JOVE formació i ocupació.**

És una convocatòria pública de subvencions destinada a persones entre 16 i 29 anys que, en el marc d'un contracte laboral, es qualifiquen a través d'un programa de formació i ocupació desenvolupat per administracions locals de Balears. Antigament, es denominaven programes mixtos i permet als joves accedir a una feina remunerada durant 9 o 12 mesos i alhora formar-se en ocupacions rellevants amb formació en especialitats formatives vinculades a certificats de professionalitat. Es fa formació en ocupacions forestals, jardineria, activitats administratives, fusteria i moble, electromecànica de vehicles, muntatge i manteniment de sistemes microinformàtics, promoció turística, energies renovables, atenció sociosanitària a persones dependents, operacions auxiliars de construcció i d'altres. És un programa adreçat a joves sense formació ni experiència laboral, però amb ganes de fer feina i d'aprendre un ofici.

- **SOIB Joves qualificats.** És una mesura de contractació directa de persones joves desocupades, menors de 30 anys, amb formació acadèmica o professional de grau superior acreditada i que no tinguin experiència laboral. L'objecte és facilitar-los que adquireixin experiència laboral rellevant a través de l'execució d'obres o serveis d'interès general i social en un marc de col·laboració entre el SOIB i les administracions locals de les Balears. També hi ha una

línia específica per fomentar que el sector públic instrumental de la CAIB contracti joves qualificats. És un programa adreçat a joves qualificats i sense experiència laboral que vol promoure la incorporació dels joves en el mercat de treball en ocupacions que requereixen titulacions superiors i així evitar la sobrequalificació i el desajust d'habilitats en el mercat de treball.

- **Beques d'èxit.** És un programa de promoció del retorn al sistema educatiu i formatiu a través d'incentius econòmics dirigit a persones entre 18 i 29 anys que: (a) no varen acabar l'ESO i, actualment, són demandants d'ocupació; (b) varen acabar l'ESO i sent demandants d'ocupació volen tornar al sistema educatiu per dur a terme un cicle de grau mitjà o superior de formació professional, i (c) són demandants d'ocupació que volen cursar un certificat de professionalitat.

El programa és pioner a l'Estat i té dues línies relacionades amb Garantia Juvenil: la primera adreçada a joves sense estudis bàsics perquè tornin al sistema educatiu reglat i aprovin les assignatures pendents fins aconseguir el títol d'ESO, a canvi obtenen una contraprestació en forma de beca de 568 € per cada àmbit de coneixement aprovat. La segona línia té a veure amb la formació professional (reglada o per a l'ocupació) i ofereix 420 € per cada mes que dura la formació sempre que s'obtingui un certificat d'aprofitament

i d'assistència. És un programa per als joves que no estan cursant estudis, es matriculen i per incentivar-ne l'aprofitament, ja que la beca només es cobra si s'aproven els cursos.

D'altra banda, cal fer menció a serveis i programes de suport a la Garantia Juvenil que malgrat tenen un abast més ample quant a la població destinatària, resulten clau perquè la majoria d'usuaris són joves o perquè permeten l'aterrament dels programes i mesures a nivell local.

- **Els punts d'orientació acadèmica i professional (POAP)** ofereixen als demandants d'ocupació i als estudiants un servei d'orientació i d'informació transversal en matèria de formació professional, servei conjunt entre l'Administració educativa i la laboral. L'objectiu és facilitar informació clau per comprendre el Sistema Integrat de Qualificacions i Formació Professional, les vies d'accés a les titulacions reglades o a la formació basada en certificats de professionalitat i les convalidacions possibles.

Actualment hi ha sis punts d'orientació acadèmica i professional distribuïts per Palma (2), Marratxí, Sa Pobla, Maó i Eivissa ciutat. Es fan servir instal·lacions de la Conselleria d'Educació, centres educatius per a

persones adultes i centres integrats de formació professional. Els orientadors laborals són personal del SOIB. El Servei està adreçat a qualsevol persona interessada en informar-se sobre educació i formació però molts dels usuaris són persones joves inscrites o sense inscriure a la Garantia Juvenil.

- **SOIB Formació dual en empreses** és un programa per millorar l'ocupabilitat, la qualificació a través de certificats de professionalitat i la inserció laboral de les persones participants a través de contractes de formació i aprenentatge en un règim d'alternança d'activitat laboral retribuïda. La diferència principal amb els programes de formació i ocupació més tradicionals rau en què hi participen empreses, amb o sense ànim de lucre, oferint un contracte de feina al o la jove durant un any de manera que es combina la formació i l'ocupació. Actualment, hi ha dues grans línies de formació dual: una línia per a col·lectius vulnerables i en risc d'exclusió social en què participen persones majors de 30 anys i, una segona, de formació dual específica de joves i centrada en els sectors estratègics de l'economia balear com l'hoteleria, la nàutica, mobles, TIC, calçat, bijuteria i comerç.

Taula 3. Programes i serveis finançats amb càrrec a la Garantia Juvenil

Programes i serveis exclusius de Garantia Juvenil	Data publicació BOIB	Estat
Projectes mixts d'ocupació i formació per a persones joves de Garantia Juvenil, cofinançada pel Fons Social Europeu, a través del Programa Operatiu d'Ocupació Juvenil pel període 2014-2020 i de la iniciativa d'Ocupació Juvenil	20/10/2015	Executat
Projectes mixts d'ocupació i formació per a persones joves de Garantia Juvenil, cofinançada pel Fons Social Europeu, a través del Programa Operatiu d'Ocupació Juvenil pel període 2014-2020 i de la iniciativa d'Ocupació Juvenil	02/08/2015	Executat
Programa SOIB JOVE formació i ocupació (majors 16 anys i menors de 30 anys)	08/07/2015	En execució
Convocatòria de subvencions per finançar projectes d'experiència professional per a l'ocupació dels joves amb estudis de grau superior a les Illes Balears (Joves Qualificats Entitats Locals)	12/10/2016	Executat
Programa SOIB JOVE - Qualificats Entitats Locals 2017	15/07/2017	En execució
Programa SOIB JOVE - Qualificats sector públic instrumental	02/09/2017	En execució
Programa SOIB JOVE - Qualificats Entitats Locals 2018	12/07/2018	Obert termini
Convocatòria SOIB Jove Beques d'Èxit 2016	10/09/2016	Executat
Convocatòria SOIB Jove Beques d'Èxit 2017	20/06/2017	En execució
Convocatòria SOIB Jove Beques d'Èxit per a l'estudi del programa de segona oportunitat per a persones desocupades 2018	10/03/2018	En execució
Convocatòria de subvencions SOIB JOVE Itineraris Integrals d'Inserció	30/03/2018	En execució
Servei SOIB JOVE Orientació	Inici 2018	En execució
SOIB-FUEIB Orientació Universitària	Inici 2018	En execució

Font: SOIB.

- **El agents d'ocupació i desenvolupament local (AODL)** són treballadors contractats per les corporacions locals o les entitats que en depenen o hi estan vinculades, tenen com a missió principal col·laborar en la promoció i la implantació de les polítiques actives d'ocupació, fomentar l'ocupació i l'orientació per generar activitat empresarial, en un marc de sostenibilitat, equitat i visió de gènere. Aquesta col·laboració

es desenvolupa en una actuació conjunta i acordada entre l'entitat contractant i el SOIB que es qui finança les contractacions.

Finalment, cal dir que els joves inscrits o no al Sistema Nacional de Garantia Juvenil també poden participar de tots els programes i serveis dissenyats per al conjunt de demanants d'ocupació. Citarem els més coneguts sense ànim de ser exhaustius: la formació professional per a

treballadors desocupats i/o ocupats, programa Eures de mobilitat, l'avaluació de competències clau, l'acreditació de l'experiència professional adquirida per vies no formals, foment de la contractació, promoció des de la Direcció General de Treball, Economia Social i Salut laboral de l'autoocupació o incorporació a cooperatives com a socis treballadors i, per acabar, l'assessorament a l'emprenedor que desenvolupa l'Institut d'Innovació de les Illes Balears.

5. Resultats clau de la Garantia Juvenil a les Balears

El primer resultat que s'ha de destacar és la posada en marxa a la nostra comunitat del Sistema de Garantia Juvenil en la legislatura 2015-2019, la qual cosa ha suposat donar una resposta integral a les necessitats del jovent en matèria de formació i ocupació, amb una sèrie de passes clau com són la captació de gent jove, la inscripció en la plataforma nacional, el disseny de mesures rellevants, el seguiment de les actuacions i la gestió transparent per una utilització adequada dels fons.

Sens dubte, la Garantia Juvenil ha significat una empenta important per millorar el coneixement sistemàtic del col·lectiu de gent jove i abordar-lo de manera integral des de la segmentació i personalització de les actuacions en funció de la diversitat juvenil. La metodologia d'especialització arran de l'aplicació de la Garantia Juvenil

Taula 4. Beneficiaris de programes i serveis de la Garantia Juvenil a 31 de desembre de 2017

Programes i serveis de Garantia Juvenil	Beneficiaris
Programes i serveis exclusius de Garantia Juvenil	
SOIB JOVE formació i ocupació	513
SOIB Beques d'èxit	524
SOIB Joves qualificats	1035
SOIB Joves Itineraris Integrals	728
Servei Jove Orientació*	226
Formació Dual a empreses	692
Programes de suport a la Garantia Juvenil	
AODL	54
POAP	8313
TOTAL	12085

*Dades avançades a juny 2018.
Font: SOIB.

ha facilitat la rellevància de les mesures i ha incrementat l'impacte en l'ocupabilitat del jovent.

El nombre de joves beneficiaris de mesures exclusives de Garantia juvenil ja és de 3.026 i, si hi afegim els beneficiaris dels programes de suport, s'arriba a 12.085, però s'ha de destacar la qualitat i la intensitat d'algunes mesures com són les que tenen a veure amb foment de la contractació com la formació dual, els programes de formació i ocupació i el SOIB Joves qualificats per la qualitat i durada de la contractació que gaudeixen els joves.

Una anàlisi global del col·lectiu, amb independència de les mesures, indica que hi ha més dones beneficiàries (52,9 %) que homes (47,1 %) i la majoria tenen manco de 25 anys (61,23 %), respecte dels nivells de qualificació la majoria tenen com a màxim fins a ESO (50,2 %), però també són beneficiaris un grup important de joves amb qualificació d'FP supe-

rior o estudis universitaris (28,7 %).

La distribució territorial dels joves beneficiaris mostra un forta concentració a Mallorca (73,7 %) i, en segon lloc, a Menorca (16,7 %) malgrat que compta amb menor població juvenil que Eivissa (8,95 %). Finalment, hem de destacar que la Garantia Juvenil també arriba a Formentera (0,6 %).

També cal fer esment, com a resultat clau, que la Unitat Administradora del Fons Social Europeu (UAFSE) ha considerat el SOIB, a 31 de desembre de 2017, com a servei públic d'ocupació amb major volum d'execució pressupostària certificada del Programa Operatiu de Garantia Juvenil, segons els criteris de traçabilitat del Fons Social Europeu. La qual cosa converteix les Illes Balears en una de les comunitats autònomes amb major percentatge relatiu de despesa feta i acreditada per l'Estat. És un indicador unívoc de desplegament i execució de programes i serveis vinculats amb la Garantia Juvenil.

Taula 5. Eficiència de les polítiques actives d'ocupació de Garantia Juvenil del SOIB

Programes/serveis	Probabilitat d'obtenir qualque contracte transcorreguts 6 mesos	Efecte diferencial participar programa
Itineraris integrals d'inserció	59,3%	ND
Programes mixtes formació i ocupació	72,57%	11,28%
SOIB Joves Qualificats 2016	58%	ND

Font: SOIB i Direcció General d'Ocupació i Economia.

6. Impacte de la Garantia Juvenil en els joves

És evident que la possibilitat de participar en qualsevol programa de formació, ocupació o educació té un impacte significatiu en les principals dimensions del jove, des de les més psicològiques, com l'autoestima, passant per les socials, com la inclusió o el sentit de pertinença, i acabant en les relacionades amb l'ocupabilitat del jove en termes d'inserció i ajust en relació amb els requeriments del mercat laboral.

No obstant això, una veritable passa endavant per conèixer l'impacte de la Garantia Juvenil i la idoneïtat de la despesa és saber la taxa d'inserció posterior del beneficiari i l'efecte diferencial que la participació en el programa li ha suposat respecte dels joves que no han participat i, estadísticament, són similars. Per això, es fa un seguiment dels beneficiaris en acabar el programa a través de les bases de dades de contractació i afiliació de la seguretat social i, també, s'apliquen models econòmics que comparen els joves participants amb altres de característiques semblants.

Els programes avaluats actualment indiquen que la participació dels joves suposa que, transcorreguts 6 mesos des que ha acabat la mesura, un mínim del 58 % ha aconseguit una feina i la probabilitat puja fins al

72,6 % quan es tracta de programes de formació i ocupació. Per tant, els índexs d'ocupabilitat són alts i suggereixen que la inserció laboral posterior és significativa.

Finalment, cal destacar que l'efecte diferencial es també significatiu (11,3 %), és a dir, els joves que participen en els programes de formació i ocupació tenen un 11,35 % més de probabilitats de trobar una feina abans de 6 mesos que els joves que no participen en el programa. Aquesta dada, per si mateixa, mostra, per tant, l'eficàcia diferencial d'aquesta mesura.

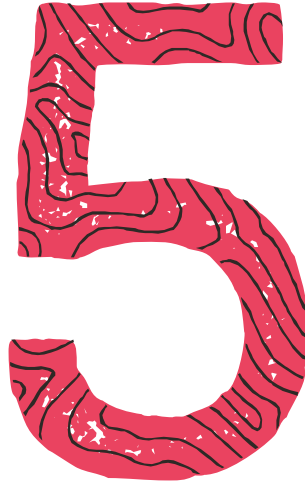
Conclusions

El Govern de les Illes Balears ha estès la Garantia Juvenil a les Illes Balears com una alternativa rellevant per capacitar i incorporar els joves en el mercat laboral. És una actuació dissenyada específicament per als joves, amb un grau d'èxit elevat i on hi ha una paritat entre homes i dones beneficiàries.

La principal virtut d'aquest programa és l'aproximació global i amb una estratègia integral als problemes d'ocupabilitat dels joves. En aquest sentit, no hi ha dubte que amb el temps la Garantia Juvenil haurà suposat un canvi de paradigma en l'aproximació dels serveis d'ocupació als diferents col·lectius.

Referències bibliogràfiques

- Alomar, L; Martorell, C. i Ribas, M (2018). *Informe anual sobre el mercat de treball a les Illes Balears*, Mallorca: Govern de les Illes Balears
- Amer J. (2011). «Educación y Sociedad Turística en Baleares. Las políticas públicas educativas ante el impacto de la economía de servicios turísticos en el abandono escolar». *Investigaciones turísticas*, Institut Universitari d'Investigacions Turístiques de la Universitat d'Alacant, núm. 2,
- Caparros, F. (2018). «Active labour market policies in economies based on tourism: the Balearic Islands experience», *Cuadernos de turismo*, Universitat de Múrcia, núm. 41,
- Escudero, V. i Lopez-Mourellos E. (2015). «The Youth Guarantee programme in Europe: Features, implementation and challenges», *Working papers ILO Research Department*, núm. 4,.
- Ministerio de Empleo y Seguridad Social (2013). *Plan nacional para la implantación de la garantía Juvenil*, Madrid
- Observatori del Treball de les Illes Balears (2013). *Els joves a les Illes Balears: Els joves que ni estudien ni treballen*, *Col·lecció Estudis laborals*, Govern de les Illes Balears, núm. 20,
- Organización Internacional del Trabajo (2017). *Garantía Juvenil en España: enseñanzas extraídas*, Madrid: OIT España



Berenars
en català

MARIA CLAPÉS NICOLAU
DAMIÀ TOMÀS CERDÀ
FRANCISCO PALMER AMER



Maria Clapés Nicolau

Palma, 1981. Llicenciada en Filologia Catalana per la Universitat de les Illes Balears (2004) i per la University of Sheffield (2004). És experta universitària en Autoconeixement, Emocions i Diàleg al segle XXI (UIB) i en Interioritat, Autoestima i Assertivitat (UIB). Treballa com a professora de secundària des del 2005. En l'actualitat, és professora de llengua i literatura catalanes i coordinadora d'educació emocional a l'IES Calvià.



Francisco Palmer Amer

Inca, 1969. Tècnic superior de cuina (EH Juníper Serra). Després de vint anys d'experiència professional al sector privat i tres anys d'experiència docent com professor tècnic de formació professional, actualment treballa a l'IES Calvià amb el grup de primer de Formació Bàsica de cuina i serveis de restauració.



Damià Tomàs Cerdà

Porreres, 1977. Llicenciat en Història de l'Art (UIB) i diplomad TEAT (UIB), amb 10 anys d'experiència docent com a professor tècnic de formació professional. Actualment treballa a l'IES Calvià amb el grup de primer de Formació Bàsica de cuina i serveis de restauració.

Resum

Aquest article pretén fer conèixer el projecte de **Berenars en català** que es du a terme a l'IES Calvià des del curs 2010-2011. S'hi expliquen les dinàmiques ofertades als participants del projecte per fomentar l'intercanvi cultural entre l'alumnat de l'institut, d'edat, estudis i procedències diverses. Incentivem en els i les joves l'increment de l'autoestima i l'establiment d'unes relacions socials satisfactòries. Els **Berenars en català** són una plataforma per afavorir el creixement personal i fomentar la cohesió grupal de l'alumnat d'ESO, FP i batxillerat.

Els eixos del projecte són la pràctica de la llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, i la presa de contacte amb la gastronomia mallorquina. Es tracta de fusionar els treballs dels departaments d'Hoteleria i de Llengua Catalana per tal d'oferir a l'alumnat un entorn idoni on fer un tast de cuina mallorquina mentre coneixen les principals festes tradicionals (d'aquí i de fora) i comparteixen experiències, pensaments, sentiments, inquietuds, idees, emocions. L'empoderament és essencial: tots podem ensenyar i aprendre, així és que durant la conversa cada participant alterna el paper de mestre amb el d'alumne.

Parlam en petits cercles d'allò que ens fa únics a cada un de nosaltres, conversam sobre els referents familiars i culturals, i identifiquem allò que ens uneix globalment i allò que ens fa més forts per encarar el futur. Ens formam com a ciutadans i ciutadanes orgullosos dels nostres orígens i oberts al món que ens envolta.

Paraules clau

Intercanvi cultural / Creixement personal / Llengua catalana / Cuina mallorquina

Resumen

Este artículo pretende dar a conocer el proyecto **Berenars en català**, que se lleva a cabo en el IES Calvià desde el curso 2010-2011. Se explican las dinámicas ofertadas a los participantes del proyecto para fomentar el intercambio cultural entre el alumnado del instituto, los cuales tienen edades, estudios y procedencias diversas. Incentivamos en los y las jóvenes el incremento de la autoestima y poder establecer unas relaciones sociales satisfactorias. Los **Berenars en català** son una plataforma para favorecer el crecimiento personal y para fomentar la cohesión grupal de los alumnos de ESO, FP y bachillerato.

Los ejes del proyecto son la práctica de la lengua catalana, propia de las Illes Balears, y la toma de contacto con la gastronomía mallorquina. Se trata de fusionar el trabajo de los departamentos de Hotelería y de Lengua Catalana para ofrecer al alumnado un entorno idóneo donde probar un pisco-labris de cocina mallorquina mientras conocen las principales fiestas tradicionales (de aquí y de fuera) y comparten experiencias, pensamientos, sentimientos, inquietudes, ideas y emociones. El empoderamiento es esencial: todos podemos enseñar y aprender, por esa razón durante las conversaciones cada participante alterna el papel de maestro con el de alumno.

Hablamos en pequeños círculos de aquello que nos hace únicos a cada uno de nosotros, conversamos sobre los referentes familiares y culturales, e identificamos aquello que nos une globalmente y aquello que nos hace más fuertes para hacer frente al futuro. Nos formamos como ciudadanos y ciudadanas orgullosos de nuestros orígenes y abiertos al mundo que nos rodea.

Palabras clave

Intercambio cultural / Crecimiento personal / Lengua catalana / Cocina mallorquina

1. Contextualització

Calvià és un municipi ric pel que fa als llocs de procedència dels seus habitants. Des de l'IES Calvià volem potenciar aquesta riquesa cultural i posar-la a l'abast de tots els nostres alumnes.

Les dades del padró municipal del 2017, ens detallen els orígens dels habitants del municipi. Així, repartits en tres parts pràcticament iguals, veiem que 19.095 habitants de Calvià són nascuts a les Illes Balears, 13.394 són nascuts a una altra comunitat autònoma i 16.574 són nascuts a l'estranger (Quadre 1, IBESTAT, 2017).

Aquesta diversitat cultural és una immensa font de coneixements que volem que sigui compartida. Volem que els alumnes aprenguin els uns dels altres i amb aquesta intenció posarem en marxa els *Berenars en català*, com a plataforma per a compartir coneixements, sentiments, experiències, idees, inquietuds, pensaments... sempre emprant com a pont de connexió la llengua catalana, pròpia de les Illes Balears i, com mostren les xifres de l'IBESTAT, amb escassa

presència a bona part de les llars del municipi.

Agraïm la implicació dels alumnes, de l'equip directiu i dels departaments d'Hoteleria i de Llengua Catalana (en especial de Jaume Balaguer, Luciano Jiménez, Jesús de Cima, Núria Rosselló, Xisca Santisteban i Lourdes Sierra).

2. Introducció

El projecte dels *Berenars en català* s'inicià el curs 2010-2011 i ha continuat endavant gràcies a la participació de tots els alumnes que n'han format part, any rere any. Tots ells, alguns dels quals hi han assistit des que cursaven primer d'ESO fins que han acabat segon de batxillerat, han millorat la fluïdesa, la pronunciació i el vocabulari en llengua catalana, han conegut cultures noves, han crescut per a esdevenir persones segures d'elles mateixes, amb empena, orgulloses dels seus orígens i obertes al món que els envolta.

Quadre 1. Població per zona de naixement i tipus de nacionalitat

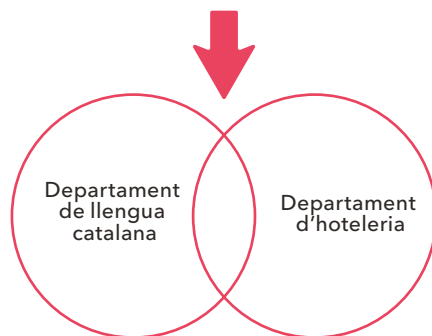
	Total nacionalitat	Espanyols	Estrangers
Total zona naixement	49.063	34.241	14.822
Nascuts a les Illes Balears	19.095	17.800	1.295
Nascuts a una altra comunitat autònoma	13.394	13.306	88
Nascuts a l'estranger	16.574	3.135	13.439

Font: Institut d'Estadística de les Illes Balears (IBESTAT), 2017.

Així doncs, amb la intenció de posar a l'abast dels alumnes la llengua catalana, practicant-la en un ambient distès, defugint les «pràctiques formals» dins les parets de l'aula, varen néixer els *Berenars en català*. La idea inicial del projecte era reunir alumnat catalanoparlant i no-catalanoparlant, amb la intenció d'oferir-los un entorn idoni per a practicar oralment la llengua catalana. Som conscients que tres hores setmanals de classe de llengua i literatura catalanes, amb una mitjana de vint-i-set alumnes per aula, no són suficients perquè els estudiants assoleixin el vocabulari, la fluïdesa, la correcció pròpies dels parlants d'un idioma. Amb aquest pensament, decidírem el curs 2010-2011 iniciar els cercles de conversa.

Hem de dir que l'IES Calvià és un dels pocs centres de Mallorca que compta amb estudis d'Hoteleria, fet que ens ha proporcionat l'oportunitat d'iniciar el projecte dels *Berenars en català* arribant als alumnes no únicament per la vessant lingüística, sinó també la culinària. És un projecte que remou els cinc sentits i que enforteix les habilitats i capacitats de cada un dels participants.

BERENARS EN CATALÀ



3. Simbiosi interdepartamental

Els *Berenars en català* fusionen el treball dels departaments d'Hoteleria i Llengua catalana i s'insereixen dins el projecte d'educació emocional que du a terme l'institut.

El piscolabis que aporta el Departament d'Hoteleria sempre ha servit per amenitzar les trobades. Són diferents els grups del Departament d'Hoteleria que han col·laborat al projecte durant aquests anys. Enguany (2017-2018), hi ha participat el grup de Formació Professional Bàsica de Cuina i Serveis, atès que hem fet coincidir amb els *Berenars en català*



Fotografia 1. Sala d'actes de l'IES Calvià. 2 de febrer de 2018. Font: elaboració pròpia.

un mòdul específic del currículum (Atenció al client) i la posada en pràctica del projecte d'hort ecològic, el qual permet dur a terme una cuina molt lligada al calendari gastronòmic. Hem posat especial esment en fer arribar a l'alumnat la gastronomia mallorquina.

La bona predisposició dels alumnes de Formació Professional Bàsica de Cuina i Serveis, presentant-nos el bon resultat del seu aprenentatge, ens ajuda a difondre la idea que el ventall d'opcions d'estudis i de professions és molt més ampli del que de vegades ens sembla. L'alumnat d'Hoteleria practica l'atenció al client presentant-nos i servint-nos allò que ha cuinat. Tots ells es converteixen en un referent per als companys d'ESO i batxillerat. Són algú en qui emmirallar-se. La formació professional és vista com una bona alternativa.

4. Objectius

4.1. Objectius del projecte comuns a tots els participants

- Fomentar el respecte envers totes les llengües i la importància de l'aprenentatge i de l'ús del català, com a llengua vehicular del centre i de l'entorn social.
- Aconseguir la integració escolar i social de l'alumnat amb independència de la seva llengua, cultura, condició social i origen.
- Entendre la llengua catalana com a vehicle de comunicació i de convivència.
- Conèixer la cuina mallorquina.
- Conèixer els productes de temporada i el cycle de les collites.
- Valorar les opinions pròpies i alienes.



Fotografia 2. Sala d'actes de l'IES Calvià. 9 de març de 2018. Font: elaboració pròpia.

- Posar de manifest el patrimoni cultural que aporta l'alumnat nouvingut.
- Educar en les actituds lingüístiques de respecte i lleialtat.
- Entendre la llengua i la cuina com a elements de cohesió social.
- Ajudar a perdre la por de parlar en català i/o assolir la competència lingüística en llengua catalana.
- Estimular les relacions entre iguals.
- Aprendre a identificar i a expressar l'opinió pròpia, per a definir i consolidar la personalitat de cada un dels participants.

4.2. Objectius del projecte específics per als alumnes d'Hoteleria

- Aprendre a gestionar els moments de tensió a la cuina.
- Ésser capaços d'atendre correctament els clients, superant situacions d'estrès o vergonya.

5. El calendari gastronòmic i els temes de conversa

El grup de cuina ofereix les seves propostes culinàries lligades al calendari i als productes de temporada de l'hort. D'aquesta manera treballen el mòdul d'Atenció al client: s'encarreguen de preparar, presentar i repartir el menjar entre les taules dels alumnes participants a les converses.

El tast culinari que s'ofereix als col·loquis respon sempre a una planificació, ben igual que els temes de conversa proposats, amb els quals hi ha una correspondència.

Al calendari adjunt (gràfic 2) hem volgut destacar en vermell els temes de conversa que acostumen a ser fixos cada any. Són qüestions que lligam al calendari de festivitats (les Verges, Nadal, Sant Antoni i Sant Sebastià, carnestoltes, Pasqua, Sant Jordi) i reivindicacions (el Dia de la Dona i el Dia internacional contra la violència de gènere). El material i les dinàmiques per a parlar sobre aquestes



Fotografia 3. Alumnes d'FPB1 del mòdul d'Atenció al client. 17 de novembre de 2017.
Font: elaboració pròpia.

Gràfic 2. Calendari

Mes de l'any (i festivitat o dia reivindicatiu)	Productes de l'hort	Elaboracions típiques	Temes de conversa
Setembre	Sembra de l'hort		
Octubre (les Verges)	Espinacs Bledes Julivert Colflori Col Lletugues Figues Alvocats	Coques de verdura Coques de figues Gelat de figues Coca de llampuga Llampuga amb pebres Bunyols	<i>(Benvinguda als Berenars en català: discurs i vídeo reco- pilatori de fotografies d'anys anteriors.)</i> El meu nom El canvi de les rutines entre les vacances i els dies d'escola Les Verges L'amistat
Novembre (Tots Sants, Dia internacional contra la violència de gènere)	Ametlla Olives Bledes Espinacs Col Colflori Lletugues Pastanaga Fonoll Porros	Panellets Coques diverses Raoles Llampuga escabe- txada Gató Gelat d'ametlla Colflori ofegada Amanides Frit de pastanaga	La mort Els pares L'esport La violència de gènere
Desembre (Nadal)	Espinacs Bledes Cebes tendres Lletugues Porros Julivert	Gató Raoles Coques diverses Sopes d'hivern Tronxos de bleada amb sucre	Sol o en companyia Els padrins Les vacances de Nadal. Planificació
Gener (Sant Antoni, Sant Sebastià)	Col Colflori Espinacs Bledes Col borratxona Porros	Espinagada Sobrassada Botifarrons Llom amb col Frit de matances	Les vacances de Na- dal: què hem fet? Ciberassetjament es- colar (cyberbullying) Sant Antoni i Sant Sebastià a les Illes
Febrer (Carnestoltes)	Pèsols Porros Cebes tendres Pastanaga Fonoll Carabassa	Frit de pastanaga Coca de dijous jarder Ensaïmada amb enca- rabassat Garapinyades Tambor d'ametlla	Rumors i xafarderies Les disfresses de la nostra vida: les pun- tuals i les de cada dia El nostre lloc aco- llidor La discapacitat

Gràfic 2. Calendari

Mes de l'any (i festivitat o dia reivindicatiu)	Productes de l'hort	Elaboracions típiques	Temes de conversa
Març (Quaresma, Dia de la Dona)	Bledes Espinacs Julivert Faves Mongetes Porros Fonoll	Greixera d'ous Gerret escabetxat Sopes seques	Estar orgullós de... <u>La dona que jo admir</u> Na Caputxeta al segle XXI La confiança
Abril (Pasqua cristiana, Sant Marc, Sant Jordi)	Carxofes Porros Caragols Bledes Espinacs Julivert	Robiols Panades Cocarrois Crespells Caragols	Muntar una història <u>Llegim</u> Les xarxes socials
Maig	Carxofes Porros Ciurons Pèsols Faves	Ciurons escaldins Cassola d'ou Carxofes farcides Frit de verdura	Robots Poble o ciutat Projecte de vida <u>Valoració final: qüestionari grupal sobre les dinàmiques que s'han fet al llarg del curs.</u>

Font: elaboració pròpia.

matèries canvien cada curs, de manera que l'alumnat fixa a les converses continuï ampliant la seva formació. Els temes de conversa que no hem destacat en vermell són els que hem incorporat enguany: cada any són diferents.

Des del començament del projecte ens adonarem del pes que tenien els *Berenars en català* no només per a fomentar l'ús de la llengua catalana entre l'alumnat, sinó també en benefici de la convivència al centre. És per aquesta raó que hem seleccionat sempre temes de conversa que cons-

trueixen ponts entre les vivències, els pensaments i els sentiments de qui hi participa. S'ofereixen a l'alumnat en diferents formats: vídeos, diapositives, cançons, però principalment en forma de fitxes que inclouen preguntes que guien la conversa dels participants.

Els *Berenars en català* han possibilitat la inclusió de tot l'alumnat del centre: tothom que ha entrat a la sala d'actes del l'IES Calvià un divendres a l'hora del pati ha estat part d'un cercle de conversa. I si ha triat participar-hi, ha ocupat el lloc d'aprenent i també



Fotografia 4. Sala d'actes de l'IES Calvià. 23 de febrer de 2018. Font: elaboració pròpia.

el de mestre, perquè tots tenim quelcom per ensenyar i per aprendre, no únicament en qüestions de llengua.

Els temes tractats defugen controvèrsies, cerquen inevitablement punts de trobada entre els companys. La conversa informal serveix per a fomentar l'autoconeixement dels alumnes. Incidim així en el treball d'autoestima dels adolescents, en un moment vital en què agradar i agradar-se no és senzill. L'alumnat se sent acompanyat per les opinions i les vivències pròpies i les dels companys.

El conjunt de les qüestions que es recullen a les fitxes que repartim cada divendres insten els alumnes a descriure, donar instruccions, explicar fets coneguts o viscuts, o a expressar les pròpies opinions, preferències o emocions. La manera en què es formulen les preguntes és sempre entenedora, ahora que prou oberta perquè els alumnes de qualsevol nivell de llengua o de maduració puguin construir la seva resposta.

Precisament, són les respostes a preguntes senzilles allò que fomenta l'autoconeixement i la interrelació de l'alumnat. A la sala d'actes s'ajunten alumnes des de primer d'ESO a segon de batxillerat, tots amb nivells de maduració i d'aprenentatge diferents, amb un bagatge cultural i uns costums diversos, amb unes visions del món particulars que fomentam que siguin compartides. Pensem que a l'IES Calvià comptam cada any amb més de trenta nacionalitats diferents. Aquesta varietat de procedències és una font de riquesa, de coneixement, i és necessari trobar un temps i un espai per compartir-la. Conèixer com és qui tenim devora ens permet treballar l'empatia, entendre una altra manera de viure, posar-nos en el lloc de qui ens semblava tan diferent, però amb qui resulta que tenim tant en comú, o en el lloc de qui creïem que era tan paregut a nosaltres i, per contra, li descobrim un tarannà singular.

Al llarg d'aquests anys hem pogut comprovar que fomentar la comu-

nicació entre l'alumnat millora la relació d'uns amb altres, cohesiona el centre, i incideix positivament en el desenvolupament de l'autoestima de l'alumnat.

Veiem que els alumnes han de treballar les seves habilitats comunicatives. En els *Berenars en català* treballam l'escolta activa, perquè mantenint conversa han de ser capaços d'escoltar l'altre, i aparcar, quan convé, allò que els urgeix aportar. Impulsam des d'aquesta activitat del centre actituds i valors positius, com són el respecte, l'amistat o la solidaritat. Mitjançant les fitxes proposades els alumnes participants comparteixen, per exemple, estratègies de maneig emocional que després poden posar en pràctica. Els facilitam establir una xarxa d'amistat per tal que puguin trobar a l'IES un entorn idoni on ser escoltats, sigui pels companys o també pel professorat. I és que, quan parlam de comunicació, ens referim a l'intercanvi de paraules, impressions, idees, no únicament entre els companys, sinó també entre els docents i els adolescents. I entre fills i pares. Les reflexions sobre el vincle pater-nofamiliar són diverses i s'encaminen sempre a enfortir-lo.

A diferència de les converses informals que s'esdevenen avui dia, no trobarem mòbils damunt les taules. Els participants es miren a la cara mentre responen les qüestions del tema proposat. Durant aquest breu període de temps que dura cada fitxa, els participants practiquen dues formes de comunicació: la interna i l'externa (Bertolotto, 1997). És a dir, què ens deim a nosaltres, què sentim i què filtram per a nosaltres mateixos (interna) i què deim als altres mit-

jançant les nostres paraules, la postura corporal i els gestos (externa). Una comunicació efectiva ha de preveure sens dubte ambdues formes de comunicació. És la nostra intenció com a docents i conductors de l'activitat que els alumnes posin especial esment en el diàleg interior, perquè si tenim una bona comunicació amb nosaltres mateixos, afavorim la nostra comunicació amb els altres. Hem de tenir present que, com a éssers socials que som, ens és imprescindible comunicar-nos correctament. Ens cal ser capaços de transmetre a l'interlocutor allò que veiem i sentim (amb les orelles i amb el cor), per tal que l'altre pugui empatitzar.

La pràctica de l'expressió oral en grup ens porta a desenvolupar la comunicació analògica, és a dir, com transmetem allò que volem dir, mentre treballam alhora la comunicació digital, o sia, què diem (Bertolotto, 1997).

Volem formar els alumnes com un tot, com a persones completes, i per això consideram que els hem d'ajudar a desenvolupar totes les habilitats que els seran necessàries en el futur. Els i les alumnes s'han de conèixer a si mateixos i s'han d'acceptar tal com són, per potenciar qualitats i reduir mancances.

La millora de la convivència al centre és sempre un objectiu primordial. Pensam que un grup d'alumnes que es coneix bé i que fa pinya, en què cada un dels components del grup se sent bé amb si mateix i alhora valora els altres, és un grup més ben avingut i que rendeix millor acadèmicament. Mitjançant els *Berenars en català* hem aconseguit fer extensiva al centre la millora de la convivència i la millora acadèmica.



Fotografia 5. Pati de l'IES Calvià. 18 de maig de 2018. Alumnes mostrant els diplomes dels Berenars en català. Font: elaboració pròpia.

6. Funcionament

Els alumnes són rebuts a la sala d'actes cada divendres a l'hora del pati i s'asseuen en petits grups, de tres a set participants. Que se sentin còmodes és primordial: cerquem un entorn que no sigui excessivament formal, volem que puguin expressar-se en un ambient distès. Tot seguit projectam a la pantalla les imatges que han de comentar o els repartim per grup dues o tres còpies dels fulls de preguntes: tots els assistents han de tenir accés a les qüestions.

Amb la intenció de facilitar un clima de confiança, amb una certa desinhibició que els permeti parlar sense sentir-se cohibits, fem seure els estudiants en cercle, amb aquells companys o amics que ells trien, un dels quals, com a mínim, ha de ser catalanoparlant.

Les professores que conduïm l'activitat, juntament amb els alumnes catalanoparlants, actuam com a model de llengua. És així com els no-cata-

lanoparlants poden resoldre dubtes o rebre la correcció lingüística necessària.

Les intervencions dels alumnes són gestionades per ells mateixos, tots els participants parlen de forma alternada i tenen l'ocasió d'expressar-se més d'una vegada, si així ho desitgen. Alguns necessiten aprendre o consolidar vocabulari, altres demanen aconseguir fluïdesa en la seva conversa. En qualsevol cas: estructuren idees, aprenen i ensenyen a qui tenen devora i exterioritzen pensaments, sentiments i idees, enfortint d'aquesta manera l'autoestima, reflexionant, construint-se una opinió pròpia envers els temes proposats. Afavorim l'apoderament dels alumnes.

L'activitat dura aproximadament vint-i-cinc minuts, ja que és pensada per al temps de pati.

7. Entrebancs

La cabuda màxima de la sala d'actes de l'IES Calvià, on duim a terme l'activitat, és per a cent catorze persones. En algunes ocasions s'ha sobrepassat aquesta xifra d'alumnes assistents, la qual cosa ha dificultat l'activitat. No volem que ningú quedi exclòs del projecte ni tampoc que aquest mori d'èxit. És per aquest motiu que evitam fer-ne una difusió excessiva mitjançant les xarxes socials de l'institut.

Únicament som quatre professores encarregades de conduir l'activitat, per tant, si el nombre d'alumnes assistents és excessiu, l'aprenentatge es veu afectat. Pensem que tampoc no és assumible per al departament d'Hoteleria cuinar per més de cent persones.

Precisament perquè volem conservar viu el projecte i que l'alumnat assistent vengui motivat per l'intercanvi cultural i lingüístic, insistim en què els participants responguin les preguntes proposades mentre tasten el pisolabis: no es tracta únicament de venir a berenar. Cal participar en la conversa.

8. Recompensa

L'aprenentatge de la llengua catalana és en si la primera de les recompenses, la degustació de la gastronomia típica mallorquina, el contacte amb alumnes d'edats i cultures diverses, l'ampliació del cercle d'amistats, l'enfortiment de l'autoestima, la verbalització d'opinions pròpies envers els temes tractats... Podem parlar d'infininitat de recompenses. Tal vega-

da, però, la que més interessa l'alumnat és la sortida de final de curs.

Quan arriba el final del mes de maig, o la primera setmana del mes de juny, l'alumnat que ha assolit un 70 % d'assistència pot venir a la sortida dels *Berenars en català*. Així és que, tot i que hi arriba a haver un nombre prou elevat d'alumnes que venen qualche dia al llarg del curs a participar en el projecte, únicament els qui han tengut una assistència regular poden gaudir de la sortida final. Aquesta eixida acostuma a ser a un entorn relativament proper però que els sol ser desconegut: l'avenc de Son Pou, la Granja d'Esporles o el caló del Monjo, per exemple.

En tornar de l'excursió, els alumnes reben un diploma que certifica que han assistit als *Berenars en català* durant el curs vigent i que hi han participat per aprendre i compartir coneixements.

Aquest curs 2017-2018 hi ha hagut 119 alumnes que han passat pels *Berenars en català*, i han estat 48 (trenta-nou d'ESO i batxillerat i nou de Cuina i Serveis) els qui han mantingut una assistència superior al 70 % i que, per tant, han pogut gaudir de la sortida i han obtingut el diploma.

Per al professorat la recompensa és doble. Per un costat, veiem com els alumnes creixen acompanyats pel projecte i amplien els seus horitzons. Per l'altre, enfortim la nostra cohesió com a docents d'un mateix centre que navegam cap al mateix objectiu. Aquesta recompensa ens encoratja a tirar endavant més projectes sent nosaltres mateixos un model de treball cooperatiu per als alumnes. No podem subestimar mai el gran potencial de l'aprenentatge vicari.

9. Conclusions

Els *Berenars en català* han afavorit la integració de tots els alumnes del centre, independentment de la seva llengua materna, la cultura, la condició social o l'origen; han servit per apropar la llengua catalana a l'alumnat estranger o de família castellanoparlant; per ajudar els alumnes catalanoparlants a millorar la seva fluïdesa; per fomentar l'intercanvi d'idees, sentiments, inquietuds, pensaments i opinions; per consolidar opinions pròpies i valorar les alienes; per tastar la cuina mallorquina i parlar sobre la forana; per aprendre a gestionar les emocions a l'hora de preparar el menjar o atendre els clients; per donar sortida a totes les produccions culinàries que elaboren els alumnes de Formació Professional Bàsica de Cuina i Serveis els divendres al matí.

És un plaer tirar endavant el projecte i veure com esdevé el lloc de trobada de tot l'alumnat que hi assisteix voluntàriament, participant-hi per créixer com a persones obertes, lliures i segures d'elles mateixes.

Referències bibliogràfiques

- Bertolotto, G. (1997). *Programación neurolingüística. Desarrollo personal*. México: Publimex.
- Bisquerra, R. et al. (2012). *¿Cómo educar las emociones? La inteligencia emocional en la infancia y la adolescencia*. Barcelona: Faros.
- Bisquerra, R. et al. (2015). *Universo de emociones. Diccionario de emociones y fenómenos afectivos*. Valencia: Palaugea Ed.
- Cardenal, V. (1999). *Autoconocimiento y la autoestima en el desarrollo de la madurez personal*. Málaga: Ediciones Aljibe.
- Cleghorn, P. (2003). *Cómo desarrollar la autoestima. Técnicas eficaces para aprender a valorarnos y respetarnos*. Barcelona: Robin Book.
- Esteban, J. (2003). *Fem-la petar*. Vic: L'Àlber.
- Fàbrega, J. (1999). *La cuina de Mallorca*. Barcelona: La Magrana.
- Font Jaume, A., & Trobat, F. (1999). *Antics receptaris de cuina mallorquina*. Palma de Mallorca: Leonard Muntaner.
- Goleman, D. (1996). *Inteligencia emocional*. Barcelona: Kairós.
- Gros, M. (2018). *Llunari 2018*. Manresa: Artus Porta.
- IBESTAT (2017) Recuperat de: <https://ibestat.caib.es/ibestat/estadistiques/municipi-xifres/07011/Calvi%c3%a0>
- Rodríguez, M. C., Caño, A. (2012) «Autoestima en la adolescencia. Análisis y estrategias de intervención». *International journal of psychology and psychological therapy*. 12 (3), p. 389-404.
- Tugores, A., & Sureda Vallespir, M. (2013). *Els millors plats de la cuina popular de Mallorca*. Palma: Leonard Muntaner.
- Tugores, A. (2006). *Memòria de la cuina mallorquina*. Palma: Ed. Documenta Balear.



**AlternaNits,
oci saludable
a Menorca**

**MAGDALENA SEGUÍ JOVER
FRANCESC COLL CARDONA**



Magdalena Seguí Jover

Tècnica de joventut i responsable del Departament de Programes i Informació Juvenil de l'INJOVE. Experiència professional al Departament de Joventut del Govern de les Illes Balears (1996 a 2006) i, posteriorment, a l'Institut de la Joventut de Menorca (INJOVE) que depèn del Consell Insular de Menorca (del 2007 a l'actualitat).



Francesc Coll Cardona

Cap de negociat i informador juvenil a l'INJOVE. Experiència professional al Departament de Joventut del Govern de les Illes Balears (1998 a 2006) i, posteriorment, a l'Institut de la Joventut de Menorca (INJOVE) que depèn del Consell Insular de Menorca (del 2007 a l'actualitat).

Resum

D'acord amb l'informe del Servei Coordinador de Drogodependències del Consell Insular de Menorca publicat l'any 2017, les alternatives d'oci i temps lliure més saludables han de tenir en compte la realitat i les necessitats i demandes dels joves. Els programes d'oci alternatiu han de facilitar el coneixement i assenyalar la importància que tenen els factors de protecció en l'entorn social i han d'incidir sobre aquests factors de risc, han de promoure una cultura de la salut que fomenti hàbits i estils de vida més saludables. Per tant, es fa més necessària que mai la cooperació institucional. Els ajuntaments han de tenir un paper fonamental a l'hora d'afavorir la corresponsabilitat social en tot el que fa referència a la promoció i l'educació per a la salut per prevenir el consum de drogues.

El programa AlternaNits es basa en activitats d'educació no formal durant els mesos de novembre a maig, coincidint amb el calendari escolar. Es duen a terme activitats de lleure durant els caps de setmana en horari preferentment nocturn i com a alternativa a l'oci convencional amb l'objectiu principal de prevenir el consum d'alcohol i altres substàncies addictives.

Paraules clau

Temps lliure / Lleure / Oci / Prevenció / Addiccions

Resumen

De acuerdo con el informe del Servicio Coordinador de Drogodependencias del Consell Insular de Menorca publicado el año 2017, las alternativas de ocio y tiempo libre más saludables deben tener en cuenta la realidad y las necesidades y demandas de los jóvenes. Los programas de ocio alternativo deben facilitar el conocimiento y remarcar la importancia que tienen los factores de protección en su entorno social y deben incidir sobre estos factores de riesgo, deben promover una cultura de la salud que fomente hábitos y estilos de vida más saludables. Por lo tanto, se hace más necesaria que nunca la cooperación institucional. Los ayuntamientos deben tener un papel fundamental a la hora de favorecer la corresponsabilidad social en todo lo referente a la promoción y la educación para la salud con el fin de prevenir el consumo de drogas.

El programa AlternaNits se basa en actividades de educación no formal durante los meses de noviembre a mayo, coincidiendo con el calendario escolar. Se llevan a cabo actividades de ocio durante los fines de semana en horario preferentemente nocturno y como alternativa al ocio convencional con el objetivo principal de prevenir el consumo de alcohol y otras sustancias adictivas.

Palabras clave

Tiempo libre / Ocio / Prevención / Adicciones

1. Bases teòriques del programa i antecedents

1.1. Bases teòriques

D'acord amb l'informe del Servei Coordinador de Drogodependències del Consell Insular de Menorca publicat l'any 2017, «les alternatives d'oci i temps lliure més saludables han de tenir en compte la realitat i les necessitats i demandes dels joves. Els programes d'oci alternatiu han de facilitar el coneixement i la importància que tenen els factors de protecció en el seu entorn social i han d'incidir sobre aquests factors de risc, han de promoure una cultura de la salut que fomenti hàbits i estils de vida més saludables. Per tant, es fa més necessària que mai la cooperació institucional. Els ajuntaments han de tenir un paper fonamental a l'hora d'afavorir la corresponsabilitat social en tot el que fa referència a la promoció i l'educació per a la salut per tal de prevenir el consum de drogues.»

Es considera, per tant, adequat el plantejament que fa l'INJOVE, com a ens encarregat d'executar les polítiques de joventut del Consell Insular de Menorca, de dur a terme un programa d'activitats educatives, culturals i esportives en un context lúdic i informal. Es tracta d'allunyar-se dels plantejaments més acadèmics i formals en què els joves acostumen a rebre informació sobre els consum de drogues i les addiccions en general, oferint alternatives saludables en un context lúdic.

1.2. Objectius i metodologia

El programa AlternaNits es basa en l'aplicació de l'educació no formal com a eina per aconseguir uns objectius clarament marcats que, de manera resumida, són els següents:

Objectius generals

- Fomentar les activitats alternatives i saludables, en contraposició al consum de substàncies tòxiques en el temps d'oci juvenil.
- Prevenir les activitats delictives associades al consum de drogues.
- Aconseguir la igualtat dels joves en relació amb la prevenció del consum de drogues, promovent les condicions i eliminant els obstacles perquè aquesta igualtat sigui efectiva.
- Fomentar l'ús dels casals de joventut o altres instal·lacions municipals, on es fomenti l'oci alternatiu i saludable.
- Crear espais sans, saludables, educatius i lúdics on els joves de Menorca trobin opcions als seus diversos interessos.

Objectius específics

- Desenvolupar estratègies de prevenció i informació sobre el consum de substàncies per promoure noves formes de diversió en els espais d'oci nocturn i de la vida quotidiana de les persones joves, oferint-los alternatives al consum en el temps lliure.
- Promoure entre les persones joves noves formes de relació interpersonal i intrapersonal positives i educatives respecte a les relacions sexo-afectives.
- Desenvolupar activitats d'ocupació de l'oci actiu i sa en caps de setmana per als joves de tots els pobles de Menorca.
- Oferir oportunitats per participar en activitats lúdiques, esportives, culturals i socials als i les joves de Menorca, especialment als menors amb risc d'exclusió social per motius familiars, de consum de drogues, per problemes juridicopenals, per absentisme o fracàs escolar, sense cap cost econòmic.
- Establir un espai de relacions juvenils.
- Potenciar les relacions entre grups d'iguals.
- Reduir qualsevol forma de discriminació.
- Proporcionar espais per a la trobada, la interrelació i la dinamització sociocultural de la població juvenil.
- Evitar, reduir o substituir la implicació del jovent de Menorca en activitats relacionades amb el consum de drogues.
- Prevenir el consum d'alcohol i altres drogues en els joves i adolescents, en horari nocturn principalment.
- Potenciar alternatives d'oci que incideixin en un oci actiu i saludable.
- Ensenyar als joves a desenvolupar hàbits de vida sana mitjançant activitats lúdiques, esportives, culturals i socials que no impliquin les drogues com a mitjà per divertir-se.

1.3. Metodologia

La metodologia utilitzada per implantar el programa AlternaNits es basa en diferents tipus d'activitats adreçades al jovent:

- Tallers itinerants
- Activitats d'àmbit insular
- Colònies monotemàtiques (anomenades *Weekends* en el programa) de curta durada
- Altres activitats complementàries o en col·laboració

Els tallers itinerants són activitats que es duen a terme als casals de joves de cada municipi i que van adreçades als joves de la mateixa població. Amb la voluntat de presentar-se com a alternativa a l'oci tradicional, es duen a terme als vespres del cap de setmana, preferentment els divendres i dissabtes. Els tallers

es poden fer en una única sessió o en diverses sessions, segons l'objecte del taller i l'acollida que tenguí. En aquest cas, es considera molt important el *feedback* dels usuaris, dels talleristes i dels responsables dels casals, de manera que hi ha tallers que s'han mantingut pràcticament a totes les edicions d'AlternaNits i s'han fet a tots els casals, com per exemple el taller de perruqueria i maquillatge o el taller de cuina per a joves, i d'altres que només s'han fet en una única ocasió en pocs casals.

A la primera edició d'AlternaNits, l'equip organitzador dels tallers va escollir quins farien, de manera coordinada amb els responsables dels casals. A les edicions posteriors, l'oferta dels tallers es va adaptar a les demandes dels joves, d'acord amb el recull de dades obtingut en el procés d'avaluació.

La temàtica dels tallers itinerants és molt variada i inclou, per exemple, tallers de trapezi, teatre, cinefòrum o perruqueria i maquillatge, entre d'altres. En el període de 2009 a 2016, s'han dut a terme 43 tallers diferents amb un total de 677 sessions i una participació acumulada d'11.193 joves.

Les activitats d'àmbit insular són activitats que es duen a terme una vegada a cada edició d'AlternaNits i van adreçades a joves de tots els municipis. Generalment, les activitats d'àmbit insular requereixen de la coordinació dels tècnics de joventut del l'INJOVE amb els responsables dels casals de joves i regidories de joventut dels municipis. Per la naturalesa de les activitats, hi intervenen també altres àrees dels municipis implicats com per exemple cultura, esports o els serveis de manteniment o

la policia municipal. Per altra banda, en aquestes activitats hi ha la col·laboració d'entitats externes com Protecció Civil o Creu Roja, entre d'altres.

Les activitats insulars comprenen el Festival Menorca Jove, el concurs de cuina per a casals de joves AlternaChef, el certamen Concursmetratge o els campionats d'esports electrònics com el FIFA Playstation o League of Legends. A més, també es duen a terme activitats promogudes directament pels casals de joves amb el suport i difusió de l'INJOVE com la Fira Young World (Sant Lluís), el campionat de tennis de taula (Alaior) o les Jornades de Rol i Fantasia (Ferrerries). Totes aquestes activitats suposen un important esforç organitzatiu i econòmic, ja que impliquen un gran nombre de recursos humans per dur-les a terme.

Les colònies monotemàtiques o *weekends* són colònies que es fan en cap de setmana o aprofitant períodes de vacances escolars com la Setmana Santa. Aquestes colònies es dediquen a temes d'interès per al jovent, com ara l'anglès, la tecnologia, la cultura urbana o la música. En aquestes colònies, hi participen joves de tots els municipis

1.4. Característiques sociodemogràfiques de la població destinatària

La població destinatària preferent, són joves d'entre 14 i 30 anys, prioritàriament menors d'edat, estudiants, treballadors i aturats, residents a Menorca.

Segons dades estadístiques corresponents al padró de 2015, els joves entre 14 i 30 anys computen un total de 14.777 persones.

Taula 1

	ILLES BALEARS			MENORCA		
	Ambdós sexes	Homes	Dones	Ambdós sexes	Homes	Dones
Totes les edats	1.104.479	549.678	554.801	92.348	45.948	46.400
15-19 anys	51.481	26.405	25.076	4.552	2.305	2.247
20-24 anys	58.276	29.143	29.133	4.617	2.344	2.273
25-29 anys	73.062	35.914	37.148	5.608	2.744	2.864

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'OBJIB (Observatori de Joventut de les Illes Balears) any 2015.

Taula 2

Població per municipis i edat (ambdós sexes). Unitats de persones

Edat	Alaior	Es Castell	Ciutadella	Ferrerias	Maó	Es Mercadal	Es Migjorn Gran	Sant Lluís
14	84	82	335	52	283	45	8	59
15	83	73	275	51	250	46	11	61
16	93	90	265	52	272	39	13	61
17	68	84	295	52	266	44	12	64
18	93	75	280	47	269	46	17	65
19	102	70	299	50	270	43	11	66
20	94	61	286	70	255	42	18	60
21	103	84	325	62	303	35	18	64
22	95	93	345	57	331	44	15	85
23	121	93	353	52	308	64	24	73
24	116	86	365	59	337	63	16	80
25	126	82	358	53	359	71	25	74
26	130	103	394	68	367	76	16	80
27	137	112	408	86	393	82	16	87
28	134	125	443	73	404	84	31	82
29	139	147	483	63	488	98	16	99
30	134	128	478	71	490	106	15	115
TOTAL	1.852	1.588	5.987	1.018	5.645	1.028	282	1.275

Font: Dades obtingudes del Cens de població i Habitatge 2011. Resultats municipals (INE).

1.5. Àmbit d'actuació

L'àmbit d'actuació del programa són els vuit municipis de Menorca, concretament: Alaior, Es Castell, Ciutadella, Ferreries, Maó, Es Mercadal, Es Migjorn Gran i Sant Lluís. La major part de les activitats es fan en els casals de joventut, centres cívics i altres dependències municipals, com les cases de colònies o l'alberg juvenil, amb l'excepció de les activitats a l'aire lliure com el Festival Menorca Jove, AlternaChef i els concursos o campionats.

1.6. Persones destinatàries

Les persones potencials usuàries del nostre servei es troben immerses en l'adolescència, període de desenvolupament situat entre la infància i l'edat adulta.

Prioritzam la participació de joves menors d'edat que vinguin per recomanació dels serveis socials dels ajuntaments, especialment consumidors de drogues, fills de drogodependents, menors amb problemes juridicopenals, menors amb alt grau d'absentisme i/o fracàs escolar, així com els usuaris habituals dels casals juvenils i centres cívics.

En qualsevol cas, totes les activitats del programa estan obertes a la participació de qualsevol jove que hi estigui interessat. L'únic tràmit que ha de fer és, en alguns casos, inscriure's als casals juvenils, centres cívics o punts d'informació juvenil municipals.



Cartell de la primera edició d'AlternaNits.



Cartell d'AlternaNits 2015-2016.

2. Naixement i evolució del programa

2.1. Una mica d'història

Els antecedents d'AlternaNits els trobam en el programa «Fora hores» que va dur a terme el Consell Insular de Menorca en quatre edicions entre els anys 2003 i 2007. Ja en aquest programa trobam algunes propostes d'oci alternatiu en què s'usaven les instal·lacions municipals fora del seu horari habitual.

Per altra banda, amb motiu de l'entrada en vigor, l'any 2007, de la Llei 21/2006, de 15 de desembre, d'atribució de competències als consells de Menorca i d'Eivissa i Formentera en matèria de joventut i lleure, es posa en funcionament l'Institut de la Joventut de Menorca (INJOVE), l'ens que executarà a partir d'aquest moment les polítiques de joventut del Consell Insular de Menorca.

Així mateix, ens trobam amb un infraestructura ja consolidada de casals de joves a tots els municipis, pràcticament. Sembla adient, per tant, que l'INJOVE es proposi per coordinar un programa d'oci per al jovent amb la participació de tots els municipis, i reforçar i donar suport a la tasca que ja duen a terme els casals de joves i/o les regidories i àrees de joventut dels municipis, i amb activitats d'àmbit supramunicipal que, pel cost i la complexitat, no podien dur a terme els consistoris.

D'altra banda, atès que la Delegació del Govern per al Pla Nacional sobre Drogues convoca anualment ajudes econòmiques a les corporacions locals per desenvolupar programes de prevenció de les

drogodependències amb càrrec al fons de béns decomissats per tràfic il·lícit de drogues i altres delictes que s'hi relacionen, ens trobam amb la possibilitat de trobar un finançament addicional per al programa que es vol posar en marxa.

Finalment, l'any 2009, l'equip de tècnics de joventut de l'INJOVE redacta el projecte del programa AlternaNits que es presenta, mitjançant el Consell Insular de Menorca, a la convocatòria de subvencions del Plan Nacional sobre Drogas (PNSD). El projecte és acceptat i rep un finançament del 70 % del Govern estatal. El 30 % restant del cost del projecte és assumit pel Departament de Joventut del Consell Insular de Menorca.

Es posa en marxa, així, el programa AlternaNits amb una oferta de 9 tallers itinerants que es dugueren a terme als casals de joves i les instal·lacions municipals, i 4 activitats d'àmbit insular.

3. Evolució del programa

El programa AlternaNits ha evolucionat amb cadascuna de les edicions que s'han fet tant en el nombre d'activitats com en la tipologia. Això ha estat possible gràcies al treball d'avaluació constant de les activitats per part de tots els actors implicats: participants, talleristes, responsables dels casals juvenils i tècnics de joventut.

De manera general, podem observar tres etapes diferents en les diferents edicions del programa AlternaNits.

3.1. Etapa 2009-2011: naixement i creixement ràpid

En aquest període es produeix un creixement molt acusat del nombre de tallers i de sessions que es fan, partint d'un nombre reduït de tallers que es duen a terme moltes vegades a tots els casals de l'illa. Per altra banda, les activitats insulars es duen a terme amb una participació inicial discreta que s'incrementarà ràpidament fins arribar a un màxim l'any 2012.

3.2. Etapa 2012-2013: consolidació

Aquest període suposa l'inici d'un nou tipus d'activitat, els *weekends* o colònies monotemàtiques, que s'incorpora al programa AlternaNits per dur a terme un treball de sensibilització en un entorn diferent dels casals de joves, i s'arriba a un sector de població que no és usuària d'aquests equipaments.



Concurs de cuina AlternaChef a Sant Lluís.



Festival Menorca Jove as Mercadal.



Weekend Aventura (escalada a sa Peña de s'Índio).

3.3. Etapa 2014 a l'actualitat: diversificació

A partir de l'any 2014 i, especialment, a partir de l'edició de 2015, es produeix un canvi en el disseny de l'oferta dels tallers itinerants. Són els casals els qui demanen tallers específics, segons les demandes de cada municipi. Així, passam dels 5 tipus de tallers itinerants de l'edició de 2013 als 22 de l'edició de 2015. El nombre de sessions totals no varia gaire, però sí la diversitat de les activitats, que, d'aquesta manera, aconseguixen apropar-se encara més a les demandes dels joves.

Així mateix, s'introdueixen les activitats municipals, que tenen un àmbit insular, però que proposen i gestionen més directament els casals que les organitzen. Veim així com les activitats d'àmbit insular passen, en aquest període, de 3 a 10, confirmant una tendència creixent en la participació en aquest tipus d'activitats en les quals s'inclouen campionats

d'esports electrònics com League of Legends o FIFA, i el concurs de cuina per a casals de joves AlternaChef.

Observam, també, en l'evolució d'aquestes edicions, que l'increment en la participació en les activitats d'àmbit insular és paral·lel al descens en la participació en els tallers itinerants.

3.4. Cost econòmic del programa AlternaNits

L'edició 2016-2017 del programa AlternaNits no va comptar amb finançament del PNSD atès que no es va convocar aquesta línia de subvencions. El Consell Insular de Menorca va assumir el cost íntegre del programa, la qual cosa permeté la continuïtat del projecte.

El pressupost de l'edició 2017-2018 del programa AlternaNits s'ha mantingut amb el mateix import inicial que l'any anterior i està pendent de resolució per part del PNSD.

Taula resum del nombre d'activitats realitzades

Activitats	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Tallers	9	10	12	5	5	17	22	19
Tallers (sessions)	55	62	72	107	93	92	105	91
Weekends	0	0	0	3	4	4	4	6
Activitats insulars	4	5	4	4	3	10	9	10
Total activitats	59	67	76	114	100	106	118	107

Font: elaboració pròpia.

Taula de participants als tallers itinerants

Tallers	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Creació de bijuteria	10							
Teatre	40		66					18
Taller adiccions	80							
Cinefòrum	80							
Perruqueria i maquillatge	100	285	325	489	517	142	122	96
Rally Scalextric	100							
Circ / trapezi	128	159				47	44	10
Skate	200	100						
Magic: The Gathering	300	237	376			96	0	
Massatge		56						
Maneig de fauna (GOB)		64						
Taller de curtmetratges		90	67					
Ràdio		135						
Cuina per a joves		189	289	420	460	280	161	187
Batukada		192	163					
Capoeira			74			38	46	
Relacion afectives			85	326	332	95	12	23
Defensa personal			91					
Còmic			115			47		
Fotografia			122				19	
Customització de skates			197					
Bicicleta				258				
Reciclatge				292				
Costura creativa					340	57	8	
Orientació acadèmica i laboral					96	4	12	
DJ						38	154	90
Bateria						26		
Zumba						76	37	15
Glosat						34	20	40
Escalada						72	95	96
Grafiti						62	79	98

INICIATIVES DE LES ADMINISTRACIONS

Taula de participants als tallers itinerants

Tallers	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Guitarra						25	6	27
Reparació de bicicletes						52	45	
Crossfit							7	32
Hípica							21	55
Gospel							32	
Arqueologia							28	
Creació en cuir							38	32
Creació en paper i scrapbooking							9	11
Dulce como la miel								19
Laberints								12
Audiovisuals								16
Tallers d'artesanía								85
TOTAL	1038	1507	1970	1785	1745	1191	995	962

Font: elaboració pròpia.

Taula de participació a les colònies monotemàtiques (weekends)

Weekends	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Motivació i desenvolupament				30					
English Weekend				30	24	37	29	29	
Aventura				30	30	30	29	24	
Cuina del món					30				
Menorca Talaiòtica					30				
Càmera, AlternaNits i acció						24			
Viatge per Àsia						30			
Menorca Màgica							27		
Joventut i cooperació							19		
Menorca, cultura i joves								0	
Menorca, tecnologia i joves								24	
Urban Arts								27	
Menorca Reserva de la Biosfera								29	
TOTAL		0	0	0	90	114	121	104	133

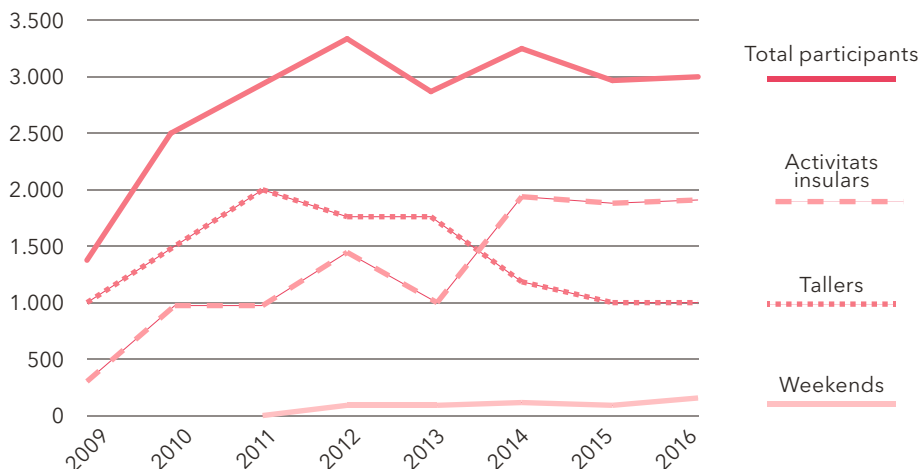
Font: elaboració pròpia.

Taula de participació a les activitats insulars

Activitats insulars	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Concurtsmetratge	2	11	15	18	9	9	9	4
Circuit de karts	90							
Ruta nocturna de senderisme	100	80	170	234		185	20	21
Festival Menorca Jove	100	229	600	1000	1000	1200	1200	1500
Una nit al poll		176	180	197				
AlternaRock	500							
Curs de xinès						22		
Jornades rol i fantasia (municipal)						110		
Ruta equestre (municipal)						12		
Jornada skate + DJ (municipal)						20	26	
Motor més consciència (municipal)						200		
Concurs de grafiti					0			
Concurs de cuina AlternaChef						85	200	100
Torneig FIFA Playstation						85	100	
Viento en popa... (municipal)							12	3
Young World (municipal)							200	
Torneig League of Legends							90	200
Laser Kombat (municipal)								24
Magic: The Gathering (municipal)								24
Concurs de maquetes								2
Torneig tennis de taula (municipal)								32
TOTAL	292	996	965	1449	1009	1928	1857	1910

Font: elaboració pròpia.

Gràfica de participació al programa AlternaNits anys 2009 a 2016



Conclusions

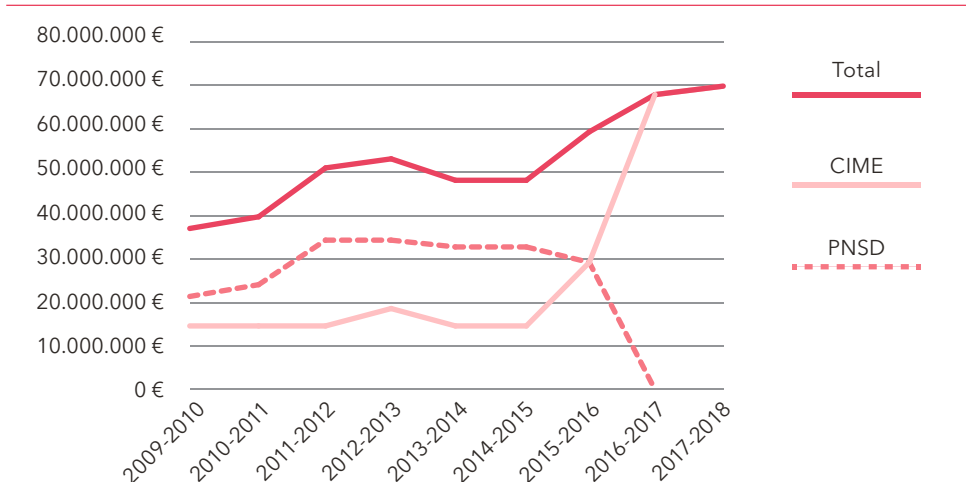
De les primeres experiències amb el programa «Fora hores» fins a l'actualitat, l'evolució tant en nombre de participants com en la diversitat de les activitats que s'han fet ha estat molt significativa, esdevenint Alternanits un programa consolidat i reconegut per tota la societat menorquina.

La tasca que s'ha fet des de l'INJOVE, amb la col·laboració de tots els ajuntaments, ha fet possible que tot el jovent de Menorca pugui gaudir d'un extens programa d'activitats que comprèn tallers itinerants als casals de joves; colònies de cap de setmana; activitats d'àmbit insular, com festi-

vals de música i dansa; certàmens culturals, gastronòmics i tecnològics; competicions d'esports electrònics i d'altres, tot de manera gratuïta per als i les joves gràcies al finançament del Consell Insular de Menorca i del Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, mitjançant el Plan Nacional sobre Drogas.

Els canvis socials, els hàbits de consum i les tendències en les formes d'oci actuals obliguen a fer que el programa Alternanits estigui en evolució constant, per adaptar l'oferta d'activitats a la realitat de la joventut menorquina.

Taula resum del pressupost econòmic anual del programa Alternanits amb les aportacions dels PNSD i del Consell Insular de Menorca





Programa d'oci
alternatiu
participatiu -
Vilajove nit

BELÉN CARDONA ROSELLÓ



Belén Cardona Roselló

Tècnica de joventut de l'Ajuntament d'Eivissa, responsable dels programes d'oci i de temps lliure (1982, Eivissa). Llicenciada en ciències de l'activitat física i l'esport (2000-2004), màster en readaptació a l'esforç. Treballa des del 2008 fins a l'actualitat a l'Ajuntament d'Eivissa, com a responsable dels programes d'oci i de temps lliure i la programació juvenil del Centre de Creació Jove C19.

Resum

Vilanit és un programa d'oci juvenil de la regidoria de Joventut, on la participació juvenil en la programació, és l'objectiu.

És un espai d'oci alternatiu saludable real, on no menys de 80 joves de la ciutat participen cada dissabte de la programació d'activitats.

L'objectiu de 2017/2018 era que les activitats fossin propostes reals del jovent i que fos aquest el que organitzés tota la jornada: des de cercar recursos, publicitar-los i executar-los.

La metodologia que s'ha emprat ha estat a través d'objectius d'habilitats socials i votació de les propostes entre els grups de joves. Són els joves qui emplen el formulari, busquen recursos, dissenyen la publicitat, fan la difusió i realitzen les activitats el dia de la jornada.

És molt prest per obtenir una conclusió del programa, però, de moment, aquests tres mesos estam aconseguint l'objectiu d'una participació real, esperem seguir igual i poder dir, l'any que ve, que *Vilajove nit* és un recurs d'oci real i saludable per als joves eivissencs.

Paraules clau

Oci juvenil / participació / Regidoria Joventut/ Eivissa / joves

Resumen

Vilanit es un programa de ocio juvenil de la concejalía de Juventud, donde la participación juvenil en la programación, es el objetivo.

Es un espacio de ocio alternativo saludable real, donde no menos de 80 jóvenes de la ciudad participan cada sábado de la programación de actividades.

El objetivo de 2017/2018 era que las actividades fueran propuestas reales de los jóvenes y, que ellos y ellas organicen toda la jornada: desde buscar los recursos, a publicitarlos y ejecutarlos.

La metodología utilizada ha sido a través de objetivos de habilidades sociales y votación de las propuestas entre los grupos de jóvenes. Son los jóvenes quienes rellenan el formulario, buscan recursos, diseñan la publicidad, hacen la difusión y realizan las actividades el día de la jornada.

Es pronto para tener una conclusión del programa, pero, de momento, estos tres meses estamos logrando el objetivo de una participación real, esperamos seguir igual y poder decir, el próximo año, que *Vilanit* es un recurso de ocio real y saludable para los jóvenes ibicencos.

Palabras clave

Oci juvenil / Participación / Concejalía Juventud / Ibiza / Jóvenes

1. Justificació

Vilajove nit és un programa d'oci alternatiu, nocturn, promogut per l'Ajuntament d'Eivissa, concretament, per la regidoria de Joventut, dirigit a joves d'entre 12 i 25 anys. Aquesta ha estat la temporada que fa disset del programa, que s'inicià el mes d'octubre i està pensat que duri fins al 2 de juny.

Les activitats es duen a terme els dissabtes, amb un horari variable, segons l'activitat, entre les 17 h i les 00h.

Participen en el programa una mitjana d'entre 2.500 i 4.000 joves a l'any.

Inicialment es deia *Nits de Lluna* i eren activitats esportives, musicals, etc. amb inscripció prèvia i en horaris de 22 h a 2 h de la matinada. Es feia en centres de secundària i municipals. Durant els anys de *Nit de Lluna*, es feia un cop al mes, amb poca participació, i amb una sensació per a pares i mares de «guarderia d'adolescents».

El 2005 es va modificar per *Underground*, i passà a ser els dissabtes, només un cop al mes, on es feia un concert i activitats en diferents llocs del municipi (platges i places). Tenia molta participació, però era només un cop al mes i el pressupost era molt elevat (42.000 €).

Aprofitant una escola abandonada, al centre de la ciutat, el 2008, es va obrir *Underground* de 20 h a 1 h, cada dissabte, durant tot el curs escolar. Es va crear un espai d'oci alternatiu, saludable, real, on no menys de 80 joves de la ciutat participaven cada dissabte de la programació. Aquesta programació estava creada

pel personal tècnic, sense la intervenció dels joves. Hi havia dues pistes esportives, deu ordenadors amb jocs en línia, escenari per a concerts, barra de refrescos... En aquesta època el programa fou un èxit i els joves ens tenien com un punt de referència. Actualment alguns d'ells encara ens coneixen com a *Underground*.

El 2013 obrírem el Centre de Creació Jove C19, enmig també de la ciutat, i es va seguir amb el mateix programa, però passà a ser *Vilajove nit* i s'utilitzà el centre nou, un centre que disposa de:

- Dues sales d'assaig de dansa i teatre, amb tot l'equipament necessari de so, llum i projector.
- Una sala d'arts plàstiques, amb bancs de pintura, escultura... i projector també.
- Una aula multimèdia, amb deu ordenadors per impartir tallers de Photoshop, maquetació...
- Una sala polivalent per a espectacles, exposicions... amb un bon equip de so, llums d'escenari i projector amb pantalla gegant.
- Una sala d'ordinadors de consulta per als joves, una sala de formació i una terrassa amb espai de jocs (futbolí, tennis taula, billar...). Aquest espai és el que utilitzem per a espai jove, les tardes de dilluns a divendres.

2. Objectius

Com en tot programa o planificació, els objectius els podem dividir en dos grans grups, els generals i els específics.

Objectius generals:

- Oferir alternatives d'oci dirigides al públic jove durant el cap de setmana, en horari nocturn.
- Promoure alternatives saludables d'ocupació d'oci i de temps lliure per als adolescents i joves, oferint oportunitats per participar en activitats lúdiques, socials, saludables i culturals del programa.

Al llarg del programa, cada activitat ha treballat diferents objectius específics.

Mostra dels objectius específics més treballats:

- Posar en contacte els joves amb l'Administració pública.
- Establir normes per a l'ús de les instal·lacions.
- Establir un espai d'intercanvi d'experiències, un punt de trobada juvenil.
- Posar en pràctica la comunicació.
- Prendre contacte amb les emocions.
- Manifestar els coneixements sobre les conductes i els hàbits nocius.
- Reconèixer els diferents jocs d'estratègia.
- Prendre consciència de la capacitat d'escollir i les conseqüències de les decisions.

- Valorar fer les coses fetes per un mateix.
- Treballar el control de la violència.
- Treballar en equip, de forma coordinada.
- Posar en contacte els joves, amb la música i el ball.

3. Metodologia

Si partim del fet que l'oci i el temps lliure són elements fonamentals en el desenvolupament dels joves a nivell sociològic i personal, les institucions que treballem en aquest àmbit hem d'estructurar les estratègies necessàries per aconseguir aquests objectius.

Les finalitats dels programes d'oci i de temps lliure han de tenir, d'una banda, elements de diversió i, de l'altra, elements de capacitació, d'entrenament i d'adquisició d'habilitats socials generals, que ajudin els joves en el seu desenvolupament personal i social. Per això, els objectius que es treballen en les activitats els caps de setmana no han de ser curriculars, sinó socioeducatius.

Des de la regidoria de Joventut es treballa amb un model socioeducatiu fonamentat en les bases pedagògiques de l'educació no formal. Intentem sempre que es pot, utilitzar aquest model educatiu.

En la programació es treballen objectius variats, tant de competència com de coneixements, depenent de l'activitat que apliqui en cada moment, festes temàtiques, sortides, jocs de rol, batalles de rap... I s'avalua diàriament.

3.1. Model de competència personal

Totes les activitats han de tenir un **objectiu general** que ha de fer referència a l'adquisició, a la capacitat i a l'entrenament d'alguna habilitat social o de l'educació en valors. En referència als **objectius específics**, és necessari establir-ne almenys dos tipus: els objectius de **coneixement** i els objectius de **competència**, depenent de les característiques de l'activitat el nombre d'objectius de coneixements i el de competències pot variar.

- **Coneixements** (fa referència al que esperem que el jove aprengui en l'activitat.)
- **Competències** (capacitats, actituds, habilitats, destreses, etc.) que el jove ha de desenvolupar en l'activitat.)

Tots els objectius han d'anar acompanyats d'hipòtesis per verificar el compliment de la finalitat proposada.

Exemples de formulació d'objectius:

Objectius de coneixements

Comprendre les normes del joc de rol.

Desenvolupar adequadament els moviments bàsics del break dance.

Objectius de competències

Desenvolupar l'esperit crític sobre els problemes mediambientals.

Practicar habilitats socials participatives.

Utilitzar de forma adequada les expressions de les emocions.

Alguns verbs a utilitzar per a la formulació d'objectius

CONEIXEMENT Recordar informació.	COMPRENSIÓ Interpretar informació posant-la en les seves paraules.
Nombrar, ordenar, relacionar, recordar, reconèixer, reportar, enunciar, seleccionar, ordenar, traduir.	Classificar, descriure, discutir, explicar, expressar, identificar.
ANÀLISI Dividir el coneixement en parts i mostrar relacions entre aquestes.	SÍNTESI Formar i construir relacions per a situacions noves.
Diferenciar, discriminar, distingir, examinar, experimentar, inventariar, planejar, preparar, proposar, sintetitzar, formular.	Recopilar, compondre, construir, crear, dissenyar.
APLICACIÓ Usar el coneixement o la generalització en una situació nova.	AVALUACIÓ Fer judicis partint de criteris fets.
Operar, preparar, practicar, programar, esbossar, solucionar, utilitzar, avaluar, jutjar, qualificar, atorgar, seleccionar, ajudar, valorar.	Valorar, argumentar, avaluar, atacar, elegir, comparar, defensar, estimar.

Exemple d'objectiu i d'avaluació de l'1 al 5, sent 1 res i 5 molt

Els joves han pogut aprendre les tècniques bàsiques per saber ballar break (temps musicals, diferents moviments bàsics...)	Els joves han après el ritme de 2 passos bàsics	5	3	4
Els joves han pogut treballar 4 moviments diferents		5	2	3,5
Els joves han fet correctament el break dance		5	3	4



4. Recursos

4.1. Humans

Durant aquest 2017/2018 el personal dels dissabtes ha estat sempre el mateix, però no és el mateix personal que tenim al centre juvenil durant la setmana, com era el nostre objectiu.

- Una coordinadora i responsable del programa, que és la tècnica de Joventut, Belén Cardona.
- Dos monitors d'oci i de temps lliure, que passen a ser més si l'activitat ho requereix

Les funcions de l'equip que treballa en oci juvenil són:

- Fer les inscripcions de les persones usuàries a porta, informant-les del programa i atendre'n les consultes.
- Passar les enquestes als joves quan surtin del programa.
- Vetllar pel bon ús de les instal·lacions i del material.
- Prohibir dins el recinte els hàbits nocius (alcohol, tabac, drogues) i les actituds no respectuoses amb els altres.
- Tenir iniciativa per fer participar els joves en el programa de forma activa.
- Ajudar i col·laborar en publicitat, material i passar dades a la base de dades.

4.2. Econòmics

Actualment el programa d'oci *Vilajove nit* té una partida pressupostària de 18.000 € anuals.

Una tercera part se'n va en personal, l'altra en personal tècnic de so i llum, per a les activitats de música, i la darrera part en material per a les activitats. Però s'ha de dir que no es deixen de fer activitats per manca de pressupost, ja que s'agafa d'altres partides de la regidoria de Joventut.

5. Participació i activitats del programa

Entre els anys 2013 i 2017 la participació anava baixant, només es tenien uns 30-50 joves al centre els dissabte, a excepció dels concerts que sí que tenien afluència. Anys anteriors eren de més de 80 joves cada dissabte, arribant a les 3.000 persones usuàries anuals de mitjana. Havíem anat perdent força com a punt de trobada juvenil.

Tres factors també afectaren:

- a. que no hi hagués programa durant 2013, per falta d'espai;
- b. el canvi continu de personal;
- c. el canvi de lloc, d'una escola abandonada a un espai «institucional», menys atractiu per als joves.

A partir del darrer trimestre de 2017 ens trobarem amb una mitjana de 32 persones usuàries per dia. Amb la programació i la participació següents.

Octubre

- Campament a Formentera (dia 7 i 8)
- Pekín Exprés per Dalt Vila i visita al Light Festival
- Experiments física i química i jocs de taula
- La cova dels dracs
- Otaku

Novembre

- Torneig de billar i futbolí
- Campament a Can Tomeu (dia 11 i 12). *Scape Room* i aventura a ses Fontanelles
- Cova dels dracs
- Otaku

Desembre

- Festa amb DJ Ismael, barra de bar saludable i balls amb el grup del C19. Proposta als joves usuaris del C19.

Una vegada acabat el trimestre de l'any, analitzarem el següent:

- El programa va passar a ser com una tarda més del C19, és a dir, només venien al programa dels dissabtes les persones usuàries habituals del Centre Jove durant la setmana. Començarem a notar molta més participació juvenil durant totes les tardes de dilluns a divendres i menys el cap de setmana.
- Les persones usuàries del programa juvenil marxaven abans de les 22 h de la nit, el que significava que no érem vàlids com a alternativa per al seu oci nocturn.
- No rebíem propostes quasi per fer activitats, el programa de *Vilajove* tornava a recaure exclu-

sivament sobre el personal tècnic de Joventut.

- Si fèiem un concert o una jornada temàtica, sí que teníem una participació elevada. Aquest fet demostra que els joves sí coneixien el centre i l'activitat, però que només venien a allò que els interessava, sense participar de la programació ni reconèixer l'espai com a propi cada cap de setmana.

La regidoria de Joventut volia que fossin els joves qui organitzessin el seu espai d'oci, així que el desembre de 2017, iniciàrem un canvi de direcció:

- Decidírem tancar el programa *Vilajove nit*, és a dir, el Centre de Creació Jove C19 tancaria els dissabtes.
- Si teníem propostes reals d'activitats dels joves, els ajudaríem amb els recursos i l'organització i obriríem aquell cap de setmana.
- Vàrem començar a entrar en les hores d'esbarjo dels centres de secundària, explicant tot el que fèiem al C19, i perquè ens podien «utilitzar»
- Vàrem ofertar, un cop al mes, campaments de dissabte i diumenge per a joves de 13 a 17 anys, a 5 €, tot complet, allotjament, activitats i pensió completa. Amb el monitoratge habitual del C19, amb inscripció fins al darrer dia. Cada campament tenia una temàtica diferent i també la podien proposar els joves.
- Al C19, durant les tardes, ja hi havia activitats gratuïtes 3 dies a la setmana, però creàrem un carnet

de punts que es canviaven per premis. Donàvem punts per participar de les activitats del C19, més punts per fer de «professorat» i crear un taller o activitat els altres 2 dies i, molts més punts per organitzar jornades temàtiques els dissabtes de tarda. El punts es canviaven cada mes per una activitat atractiva: entrades per a una supervivència zombi, un campament, un curs de formació...

La resposta dels joves ens ha deixat meravellats i encara sorpresos. Des del primer dia de gener, en el qual volíem tancar el programa, no ho hem pogut fer, ja que cada setmana tenim propostes dels joves:

- Tenim dos cops a la setmana fixos, tot l'any, acordats amb dues associacions juvenils. Una són de jocs de rol i cartes, els Dracs d'Eivissa; i l'altra, de jocs manga, anime, audiovisuals... els Otaku.
- No hem tancat cap cap de setmana, a causa de les múltiples propostes que ens arriben dels joves.
- Hem fet jornades K-Pop, *master class* de DJ, batalles de Mc's... Totes amb participació elevada, de fet a l'escriure aquest article, estem a punt de començar una supervivència zombi, amb 600 participants.
- Campaments, en duim tres, un per mes; vàrem començar amb 13 places; el següent, amb 16 i el de març ja l'omplírem amb 30 places.
- A més, al C19 tenim una proposta cada divendres per fer tallers i festes temàtiques.

La programació i participació del primer trimestre de 2018 ha tingut una participació de 66 infants cada dissabte, doblant la del darrer trimestre de 2017. Les activitats han estat:

Gener

- Otaku
- Dracs

Febrer

- Otaku
- Dracs
- Jornada K-Pop

Març

- Dracs i K-Pop
- Survival
- Dracs Eivissa
- Otaku i K-Pop

Abril

- Batalla de galls (2 dissabtes)
- Projeccions d'anime
- Concert de rap

6. Conclusions de l'estat actual del programa

Pensem que aquest canvi no es deu només a un factor, sinó que n'hi entren diversos:

- Hem començat, a final de novembre, a entrar en els temps d'esbarjo dels instituts, quan abans només entràvem a les aules (espai formal versus espai informal).
- Tenim grups de WhatsApp amb joves, amb contacte directe, separats per centres educatius.
- Els hem donat l'opció de ser ells qui realment programin les activitats, amb la diferència d'abans que, si no ho fan, tanquem el centre i el programa juvenil.
- El personal del C19 és el mateix fa sis mesos, formen un bon equip i, encara que no són els dissabtes, els animen a presentar propostes i a participar-hi.

Anem adaptant la programació als interessos dels joves i l'anem canviant, de vegades cada dues setmanes, al centre juvenil. La instal·lació és enmig de la ciutat i disposa de sala polivalent amb escenari, sales de dansa, pintura, multimèdia i espai jove.

Estem molt agraïts i contents amb el funcionament dels programes d'oci alternatiu, com el *Vilajove nit*, però ens queda molta feina per fer, per arribar a més joves del municipi i evitar o endarrerir els consums nocius.



**«Vida digital»,
el programa de
promoció de la
ciudadania digital
per a joves de les
Illes Balears**

MARÍA JOSÉ MONZÓ I ALMIRALL



María José Monzó i Almirall

Maria José Monzó i Almirall (1959). Llicenciada en filosofia i ciències de l'educació, especialitzada en psicologia de l'aprenentatge per la Universitat de Barcelona. Des de l'any 1990 viu i treballa a Mallorca en polítiques de joventut, ha estat la coordinadora de la xarxa Infojove des de 1997 fins a l'actualitat i és la creadora del programa «Vida digital».

Resum

El programa «Vida digital» es desenvolupa des de l'àrea d'informació juvenil de l'Institut Balear de la Joventut (IBJOVE) seguint les directrius dels articles 31 i 32 de la Llei integral de joventut del Govern de les Illes Balears i en col·laboració amb els departaments Convivèxit, Oficina de Defensa dels Drets del Menor (ODDM), Fundació Bit i Polícies tutors de les Illes Balears. Està constituït per una sèrie de mesures preventives com són accions formatives a infants i joves de primària i secundària, joves de casals de joventut, biblioteques, pares i mares, professorat, personal educador, mediador i polícies tutors, que cada any són utilitzades per una mitjana de 10.000 persones, a més d'elaborar materials educatius i implantar el programa d'educació i de mentoria de parells per als centres educatius de secundària: xarxa de cibermentors i cibermentores. Totes aquestes accions tenen com a objectiu col·laborar en la preparació de la ciutadania de les Illes Balears per als reptes del segle XXI, marcats especialment per la implantació de l'espai digital dins un marc social que influeix a totes les persones, especialment el jovent i les seves relacions personals i professionals, és a dir, el programa treballa des del present cap al futur.

Paraules clau

Ciutadania digital / Educació de parells / Innovació educativa / Polítiques de joventut

Resumen

El programa «Vida digital» se desarrolla desde el área de información juvenil del Institut Balear de la Joventut, IBJOVE, siguiendo las directrices de los artículos 31 y 32 de la ley integral de juventud del Gobierno de las Islas Baleares y en colaboración con los departamentos de Convivèxit, Oficina de defensa del menor ODDM, Fundación Bit y Polícías Tutoras de las Islas Baleares, y está constituido por una serie de medidas preventivas como son la realización de acciones formativas a niños, niñas y jóvenes de primaria, secundaria, jóvenes dentro de centros de juventud, bibliotecas, padres y madres, profesores, educadores, mediadores y policías tutores, que cada año son utilizadas por una media de 10.000 personas, además de la elaboración de materiales educativos y la implantación del programa de educación y mentorización de pares dirigido a los centros educativos de secundaria: Red de Cibermentors. Todas estas acciones tienen como objetivo colaborar en la preparación de los ciudadanos de las Islas Baleares para los retos del siglo XXI, marcados especialmente por la implantación del espacio digital dentro de un marco social que influye a todas las personas, especialmente los y las jóvenes, sus relaciones personales y profesionales, es decir, el programa trabaja desde el presente hacia el futuro.

Palabras clave

Ciudadanía digital / Educación de pares / Innovación educativa / Políticas de juventud

Introducció

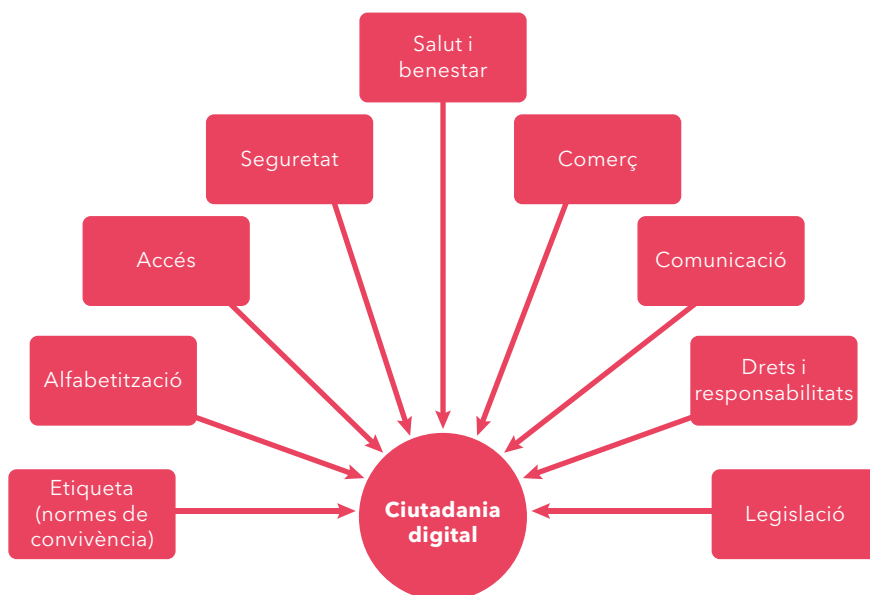
Si consideram que Internet és un espai en què es desenvolupa part de la vida i en què es duen a terme activitats socials i individuals com jugar, comunicar-nos, fer negocis, consumir, estudiar i treballar, llavors podem concloure que Internet té les característiques del concepte ciutat (espai d'intercanvi entre els membres d'una comunitat que viuen a prop). Ara bé, la xarxa no és una ciutat qualsevol. En aquest moment, ja és l'entorn humà més gran que ha existit, amb un nombre aproximat de quatre mil milions d'habitants, la meitat de la població mundial.

Cal tenir en compte que Internet se'ns presenta amb unes característiques molt especials, com per exemple, el fet de no tenir fronteres, amb els consegüents problemes per im-

plantar legislació i, per tant, la possibilitat de regular-la i organitzar-la d'una manera adequada. Està construïda a partir d'informació i documentació, per tant, totes les accions queden enregistrades i poden ser compartides i estudiades, però sobretot la circumstància més important que la defineix i la determina és la manca de visibilitat i percepció física entre els habitants, per tant, podríem anomenar Internet amb el terme ciutat invisible.

De fet, aquesta falta de presència física ens aporta un sèrie de problemes nous, que són d'una importància cabdal per al desenvolupament i la vida de les persones: la manca de percepció dels perills, la incapacitat per discernir entre la veritat i la mentida o la desaparició de la privacitat obliguen a desenvolupar un procés d'adaptació en un entorn nou que la humanitat no havia conegut mai.

Figura 1. Concepte de ciutadania digital



Font: elaboració pròpia.

Aprendre amb rapidesa, millorar la capacitat de l'atenció, posseir habilitats informacionals per construir un pensament molt més crític, aprofundir en el reconeixement i en la gestió de les emocions i la col·laboració com a sistema únic per construir el coneixement són alguns dels camins que, en aquest moment, semblen una aproximació possible per a aquesta adaptació. Però, sobretot en un entorn poc organitzat, els valors ciutadans són primordials perquè la vida humana flueixi i les persones es puguin desenvolupar d'una manera igualitària, saludable i segura. Per tot això, convé promoure els valors necessaris per assolir la ciutadania digital.

La ciutadania digital es pot definir com les normes de comportament responsable de l'ús de la tecnologia. Mike Ribble (2011) és un autor que ha definit la ciutadania digital estructurant-la en nou elements que ens fan comprendre molt millor els temes a tractar. (Fig. 1)

1. Precedents

Des de l'arribada d'Internet a les Illes Balears (gener del 1996), la xarxa Infojove es va convertir en un espai d'intervenció per oferir als joves la informació i l'assessorament que demanaven. A més, Internet oferia la possibilitat de trobar la informació d'arreu. Així, els serveis d'informació jove varen ser els primers a oferir al públic jove accés gratuït a Internet, a treballar en xarxa per compartir el coneixement i a formar els membres en línia en el tema de la ciutadania digital (2005, 2006, 2007 i 2008). Els pri-

mers tallers de ciutadania digital que es varen oferir als joves directament foren el 2010, però va ser a partir del 2014 quan el programa de vida digital es va començar a estructurar. Així mateix la xarxa Infojove posseïa una gran experiència en la implantació de programes d'educació entre iguals des del 2006. Ambdues experiències són la base per desenvolupar el programa «Vida Digital».

UNESCO

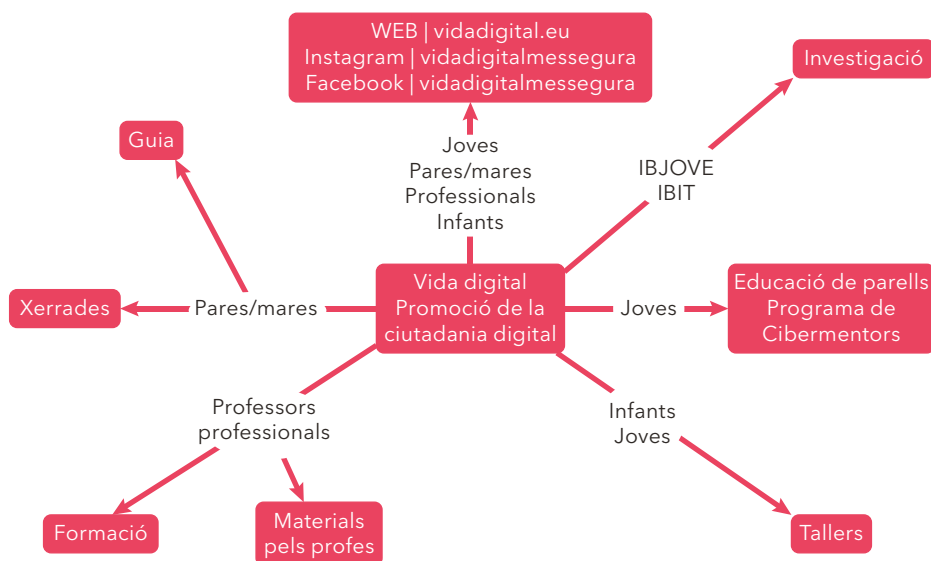
Una de les prioritats transversals de l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO) és l'alfabetització mediàtica i informacional, que implanta mitjançant el programa Alfabetització Mediàtica i Informacional (MIL). Segons la UNESCO: «L'alfabetització mediàtica i informacional reconeix el paper fonamental de la informació i els mitjans de comunicació en la nostra vida diària són part central de la llibertat d'expressió i d'informació; faculden els ciutadans a comprendre les funcions dels mitjans de comunicació i d'informació, a avaluar críticament els continguts i a prendre decisions fundades com a usuaris i productors d'informació i contingut mediàtic.» En aquest sentit, es fan capacitacions adreçades principalment a personal docent, però que inclouen capacitacions a infants, joves, mares i pares, personal mediador i polític: «La missió de la UNESCO és generar societats alfabetitzades en l'àmbit dels mitjans de comunicació i la informació, a través d'una estratègia integral que preveu la preparació d'un model de programes d'alfabetització mediàtica i informacional per

als docents, un accés simplificat a la cooperació internacional, el desenvolupament de les directrius per a la preparació de polítiques nacionals i estratègies en alfabetització mediàtica i informacional, l'articulació d'un marc global sobre indicadors d'alfabetització mediàtica i informacional, la creació d'una xarxa universitària d'alfabetització mediàtica i informacional, l'articulació i la creació d'un centre d'informació internacional sobre alfabetització mediàtica i informacional, tot això en cooperació amb l'Aliança de Civilitzacions de les Nacions Unides i en acord amb les directrius per als difusors sobre la promoció dels continguts generats pels usuaris i la alfabetització mediàtica i informacional».

2. Descripció

El programa «Vida digital» es desenvolupa des de l'àrea d'informació juvenil de l'IBJOVE, que depèn de la Direcció General de Joventut i Esports de la Conselleria de Cultura, Participació i Esports del Govern de les Illes Balears, seguint les directrius dels articles 31 i 32 de la Llei integral de joventut i en col·laboració amb els departaments Convivèxit, ODDM, Fundació Bit i Polícies Tutors de les Illes Balears. Està constituït per una sèrie de mesures formatives de caràcter principalment preventiu, l'objectiu de les quals és col·laborar en la preparació de la ciutadania de les Illes Balears per als reptes del segle XXI, marcats especialment per la

Figura 2. Mapa de les accions de «Vida digital»



Font: elaboració pròpia.

implantació de l'espai digital dins un marc social que influencia totes les persones, especialment el jovent i les seves relacions personals i professionals, és a dir, el programa treballa des del present cap al futur. (Fig. 2)

3.1. Objectius específics

1. Potenciar els efectes positius de la seva presència a la xarxa.
2. Fer conscients el jovent i els infants de les conseqüències possibles de les seves accions a Internet per minimitzar-ne els efectes no desitjats.
3. Prevenir i detectar casos d'assetjament i de ciberassetjament.
4. Analitzar críticament l'ús dels jocs digitals.
5. Potenciar la consciència i el coneixement dels joves sobre les habilitats per al segle XXI (en concret, habilitats informacionals, per a l'atenció, intel·ligència emocional).
6. Augmentar la consciència dels pares i mares sobre les conseqüències de la presència dels fills i filles a Internet i donar pautes per a una educació sobre les tecnologies saludable i democràtica.
7. Formar professionals sobre el tema (mestres, professorat, educadors socials i mediadors juvenils).
8. Crear material educatiu propi i seleccionar objectes d'aprenentatge de la ciutadania digital i difondre'l perquè s'usi. (Taula 1)

Taula 1. Objectius i activitats

	Objectius	Activitats
1	Potenciar els efectes positius de la presència a la xarxa.	Tallers
2	Fer conscients el jovent i els infants de les possibles conseqüències de les seves accions a Internet per minimitzar-ne els efectes no desitjats.	Tallers
3	Prevenir i detectar casos de d'assetjament i de ciberassetjament.	Tallers
4	Analitzar críticament l'ús dels jocs digitals.	Tallers
5	Potenciar la consciència i el coneixement dels joves sobre les habilitats per al segle XXI (en concret, habilitats informacionals, per a l'atenció, intel·ligència emocional)	Tallers
6	Augmentar la consciència dels pares i mares sobre les conseqüències de la presència dels seus fills i filles a Internet i donar pautes per a una educació sobre les tecnologies saludable i democràtica.	Xerrades
7	Formar professionals (mestres, professorat, educadors socials i mediadors juvenils)	Formació a professionals
8	Crear material educatiu propi de ciutadania digital i difondre'l perquè s'usi.	Creació i selecció d'OA

Font: elaboració pròpia.

3.2. Metodologia

La concepció del programa sorgeix d'un model pedagògic que té dos vessants actuals: socioconstructivista de Vigotsky i connectivista de Siemens i Downes. Així, d'una banda, aprendre fent les coses i, de l'altra, aprendre els uns dels altres, configuraran els eixos fonamentals d'un procés d'ensenyament i d'aprenentatge amb el qual els infants i el jovent (nadius digitals) intercanviaran coneixement amb docents experimentats.

3.3. Activitats

3.3.1. Formació

La formació és l'eina principal de la prevenció, però no n'hi ha prou de formar els nadius digitals, sinó que és important tenir-ne en compte tot l'entorn i això inclou evidentment els pares i mares o tutors i tutores, i els professionals que, d'una manera o d'una altra, es relacionen amb joves i infants. És per això que les accions s'adrecen principalment a aquests dos col·lectius, però també a les famílies i a tota la comunitat educativa, ja que l'enfocament ha de ser integral.

D'altra banda, també s'ha de tenir en compte que la metodologia i el material que s'emprin han de donar uns resultats immediats, perquè parlem d'accions puntuals que difícilment es podran allargar en el temps. Per magnificar-ne l'impacte, la metodologia emprada s'acosta als mètodes socràtics d'aprenentatge, les preguntes formen un entramat que ha de derivar en la reflexió i conduir cap a les accions previstes. En aques-

tes accions formatives, els jocs i els vídeos són materials fonamentals per crear un entorn agradable, interessant i participatiu, que motivi l'aprenentatge i el pensament crític en les diferents temàtiques de la ciutadania digital.

3.3.1.1. Tallers per a infants i joves

Els tallers de vida digital estan estructurats en set eixos temàtics que són: Internet segura, convivència digital, jocs digitals, habilitats per al segle XXI, ocupació digital, viure en multicultural, educació i intel·ligència emocional. S'adrecen a la ciutadania amb edats compreses entre els 8 o 9 anys (3r de primària) fins als 20 (batxillerat i formació professional de grau superior). Els poden sol·licitar les escoles de primària i secundària, els ajuntaments, les associacions, els serveis de joventut, les biblioteques i els equipaments culturals de les Illes Balears. La durada de les accions formatives és, majoritàriament, de cinquanta-cinc minuts per adaptar-les a les necessitats dels centres. Durant el curs 2017-18, s'han oferit vint-i-sis tallers diferents que han impartit els professionals de l'IBJOVE.

3.2.1.2. Formació de professionals

El concepte de ciutadania digital és molt desconegut per la majoria del personal docent i mediador juvenil de les Illes Balears. Potenciar la consciència i el coneixement de la xarxa i sobretot de les accions que les persones usuàries fan a Internet, és bàsic per fer servir les eines digitals tant per a la convivència, col·laboració i participació com per a l'aprenentatge.

El programa «Vida digital» col·labora en la formació de personal docent mitjançant els centres de formació del professorat (CEP), però també a demanda dels mateixos centres. Així mateix també es realitzen cursos a educadors socials, treballadors socials i policies tutors amb els mateixos objectius i d'una manera personalitzada.

3.2.1.3. Xerrades a mares i pares

Les famílies són fonamentals per assolir la ciutadania digital, ja que les tecnologies són molt presents a les llars i moltes vegades provoquen enfrontaments entre els nadius i els pares que la majoria de vegades són immigrants d'Internet i desconeixen els entorns en què els fills i filles es mouen. Per tant, són ignorants també de les conseqüències de les seves accions.

A «Vida digital» s'ofereixen xerrades per a pares i mares que poden sol·licitar tant els centres educatius com les associacions de mares i pares (AMIPA), que s'adapten als horaris convinguts i que tenen una durada de noranta minuts. Els temes són principalment els riscos i perills d'Internet, el ciberassejament, jocs i socioaddiccions i Educar sobre l'ús d'Internet a casa.

3.3.2. Cibermentors

La xarxa de cibermentors i cibermentores és un projecte d'educació i de tutoria entre iguals a les escoles secundàries de les Illes Balears.

L'objectiu del projecte és crear una xarxa de joves amb coneixements sobre ciutadania digital que puguin

ser una referència per als col·legues. També ofereix una possibilitat d'acció i de participació als estudiants que formen el servei de mediació i promouen el servei d'aprenentatge solidari a les escoles.

Les escoles fan la selecció d'estudiants voluntaris de segon i tercer d'ESO tenint-ne en compte les habilitats de lideratge i el comportament ètic.

La primera activitat és la participació en un taller per aprendre i discutir sobre comportaments a Internet i com promoure la civilitat i l'etiqueta digital. El taller és una experiència de metaaprenentatge perquè, en la mateixa sessió, els estudiants obtenen coneixements sobre com guiar els companys i companyes sobre aquest tema.

La segona activitat és una trobada (dos dies) amb tots els participants de les Illes Balears (actualment hi participen sis centres educatius i setanta cibermentors) per promoure un coneixement millor i una més bona relació entre estudiants i professors que participen en el projecte, i també per augmentar el nivell d'habilitats sobre la ciutadania digital.

La tercera activitat per a cibermentors i cibermentores és la implementació del taller als alumnes de primer i segon d'ESO. Cada dos cibermentors són formadors i mentors d'un grup i expliquen als més joves la seva funció. Al llarg del curs acadèmic, els cibermentors i cibermentores divulguen informació, consells i vídeos (per WhatsApp o en paper) entre els companys sobre habilitats de ciutadania digital.

La tutoria i l'educació entre iguals és una de les millors metodologies

per augmentar el coneixement sobre comportaments en l'entorn d'Internet. El jovent viu en l'entorn digital i és la millor referència per als companys i companyes, ja que tenen un gran coneixement i una gran casuística.

3.3.3. Materials i difusió

Els primers anys d'implantació del programa es va fer una recerca exhaustiva dels objectes d'aprenentatge oberts disponibles sobre els temes, però a poc a poc la necessitat de crear objectes d'aprenentatge propis es va fer més gran. En aquest moment, ja s'han fet vídeos i jocs per assolir el tema des de l'educació primària i s'han seleccionat una gran quantitat d'OA per a secundària.

La difusió és en gran part digital. Es disposa d'un web, vidadigital.eu; d'un lloc a Facebook adreçat a pares i

mestres, <https://www.facebook.com/vidadigitalmessegura/>, i finalment d'un lloc a Instagram adreçat a joves, [instagram.com/vidadigitalmessegura/](https://www.instagram.com/vidadigitalmessegura/), que també es fa servir per al programa de cibermentors. Així mateix, s'ha participat en diverses conferències internacionals per presentar el programa com a pràctica educativa innovadora com la Transmedia Literacy International Conference, organitzada per la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona (2018), o l'Assemblea General de l'Agència Europea d'Informació i Assessorament per a Joves, ERYICA (2018).

3.4. Resultats

En l'apartat dels resultats, en la taula 2, s'inclou el nombre d'accions fetes per anys; en la taula 3, el nombre de persones que hi ha participat:

Taula 2. Activitats

Curs	Tallers	Xerrades	Cibermentors	Professionals	Total
2013-14	40				40
2014-15	166	12		2	180
2015-16	327	19		1	347
2016-17	424	15	3	5	447

Font: elaboració pròpia.

Taula 3. Persones formades

Curs	Tallers	Xerrades	Cibermentors	Professionals	Total
2013-14	1075				1075
2014-15	4.150	240		250	4.640
2015-16	8.175	770		25	8.970
2016-17	10.609	377	60	310	11.356

Font: elaboració pròpia.

4. Reflexió i avaluació

Des del principi de la creació del programa, s'ha plantejat l'avaluació qualitativa. El sistema està basat en petites converses amb les persones responsables i amb el professorat sobre el funcionament dels tallers. D'altra banda, també es recullen comentaris de l'alumnat.

Hi ha diversos indicadors que ens aporta l'estudi de les demandes i que són importants per valorar l'efectivitat de les accions i la satisfacció dels centres educatius. El primer és que cada any augmenta la demanda d'accions de manera considerable. El segon és que la majoria de centres repeteixen any rere any.

Quant als comentaris de l'alumnat, majoritàriament es mostren satisfets o molt satisfets amb els tallers, i algun comenta clarament que ha canviat la seva actitud a Internet. Els comentaris més freqüents són: «he posat el meu perfil en privat», «he canviat la meva contrasenya» o «he canviat el meu nom».

Encara que els tallers i les xerrades sobre l'ús d'Internet ens aporten molta informació sobre el que realment passa a Internet, aquesta no ha estat fins al moment actual sistematitzada i estudiada. Per això, agraiem l'estudi que ha liderat i que ha fet la Fundació Bit sobre l'ús d'Internet de l'alumnat de ESO a les Illes Balears, i cal dir que les conclusions de l'estudi coincideixen totalment amb les nostres observacions. Manca, però, aprofundir en l'ús que en fan els estudiants de primària, detall que seria molt útil per poder enfocar millor les accions educatives per prevenir les conductes de risc, ja que s'ha observat que la ma-

joria dels infants del darrer cicle de primària (de cinquè i sisè) tenen mòbils i els usen amb normalitat, però els manquen els coneixements per fer-ho amb seguretat. També cal dir que els nins i nines de tercer i quart usen Internet amb normalitat, encara que l'ús del mòbil no està tan estès.

Transcrivim les conclusions de l'estudi i hi afegim alguns comentaris sobre les observacions fetes en els tallers:

Conclusions

- El telèfon mòbil és el dispositiu més utilitzat pels menors, des de casa, per connectar-se a Internet.
- Des del centre educatiu, l'aparell més utilitzat per connectar-se a la xarxa és l'ordinador portàtil.
- Comentari de «Vida digital»: la majoria dels centres de secundària prohibeixen l'ús dels mòbils.
- Xatejar és la tasca que més fan fora del centre educatiu, amb un 71 % de menors que afirma que xateja diàriament. Segueixen aquesta tasca les de mirar vídeos i escoltar música (62,5 %) i utilitzar les xarxes socials, en tercer lloc, amb un 38,6 %.
- Comentari de «Vida digital»: xatejar pel mòbil és el principal mitjà per tenir contacte amb el grup d'iguals. Youtube és la principal manera d'informar-se i les xarxes socials són la principal manera de mostrar-se i de posicionar-se a Internet.

- Entre setmana, un de cada quatre alumnes passa més de quatre hores al dia a Internet, mentre que els caps de setmana aquesta xifra arriba al 35,5 % dels alumnes.
- Comentari de «Vida digital»: Internet és un espai vital en el qual viuen i tenen experiències, juguen i es comuniquen.
- Instagram i Youtube són els webs més utilitzats i, si parlem d'app, WhatsApp se situa en primer lloc, amb el 75,8 % que l'utilitza diàriament, seguida també d'Instagram i de Youtube.
- Comentari de «Vida digital»: Musical.ly és molt popular entre les al·lotes d'entre deu i tretze anys. Facebook ja no l'usa la majoria de joves de manco de vint anys, només l'usen per jugar. Snapchat tampoc no s'usa actualment. Queda clar que Instagram ha integrat els beneficis de les altres xarxes socials.
- El 28,4 % dels joves admeten que normalment tenen el mòbil encès i un 27,3 %, que no l'apaga mai.
- Comentari de «Vida digital»: no hi ha control de les famílies. El mòbil deixa de ser un artefacte extern i es converteix en una extensió de les persones. Observam que tant adults com joves duen el mòbil a la mà quan van pel carrer.
- Set de cada deu troben el que cerquen a Internet de forma àgil i amb els resultats esperats. Un 35,8 % declara que normalment és capaç de destriar si la procedència d'aquesta informació és de confiança, o no.
- Comentari de «Vida digital»: les nostres observacions no coincideixen amb la percepció dels estudiants. Només usen Google per cercar informació i no distingeixen amb facilitat les notícies falses de les reals, no comparen entre diferents fonts d'informació i no perden el temps en comprovacions.
- Respecte al fet de comunicar-se i de participar activament a la xarxa, impera l'ús d'eines de missatgeria instantània, com WhatsApp, per conversar amb els companys i companyes i, en menor mesura, hi ha l'ús de les xarxes socials.
- Comentari de «Vida digital»: en general, observam que no tenen consciència de les possibilitats de participació social que tenen a Internet.
- Més de la meitat dels alumnes d'ESO afirmen que, quan participen a Internet, ho fan de manera educada i un 26,2 % declara que sempre revisa els missatges abans d'enviar-los.
- Comentari de «Vida digital»: un 26,2 % no és suficient per garantir la seguretat i la consciència de les conseqüències dels actes a Internet. No tenen suficient informació sobre els delictes a Internet. Actualment el hacking i la suplantació de personalitat són pràctiques comunes.

- Els menors tenen un coneixement elevat de les conseqüències de fer un mal ús de la xarxa. Per això, admeten que tenen els dispositius protegits. En canvi, però, no tenen per costum anar canviant les contrasenyes.
- Comentari de «Vida digital»: les nostres observacions indiquen que no tenen coneixements sobre com elaborar contrasenyes bones, com i on canviar-les, no tanquen les sessions abans d'acabar, etc.
- Un 36,8 % admet que només afegeix com a amics, a les xarxes socials, persones que també coneix fora d'Internet.
- Comentari de «Vida digital»: un 36,8 % no és suficient per garantir la seguretat.
- Gairebé vuit de cada deu alumnes declara que mai no ha estat insultat ni ha rebut missatges amb burles a través d'Internet.
- Comentari de «Vida digital»: dins els espais dels jocs en línia, els insults són una pràctica molt generalitzada. *This crush* és un espai usat per alguns joves amb l'objectiu d'insultar de manera anònima. També ens confessen molts insults per Whatsapp o per Instagram.
- Les pràctiques més comunes en parlar de ciberconflictes, entorn d'un 20 %, són haver estat insultat, burlat o exclòs d'algun xat.
- Comentari de «Vida digital»: Whastapp i Instagram són les xarxes més usades pel ciberassetjament.
- Un de cada deu dels menors enquestats afirma que han compartit o publicat alguna imatge o algun vídeo seu sense el seu consentiment i fins a un 8,1 % afirma que alguna o diverses vegades sí que s'ha sentit assetjat o assetjada sexualment en línia.
- Comentari de «Vida digital»: per la gravetat dels fets és un percentatge molt alt. Actualment, es confessen xantatges que arriben per missatges directes mitjançant Instagram. Molts no han reflexionat sobre els problemes que els pot suposar la divulgació de fotografies personals a xarxes socials obertes a tothom.
- Les amistats són amb qui més confien els menors a l'hora de contar secrets i de demanar ajuda. Els pares i les mares es situen en segona posició, seguits dels germans.
- Comentari de «Vida digital»: la majoria dels joves consideren els seus pares i mares uns analfabets digitals.
- Respecte del tipus d'implicació de l'alumnat en les situacions de ciberconflicte, el percentatge més alt el trobam en el que es declara observador, ja que rep els missatges.

- Comentari de «Vida digital»: cal incidir en aquest grup i apoderar-los per aturar aquestes situacions.
- La xifra més alta d'alumnes que es manifesten agressors i agressores la trobam en l'enviament de missatges amb insults o humiliacions i amenaces o xantatges.
- Quan es parla de ciberconflictes, els pares i les mares passen davant les amistats en termes de confiança, a l'hora de poder-los ajudar a resoldre el que els preocupa. Un 7,5 % afirma que no ho explicaria a ningú.
- Comentari de «Vida digital»: que el 7,5 % no ho expliqui a ningú és un percentatge molt alt, perquè implica que aquests queden deseparats en aquestes situacions.
- Sis de cada deu alumnes admeten que, si presencien un abús a un company o companya, demanarien ajuda a un adult; un 55,7 % hi intervindria per intentar frenar-lo, mentre que gairebé un de cada deu no faria res.
- Comentari de «Vida digital»: les nostres observacions exposen que la majoria no fa res en aquests casos.
- Respecte dels coneixements informàtics, la majoria considera que són ells mateixos qui més en tenen (55 %), seguits de les amistats (38 %) i dels seus pares (37,6 %).
- Comentari de «Vida digital»: segons les observacions fetes als tallers, la majoria dels nadius tenen molt poc coneixement sobre l'ús saludable i segur d'Internet. A més, creuen que els adults no en saben gens ni mica i difícilment ni les famílies ni l'escola representen per a ells i elles un referent en el tema d'Internet.

Finalment, una anàlisi DAFO també ens pot ajudar a veure com ha de seguir el programa els anys vinents:

Per resumir, formar el jovent i els infants en l'ús positiu de la xarxa és absolutament necessari a les Illes Balears. El sistema que s'implanta des del programa «Vida digital» funciona (el 2018 es preveu que la formació arribi a unes vint mil persones) i seria de vital importància incorporar més personal a l'equip que el desenvolupa, principalment joves, per actualitzar-lo i incrementar-lo, per augmentar el material propi, aplicar la ludificació i investigar amb la celeritat necessària per assolir l'objectiu de tenir una població alfabetitzada i capaç de respondre als reptes del segle XXI.

Anàlisi DAFO

Debilitats	Amenaces
Poc personal format per fer front a la demanda	Evolució ràpida d'Internet
Manca d'estabilitat del personal qualificat (joves qualificats) que en aquests moments hi participen	Manca de coneixement d'Internet dels immigrants digitals
Falta de sistematització de les informacions extretes dels tallers	Manca de regulació per parts dels governs
	Poc respecte de les companyies més importants a Internet quant a la privacitat de les persones usuàries
	Augment de les <i>fake news</i>
Fortaleses	Oportunitats
Augment del pressupost	Augment de la consciència social sobre els riscos a Internet
Il·lustradora molt bona i que connecta molt bé amb el tema	Ajudes de programes de la UE
Bona sintonia i coordinació entre els departaments del Govern que s'ocupen d'aquests temes: Convivèxit, ODDM, Polícies Tutors i Fundació Bit	Materials bons per treballar el tema provinent d'associacions internacionals inclosa la UNESCO
Coneixement de programa per la majoria dels centres educatius públics i privats, i inici de coneixement a Eivissa i Formentera	

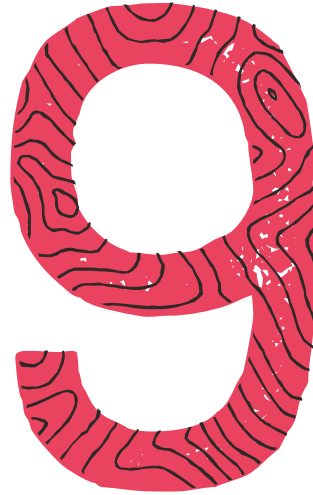
5. Finançament

El finançament és 100 % públic. Fins al 2017 l'ha finançat l'IBJOVE amb un augment considerable de la dotació des del 2015. El període 2017-2018 ha rebut fons del programa «Joves qualificats» mitjançant el SOIB i la Unió Europea.

Referències bibliogràfiques

- Bogardus Cortez, M. «University of Michigan Teaches Digital Etiquette to Middle School Students» Edtechmagazine: <https://edtechmagazine.com/k12/article/2016/12/university-michigan-teaches-digital-etiquette-middle-school-students>
- Bozeman, B.; Feeney, M. K. (octubre 2007). «Toward a useful theory of mentoring: A conceptual analysis and critique». *Administration & Society*. 39 (6): 719-739. doi:10.1177/0095399707304119
- Calvino, I., In Palma, C., & Bernárdez, A. (2012). *Las ciudades invisibles*. Madrid: Ediciones Siruela
- Dianne Papalia, Sally (1992). *Desarrollo humano*. Colombia: editorial Wend Kosold. Cuarta edición
- Downes, S. (2010). «New technology supporting informal learning». *Journal of Emerging Technologies in Web Intelligence*, 2(1), 27-33
- Freire, P. (1997). «Mentoring the mentor: a critical dialogue with Paulo Freire». *Counterpoints: Studies in the Postmodern Theory of Education*. Vol. 60, ISBN 0-8204-3798-0
- Llei 10/2006, de 26 de juliol, integral de la joventut (BOIB núm. 109, de 3 d'agost de 2006; correcció d'errades BOIB núm. 112, de 10 d'agost de 2006)
- Llodrà-Riera, I.; Mas, F.; Morey, F.; Debrix, AL. (2016) «Ús d'Internet per part dels alumnes d'ESO de les Illes Balears». Monografia 14. Fundació BIT
- Ribble, M. (2011). «Digital Citizenship in Schools»: <<https://www.iste.org/docs/excerpts/DIG-CI2-excerpt.pdf>>.
- Samuel, A. «Opinion: Forget "digital natives." Here's how kids are really using the Internet» May 4, 2017. <<https://ideas.ted.com/opinion-forget-digital-natives-heres-how-kids-are-really-using-the-internet>>.
- Siemens, G. (2005). «Connectivism: A learning theory for the digital age». *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1), 3-10.

Iniciatives de la societat civil



Consells de la joventut.
Origen i importància

BARTOMEU MORENO CAIMARI



Bartomeu Moreno Caimari

Caimari (1978): treballador social de la UIB i d'APERMÉS. Tècnic de Joventut i informador juvenil, entre els anys 2001 i 2012, a l'Ajuntament d'Esporles i al Consell de la Joventut de les Illes Balears.

Resum

Els consells de la joventut representen una forma de participació i articulació social de la joventut que existeix des de fa més de 30 anys, tot i que avui en dia no és gaire coneguda socialment. En l'article se'n parla de la importància, del perquè de l'existència i de les motivacions principals perquè l'Administració els promogui. En primer lloc, es fa una revisió dels inicis del Consell de la Joventut de les Illes Balears, CJIB, i una trajectòria breu fins a l'actualitat; s'adopta com a marc de referència legislatiu la Llei de creació del CJIB i les modificacions posteriors, el reglament intern amb el qual es funcionava en l'etapa anterior del CJIB i la darrera llei de creació del CJIB, així com les actes de les reunions i assemblees inicials. També es fa un incís en els altres consells de la joventut que han existit a les Illes i d'àmbit local, així com una visió nacional i internacional dels consells de la joventut existents i quina és la tendència. En segon lloc, es remarquen les motivacions que varen tenir els grups de joves i l'Administració que el crearen i quines han estat les tasques més representatives del CJIB al llarg dels anys. Finalment, se'n destaca el paper que ha de tenir el CJIB, pel que fa a l'articulació social, la representació i la participació.

Paraules clau

Participació / Articulació social /
Associacionisme / Joves / Polítiques de
joventut

Resumen

Los Consejos de la Juventud representan una forma de participación y articulación social de la juventud que existe desde hace más de 30 años, aunque hoy en día no es muy conocida socialmente. En el artículo se habla de su importancia, el porqué de su existencia y las principales motivaciones para promoverlos por parte de la administración. En primer lugar, se hace una revisión de los inicios del Consejo de la Juventud de las Islas Baleares, CJIB, y una breve trayectoria hasta la actualidad, adoptando como marco de referencia legislativo, la ley de creación del CJIB y posteriores modificaciones, el reglamento interno con el que se funcionaba en la anterior etapa del CJIB y la última ley de creación del CJIB, así como las actas de las reuniones y assembleas iniciales. También se hace un inciso en los otros consejos de la juventud que han existido en las Islas y de ámbito local, así como una visión nacional e internacional de los Consejos de la juventud existentes y cuál es la tendencia. En segundo lugar, se remarcan las motivaciones que tuvieron los grupos de jóvenes y la administración que lo crearon y cuáles han sido las tareas más representativas del CJIB a lo largo de los años. Finalmente, se destaca la función de articulación social, de representación y de participación que debería tener el CJIB.

Palabras clave

Participación / Articulación social /
Asociacionismo / Jóvenes / Políticas de
juventud

1. Introducció als consells de la joventut

Els consells de la joventut són l'organisme a través del qual l'Administració defineix, estructura i canalitza la participació de la joventut prevista per l'article 48 de la Constitució espanyola, alhora que esdevé el canal de comunicació entre el jovent i l'Administració per: traslladar l'opinió; les necessitats sobre la seva realitat com a col·lectiu social determinat que és; fer arribar la problemàtica específica i les propostes d'acció que afavoreixin el desenvolupament integral de la persona jove.

1.1. Origen

Al llarg de la història d'Espanya, el dret a l'associació que regeix actualment només ha estat reconegut durant els períodes de vigència de les diverses constitucions, promogudes els anys 1869, 1876, 1931 i 1978.

En totes les constitucions es distingeix entre l'associacionisme amb ànim de lucre i sense ànim de lucre.

D'una banda, l'associacionisme amb ànim de lucre deriva en l'aparició de les societats mercantils i derivats; mentre que de l'altra, l'associacionisme sense ànim de lucre deriva com a forma d'organització de la societat civil, per a la consecució d'un fi comú, majoritàriament relacionat amb les

reivindicacions dels moviments socials de tipus obrer, ecologista, feminista, veïnal, de drets humans...

Les primeres experiències d'associacionisme juvenil apareixen els anys 20, dins l'àmbit del lleure. Són associacions relacionades amb el moviment escolta, lligats a l'església, amb les associacions cíviques o amb el propi govern.

El context legal establert després de la Guerra civil no permet que el jovent pugui participar de la vida social, política i cultural, tal com ho entenem avui; el dret a l'associacionisme no estava reconegut i les úniques associacions legals eren de caire religiós i la Falange Juvenil, lligada al règim franquista. L'única política juvenil existent anava dirigida al lleure infantil i juvenil.

Durant la dècada dels cinquanta la Falange Juvenil evoluciona cap al Frente de Juventudes, alhora que sorgeixen algunes entitats catòliques, com la Joventut Obrera d'Acció Catòlica (JOC) i reneixen algunes experiències de l'escoltisme al País Basc, Andalusia, Catalunya, Galícia i Balears, tutelades o integrades dins l'església; totes relacionades amb el lleure.

Als anys seixanta l'entitat Frente de Juventudes es converteix en l'as-

sociació juvenil governamental Organización Juvenil Española (OJE), tant l'escoltisme com el moviment de la JOC s'expandeixen i aconseguen una certa autonomia de l'església. Apareixen metodologies pedagògiques noves de treball en el lleure; propostes educatives socials, polítiques, cíviques i compromeses; els primers exemples d'autogestió i la intervenció per projectes.

A principi dels anys setanta el moviment veïnal, que existeix als barris i municipis, i un gran nombre de parròquies, donen cobertura a la joventut, a través de les seccions juvenils i els anomenats clubs. Aquesta cobertura permet implicar el jovent en les activitats culturals i festives de l'entorn més pròxim i esdevenen la forma única d'organització juvenil acceptada per la societat i l'Administració.

Totes aquestes experiències es consoliden en el moment en què s'aprova la Constitució espanyola del 1978. En aquest moment es torna a preveure la participació explícita per llei de la societat en general i de la joventut en particular, amb rang de dret. El marc legislatiu nou i la crisi dels moviments socials afavoreixen l'aparició de multitud d'associacions amb finalitats més específiques o centrades a atendre col·lectius específics. El moviment juvenil no en va ser una excepció i la majoria de seccions juvenils s'emanciparen de les entitats generalistes o de les parròquies que els havien donat cobertura fins aleshores.

Al llarg dels anys 80, amb l'aparició de les comunitats autònomes i la descentralització de les competències a través de la redacció i l'aprovació dels diferents estatuts d'autonomia,

es desplega tot un ventall normatiu i jurídic que recull, promou i consolida el dret a la participació de la joventut, reconeix la importància de l'associacionisme juvenil i estudiantil i afavoreix l'aparició dels consells de la joventut a la majoria de les comunitats autònomes.

Però l'origen conceptual dels consells de la joventut el tenim a la Constitució espanyola del 1978 (CE78). Concretament, en l'article 48 estableix: «Els poders públics promouran les condicions per a la participació lliure i eficaç de la joventut en el desenvolupament polític, social, econòmic i cultural.»

És en aquest marc d'explosió d'entitats juvenils, recuperació de drets i sota la filosofia de l'article 48 de la CE78 quan es creen la majoria de consells de la joventut.

La primera experiència de Consell de la Joventut la trobam a Catalunya, l'any 1979, quan es crea el Consell Nacional de la Joventut de Catalunya, mitjançant un decret de la Generalitat i a proposta de la Taula de Joves.

La demanda del jovent era clara: crear un organisme que aplegui les entitats juvenils.

Les funcions bàsiques també van ser clares des dels inicis:

- Coordinar les entitats i moviments juvenils.
- Fer de pont entre el moviment associatiu juvenil i l'Administració en temes de política de joventut.

Que els consells de joventut tinguin l'origen en el moviment associatiu no és casual. Com hem dit abans, a Catalunya hi havia una trajectòria

associativa i una certa organització territorial de les entitats. Que la iniciativa de crear el Consell de la Joventut nasqués de la pròpia joventut organitzada ha marcat la metodologia de creació dels consells de la joventut posteriors.

El naixement dels consells de la joventut coincideix amb el moment en què les administracions, en plena transformació democràtica, adapten les estructures, se segmenten per atendre la ciutadania, es descentralitzen, hi ha traspàs de competències i absorbeixen una gran quantitat de persones representatives dels moviments socials. Tot plegat influeix en la dinàmica de definir els consells de la joventut. No hi havia cap experiència prèvia i la majoria d'administracions va optar per seguir l'exemple de Catalunya, adaptant-lo al context legal i social.

En aquests anys la majoria de les polítiques de joventut se centren en el temps lliure, aquest és un camp on la joventut està mínimament organitzada. Aquesta dinàmica afavoreix l'aparició de multituds de consells de la joventut, no només d'àmbit autonòmic, sinó que també es desenvolupen els primers consells de la joventut d'àmbit local, més propers al jovent i a les administracions.

1.2. Forma jurídica escollida

En general l'origen dels consells de la joventut s'estableix mitjançant una llei. Aquest fet és identitari dels consells de la joventut, hi ha esdevingut un tret inherent, fins al punt que no es preveu crear un consell de la joventut, d'àmbit autonòmic, que no sigui mitjançant una llei parlamentària.

D'una banda, la possibilitat de definir-los com a entitats de dret públic que permet la llei, referendada en seu parlamentària, i el gran suport i l'acceptació que tenen entre la ciutadania i representants polítics durant els anys 80, d'una altra banda facilità crear els consells de la joventut d'àmbit autonòmic.

És cert que els consells de la joventut van tenir un origen jurídic fort, a través de la proclamació d'una llei, i un suport social generalitzat, però aquest suport no s'ha mantingut i algunes majories parlamentàries han pogut suprimir, modificar o limitar l'acció, l'autonomia i la gestió dels consells de la joventut. En aquests casos l'Administració encarregada de desenvolupar i garantir l'article 48 de la CE78 esdevé el perill principal per a l'existència de l'òrgan especialment dissenyat per materialitzar aquest dret.

Que alguns consells de la joventut hagin desaparegut és un indicador del retrocés que s'ha produït en l'aplicació del mandat i la filosofia que es desprèn de l'article 48 de la Constitució espanyola.

Un altre factor important per crear els consells de la joventut mitjançant llei parlamentària, és el fet que d'aquesta manera els actes emanats dels òrgans de govern (Assemblea, Comissió Permanent, Junta de Govern, etc.) queden englobats dins la llei de procediment administratiu. D'una banda, aquest fet és un avantatge perquè ofereix més garanties a les accions que es promouen des dels consells de la joventut, però, alhora, és un element que dificulta l'autoorganització, el dinamisme, la flexibilitat i la capacitat d'adaptació

a les dinàmiques d'organització i de participació de la joventut.

1.3. Consells de la joventut a les Illes Balears

A les Illes Balears hi ha hagut experiències de consells de la joventut d'àmbit local, insular i autonòmic.

La primera experiència de Consell de la Joventut la trobam a Palma. Els pioners van ser un grup de joves que formava part de la Taula d'Entitats Socials i Juvenils de Mallorca, iniciativa de representació juvenil del Consell de Mallorca. El sorgiment de multituds de consells de la joventut a altres indrets d'Espanya durant la primera meitat dels anys 80 els motiva a iniciar un procés de creació d'un consell de la joventut. Després d'uns anys de treball es constitueix formalment el Consell de la Joventut de Palma, en l'Assemblea General de 27 d'abril de 1985.

Paral·lelament es comença a gestar el que esdevindria el Consell de la Joventut de les Illes Balears, (CJIB), el Consells de la Joventut de Menorca (CJM), el Consell de la Joventut de Manacor, entre altres.

De totes les experiències, el Consell de la Joventut de les Illes Balears (CJIB) ha estat la més significativa i perdurable en el temps. Seguint la tendència de les altres comunitats autònomes, a les Illes Balears es crea el CJIB mitjançant llei parlamentària. Actualment, tot i que durant uns anys es va suprimir, és l'únic que segueix vigent. La normativa que recull i per la qual es regeix el CJIB és la següent:

- Llei 2/1985, de 28 de març, del Consell de la Joventut de les Illes Balears (BOCAIB núm. 12, de 30 d'abril de 1985)
- Ordre de 18 de juny de 1985, del conseller d'Educació i Cultura, per la qual es constitueix la Comissió Gestora del CJIB (BOCAIB núm. 19, de 10 de juliol de 1985)
- Llei 6/1986, de 4 de juny, de modificació parcial de la Llei 2/1985, de 28 de març, del Consell de la Joventut de les Illes Balears (BOCAIB núm. 19, de 20 de juny de 1986)
- Ordre de la Conselleria de Governació, per la qual s'aprova el Reglament del Consell de la Joventut de les Illes Balears (BOCAIB núm. 132, de 29 de desembre de 1994)
- Decret 113/1998, de 18 de desembre, pel qual es despleguen i complementen determinats preceptes de la Llei creadora del Consell de la Joventut de les Illes Balears (BOCAIB núm. 3, de 7 de gener de 1999)
- Decret Llei 10/2012, de 31 d'agost, pel qual es modifica el Decret Llei 5/2012, d'1 de juny, de mesures urgents en matèria de personal i administratives per a la reducció del dèficit públic del sector públic de la comunitat autònoma de les Illes Balears i d'altres institucions autonòmiques, i s'estableixen mesures addicionals per garantir l'estabilitat pressupostària i fomentar la competitivitat

- Decret 63/2016, de 21 d'octubre, pel qual es crea el Consell de la Joventut de les Illes Balears, se n'estableixen les normes bàsiques d'organització i de funcionament i s'aproven els principis generals que regulen els consells de la joventut d'àmbit insular i local (BOIB núm. 134, de 22 d'octubre de 2016)

Paral·lelament, i amb la voluntat d'impulsar els consells de la joventut d'àmbit local i insular, es promou el Decret 26/1988, de 24 de març, pel qual es regula la constitució dels consells locals i insulars de joventut (BOCAIB núm. 41, de 5 d'abril de 1988). Sota aquest marc s'han desenvolupat els consells de la joventut de: Palma (CJP), Manacor (CJM), Alaró, Artà, Menorca (CJMe), Eivissa i Formentera, sa Pobla, Ciutadella, Maó, entre altres.

La trajectòria d'aquests consells de la joventut ha estat diversa i amb uns períodes de més reconeixement i suport que altres.

En l'actualitat, els consells de la joventut que no han desaparegut administrativament i jurídicament són: el CJIB, el CJPalma, el CJMenorca, el CJEivissa i Formentera. De tots aquests, l'únic que està operatiu, en actiu, amb participació del jovent i en fase d'expansió, és el CJIB. És important senyalar que recentment hi ha voluntat de reactivar un consell de la joventut a Manacor.

2. Relació dels consells de la joventut i l'Administració

Tot i que els consells de la joventut són fruit d'un acord parlamentari, en general, la relació entre els consells de la joventut i l'Administració no és fàcil. Malgrat que els consells de la joventut són entitats de dret públic, creades per llei, sotmeses al dret administratiu i impulsades pels parlaments, al llarg dels anys l'Administració i la pròpia societat no n'han reconegut ni el valor ni la importància que tenen.

El fet l'Administració promogui un òrgan de participació, però que alhora en delegui la definició del contingut, l'estructura, l'organització, el sistema de representació, el finançament, els objectius, les finalitats, entre altres aspectes, al jovent és el gran progrés del qual no hem d'oblidar-nos i que cal remarcar. Aquesta manera de funcionar, no excepte de conflictes entre detractors i defensors, va ser innovadora i única en el seu moment.

Cal tenir en compte que quan es creen els consells de la joventut les administracions ja han desenvolupat les estructures pròpies per canalitzar les polítiques de joventut (direccions generals, instituts de la joventut o similars). L'aparició dels consells de la joventut com a òrgans independents de l'estructura de l'Administració, amb un funcionament i una organització pròpies, fa aparèixer, dins la pròpia Administració, dinàmiques defensives i la necessitat de definir com interactuar amb aquests tipus d'òrgan. Un dels primers reptes als quals s'enfronten els impulsors dels consells de la joventut és la creació

de protocols que articulin la comunicació entre l'Administració i el Consell de la Joventut. Avui en dia encara és un repte a superar.

Dins aquest context la definició del protocol entre els consells de la joventut i l'Administració es veu condicionada per:

- La Llei de creació de cada consell de joventut en particular
- La segmentació de l'Administració i els canvis d'estructura que esdevenen a cada legislatura
- La diversitat d'estructures en matèria de joventut existents als diferents nivells de l'Administració i l'evolució del sector instrumental de l'Administració
- Les competències en matèria de joventut traspasades a cada Administració
- El marc legislatiu complex i dispers que recull les qüestions que afecten el desenvolupament del jovent
- La falta de transversalitat de les polítiques de joventut
- El grau i tipus de finançament dels consells de la joventut
- La no consolidació dels consells de la joventut
- El dinamisme en els òrgans de govern dels consells de la joventut

- La crisi de l'associacionisme i els sistemes de representació.

- Altres

Tots aquests condicionants fan que definir aquest tipus de relació i comunicació sigui difícil, però necessari per avançar en un model de participació tan peculiar com és el dels consells de la joventut.

Conceptualment, els consells de la Joventut es plantejen per materialitzar el que descriu l'article 48 de la Constitució espanyola. Es plantejen com una eina per a la joventut, formada per la pròpia joventut i com a òrgan d'interlocució entre el jovent i l'Administració.

El disseny hauria de donar resposta al repte d'articular la participació del col·lectiu jove dins les estructures de l'Administració responsables del desenvolupament polític, social, econòmic i cultural de la societat.

Una mancança històrica tant dels consells de la joventut com de les administracions, ha estat la incapacitat d'articular aquesta participació. Els motius més destacats són:

- estructures socials heretades del període de la dictadura;
- dinàmiques d'organització pròpies de l'Administració;
- segmentació de l'Administració;
- dificultat de legislar el dinamisme de la participació del jovent;
- falta de transversalitat de les polítiques de joventut;

- abús del sistema de representació vertical envers d'un sistema de representació horitzontal;
- crisi dels moviments socials i de l'associacionisme;
- tutela excessiva dels processos participatius per part de l'Administració;
- falta de recursos;
- dependència financera dels consells de la joventut;
- instrumentalització del tercer sector per part de l'Administració, a través del qual oferir serveis.

La tendència de l'Administració a la sectorització de les polítiques a partir de sectors de població o productius, ha provocat que tradicionalment l'acció dels consells de la joventut s'hagi centrat en el marc de les polítiques de joventut i reduït, en la majoria dels casos, la relació comunicativa amb les direccions generals de joventut o equivalents.

Podem pensar que aquest tipus de relació és lògica, els afers de la joventut es canalitzen a través de les polítiques de joventut o de l'Administració que s'encarrega d'atendre la joventut, però les necessitats del col·lectiu jove no es poden atendre només a través de les polítiques de joventut, necessiten d'una atenció integral amb intervencions de tots els departaments de l'administració. Si els consells de la joventut tenen la finalitat de traslladar les necessitats de la gent jove a l'Administració, i aquesta no atén les demandes per falta de

reconeixement o mala gestió de les demandes, el conflicte és inevitable.

La manera en què s'ha establert la relació entre els consells de la joventut i l'Administració en general ha estat més un impediment que un avantatge per executar les finalitats pròpies dels consells de la joventut.

A pesar dels anys d'existència dels consells de la joventut i de les fites aconseguides, es constata que, avui en dia, són encara els grans desconeguts del jovent, de l'Administració i de gran part de professionals del món de la joventut.

Són desconeguts pels propis joves, tot i ser l'element principal i natural de l'organització i de la gestió dels consells de la joventut, a més de ser per naturalesa el col·lectiu promotor i l'objecte de l'acció promoguda pels consells de la joventut. Una gran part del jovent ignora que tenen la possibilitat de formar part de l'organització i la gestió dels consells de la joventut, alhora que els consells de la joventut no saben canalitzar les formes de participació no tradicionals o formals de la població jove; cada cop més els consells de la joventut i el jovent no són capaços de coordinar-se i integrar-se mútuament per executar les finalitats pels quals es creen els consells de la joventut.

L'Administració, en general, en desconeix el potencial, no reconeix el valor afegit que poden aportar a les polítiques que afecten o van dirigides al conjunt de la joventut i de les quals en són promotores. Els ignora sempre que pot, no li interessa haver d'introduir la metodologia participativa que acompanya els consells de la joventut dins l'organització.

Un dels reptes principals al qual els consells de la joventut han de fer front és el finançament. Són entitats de dret públic, creades per llei i en teoria finançades amb els pressuposts generals de l'Administració de la qual en depenen. L'Administració té per llei l'obligació i el compromís d'atendre les necessitats bàsiques de manteniment, d'organització i de funcionament dels consells de la joventut que crea. A la pràctica no les atén destinant-hi els recursos suficients i un finançament adient, esdevenint una font de conflictes recurrent entre els consells de la joventut i l'Administració.

La lluita del finançament és, potser, un dels elements principals de desmotivació de la majoria de jovent.

Tot plegat reverteix en una baixa participació i implicació i en la desmotivació del col·lectiu jove en promoure, potenciar i fer efectius els consells de la joventut.

3. Jovent, element principal dels consells de la joventut

El jovent és l'element comú a tots els consells de la joventut. El col·lectiu jove ha de ser entès com a grup sociològic concret i com un estadi dins el cicle vital, pel qual necessàriament les persones adultes han de passar, amb unes característiques i necessitats concretes. La joventut ha de ser la beneficiària de les accions que es promouen des dels consells de la joventut, alhora, el jovent ha de ser el conjunt de membres dels òrgans de govern, de l'equip de treball, dels grups de treball, de comissions i similars de la manera que reglamentària-

ment es defineix, la majoria de casos a través de la representació d'entitats sense ànim de lucre i/o col·lectius d'interès especial.

3.1. Motivació del jovent per crear consells de la joventut

Que una administració promogui la creació d'un consell de la joventut és positiu, tot i que, per concepte, no pot arribar a materialitzar-se si aquesta no té el suport del jovent. Una de les condicions perquè sorgeixi un consell de la joventut és que sigui una demanda del jovent. S'ha aprofundit poc en les motivacions que va empènyer el jovent a impulsar la creació de consells de la joventut i de les motivacions que el jovent té actualment, per voler formar-ne part.

Després de mantenir contacte amb joves impulsors dels primers consells de la joventut i amb joves que formen part del CJIB actualment, la majoria de motivacions coincideixen. Les més destacables són:

- Donar sortida a la voluntat de participar.
- Participar del desenvolupament del context més pròxim
- Contribuir al desenvolupament d'una societat més democràtica.
- Construir una societat més democràtica i socialment justa.
- Defensar els drets d'un col·lectiu determinat.
- Incidir en l'àmbit polític des d'un punt de vista social.

- Millorar les polítiques de joventut i les dirigides a la joventut.
- Treballar per a la millora de la joventut com a conjunt.
- Desenvolupament personal. Aprenentatge.
- Poder educar en els valors democràtics, d'igualtat d'oportunitats i socials.
- L'educació entre iguals.
- Donar visibilitat a la joventut, les demandes, els problemes i les necessitats.
- Fomentar l'associacionisme i la participació social.
- Fomentar la implicació i el compromís en vers la societat.
- Aprofitar les opcions de representativitat que ofereixen els consells de la joventut.
- Tenir un punt de trobada, participació, debat i reflexió.

4. Importància dels consells de la joventut

La importància dels consells de la joventut no només recau en el que han fet al llarg dels anys, en els projectes que poden desenvolupar, en la incidència que han tingut en la promoció de polítiques que han beneficiat al jovent, en el nivell de representativitat de la joventut que tenen o en les funcions recollides en les lleis pels

quals es creen. La gran importància dels consells de la joventut recau en si són o no una fórmula útil per materialitzar el que estableix l'article 48 de la CE78: «els poders públics promouran les condicions per a la participació lliure i eficaç de la joventut en el desenvolupament polític, social, econòmic i cultural» o, en cas contrari, no cal que existeixin perquè l'Administració canalitza aquesta participació a través d'altres mecanismes.

En aquest sentit, que els consells de la joventut són importants no admet discussió i se'ls ha de reconèixer el treball i els avenços aconseguits en multitud d'àmbits.

El punt de partida és que els consells de la joventut són importants. Ho seran sempre i quan tinguin la capacitat d'integrar dins l'organització i el disseny els aspectes següents:

- Oferir la possibilitat que qualsevol persona jove pugui participar de les propostes de desenvolupament polític, social, econòmic i cultural que afecten la seva societat i es promouen des de les administracions.
- Oferir una metodologia adequada que promogui la participació i representació de la joventut en les decisions i mesures que l'afectin.
- Oferir la cobertura legal al jovent per poder participar i traslladar les demandes, necessitats i propostes dins els organismes de consulta i decisió de les administracions, recollides a través d'una metodologia validada i que la pròpia joventut ha manifestat prèviament.

- Defensar una atenció integral al jovent, que combini intervencions de totes aquelles administracions encarregades de promoure les accions que afecten el conjunt d'àrees de desenvolupament del jovent.
- Esdevenir un interlocutor vàlid i reconegut per la societat i l'Administració, que faciliti la comunicació entre el jovent i l'Administració.
- Ser un element clau dins l'organització social i promoure l'articulació social de la joventut, fent ús de totes les formes d'organització possibles.
- Saber posicionar-se respecte les reivindicacions de la joventut i actuar com a altaveu del jovent.
- Consolidar una estructura estable i adequada, que doni resposta a les necessitats de la joventut i poder ser un òrgan de consulta per a l'Administració en tot el que afecti el desenvolupament de la joventut.
- Nodrir de contingut les demandes de totes aquelles administracions encarregades de promoure les accions que afecten el conjunt d'àrees de desenvolupament de la persona jove.
- Cooperar amb tots els nivells i àmbits de l'Administració per fer-los arribar les demandes, necessitats i propostes del jovent.
- Tenir un contacte estable i ampli amb el conjunt de la joventut, per saber recollir les demandes, necessitats i propostes del jovent.
- Ser un òrgan d'estudi i de treball dels problemes, necessitats, demandes i propostes de la joventut.
- Adequar-ne el funcionament i disseny a l'evolució de les característiques i dinàmiques de la població jove.

Amb la finalitat d'integrar aquest elements és necessària una reflexió profunda i una reformulació integral del concepte i disseny dels consells de la joventut, actualitzar-los a la societat actual i establir un canal de comunicació formal i estable entre els consells de la joventut i les diverses administracions.

En definitiva, es recomana definir els consells de la joventut com una empresa pública que permet fer arribar a les administracions el que opinen les associacions juvenils i la joventut en general, sobre tot allò que els afecta, que esdevingui l'espai públic íntegrament gestionat per joves basat en un model de representació horitzontal.

5. Paper dels consells de la joventut

Alhora de definir el paper dels consells de la joventut, la majoria d'elements implicats són unànimes en la definició: esdevenir l'òrgan interlocutor entre el jovent i l'Administració, amb la finalitat de canalitzar

les demandes, les propostes normatives i d'actuació, les necessitats i les queixes del jovent.

Ara que sabem el paper que tenen, ens hem de demanar: quin és el paper que juguen? qui el defineix? cal modificar-lo? Preguntes de resposta difícil, però claus si es pretén entendre els consells de la joventut i millorar-ne el disseny i la utilitat.

Actualment, els consells de la joventut són els interlocutors entre el jovent i l'Administració? Malauradament, la resposta és no. No aprofiten la posició estratègica que gaudeixen dins l'organització social per canalitzar la participació de la joventut. No ho són per voluntat pròpia, el motius principals que fan impossible dur a la pràctica el paper són la manca de finançament, de reconeixement social i administratiu, de dinamisme, de capacitat per establir canals de comunicació prou estables perquè el jovent els assimili com a propis i perdurin el temps suficient per ser traspassats de generació en generació. Aquest fet és clau per a la pròpia supervivència.

No hi ha hagut una revisió seriosa de com executar el paper encomanat, ni s'ha revisat el paper dels consells de la joventut. Dins les estructures i els òrgans de govern dels consells de la joventut, s'han enquistat dinàmiques de participació, representació i organització que responen més a la tipologia de participació, representació i organització de la societat en general i del col·lectiu juvenil que va impulsar la creació dels primers consells de la joventut, més que a les formes de participació, representació i organització de la societat actual i dels moviments juvenils actuals.

És el moment de plantejar-nos una actualització del paper dels consells de la joventut i del disseny d'aquest paper, per donar cabuda a les formes noves de participació i d'organització del jovent dins les estructures actuals de l'Administració.

5.1. Per què canalitzar la participació de la joventut mitjançant els consells de la joventut?

Que els consells de la joventut canalitzin la participació respon a la voluntat de propiciar que aquesta participació sigui lliure i efectiva, tal com s'estableix en l'article 48 de la CE78.

És cert que l'Administració pot preveure altres mecanismes de participació, però fer-ho a través de la fórmula dels consells de la joventut sempre té un valor afegit i potser només així s'evita la manipulació, tutela, instrumentalització, distorsió, etc. del dret a la participació, que recull l'article 48 de la CE78, i font principal d'inspiració sota la qual els consells de la joventut s'han d'auto-analitzar per encetar un procés de fundació i creixement.

Canalitzar aquesta participació a través dels consells de la joventut permet al jovent:

- a. Acostar la veu en multitud de plataformes i espais d'organització civil.
- b. Que s'expressi en altres òrgans consultius de les administracions, a part dels pròpiament dirigits a la joventut.

- c. Executar campanyes i serveis dirigits a la joventut.
- d. Defensar interessos de la joventut en espais de decisió i direcció política.

Conclusions

Amb aquesta aproximació als consells de la joventut he volgut introduir a la persona lectora en el coneixement d'una de les formes d'organització social dins l'àmbit juvenil, que tot i que existeix fa més de 30 anys, avui en dia no és gaire coneguda socialment. Un tipus d'entitat heterogènia, sotmesa a les dinàmiques, sovint volàtils, pròpies de la joventut i a la falta de reconeixement formal i econòmic per la majoria de les administracions.

Cada consell de la joventut respon a un procés de creació propi i identitari de la societat, del jovent i de les associacions que el promouen. Aquesta diversitat dificulta consolidar estructures i equips de treball, però, alhora, enriqueix les possibilitats d'intervenció dels consells de la joventut.

Són molts els reptes als quals han de fer front els consells de la joventut, però, alhora, estimulants, motivadors i atractius; com perquè hi hagi joves disposats a reclamar les condicions necessàries per canalitzar-ne la participació, lliure i efectiva, per un desenvolupament polític, social, econòmic i cultural del conjunt de la societat i del col·lectiu jove en particular.



**La participació
estudiantil com a eina
d'apoderament ciutadà.
Anàlisi i propostes
de polítiques a les
Illes Balears**

**MARIA RODRÍGUEZ ALCÁZAR
CARLES LÓPEZ PICÓ
PAU ROIG MAS
PEPE MARTÍNEZ GARCIA**



María Rodríguez Alcázar

Oriola, 1995. Vicepresidenta i responsable d'incidència política del Consell de la Joventut d'Espanya. Desde 2016 a les àrees d'Educació Formal i Infància. Des de 2012 fins a 2016 representant de l'alumnat en el Consell Escolar de l'estat per la Confederació Estatal d'Associacions d'Estudiants (CANAE) desde 2012 fins a 2016 i equip director de la revista "Participación Educativa". Presidenta de CANAE des de 2013 fins a 2016. Facilitadora del Programa de Tallers de Participació Estudiantil en centres de secundària d'aquesta entitat. Experiència associativa en centres de secundària a la Regió de Múrcia. Membre del Comitè de Monitorització (Monitoring Committee) de l'Organització Europea d'Associacions d'Estudiants de Secundària i FP (OBESSU) fins al 2017 i de la seva Borsa de Formació actualment. Autora de "La aportación de las organizaciones estudiantiles y juveniles en la acción pública educativa." (GIGAPP, 2014). Graduada en Relacions Internacionals per la Universitat Complutense de Madrid.



Carles López Picó

Manacor, 1996. Estudiant del Doble Grau de Ciències Polítiques i Dret a l'Universitat Pompeu Fabra. President de la Confederació Estatal d'Associacions d'Estudiants CANAE. Conseller titular en la Comisió Permanent del Consell Escolar de l'Estat y membre de l'equip director de la revista "Participación Educativa" President de la Federació Autònoma d'Associacions d'Estudiants de les Illes Balears (2012-2014). Coordinador del Programa de Tallers de Participació Estudiantil en Centres Educatius de Secundària de CANAE. Experiència en diverses associacions d'estudiants i de voluntariat de les Illes Balears. Ponència "La Convivència Escolar entre iguals" (Congrés Convivència, Innovació y Benestar Escolar. Conselleria Educació i Universitats Illes Balears, 2017). Ponència "Los talleres en centros educativos entre estudiantes: una oportunidad de transmisión cultural". (Encuentro Jóvenes y Museos, MECD 2017).



Pau Roig Mas

Pau Roig Mas Palma, 1999. Estudiant de Pedagogia a la Universitat de les Illes Balears. President de l'associació Iniciativa d'Estudiants d'Esquerres IDEES, organització membre de FAEST, Federación de Asociaciones de Estudiantes Progresistas. Voluntari del servei de Dinamització de l'Ajuntament de Palma, "Dinamo". Participant a la iniciativa Mallorkey: de Mallorca a Estrasburg per al European Youth Event 2018. Al 2018 ha fet un Voluntariat Europeu de curta estada als Països Baixos.



Pepe Martínez García

Palma, 1994. Emprenedor en turisme sostenible. Vicepresident segon responsable de l'àrea d'educació a , Iniciativa d'Estudiants d'Esquerres IDEES (2010-2012), organització membre de FAEST, Federación de Asociaciones de Estudiantes Progresistas. Representant d'IDEES al Consell de la Joventut de Palma (2011). Experiència en la creació de diverses Associacions d'estudiants a Palma i Calvià. Delegat per FAEST a l'assemblea general ordinària del Consell de la Joventut d'Espanya (2016). Representant de FAEST al grup de treball "Modelo de Consejo" del Consell de la Joventut d'Espanya (2016-2017).

Resum

Aconseguir una participació efectiva que dugui a l'exercici d'una ciutadania activa continua sent un repte per a la societat, encara escassa de cultura de la participació (Escámez, 2001). Aquest article pretén abordar els mecanismes de promoció de la participació estudiantil a les Illes Balears, així com el funcionament dels mecanismes existents. «En l'actualitat existeix una absència de dades i elements de mesura de la participació estudiantil” (Frías, 2006), de manera que aquest article es complementa amb la perspectiva de l'experiència de les organitzacions juvenils estudiantils de les Illes Balears. D'aquesta manera, es fa una anàlisi qualitativa de les institucions encarregades de canalitzar la participació estudiantil i la seva normativa en l'àmbit estatal i autonòmic; per, posteriorment, analitzar-ne l'impacte al centre i a l'aula. A través de l'experiència d'associacions d'estudiants, s'analitza de forma crítica la implementació d'aquestes polítiques i com han afectat l'alumnat balear. Es presta atenció especial a les disfuncionalitats del sistema actual i a les possibles vies d'actuació per millorar-lo.

Paraules clau

Participació estudiantil / Associacionisme / Cultura de la participació / Estudiants

Resumen

Conseguir una participación efectiva que lleve al ejercicio de una ciudadanía activa sigue siendo un reto para la sociedad, aún escasa de cultura de la participación (Escámez, 2001). Este artículo pretende abordar los mecanismos de promoción de la participación estudiantil en las Islas Baleares, así como el funcionamiento de los mecanismos existentes. En la actualidad existe una ausencia de datos y elementos de medición de la participación estudiantil (Frías, 2006), por lo que este artículo se complementará con la perspectiva de la experiencia de las organizaciones juveniles estudiantiles de las Islas Baleares. De esta forma, se realizará un análisis cualitativo de las instituciones encargadas de canalizar la participación estudiantil, y su normativa en el ámbito estatal y autonómico; para, posteriormente, analizar el impacto de estas a nivel de centro y de aula. A través de la experiencia de Asociaciones de estudiantes se analizará de forma crítica la implementación de estas políticas y cómo han afectado al estudiantado balear. Se prestará especial atención a las disfuncionalidades en el actual sistema y a posibles vías de actuación para la mejora del mismo.

Palabras clave

Participación estudiantil / Asociacionismo / Cultura de la participación / Estudiantes

Introducció

Aconseguir una participació efectiva que dugui a l'exercici d'una ciutadania activa continua sent un repte per a la societat, encara escassa de cultura de la participació (Escámez, 2001). Aquest article pretén abordar els mecanismes de promoció de la participació estudiantil a les Illes Balears, així com el funcionament dels mecanismes existents de participació.

La participació estudiantil no es troba posicionada com un dels debats educatius principals, ni actualment ni al llarg de la història. El desplegament normatiu dels aspectes relatius a la participació estudiantil és substancialment baix. Per trobar la referència més bàsica a la participació en l'àmbit educatiu de la comunitat educativa, ens hem de referir al nostre text Constitucional, concretament a l'article 27.7, i en el desplegament normatiu a través de la Llei orgànica reguladora del dret a l'educació (LODE) de 1985.

La literatura sobre aquesta matèria és força reduïda en publicacions de referència de la comunitat educativa tant d'Espanya com de les Balears, com són la *Revista de Educación*, la *Revista de participación educativa*, l'anuari de l'educació de la Universitat de les Illes Balears (UIB) i els informes anuals sobre l'estat del sistema educatiu de Consell Escolar de l'estat i de les Balears. Hi sol mancar un element de proposició i no sol ser més que una descripció superficial. És només

per mitjà de les organitzacions estudiantils que aquest tema adquireix un cert protagonisme en l'escena pública.

Una de les limitacions a què s'enfronta l'estudi de la participació estudiantil és justament aquesta: l'absència de dades i d'elements de mesura (Frías, 2006). És per això que aquest article es complementa amb la perspectiva de l'experiència de les organitzacions juvenils estudiantils de les Illes Balears.

Al llarg de l'article s'utilitza una metodologia d'anàlisi de diferents àmbits, és a dir: de l'àmbit estatal, autonòmic, de centre educatiu, d'aula i de la mateixa persona estudiant. D'aquesta manera, es fa una anàlisi qualitativa de les institucions encarregades de canalitzar la participació estudiantil i la seva normativa en l'àmbit estatal i autonòmic; per, posteriorment, analitzar-ne l'impacte al centre i a l'aula. En segon lloc, mitjançant l'experiència d'associacions d'estudiants, s'analitza de forma crítica la implementació d'aquestes polítiques i com han afectat l'alumnat balear i el conjunt del sistema educatiu de les Illes.

Dins aquesta anàlisi multinivell de les polítiques relatives a la participació estudiantil, es presta una atenció especial a les disfuncionalitats de les figures actuals per exercir la participació estudiantil i a les vies d'actuació possibles per millorar-la.

1. El concepte de participació estudiantil

La RAE (2014) defineix la *participació* com 'l'acció i efecte de participar', i *participar* com 'prendre, rebre, compartir i formar part d'alguna cosa'. La participació política transforma la persona en ciutadà o ciutadana i la dota dels mecanismes per –individual o col·lectivament– alterar el seu entorn. Transforma el subjecte polític d'esser passiu a proactiu i responsable. En la pràctica, aquesta transformació per arribar a l'exercici d'una ciutadania activa requereix un exercici d'apoderament del subjecte polític en el seu context. Aquest procés, duit a l'àmbit estudiantil, consisteix a dotar d'eines l'alumnat perquè es pugui apoderar i actuar de manera activa en els processos que l'afecten i prenent decisions respecte del seu procés educatiu. Com indica Frías (2006), en les organitzacions socials amb nivells de democràcia avançats es va imposant una visió participativa de l'escola com a fórmula per dur fins a l'àmbit educatiu la pluralitat existent en la societat. Aquesta pluralitat s'erigeix com a vehicle per afavorir la mateixa construcció de la personalitat dels alumnes i fuig de visions restrictives i unidireccionals.

La participació és un dret humà reconegut en diversos convenis internacionals, fins i tot, des d'edats primerenques, com estableix l'article 12 de la Convenció sobre els drets de l'infant (1989). Pel que fa a l'àmbit educatiu i juvenil, aquesta participació s'erigeix com a dret en

la Constitució espanyola, en l'article 27.5, que estableix que «Els poders públics garanteixen el dret de tothom a l'educació, mitjançant una programació general de l'ensenyament, **amb la participació efectiva de tots els sectors afectats** [...]» (negreta afegida) o en el 48, en què s'estableix que «els poders públics han de promoure les condicions per a la participació lliure i eficaç de la joventut en el desenvolupament polític, social, econòmic i cultural». No obstant això, aconseguir una participació efectiva que dugui a l'exercici d'una ciutadania activa continua sent un repte per a la societat, encara escassa de cultura de la participació (Escámez, 2001).

Les administracions públiques tenen un paper fonamental en la generació de condicions per construir una cultura de la participació i avançar cap a polítiques públiques que la fomentin entre tots els sectors de la societat. En particular, la LOMQUE estableix, en l'article 119.3, que correspon a les administracions educatives afavorir la participació de l'alumnat en el funcionament dels centres. El procés educatiu té un gran potencial de generació de les bases de la cultura de la participació des d'edats primerenques, que, lluny de constituir un element que pertany exclusivament als centres educatius, reverteix en altres esferes de la societat (Gómez, 2010; Velázquez, 1997).

La participació estudiantil no és només un mecanisme de transmissió

sió de les demandes de l'alumnat als diferents òrgans i espais de presa de decisions, sinó també un important procés formatiu i d'apoderament que es du a terme en edats molt primerenques (Gil, 1993). Malgrat que aquesta té lloc principalment en el context educatiu, actualment la participació estudiantil s'entén, fonamentalment, com a participació juvenil atesos els rangs d'edat de les persones que la protagonitzen (Rodríguez, 2014; CJE, 2017).

2. Mecanismes de promoció de la participació estudiantil a les Illes Balears

Principalment la participació estudiantil està regulada en l'àmbit estatal a partir de diferents normes. La més recent és la Llei orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa (LOMQUE), la qual, en l'article 119, reconeix com a figures de participació estudiantil als centres els delegats i les delegades de grup, les persones representants en els consells escolars, així com les associacions d'estudiants. Per altra banda, el Reial decret 83/1996, de 26 de gener, pel qual s'aprova el Reglament orgànic dels instituts d'educació secundària (RD 83/1996), és el que regula per al conjunt de l'Estat els canals formals existents per exercir la participació als centres. Més enllà dels canals estatals, a les Illes Balears s'han desenvolupat institucions pròpies, a través de les quals l'alumnat pot participar, així com programes que potencien la participació estudiantil.

En les línies següents, explicarem les figures existents de forma oficial

en l'àmbit de l'educació secundària, de quina manera s'espera que funcionin i quina n'és la realitat.

3. Delegats i delegades

La figura dels delegats i de les delegades de classe és la forma institucional d'articular la participació estudiantil als centres de secundària més antiga i arrelada que existeix. Actualment, està regulada en l'article 76 del RD 83/1996. Aquesta regulació estatal detalla les funcions dels delegats i de les delegades de classe, i estableix que l'elecció s'ha de fer durant les primeres setmanes del mes d'octubre. En la pràctica, la implantació d'aquesta figura és bastant àmplia i la quasi totalitat dels grups dels centres de secundària trien la figura del delegat o delegada de classe a principi de curs.

Com a part de les seves funcions, s'espera que els delegats i les delegades de classe representin i traslladin les necessitats i propostes del grup en diferents espais de participació del centre, que col·laborin amb la comunitat educativa per al bon funcionament del grup i del centre, i que fomentin la convivència entre l'alumnat. Més enllà de la regulació estatal sobre les seves funcions, cada centre mitjançant el reglament de règim interior pot dotar els delegats i delegades de classe de funcions específiques. A més, els centres poden crear la figura del delegat o delegada de centre.

Encara que aquesta figura està estesa arreu dels centres educatius, això no vol dir que el funcionament sigui ideal. Els problemes observats en el funcionament pràctic dels delegats

i delegades de classe s'ocasionen per tres vies: la manca d'informació sobre la figura, en el moment de l'elecció i en la gestió feta.

Tot i que és una figura amb unes funcions molt concretes i determinades en última instància per les normes del centre, l'alumnat desconeix les funcions i la rellevància d'un delegat o delegada de classe. Com que no tenen la informació sobre la regulació, la descripció d'aquesta figura és la que en fa la imatge social, en la qual el paper del delegat o delegada de classe queda relegat a complir les tasques que els encomana l'equip docent. No és estrany sentir que entre les funcions dels delegats i delegades hi ha anar a cercar guix o a fer fotocòpies. Són necessàries més formació sobre les funcions i més sensibilització sobre la importància de la figura.

L'elecció varia en funció no només del centre, sinó de cada grup. Per indicacions de l'equip directiu se sol fer en la primera setmana d'octubre, però els procediments d'elecció no solen ser uniformes: en alguns casos el tutor o la tutora proposa un estudiant; en altres casos, les persones amb interès es manifesten i s'emeten vots sobre cada una d'elles; en altres, no hi ha candidatures i s'emeten vots entre totes les persones del grup. Sovint la votació és secreta amb paperetes, però hi ha casos en què es fa de viva veu, fins i tot, quan les normes del procés indiquen que ha de ser secret (art. 76.1 del RD 83/1996).

Es poden identificar diferents actituds desenvolupades per l'alumnat a l'hora de l'elecció. En primer lloc, trobam l'elecció responsable, que és aquella per la qual el grup tria com a

representants les persones que consideren que poden complir millor les funcions atribuïdes a aquesta responsabilitat. Perquè aquesta actitud pugui desenvolupar-se, abans s'ha hagut d'informar del paper d'aquesta figura. En segon lloc, hi ha l'elecció per popularitat, en què, independentment de la motivació o capacitat, es tria la persona més popular del grup per dur a terme aquesta funció. Aquesta actitud sol ser un *premi* per a aquesta persona. En tercer lloc, hi ha el cas contrari: l'elecció per càstig, en què el grup atribueix aquesta responsabilitat a una persona amb l'ànim d'emprenyar, ja que ha manifestat el desinterès o la incapacitat per dur-la a terme. Per desgràcia, les actituds segona i tercera solen ser les més comunes, la qual cosa afecta la forma en què es desenvolupen les funcions. No és estrany, així, trobar delegats o delegades de classe sense motivació, que no assumeixen tasques de representació o que es dediquen en exclusiva a ser un interlocutor o interlocutora que rep i transmet informació entre el grup i els diferents membres i càrrecs de l'estament docent –la majoria de vegades de forma unidireccional (Velázquez, 1997; Rodríguez 2014). La Confederació Estatal d'Associacions d'Estudiantes (CANAE) (2014) sol·licita que des dels centres educatius es prenguin mesures per fomentar el vot responsable, per impulsar un sistema d'elecció de delegats o delegades de classe més formal i unificat que conscienciï sobre la importància del procés, així com establir mecanismes de control per a les persones representants que no compleixin les funcions mínimes regulades.

4. Junta de delegats o delegades

La junta de delegats o delegades està igualment regulada en el RD 83/1996. Aquesta s'estableix com un òrgan consultiu del centre format pels delegats i per les delegades dels diferents cursos.

Igual que passa amb la mateixa figura del delegat o delegada de classe, hi ha un gran desconeixement sobre les competències i els procediments d'aquest òrgan. La veritat és que la praxi varia de centre a centre, tot i que hi ha una regulació bàsica de caràcter estatal comuna a tots.

D'acord amb la normativa, la junta de delegats s'ha de convocar obligatòriament almenys una vegada a principi de curs i abans i després de cada reunió del consell escolar de centre (art. 74 RD 83/1996), de manera que l'alumnat disposi d'un espai per parlar dels temes que s'hagin d'abordar en aquest òrgan prèviament i posteriorment. Si bé la primera reunió inicial sí que sol fer-se en la majoria dels centres –encara que, com indica CANAE, en la majoria amb un caràcter «formal i simbòlic» (CANAE, 2014)–, les reunions lligades a la convocatòria de consell escolar no se solen dur a terme.

A més de complir les normes existents, per garantir la participació lliure de l'alumnat i la deliberació en aquesta institució, les direccions d'estudis dels centres han d'informar degudament la junta de delegats o delegades del dret de reunió que tenen sense la presència de l'equip directiu.

5. Consells escolars

La Llei orgànica reguladora del dret a l'educació (LODE) desplega l'article de la Constitució relatiu a la participació mitjançant la creació de consells escolars, que es conformen com a espais de participació per a docents, famílies, estudiants i, en alguns casos, personal no docent. Tot i la por inicial que aquests espais poguessin generar conflictivitat o servissin per «polititzar l'escola» –amb una concepció negativa–, varen tenir un grau d'acceptació alt per part de la comunitat educativa i de la societat en general, motiu pel qual se n'ha mantingut l'estructura bàsica fins als nostres dies.

Al llarg dels anys i amb els diferents canvis de normativa existents, els consells escolars han oscil·lat entre ser òrgans únicament consultius (espais en què els diferents sectors de la comunitat educativa debaten i fan aportacions per a la gestió del centre, però sense funcions vinculants) o òrgans amb capacitat real de control i gestió dels centres educatius (atribucions en l'elecció de la direcció, en el règim disciplinari del centre o en la programació). Aquesta variació, que s'ha plasmat en les diferents normatives sobre educació, sorgeix més d'una concepció ideològica de la participació que de qualsevol altre aspecte de caràcter logístic o procedimental, com així es pot determinar de les definicions i justificacions sobre participació que es fan en el preàmbul de les diferents lleis educatives.

En el context de les Illes Balears, la regulació actual dels consells escolars s'emmarca en del Decret legislatiu

112/2001, de consells escolars. La peculiaritat del territori de la comunitat autònoma ha acabat provocant que es creïn diferents consells escolars: autonòmics, que depenen directament del Govern de les Illes Balears, que en tria la presidència i vicepresidència, encara que amb certa autonomia; els consells escolars insulars, que depenen de cada consell insular; els consells escolars municipals, que depenen dels municipis respectius, i els consells escolars de centre, regulats per la LODE i la LOMQUE.

6. Consells escolars de centre

En la normativa actual, la LOMQUE, els consells escolars són òrgans consultius, que tenen una funció d'assessorament de l'equip directiu, però amb cap tipus de funció de caràcter vinculant.

A diferència dels docents –que disposen d'un òrgan, com és el claustre amb funcions vinculants i prescriptives–, la junta de delegats o delegades no té cap funció clara en la normativa i en cap cas no se li atribueixen funcions de control ni de gestió dels centres. Això provoca que el consell escolar sigui un òrgan molt important en el camp de la participació estudiantil: és l'únic espai col·legiat que ha d'existir per imperatiu legal als centres educatius en què l'alumnat està representat i pot incidir directament sobre el control i la gestió dels centres educatius. D'aquesta manera, es configuren com a espais d'apoderament no només pel fet del procés de presa de decisions i participació en la vida del dia a dia del centre, sinó també pels mecanismes

i processos que s'estableixen entre l'alumnat mateix: elecció de representants, treball per canalitzar propostes, transmissió de la informació... És, moltes vegades, una de les primeres experiències de participació en un òrgan col·legiat que té una persona jove i, per tant, es dota d'una transcendència especial.

La normativa actual, a més de relegar els consells escolars a una funció purament consultiva, estableix diverses restriccions perquè l'alumnat hi participi, com la incapacitat dels consellers o conselleres electes del sector estudiantil de superar el segon cicle de secundària, de participar en la consulta sobre l'elecció de la direcció o que les persones representants de l'alumnat del darrer cicle d'educació primària tinguin veu però no vot en els consells escolars. Aquests elements, sens dubte, van en detriment de la participació real i efectiva de l'alumnat en el consell escolar i creen desafecció entre el sector pel greuge comparatiu amb altres sectors.

7. Consell Escolar de les Illes Balears

El Consell Escolar de les Illes Balears (CEIB), com a màxim òrgan consultiu de participació de la comunitat educativa no universitària de les Illes Balears, neix de l'experiència organitzativa del Consell Escolar de l'Estat, de manera que la regulació, la composició i el funcionament són gairebé una translació del Consell Escolar de l'Estat al context autonòmic. Aquest Consell no fa –com la gran majoria dels consells escolars autonòmics– polítiques *per se*, sinó que se centra

a dictaminar les normes que emet el Govern, a fer un informe anual en relació amb la situació del sistema educatiu a les Balears, a més de participar en les reunions del Consell Escolar de l'Estat, a través de la Junta de Participació Autònoma, l'espai en què interactuen els diferents consells escolars autonòmics.

Hem de destacar, de la mateixa manera, els efectes que la inestabilitat normativa han provocat sobre el CEIB. El reglament i la composició han patit diversos canvis (2012, 2016 i 2017) que han dificultat l'estabilitat en el treball. Observam que, moltes vegades, aquestes modificacions han estat per motius ideològics o pressupostaris i han afectat negativament l'activitat del mateix Consell Escolar.

Volem destacar que d'ençà que es va crear, la presència d'estudiants en el CEIB ha estat irregular. Hi ha hagut períodes en què les places per a representants d'estudiants quedaven vacants. En la darrera reforma de la composició del CEIB (2017), es varen augmentar de dues a tres les persones representants d'estudiants i, des de l'any 2015, aquestes places les ocupa la Federació Autònoma d'Associacions d'Estudiants de les Illes Balears (FADAE Balears).

8. Consells escolars insulars

Els consells escolars insulars –de Mallorca, de Menorca, d'Eivissa i de Formentera– depenen dels consells insulars, les administracions de govern pròpies de cada illa. Aquests òrgans tenen funcions d'anàlisi de la situació de l'educació en el territori corresponent i d'elevació de

propostes al CEIB. Aquests consells, encara que amb una activitat menor que el Consell Escolar de les Illes Balears, tenen atribucions importants «de camp», com el foment i la coordinació dels consells escolars municipals o l'organització de seminaris o jornades en relació amb temes d'actualitat educativa.

9. L'actitud de l'alumnat en els consells escolars

Un problema freqüent en aquests òrgans de participació en tots els àmbits territorials és que les places d'estudiants queden vacants per períodes il·limitats, sense que hi hagi una preocupació sobre les persones representants que les haurien d'ocupar. Correspon a les administracions educatives intentar ocupar les places assignades, fer els canvis de representació quan correspon i fer arribar la informació de convocatòria a les persones representants.

Per altra banda i segons Rodríguez (2014), en general es perceben dos comportaments per part de l'alumnat una vegada que aquests tenen representants per a les places assignades: les persones representants no assisteixen a l'òrgan i, si hi assisteixen, hi ha dues actituds: una de passiva i una d'activa.

L'absència de representants estudiantils és una imatge habitual en els consells escolars de centre, així com a la resta d'àmbits territorials. Factors com la manca de formació específica, la manca d'interès per participar o la futilitat percebuda mantenen una abstenció crònica de l'alumnat en aquest òrgan. De la mateixa manera,

la no ocupació durant anys de les places d'estudiants en el Consell Escolar Autonòmic també responia a la inexistència d'organitzacions que estructurassin les demandes estudiantils a les Illes Balears.

A més, quan els consellers o conselleres estudiantils participen a les reunions no sempre és una participació real. En molts casos, aquests mantenen una actitud passiva i actuen com a mers espectadors de les qüestions abordades en les reunions. Aquest paper el motiven les mateixes raons subjacents a l'absència: manca de formació, manca d'interès i actitud escèptica davant la seva capacitat d'aportar. No és tot negatiu, ja que també hi ha casos en què els representants de l'alumnat prenen un paper actiu en la tasca de representació, van a les reunions amb preparació prèvia i conjunta amb la resta d'estudiants, presenten esmenes i intervenen en les reunions de l'òrgan. Aquesta darrera actitud sol ser d'estudiants especialment formats en aquesta tasca, sensibilitzats i amb el suport de les organitzacions estudiantils. Així i tot, tant en l'àmbit balear com en l'àmbit estatal, predominen els dos primers casos presentats (absència d'estudiants i paper passiu).

Com ja hem comentat, els consells escolars són espais fonamentals per apoderar l'alumnat en edats primerenques, ja que la majoria de vegades és la primera experiència participativa col·legiada que tenen. No obstant això, hem de destacar una sèrie d'elements que dificulten que l'alumnat participi en aquests espais, de vegades, per la mateixa regulació i d'altres per la mateixa dinàmica dels consells.

Hi ha un desequilibri clar entre el nombre de representants que té cada sector educatiu en els consells escolars. Per exemple, després de la darrera modificació de composició del CEIB, que havia de servir per reflectir una representació més «real» de la comunitat educativa, el personal docent va quedar amb deu representants; les famílies, amb set i els estudiants, amb tres. El desequilibri entre sectors és evident i es reflecteix d'una manera molt semblant –fins i tot, més accentuada– tant en el Consell Escolar de l'Estat, com en els autonòmics, insulars i especialment de centre. Com indica A. Frías (2001: 15):

Finalment, des d'algunes posicions s'ha posat en relleu la necessitat d'equilibrar la presència dels diferents sectors en el Consell Escolar, ja que la manca de participació podria, en part, estar causada per la situació derivada de certa descompensació en la representació dels sectors presents en els Consells Escolars.

Aquesta idea no només l'han comentada diverses persones expertes, sinó que el mateix Consell Escolar de l'Estat ha recomanat avançar cap a la paritat en el nombre de representants dels diferents sectors (2017: 626). Sembla evident que si volem un sistema realment participatiu hem d'assegurar que tant docents com famílies i alumnat sentin que la seva participació té efectes reals en la presa de decisions en igualtat de condicions que la resta de sectors.

No hi ha cap tipus de formació específica per als membres del Consell Escolar, la qual cosa crea un greuge comparatiu entre l'alumnat –que la majoria de vegades gaudeix de la primera experiència participativa– i

els docents i les famílies. En aquests casos, el problema s'agreuja per la falta de continguts curriculars sobre participació. Aquest problema l'ha abordat també el Consell Escolar de l'Estat en diversos informes anuals (1991:78, 1995:63, 1998:169, 185, 2014:559, 2015:553, 2016:570 i 2017:626) i s'ha convertit en una de les reivindicacions històriques d'organitzacions estudiantils com la Confederació Estatal d'Associacions d'Estudiants (CANAE).

10. Associacions d'estudiants

La figura de l'AMPA sembla que està molt assentada i és coneguda arreu del món. Sembla lògic que a cada centre educatiu n'hi hagi una i que els mecanismes per crear-la i per fomentar-la estiguin clarament estesos entre el conjunt de la societat i de les administracions públiques. No obstant això, no passa el mateix amb les associacions d'estudiants, un element encara desconegut per a la majoria de centres educatius i administracions públiques, no només a les Illes Balears, sinó a tot l'Estat.

La primera referència normativa a les associacions d'estudiants (no universitàries) en el període democràtic la trobam en la LODE. Com ja hem comentat amb els consells, el nucli de la seva regulació es va desenvolupar posteriorment amb un Reial decret, el 1532/1986, que es va aprovar de forma immediatament anterior a la regulació de les associacions de pares i que establia les condicions mínimes per crear una associació, els fins i la relació amb els altres ens de la comunitat educativa.

El fet que la millor manera d'exposar què és una associació d'estudiants sigui establint paral·lelismes amb les AMPA ja indica gran part de la problemàtica existent en aquest camp: el desconeixement de les administracions públiques i de gran part de la comunitat educativa de les associacions d'estudiants de centre i la manca de foment, elements que podem integrar en una relació causa-efecte.

No obstant això, observem diferents problemes relacionats amb les associacions d'estudiants que no tenen res a veure amb el desconeixement. En primer lloc, la barrera d'edat legal que estableix el Reial decret 1532/1986, de 11 de juliol, pel qual es regulen les associacions d'alumnes. S'hi recull que només hi poden participar «a partir del cicle superior de l'Educació General Bàsica (EGB)», que actualment es correspon amb segon d'ESO. D'aquesta manera, els menors de catorze anys estan limitats a no poder formar part de les associacions d'estudiants. En aquest sentit, han estat diverses les recomanacions del Comitè dels Drets dels Infants de l'ONU a Espanya, la Plataforma d'Infància i el Consell de la Joventut d'Espanya per ampliar les formes de participació infantil, especialment als centres educatius. D'altra banda, cal destacar la dificultat burocràtica que hi ha per constituir i registrar les associacions estudiantils, que juntament amb la dispersió normativa resulten problemes molt importants per a aquest tipus d'associacions. No és només que la normativa estatal no s'hagi modificat des de 1985, sinó que hi ha inconvenients tècnics, com la impossibilitat de disposar dels mitjans electrònics per presentar do-

cumentació o la necessitat d'utilitzar models que ja no són vigents per a les diferents administracions públiques, que dificulten la tasca. Tot i la transferència posterior de competències a les comunitats autònomes per regular les associacions estudiantils, només algunes comunitats les han desplegadas, com és el cas de les Illes Balears amb el Decret 187/2003, de 28 de novembre, pel qual es regulen les associacions d'alumnes, i les federacions i les confederacions d'associacions d'alumnes. A això, hi hem de sumar que el cost de registre d'una associació d'estudiants també varia autònomament i tot i que en la majoria de casos és gratuït, hi ha amb grans oscil·lacions a la resta de comunitats.

Finalment, hem de destacar l'existència de federacions d'estudiants. Aquestes organitzacions, que es regulen pel mateix decret autòmic que les associacions d'estudiants, tenen com a objectiu coordinar l'acció de les associacions –que tenen centrada l'activitat al centre educatiu– cap a un àmbit més ampli (ja sigui municipal, provincial o autòmic). A les Illes Balears i en el marc dels ensenyaments no universitaris –que és l'àmbit de què tractam–, trobam la Federació Autònoma d'Associacions d'Estudiants (FADAE Balears), de caràcter apartidista i aconfessional. Aquesta federació, inscrita des del 2014 però desenvolupant la seva tasca des de molt abans –per les dificultats anunciades en el capítol anterior referents al registre d'associacions d'estudiants–, representa el col·lectiu en el Consell Escolar de les Illes Balears i en el de Mallorca.

11. Suport a associacions d'estudiants

Cal destacar que el Decret 187/2003 recull un aspecte nou important: la necessitat que les administracions públiques fomentin la creació i l'enfortiment d'associacions i federacions d'estudiants en l'àmbit corresponent i hi donin suport. En aquest sentit, fins al 2016 no es varen convocar per primera vegada ajudes a les federacions d'estudiants de les Illes Balears per part de la Conselleria d'Educació, amb un crèdit total de 70.000 € a repartir entre les diferents federacions de pares i mares i federacions d'estudiants. El 2017 es va tornar a convocar amb un crèdit de 300.000 €, aquest cop entre federacions de pares i mares, associacions de pares i mares de centre i associacions i federacions d'alumnes. Malauradament, cap associació d'estudiants no es va poder acollir a la convocatòries, ja sigui per falta de publicitat o per uns requisits que no s'adeqüen a les característiques del teixit actual.

La participació estudiantil a centres de secundària com a tal fins a l'any 2016 no tenia ajudes específiques en l'àmbit educatiu, ni a les Illes Balears ni en l'àmbit insular. Les organitzacions d'estudiants de nivells inferiors a l'universitari, en canvi, tenien i tenen accés a les subvencions per a entitats juvenils o prestadores de servei a la joventut sempre que compleixin els requisits establerts per l'administració, que són: formar part del cens d'entitats juvenils de la CAIB, presentar una memòria d'activitat anual, notificar qualsevol tipus de canvi en l'organització o associació i demostrar que és una organització activa en

la prestació de serveis a la joventut o juvenil. El problema d'aquests fons és que solen ser escassos i amb una concurrència alta d'organitzacions, la qual cosa dificulta que les entitats petites se'n puguin beneficiar perquè no tenen capacitat de competir amb altres organitzacions.

Aquesta manca de subvencions o programes directament dedicats a la participació de l'alumnat ha dificultat la creació d'associacions estudiantils i és encara una barrera perquè es consolidin.

El que fa a altres àmbits territorials, en l'insular no s'han trobat resultats d'ajudes en cap de les direccions insulars. En l'àmbit municipal, a Palma, sí que hi ha alguns intents de fomentar la participació estudiantil, com ara el pla de foment de l'associacionisme (en procés de preparació) o la cessió d'espais dins els casals de joves perquè puguin fer-hi les reunions, etc. Però, i com en la resta d'àmbits fins al 2016, no directament encaminats a la participació estudiantil.

13. Recomanacions per a polítiques autonòmiques de foment de la participació

A continuació es fan dues propostes que parteixen de la voluntat de desenvolupar la participació en edats primerenques com a forma d'apoderament social.

La primera proposta és l'elaboració d'un pla autonòmic de promoció de la participació estudiantil. Amb aquest pla, el foment de la participació estudiantil no es deixa a la voluntat de cada centre. Així mateix el pla permetria a les administracions

disposar d'una sèrie de mecanismes per monitorar l'estat de la participació estudiantil a la comunitat autònoma (Annex I). Així mateix, es podrien desenvolupar recursos com tallers sobre participació estudiantil, manuals per a estudiants o consells per a professorat que vulgui fomentar la participació a les aules, que estarien a disposició dels centres. Així s'ofereixen eines i recursos perquè els centres puguin actuar segons les circumstàncies i característiques, i treballar per millorar els diversos indicadors en plans multianuals.

D'altra banda, tot i no estar estrictament relacionat amb les figures institucionals de participació estudiantil, seria convenient regular l'existència i el funcionament de les associacions infantils a les Illes Balears, com una via per establir les bases i construir una cultura de participació. D'aquesta manera, les persones en una edat primerenca tindrien la possibilitat d'exercir la primera participació en context associatiu, la qual cosa repercutiria positivament en la predisposició per participar posteriorment mitjançant els diferents canals existents. Actualment, les persones menors no poden participar en una associació infantil perquè no hi ha regulació estatal ni autonòmica.

Conclusions

Després de l'anàlisi de cada un dels canals existents en la normativa per exercir la participació estudiantil, podem concloure que hi ha instruments perquè aquesta es dugui a terme, però que aquests no són ben utilitzats. Les administracions educatives i juvenils poden fer un esforç més gran per promoure que l'alumnat s'involucri de manera activa en l'entorn.

Els delegats i les delegades de classe són la figura més estesa de participació estudiantil en l'àmbit formal. Entorn a aquesta figura, veim que l'alumnat té un gran desconeixement de les funcions i responsabilitats associades, la qual cosa es tradueix en un buidatge d'utilitat en la pràctica quan es trien persones amb poques aptituds per exercir aquesta representació. El desconeixement és encara més urgent en el cas dels consells escolars, especialment als centres, en què les places de l'alumnat sovint queden buides o, si s'ocupen, tenen una presència estudiantil passiva i simbòlica. La sensibilització sobre la importància d'aquests òrgans, així com la formació per poder exercir correctament les funcions són accions que es poden dur a terme des dels centres educatius per aconseguir una participació estudiantil activa i representativa de l'alumnat dels centres.

Per altra banda, als centres educatius es parla poc sobre la figura de les associacions d'estudiants, com un espai perquè un conjunt més ampli de persones (i no només per part dels representats en els espais formals que hem esmentat anteriorment) pugui exercir la participació. Les dife-

rents administracions han donat poc suport extern a la creació i consolidació d'aquestes entitats, tot i que hi ha indicis de revertir-se aquesta situació des de 2016. Aquest suport resulta més necessari atenent a la inexperiència de les persones que s'involucren en aquestes associacions, per a les quals és la primera experiència associativa, i a la rapidesa del pas, que es limita a l'estada als centres educatius de secundària.

Les mancances del sistema educatiu que eviten la participació eficaç dels estudiants són múltiples i d'origen variat. Cal incloure la participació en el debat públic i cimentar-lo com un puntal de l'educació i no només com un principi. No hem de veure la participació de la joventut com un benefici superflu, sinó com una necessitat imprescindible per a un funcionament correcte de la nostra societat. Les conselleries d'Educació i de Joventut tenen un paper conjunt en aquest sentit, ja que els correspon a totes dues promoure la participació estudiantil, ja sigui pel caràcter d'alumnat de centres educatius, ja sigui per la qualitat de persones joves. El nostre sistema educatiu necessita una mirada reflexiva sobre l'estat de la participació de l'alumnat. Un canvi d'actitud que impulsi decididament la participació activa de la joventut i creï dinàmiques que afavoreixin les experiències participatives, una consciència col·lectiva que cerqui l'apoderament de l'estudiant, que hi incrusti la necessitat de defensar els seus drets i d'exercir els seus deures. Tot, perquè en el futur traslladi aquestes experiències, actituds i valors a una societat democràtica amb una ciutadania activa.

Referències bibliogràfiques

- Antonio Fredes del Val. Los Consejos Escolares de Centro en nuestra reciente historia legislativa, 2006.
- Confederació Estatal d'Associacions d'Estudiants (CANAE). Resolució CANAE Crida a la responsabilitat en l'elecció de delegats des de classe. Consell Confederal de CANAE, 5 d'octubre de 2014
- Consell Escolar de l'Estat. Informe sobre el estado del sistema educativo. Curs 2015-2016, 2017, p. 626
- Consell Escolar de l'Estat. Informe sobre el estado del sistema educativo. Curs 2014-2015, 2016, p. 570
- Consell Escolar de l'Estat. Informe sobre el estado del sistema educativo. Curs 2013-2014, 2015, p. 553
- Consell Escolar de l'Estat. Informe sobre el estado del sistema educativo. Curs 2012-2013, 2014, p. 559
- Consell Escolar de l'Estat. Informe sobre el estado del sistema educativo. Curs 1995-1996, 1998, p. 169 i 185
- Consell Escolar de l'Estat. Informe sobre el estado del sistema educativo. Curs 1993-1994, 1995, p. 63
- Consell Escolar de l'Estat. Informe sobre el estado del sistema educativo. Curs 1989-1990, 1991, p. 78
- Consell de la Joventut d'Espanya (CJE). Resolució: El CJE pide que se garanticen los derechos de asociación de las personas menores de dieciocho años. Asamblea Executiva Ordinària del CJE, 20 de maig de 2017
- Constitució espanyola, 1978
- Decret legislatiu 112/2001, de 7 de setembre, pel qual s'aprova el text refós de la Llei de consells escolars de les Illes Balears
- Escámez Sánchez, Joan. *La participación como factor de mejora en la calidad educativa*. Consell Escolar de la Regió de Múrcia, 2001
- Gil Vila, Fernando. *La participación democrática en los centros de enseñanza no universitarios*. CIDE, Madrid, 1993

- Govern de les Illes Balears. BOIB núm. 169, de 6 de desembre de 2003
- Gómez Llorente, Luis. «La participación escolar. Su justificación i dificultades». *Revista participación educativa*. Consell Escolar de l'Estat, 2010
- Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació
- Llei orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa
- Krüger Natalia, Formichella Maria Marta et Lekuona Agurtzane. «Más allá de los logros cognitivos: la actitud hacia la escuela y sus determinantes en España según PISA 2009», 2017
- Reial decret 1532/1986, d'11 de juliol, pel qual es regulen les associacions d'alumnes
- Reial decret 83/1996, de 26 de gener, pel qual s'aprova el Reglament orgànic dels instituts d'educació secundària
- ONU. Convenció de Drets dels Infants, 1989
- Participar. *Diccionario de la Real Academia de la Lengua Española*, 2014
- Participación. *Diccionario de la Real Academia de la Lengua Española*, 2014
- Rodríguez Alcàsser, Maria. «La aportación de las organizaciones estudiantiles y juveniles en la acción pública educativa». Grupo de Investigación en Gobierno, Administración y Políticas Públicas, Instituto Nacional de Administración Pública, 2014
- Velázquez Buendía, Roberto. «La participación del alumnado en los institutos de educación secundaria: una aproximación a su realidad», 1997
- Sizer, J., Spee, A., & Bormans, R. *The role of performance indicators in higher education*. Higher Education. 1992

ANNEX I.**Instruments i indicadors per monitorar l'estat de la participació estudiantil**

Els indicadors són imprescindibles en qualsevol sistema que aspiri a l'ús eficient dels recursos disponibles. Sense aquests, és impossible fer una avaluació i un monitoratge del grau de consecució dels objectius correcte, una racionalització i redistribució eficient dels recursos i l'establiment d'un diàleg sobre uns elements comuns (Sizer et al., 1992). La participació institucional, pel fet de no pertànyer a la dimensió cognitiva i de no contenir formes fiables de mesura, ha limitat la recerca (Krüger, 2017: 03). Actualment, els dos únics instruments mesurables monitorats per l'administració són, d'una banda, la participació electoral en els consells escolars i, de l'altra, els fons destinats a les associacions de caràcter estatal, els quals només s'han vist caure d'ençà del seu monitoratge el 1989. És per tot això que, a continuació,

proposam una sèrie d'indicadors amb què les administracions públiques poden avaluar l'estat actual de la participació estudiantil, identificar bones pràctiques i construir les bases per a un debat informat entre la comunitat educativa sobre aquest tema. Per una banda, proposam una sèrie d'indicadors subjectius que ens permetin mapar les diferents xarxes d'interaccions, actituds i opinions lligades a les accions dels estudiants, així com les relacions entre actituds i opinions.

En una escala l'opinió de l'alumnat / delegats / professorat / equip directiu sobre si:

L'alumnat pot expressar la seva crítica? L'alumnat se sent escoltat? L'alumnat sent que la seva participació serveix per a alguna cosa? L'alumnat ha rebut formació suficient sobre les funcions del delegat o delegada,

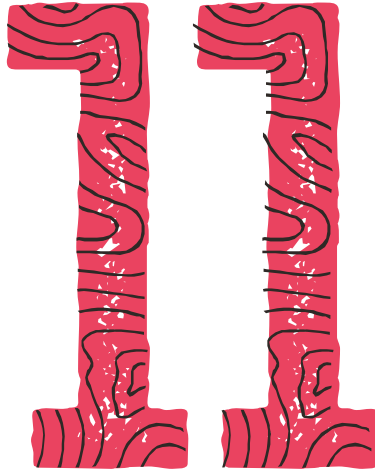
junta de delegats, consell escolar...? Coneix el projecte educatiu del centre? El delegat o delegada tem represàlies si exerceix les seves funcions? El delegat fa funcions assistencials? Sí/No. Quines? I representatives? Sí/No. Quines? Coneixeu el representant dels estudiants en els diferents consells escolars? Us agradaria poder participar més al centre? En cas que sí, per què creis que no és així? Per quines raons es trien els delegats? En quins àmbits l'alumnat té poder de decisió?

I, per altra banda, indicadors objectius per visualitzar l'ús dels diversos procediments a disposició de les institucions amb els quals es canalitzen la participació i la disponibilitat de recursos.

(De les funcions atribuïdes a la junta de delegats) Quantes i quines són conegudes pels estudiants? I pels

delegats o delegades? Quantes han estat exercides per la junta de delegats en el darrer curs? Quines? Quantes vegades s'ha reunit en l'any escolar? Quantes reunions s'han fet en horari lectiu? Quantes s'han convocat directament per a estudiants sense la presència de l'equip directiu? Quantes iniciatives han duit els estudiants al consell escolar? Hi ha formació específica per a estudiants triats per ser delegats o delegades, consellers o conselleres escolars ...?

Hi ha una associació d'estudiants al centre? Disposau d'un espai físic perquè en pugui fer ús? El centre els posa a disposició recursos econòmics? I altres administracions? Quants? Quins són els requisits per accedir-hi? Quins altres recursos hi ha a la seva disposició? Hi ha relació amb altres organitzacions més enllà del centre? De quina manera?



Voluntariat **ijoventut**

MARGARITA GAYÀ VICENTE
GERARD MARCH TERRÉS



Margarita Gayà Vicente

Nascuda el 1974. Llicenciada en Dret, experta universitària en gestió d'ONG. Monitora i directora de temps lliure. Membre de la Comissió Executiva del CJIB 1996-1999. Tècnica de la Plataforma del Voluntariat de les Illes.



Gerard March Terrés

Nascut el 1987. Diplomant en Magisteri d'Educació Especial. Monitor i coordinador de grup d'escoltisme durant 13 anys. Tècnic de la Plataforma del Voluntariat de les Illes.

Resum

El cas del voluntariat de les persones joves, vist des d'una xarxa d'entitats de voluntariat com és la Plataforma del Voluntariat de les Illes. Creim que cal analitzar tres aspectes a l'hora de xerrar de voluntariat i joventut: per una banda, els casos concrets del voluntariat de joves a entitats juvenils; per l'altra, el voluntariat de persones joves a entitats de voluntariat, fent referència a les diferents interrelacions que es produeixen i a les possibles limitacions. I, en un tercer lloc, s'ha d'analitzar com es dona suport legal a aquesta participació de persones joves voluntàries i com es planteja de cara al futur.

Participació, compromís, transformació, aprenentatge, intercanvi, experiència, sentit crític, compartir, implicació són paraules que es vinculen al voluntariat com a forma de participació social. Totes les persones voluntàries adquireixen unes habilitats i competències en el desenvolupament de la seva acció voluntària, el nou marc legislatiu estatal ho reconeix, cap a on anam a les Balears?

Paraules clau

Juventut / Participació / Voluntariat / Regulació

Resumen

El caso del voluntariado de las personas jóvenes visto desde una red de entidades de voluntariado, como es la Plataforma del Voluntariat de les Illes. Creemos que es preciso analizar tres aspectos a la hora de hablar de voluntariado y juventud: por un lado, los casos concretos del voluntariado de jóvenes en entidades juveniles; por otro lado, el voluntariado de personas jóvenes en entidades de voluntariado, haciendo referencia a las diferentes interrelaciones que se producen y a las posibles limitaciones. Y, en tercer lugar, se tiene que analizar cómo se da apoyo legal a esta participación de personas jóvenes voluntarias y cómo se plantea de cara al futuro.

Participación, compromiso, transformación, aprendizaje, intercambio, experiencia, sentido crítico, compartir, implicación son palabras que se vinculan al voluntariado como forma de participación social. Todas las personas voluntarias adquieren unas habilidades y competencias en el desarrollo de su acción voluntaria, el nuevo marco legislativo estatal lo reconoce, hacia dónde vamos en Baleares?

Palabras clave

Juventud / Participación / Voluntariado / Regulación

1. Plataforma del Voluntariat de les Illes-feina en xarxa

La Plataforma del Voluntariat de les Illes (PLAVIB) aglutina a dia d'avui 32 entitats de voluntariat de les Illes, en les quals participen poc més de 7.000 persones voluntàries segons dades obtingudes de les pròpies entitats en gener del 2018.

Les entitats que formen part de la PLAVIB van des de les més grans i conegudes (Creu Roja, Càritas, Once, Projecte Home o Metges del Món) a les més petites i específiques com puguin ser Dime, Sonrisa Mèdica o Telèfon de l'Esperança.

Entre totes les entitats que formen part d'aquesta xarxa donen resposta, mitjançant programes de voluntariat, a tots els àmbits d'actuació del voluntariat: temes socials, medi ambientals, culturals, d'atenció a la infància, a persones amb discapacitat, gent gran o persones amb problemes d'addiccions. Quan una persona s'acosta a la PLAVIB perquè hi vol participar mitjançant un voluntariat, des de la secretaria tècnica se la deriva cap a un programa concret d'una entitat després d'oferir-li totes les opcions, segons les inquietuds i les capacitats de la persona voluntària.

Després de més de deu anys des d'haver-se constituït, les línies estratègiques segueixen sent les mateixes: la formació, la sensibilització i la posada en valor de l'acció voluntària.

La formació de les persones voluntàries per aconseguir un voluntariat format i de qualitat. Des de la PLAVIB, s'aposta per una formació bàsica com a primera aproximació. Durant aquesta formació, les persones interessades o els qui comencen

en el món del voluntariat veuen una idea general dels conceptes bàsics: què és voluntariat, drets i deures de les entitats de voluntariat i de les persones voluntàries, tipus, programes... Per altra banda, s'ofereix una formació específica, entesa com la millora contínua de la formació que necessiten les persones voluntàries per desenvolupar les seves accions. Aquesta formació específica pot ser de dos tipus: d'una banda, una formació dirigida a persones voluntàries i desenvolupada per les pròpies entitats segons les seves característiques i especialitats i, de l'altra, una formació dirigida a tècnics de voluntariat o responsables per millorar la gestió dels programes de voluntariat, aquest tipus de formació es du a terme des de la secretaria tècnica de la PLAVIB.

La sensibilització sobre el voluntariat, amb l'objectiu que la ciutadania conegui les opcions de participar en programes de voluntariat. Sortir al carrer, anar a les escoles i als instituts o fer difusió de les accions de les entitats que en formen part, i de la mateixa PLAVIB, és la feina que es desenvolupa per aconseguir aquest objectiu.

La posada en valor de l'acció voluntària com a forma de participació i element fonamental per a la transformació social. Aquesta és una tasca més institucional i política, en la qual molts dels esforços no es veuen a curt termini. Per posar un exemple, des de que s'aprovà, al Parlament, la Llei 3/1998, de 18 de maig del voluntariat de les Illes Balears (BOIB núm. 70, de 28 de maig de 1998) fins que es va crear el Fòrum Balear del Voluntariat, previst a la llei esmenta-

da llei (en l'article 20, concretament) varen passar 17 anys. La PLAVIB, des que es va constituir, ha reclamat a tots els responsables polítics, de tots els colors, que despleguessin una llei que, segons s'exposa en aquesta mateixa llei, s'havia de desplegar l'any de l'aprovació, tothom ho veia bé, correcte, necessari, però han passat tots aquests anys sense fer res.

Arribat a aquest punt, ens plantejam una sèrie de preguntes: quina és la motivació que du a una persona a fer-se voluntària? què espera? què hi ha al darrera? i a una persona jove? d'on surten aquests joves que cada dissabte donen part del seu temps a infants i a altres joves en un esplai o un agrupament escolta o acompanyant persones grans, malalts, persones amb discapacitat? quants de joves fan voluntariat a les Illes? quin tipus de voluntariat desenvolupen?

Hem de ser crítics i sincers alhora, no tenim respostes a aquestes preguntes perquè no hi ha dades globals, i no hi són perquè no s'han invertit esforços en voler saber què passa amb el voluntariat a les Illes i molt manco què passa amb el voluntariat jove.

És per això que les dades que s'ofereixen en aquest article són dades referides a l'any 2017 i sols de les entitats que formen part de la PLAVIB.

Pel que fa a dades ja concretes, el nombre de persones voluntàries que formen part de les entitats de la PLAVIB l'any 2017 són 7.014, de les quals 4.480 són dones i 2.534 són homes.

2. Voluntariat de joves a entitats juvenils

De les 32 entitats que formen part de la PLAVIB, a dia d'avui, estan inscrites en el cens d'entitats juvenils i entitats prestadores de serveis a la joventut de la DG de Joventut (creat per Ordre de la consellera de Presidència, de dia 24 gener, d'elaboració d'un cens d'entitats juvenils i d'entitats prestadores de serveis a la joventut, publicat en el BOIB núm. 16, de 6 de febrer 1997) 13 entitats, de les 113 inscrites que figuren en el cens.

En aquest punt cal indicar que aquest cens, que podria ser una eina útil per a particulars i entitats a l'hora de fer una recerca i elaborar propostes en matèria de joventut, no és públic i s'han obtingut dades demanant-les a les entitats de la PLAVIB i fent consultes al Servei de Joventut de la Direcció General de Joventut de la Conselleria de Cultura, Participació i Esports.

La diferència en el cens d'entitats esmentat està en l'edat dels membres de les entitats inscrites, si totes les persones sòcies són menors de 30 anys es denominen *entitats juvenils*, si sols els 50 % dels socis són menors de 30 anys són *associacions i/o federacions*. Després hi trobam les entitats prestadores de serveis quan els seus programes van dirigits a joves i a les seccions juvenils d'entitats més amplies.

En relació al nombre de persones voluntàries joves, menors de 30 anys, ens trobam que un total de 2.161 formen part d'entitats de la PLAVIB. D'aquestes, 1.307 són dones i 855 són homes. Si comparam aquesta dada amb la global de persones

voluntàries de les entitats membre de la PLAVIB, observam una petita tendència a igualar el nombre entre homes i dones. Amb el temps podrem veure si és una tendència fruit del canvi en l'ús del temps lliure i la participació de les noves generacions, una situació lligada als interessos i l'oferta de programes segons l'edat en què es troba la persona, o generada per la diferència d'ocupació en els diferents sexes.

De les entitats de la PLAVIB, el jove voluntari es dedica fonamentalment a programes de voluntariat de lleure educatiu o a programes d'intervenció social amb la infància, tant si són entitats juvenils pròpiament dites com si són associacions i federacions juvenils. A part que podem valorar com a cert que el jove es troba més còmode iniciant un voluntariat on la majoria de persones voluntàries també són joves, també és cert que hi ha bona part d'aquest voluntariat jove que s'inicia després d'haver estat receptor dels mateixos programes.

3. Voluntariat de joves a entitats de voluntariat

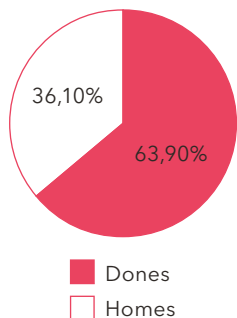
Hem de tenir present que no totes les persones joves que fan voluntariat desenvolupen la seva acció dins aquestes entitats que per diferents motius trobam al cens d'entitats juvenils.

Ens trobam que el 24,57 % de les persones joves que formen part d'entitats de la PLAVIB participen en entitats que no atenen la infància i la joventut. En aquest punt és de destacar que en algunes entitats, per la metodologia, per la seva missió i forma de fer, l'edat és un requisit a l'hora d'incorporar persones joves voluntàries als seus programes. Fins i tot, de vegades no basta la majoria d'edat, sinó que cal tenir una edat més elevada per poder participar fent voluntariat en alguns programes concrets d'entitats. Per exemple, per fer voluntariat al Telèfon de l'Esperança o a Dime –ambdues entitats tenen programes d'atenció a persones en situació de crisi– no basta tenir els 18 anys, així les persones joves menors de 18 anys, i fins i tot menors de 20 i 25 anys, poden participar en aquestes entitats en els programes de difusió, sensibilització i en temes administratius, però no d'atenció directa.

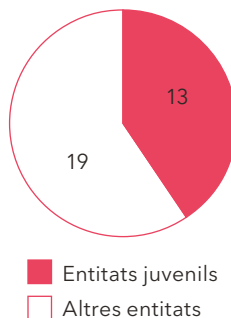
Les motivacions que duen a les persones joves a participar en entitats no pròpiament juvenils les desconexem. El que és segur és que les entitats on participen persones joves tenen garantida en certa forma la seva continuïtat ja que hi ha un relleu generacional i un intercanvi intergeneracional. Podem dir que aquestes entitats mostren una preocupació pel tema del relleu i cada dia són més conscients de la necessitat de fer atractius els programes de voluntariat als joves amb l'objectiu de poder continuar amb la seva tasca com entitat.

INICIATIVES DE LA SOCIETAT CIVIL

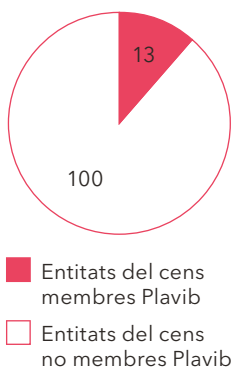
Gràfic 1. Distribució per sexes de les persones voluntàries d'entitats Plavib 2017



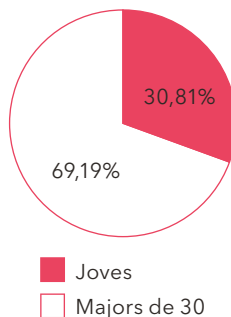
Gràfic 2. Distribució de les entitats de la PLAVIB inscrites al cens d'entitats juvenils



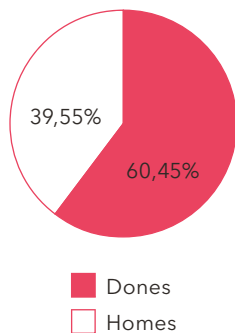
Gràfic 3. Distribució de les entitats del cens d'entitats juvenils pertanyents a la Plavib



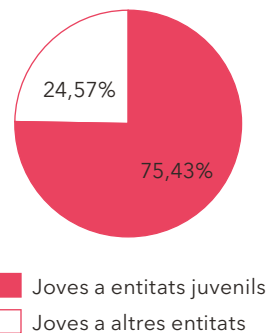
Gràfic 4. Comparativa voluntariat menors de 30 anys en relació a persones voluntàries de Plavib



Gràfic 5. Distribució per sexes de persones joves voluntàries



Gràfic 6. Joves que fan voluntariat a altres entitats



Font: elaboració pròpia.

4. Suport a la participació de persones joves voluntàries

Des de la PLAVIB s'ha reclamat, aquests darrers anys, una adaptació de la Llei 3/1998 del voluntariat de les illes. Ha estat temps de tocar portes, de llançar campanyes per xarxes socials i explicar com es treballava per una nova regulació del voluntariat a nivell estatal, com en altres comunitats autònomes avançaven en temes de voluntariat i participació. Fruit d'aquesta feina silenciosa i constant, el passat mes de juny des del Fòrum Balear del Voluntariat es va demanar a la PLAVIB que col·laboràs en el procés participatiu per elaborar un esborrany de llei del voluntariat, actualitzada a la realitat del món del voluntariat i a la societat del segle XXI. Aquest esborrany, preveu la participació de la joventut en el món del voluntariat a partir dels 14 anys, com a persones voluntàries, si bé és cert que amb l'autorització dels tutors sempre protegint l'interès superior del menor com estableix la normativa pròpia de protecció de la infància. Per què un esborrany de llei preveu la participació de menors? Creim que l'objectiu és clar: d'una banda per impulsar i fomentar el voluntariat i, per l'altra, amb l'objectiu de donar cobertura jurídica a situacions que s'estan donant en el dia a dia a les entitats de

voluntariat que es troben amb joves menors d'edat que participen activament i com a persones voluntàries dels programes.

Cal destacar que a l'esborrany de llei del voluntariat apareixen els centres educatius com altres agents de voluntariat. L'objectiu d'incorporar-los no és altre que el d'acostar el món del voluntariat i el món educatiu. Amb el reconeixement de metodologies com l'aprenentatge i servei (APS) a l'esborrany de llei de voluntariat es faciliten sinergies entre aquests dos àmbits.

Ningú no posa en dubte que la millor forma de fomentar el voluntariat és donar-lo a conèixer i la millor forma d'aprendre una cosa és fent-la. I amb aquest esperit l'aprenentatge i servei s'estableix com a metodologia de l'ensenyament que posa en contacte els centres educatius amb les entitats de voluntariat, per una banda, i, per l'altra, fa que les persones participants puguin posar en pràctica els continguts curriculars de determinades matèries de l'ensenyament que cursen dins un programa d'una entitat de voluntariat mitjançant aquest aprenentatge i servei.

Cal afegir, que l'esborrany de la Llei del voluntariat preveu, com indi-

quen les normatives europees i com s'han establert en les lleis del voluntariat estatal i les d'altres comunitats autònomes més recents, que s'han d'establir els mecanismes per reconèixer les competències adquirides en el desenvolupament de l'acció voluntària. Però, què vol dir això? Què pot suposar per a la joventut que dedica part del seu temps a programes de voluntariat? A tall d'exemple, des de la Plataforma del Voluntariado de España (PVE) s'ha establert un sistema anomenat Vol+ en el qual s'han identificat fins a 7 competències que les persones voluntàries desenvolupen en els diferents programes de voluntariat. Aquestes 7 competències són:

- Analitzar i resoldre problemes
- Capacitat de liderar iniciatives
- Comunicació interpersonal
- Flexibilitat i innovació
- Iniciativa i autonomia
- Planificació i organització
- Treball en equip

En el cas que una persona voluntària vulgui acreditar alguna d'aquestes competències ho ha de demanar a l'entitat on participa i l'entitat ha de comprovar que els ítems establerts es compleixen i demanar a una ter-

cera entitat, en el cas del Vol+ a la PVE, que reconegui la competència. La tasca de la PVE és comprovar-ho i reconèixer-ho.

Segurament el sistema de reconeixement de les competències adquirides no fomentarà el voluntariat, no farà que el jovent faci voluntariat, però creim que servirà per posar en valor l'acció voluntària al temps que, en una societat on cada dia es valoren més no sols les titulacions acadèmiques, sinó també les actituds i aptituds, poder tenir aquestes competències acreditades ajudarà a l'hora de seleccionar personal, accedir a determinades formacions, etc.

En darrer lloc, volem deixar constància que l'esborrany de llei esmentat fomenta el voluntariat a les entitats de voluntariat, deixant clar que és en aquestes entitats on es duu a terme i establint que el paper de les administracions ha de ser el de col·laborar, donar suport, fomentar i acompanyar, però no crear els seus propis programes de voluntariat. Creim que, si surt endavant aquesta iniciativa legislativa, s'ha de traduir en un suport real a les entitats de voluntariat com a mostra de la societat civil capaç d'organitzar-se i amb capacitat de transformació.

Referències bibliogràfiques

- Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS) Estudio nº 3039. *Actitudes de la juventud en España hacia la participación y el voluntariado*. Septiembre 2014
- <http://www.cis.es/cis/export/sites/default/-Archivos/Marginales/3020_3039/3039/es3039mar.pdf>.
- Conselleria de Cultura, Participació i Esport. Govern de les Illes Balears. (27 de març de 2018). *Esborrany de Llei del voluntariat de les Illes*
- Avantprojecte de Llei del voluntariat. (El Consell de Govern celebrat dia 26 d'octubre de 2018 va donar via lliure al Projecte de Llei de voluntariat de les Illes Balears, el qual serà tramès al Parlament de les Illes Balears perquè el trami i l'aprovi). Un cop aprovat es podrà consultar a: <<http://www.caib.es/>>.
- Conselleria de Presidència (1997). Govern de les Illes Balears. *Ordre de la consellera de Presidència, de dia 24 gener, d'elaboració d'un cens d'entitats juvenils i d'entitats prestadores de serveis a la joventut*. (BOIB núm. 16, de 6 de febrer 1997).
- Govern de l'Estat (2015) *Llei 45/2015, de 14 d'octubre, de Voluntariado*. (BOE núm. 247, de 15 d'octubre de 2015).
- Govern de les Illes Balears. *Llei 3/1998 de 18 de maig del voluntariat de les Illes Balears*. (BOIB núm. 070, de 28 de maig del 1998).
- Plataforma del Voluntariado de España. Observatoria de Voluntariado (2017). *La Acción Voluntaria en 2016. Solidaridad y juventud en España*. Madrid: Plataforma del Voluntariado de España.

**Recerca i
debats oberts**



**Nova pornografia i
canvis en les relacions
interpersonals.
Balears front Espanya**

**LLUÍS BALLESTER BRAGE
CARMEN ORTE SOCIAS
ROSARIO POZO GORDALIZA
RED JÓVENES E INCLUSIÓN**

Lluís Ballester Brage

Professor de la UIB. De 1988 a 1996 va ser responsable del Departament de Planificació i Estudis de l'Àrea de Benestar Social i Sanitat de Consell de Mallorca.

Des de 1997 és professor de Mètodes d'Investigació a la Facultat d'Educació. De 2011 a 2017 ha estat director del Màster Universitari en Intervenció Socioeducativa amb Menors i Família. Membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES). Codirector, juntament amb la professora Carmen Orte, dels cursos d'Especialista Universitari sobre Prevenció del conflicte Juvenil. Membre de la comissió permanent de la Red de Jóvenes e Inclusión Social, formada per 5 universitats i 8 entitats socials de l'Estat.

Carmen Orte Socias

Llicenciada en Psicologia, doctora en Educació. Catedràtica d'Universitat amb dues dècades de docència a la Universitat de les Illes Balears (UIB). IP dels programes de prevenció familiar: <<http://competenciafamiliar.uib.es>>. Va crear la Universitat Oberta per a Majors (UOM) a la UIB, el 1997-1998, i en va ser la directora fins a juliol de 2013. Investigadora principal del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES). Director de la Càtedra d'Atenció a la Dependència i de l'Anuari de l'Envel·liment, fins a 2018. Directora de la International Senior Summer University. Directora del Màster Universitari d'Intervenció Socioeducativa sobre Menors i Família (MISO) el curs 2017-2018. Directora del Laboratori de Recerca sobre Modalitats Familiars i de Convivència (LIFAC). Des de juliol de 2018 és la directora de l'IMSERSO, amb seu a Madrid.

Rosario Pozo Gordaliza

Doctora Europea en Sociologia per la UGR (2011), diplomada en Educació social (UVA) i Llicenciada en Psicopedagogia (ULE) amb diverses especialitzacions de Màster en problemes socials, metodologia d'investigació social qualitativa, etnicitat i gènere a nivell nacional i internacional. Ha estat becària i contractada FPU (Programa de formació de personal investigador) del MEC al Departament de sociologia de la UGR (2004-2009). Des de l'any 2009 fins al 2011 va treballar en projectes de cooperació internacional, consultoria i investigació social en l'AECID i en diverses ONG en el sud-est asiàtic. En l'actualitat és contractada doctora i membre del grup de recerca GIFES (Grup d'Investigació i formació educativa i social) de la UIB.

Red Jóvenes e Inclusión

Jóvenes e inclusión és una xarxa d'organitzacions especialitzades en el suport a la infància i la joventut que es proposa facilitar la inclusió social d'infants en situació de risc i/o dificultat. Per aconseguir-ho, aposta per la recerca i la innovació, incorporant la cultura de la millora contínua en les entitats que treballen amb els i les joves, i posant el coneixement al servei de les administracions públiques per incidir en el desenvolupament de polítiques de suport a la joventut en situació de vulnerabilitat. Des d'un enfocament col·laboratiu, aquesta aliança neix per generar un major impacte i millorar el treball amb joves en dificultat social, tant amb menors en situació vulnerable com amb adults extutelats.

Creada l'any 2012, aquesta organització comprèn actualment set comunitats autònomes, cada una de les quals representada per una de les organitzacions membre: Andalusia (Inserta Andalucía), Aragó (FAIM), Castella-la Manxa (Associació Vasija), Castella i Lleó (ASECAL), Catalunya (Associació Educativa Itaca), Galícia (Igxax), Illes Balears (Fundació Natzaret).

Més informació: <http://joveneseinclusion.org/>

Resum

INTRODUCCIÓ | La nova pornografia, distribuïda per Internet, té un impacte cada vegada més rellevant en les relacions interpersonals dels adolescents i els joves. La seva presència s'ha normalitzat per a la majoria de la població occidental, especialment per a la població masculina, i ha augmentat l'oferta i la demanda. El seu consum no ha deixat d'augmentar i ha generat efectes importants en els consumidors habituals.

OBJECTIUS | Determinar les dimensions i característiques dels impactes de la nova pornografia sobre els adolescents i joves a Espanya (una selecció de comunitats autònomes), comprovant les similituds i diferències del patró observat a l'Estat i la realitat de les Illes Balears.

MÈTODE | Enquesta, amb una mostra probabilística representativa de la població (N = 2.457), realitzada al llarg de 2018 en set comunitats de l'Estat, a partir de la xarxa Joves i Inclusió Social.

RESULTATS | Les edats d'inici del consum de pornografia són molt reduïdes (8 anys). La familiaritat amb les pantalles i amb les recerques a Internet han facilitat aquesta situació. Els homes són els grans consumidors de la pornografia. Els impactes de la pornografia són molt més importants en els homes que en les dones, tant per la freqüència d'ús com pels efectes cercats (masturbació) o per les conseqüències sobre les relacions interpersonals. El consum de pornografia produeix impactes destacats sobre la imatge dels homes i les dones, així com un augment de la vulnerabilitat a les pràctiques no normatives o de risc (consum de prostitució). S'ha pogut comprovar com el consum de pornografia produeix un augment de la vulnerabilitat a les pràctiques no normatives o de risc.

Paraules clau

Nova pornografia / Relacions interpersonals / Sexualitat / Conductes de risc / Joventut.

Resumen

INTRODUCCIÓN | La nueva pornografía, distribuida por internet, tiene un impacto cada vez más relevante en las relaciones interpersonales de los adolescentes y los jóvenes. Su presencia se ha normalizado para la mayoría de la población occidental, especialmente para la población masculina, aumentando la oferta y la demanda. Su consumo no ha dejado de aumentar, generando efectos importantes en los consumidores habituales.

OBJETIVOS | Determinar las dimensiones y características de los impactos de la nueva pornografía sobre los adolescentes y jóvenes en España (una selección de comunidades autónomas), comprobando las similitudes y diferencias del patrón observado en el Estado y la realidad de las Islas Baleares.

MÉTODO | Encuesta, con una muestra probabilística representativa de la población (N = 2.457), realizada a lo largo de 2018 en siete comunidades del Estado, a partir de la red Jóvenes e Inclusión Social.

RESULTADOS | Las edades de inicio del consumo de pornografía son muy reducidas (8 años). La familiaridad con las pantallas y con las búsquedas en internet han facilitado esta situación. Los hombres son los grandes consumidores de la pornografía. Los impactos de la pornografía son mucho más importantes en los hombres que en las mujeres, tanto por la frecuencia de uso como por los efectos buscados (masturbación) o por las consecuencias sobre las relaciones interpersonales. El consumo de pornografía produce impactos destacados sobre la imagen de los hombres y las mujeres, así como un aumento de la vulnerabilidad a las prácticas no normativas o de riesgo (consumo de prostitución). Se ha podido comprobar cómo el consumo de pornografía produce un aumento de la vulnerabilidad a las prácticas no normativas o de riesgo.

Palabras clave

Nueva pornografía / Relaciones interpersonales / Sexualidad / Conductas de riesgo / Juventud.

Introducció. Relacions interpersonals, sexualitat i nova pornografia¹

La sexualitat és l'expressió, al llarg de tota la vida, de la naturalesa biològica dels éssers humans, així com dels determinants psicològics, afectius, emocionals i socials. La interacció entre aquests factors és present en el comportament sexual. La sexualitat és el resultat d'un complex procés evolutiu permanent, sent l'adolescència una de les etapes en què es consolida la identitat sexual que s'ha construït en la infància. El procés de definició de la identitat sexual s'inicia en la infància i té com a meta i repte la integració plaent de factors cognitius, emocionals i socials. En aquest procés, les influències externes són molt diverses, però algunes d'aquestes influències són tan noves i poderoses com Internet i la nova pornografia.

No es pot negar l'impacte que té sobre les conductes sexuals, així com sobre les relacions de gènere, la «nova pornografia» distribuïda per Internet (Peter & Valkenburg, 2016). La familiaritat amb pràctiques de risc, la descontextualització de la sexualitat, la immediatesa, la simplificació de les relacions interpersonals, així com la vinculació amb noves modalitats de prostitució, converteixen la nova pornografia en un fenomen d'especial rellevància per a la comprensió de les relacions interpersonals (Döring, 2009; Weitzer, 2010).

La pornografia ha estat objecte de debat des de la seva aparició (Sullivan, McKee, 2015), fa almenys dos mil anys a la Roma imperial. Des de posicions que la defensen com una modalitat de la llibertat d'expressió, fins els qui la critiquen per la seva vinculació a l'explotació del cos de les dones. En els últims anys, s'ha modificat substancialment. No es pot comparar la pornografia convencional amb la nova pornografia. La pornografia convencional es basa en imatges impreses o filmacions, distribuïdes per canals il·legals o per les distribuïdores de revistes, amb venda a *sex-shop* o en comerços de diversos productes (premsa, vídeo, especialment). La dificultat d'accés, així com el cost de les imatges, l'exposició de qui l'adquireix a més d'altres factors en limitaven l'impacte.

La nova pornografia, distribuïda per Internet, modifica la distribució superant les limitacions observades (per exemple, hi poden accedir adolescents sense problema), però també modifica els sistemes de producció i les conseqüències que se'n deriven (Kor, 2014, p. 862). Es pot parlar de «nova pornografia» a partir de cinc notes característiques:

1. **Qualitat d'imatge.** Es basa en filmacions amb millores constants en els nivells de qualitat, abandonant la distribució d'imatges en suports tradicionals (jpg);

2. **Assequible.** L'oferta és majoritàriament gratuïta, encara que es vinculi a empreses capitalistes de dimensions variables i es relacioni directament amb quatre mercats, en expansió en el món d'Internet:

- el de la publicitat;
- el de les filmacions pornogràfiques d'alta qualitat i de pagament (en directe, per encàrrec, seleccionades per catàleg, etc.);
- el dels contactes lliures, i
- el dels contactes pagats (prostitució);

3. **Accessible.** Les dimensions de l'oferta són aparentment il·limitades, amb producció i distribució constant, a gairebé tot el món, de centenars de milers de filmacions, constantment ampliades;²

4. **Sense límit.** Tampoc tenen límit les pràctiques sexuals que es poden observar, des de les més convencionals fins a pràctiques de gran risc o directament il·legals;

5. **Anònima** o amb **intensa interactivitat.** Es poden trobar diversos nivells d'interactivitat, des de la mínima interacció (visualització de filmacions), fins a la relació cara a cara a partir del contacte a distància, en un nou context d'accés a la prostitució, passant per modalitats de diversa implicació.

La nova pornografia es relaciona amb dos fenòmens també vinculats. En primer lloc, amb la misèria sexual que imposa el patriarcat: mentre no es pugui desenvolupar una sexualitat lliure i igualitària, la pornografia seguirà guanyant terreny en l'experiència de la sexualitat. L'altre fenomen és el del capitalisme que penetra en les vides privades. Qui produeix i desenvolupa la indústria pornogràfica? No es tracta d'organitzacions filantròpiques ni de particulars interessats a fer el bé, sinó d'organitzacions molt agressives i que tenen una gran capacitat de fer-se presents en els nous mercats, mitjans per Internet i les tecnologies de la comunicació que han arribat a tot el món.

La nova pornografia té un impacte desconegut i imprevisible des del gran desenvolupament d'Internet, en els últims deu anys. La seva presència s'ha normalitzat per a la majoria de la població occidental, especialment per a la població masculina, i ha augmentat l'oferta i la demanda (D'Orlando, 2011). El seu consum no ha deixat d'augmentar i ha generat addicció en els consumidors habituals (Young, 2008; Reay, Attwood, Gooder, 2013). Encara que el seu potencial addictiu és important, no hi ha evidències científiques completament concloents (Prause, Steele, Staley, Sabatinelli, Hajcak, 2015; Voros, 2009). En qualsevol cas, al marge de l'addicció, no es pot ignorar el seu impacte sobre els consumidors adolescents i sobre les seves relacions interpersonals.

Objectius i hipòtesis

L'estudi se centra en la comprovació de dos objectius complementaris:

- **Objectiu 1.** Determinar les dimensions i característiques dels impactes de la nova pornografia sobre els adolescents i joves a Espanya (una selecció de comunitats autònomes).
- **Objectiu 2.** Comprovar les similituds i diferències del patró observat a l'Estat i la realitat de les Illes Balears.

Els objectius es concreten en les hipòtesis que resumeixen el model explicatiu amb el qual s'ha dissenyat l'enquesta. Es poden formular cinc hipòtesis basades en la literatura científica, enteses com a respostes temptatives a les preguntes sobre l'impacte de la nova pornografia. Les nostres hipòtesis d'investigació, començades a contrastar en diversos estudis (Ballester, Pozo, Orte, 2013; Ballester, Orte, Pozo, 2015 i 2015b), es poden explicar breument:

- **Hipòtesi 1.** Prevalença. D'acord amb la literatura científica, s'espera major prevalença del consum de nova pornografia entre els homes. També s'espera major consum de nova pornografia entre els grups d'edat que fan servir amb més freqüència i durant més temps dels serveis d'Internet, especialment entre adolescents i joves.

- **Hipòtesi 2.** Impacte personal. L'impacte de la nova pornografia és superior en els homes, modificant els seus esquemes perceptius i, a mig termini, els hàbits dels grups de grans consumidors. La nova pornografia pot convertir-se en la font principal d'educació sexual per als adolescents (Albury, 2014; Tallon-Hicks, 2016). Un dels efectes, vinculats a aquest procés de deseducació, és l'amplificació dels estereotips de gènere, la cosificació de la dona. Segons la investigació, realitzada sobre dades dels Estats Units, titulada «The impact of Internet pornography on adolescents: A review of the research» (Owens, Behun, Manning, Reid, 2012), l'exposició de material pornogràfic a la xarxa en edats primerenques és causa i conseqüència de la creença que la dona és un objecte sexual, distorsiona la realitat del que és el sexe i, en homes amb tendència a l'agressivitat sexual, aquesta es veu clarament augmentada (Wright, Tokunaga & Kraus, 2015). A més, incideix en l'autoconcepte i autoestima de tots els adolescents consumidors de pornografia: les noies se senten físicament inferiors a les dones que veuen en els vídeos i els nois dubten de la seva virilitat, pensen que no seran capaços de comportar-se com els personatges que apareixen a la pornografia.

- **Hipòtesi 3.** Impacte interpersonal i social. La nova pornografia modifica les pràctiques sexuals dels grans consumidors, en dues direccions complementàries, la familiaritat amb pràctiques de risc i la demanda a les seves parelles sexuals d'aquestes pràctiques o el consum de prostitució per realitzar-les. Peter i Valkenburg, en un dels més importants estudis sobre adolescents i pornografia (Peter, Valkenburg, 2016), conclouen que la seva revisió dels últims 20 anys d'investigació permetia afirmar que hi ha fortes evidències que l'ús de la pornografia per part de els adolescents condiciona les seves actituds sexuals. Advertien d'una major presència de pràctiques de risc, de la tendència a no fer servir preservatius i a practicar *sexting*: enviar imatges sexuals explícites d'un mateix. L'informe d'Owens, Behun, Manning, Reid (2012) conclou que aquells adolescents que consumeixen pornografia de contingut sexual violent tenen significativament més probabilitats de vincular-se a agressions sexuals.
- **Hipòtesi 4.** La nova pornografia i les opcions que ofereix Internet generen un efecte complementari dels considerats en la segona i tercera hipòtesi, una ritualització de les relacions sexuals. La ritualització de les relacions es basa en la simplificació de les relacions interpersonals, des de formes rituals rígides (amb pautes estrictes d'elevada expectativa i baix risc personal), fins a formes rituals flexibles (amb unes regles de joc que permeten una àmplia varietat de desenvolupaments).

Un exemple de la ritualització s'observa en la transformació de l'accés a la relació sexual, mitjançant l'ús de mediadors de contacte explícit a Internet. El desenvolupament d'una part dels nous rituals de relació s'explica per la important presència de la nova pornografia. Aquesta presència és especialment rellevant entre els homes, a totes les edats, i modifica les relacions, les expectatives, els criteris per avaluar-les, les modalitats de les pràctiques sexuals desitjades i altres aspectes de les relacions interpersonals. Un efecte de la mateixa ritualització és la legitimació de determinades pràctiques relatives a la sexualitat³ (Osborne, Guasch, 2003).

- **Hipòtesi 5.** Escalada de conducta. La pornografia té intencions propagandistes, amb el suport d'un important aparell de màrqueting. És la porta d'accés a diversos mercats, tal com s'ha dit; és a dir, la pornografia té una funció d'incitació a la conducta, d'autosatisfacció o de relació interpersonal. No obstant això, una part de les pràctiques implicades poden superar el marc de les relacions igualitàries, consentides i agradables. S'han identificat dues possibles escalades de conducta: l'aparició de modalitats de violència en les relacions interpersonals i l'accés a la prostitució, per donar sortida a conductes impracticables consensualment amb les parelles.

Mètode

La contrastació de les hipòtesis requereix un tractament amb una mostra probabilística representativa de la població, tal com s'ha realitzat al llarg de 2018 en set comunitats de l'Estat, a partir de la xarxa Joves i Inclusió Social (<http://joveneseinclusion.org/>).

Població i mostra. S'ha centrat en la població jove, entre 16 i 29 anys, de l'Estat. Per realitzar la mostra empírica, atesa la impossibilitat de disposar de mostres representatives en cadascuna de les comunitats autònomes, s'ha realitzat una selecció de les comunitats més representatives. Inicialment es van seleccionar les següents: Andalusia, Aragó, Balears, Castella i Lleó, Castella-la Manxa, Catalunya, Comunitat Valenciana, Galícia, Madrid i País Basc. S'han confirmat les mostres representatives per a set comunitats, sent impossible completar-les a Madrid, País Basc i València. Les comunitats incloses representen 25.526.018 h., és a dir, el 54,81 % de la població de l'Estat. A la mostra hi ha comunitats de totes les zones i característiques de l'Estat (Mediterrani, nord, centre, sud, est i oest), considerant grans zones urbanes (Barcelona, Saragossa, Vigo, Palma, Valladolid, Sevilla, Màlaga i altres), així com poblacions de mida mitjana i municipis de menors dimensions.

La mostra es va seleccionar aleatòriament en un 58 % dels subjectes, realitzant-se per quotes en un 35 % dels casos, per aconseguir l'equilibri per grups (identitat de gènere, estudiants-treballadors, urbà-rural). Només una petita part de la mostra (7 %) es va basar en autoselecció.

Instrument. Al marge d'altres estudis que completen la investigació, es va dissenyar i va aplicar una enquesta web. Es va realitzar l'anàlisi basada en enquesta a joves de dos grups (sempre entre 16-29 anys): estudiants (batxillerat-FP, universitaris de 1r curs); joves treballadors. Per evitar el biaix de selecció dels subjectes, es va treballar amb enquestadors de la xarxa Joves i Inclusió, els quals van controlar la realització en cadascuna de les comunitats autònomes, facilitant l'equilibri de la mostra.

Treball de camp. Es va realitzar a tot l'Estat al llarg dels mesos de maig i juny de 2018. Es van realitzar les últimes operacions d'equilibri entre el 2 i el 10 de juliol de 2018. Procediment d'anàlisi. S'ha tractat la mostra amb SPSS 25 per a Mac OS. Inicialment s'han realitzat les anàlisis descriptives bàsiques, presentades en aquest article. Els contrastos d'hipòtesis s'han preparat per a l'informe del conjunt de la investigació.

Resultats

La grandària de la mostra empírica total es va completar amb 2.457 enquestes (marge d'error, per a dades globals = 2,02; nivell de confiança: 2 sigmes; $p = q$). La mostra de Balears consta de 363 enquestes vàlides (marge d'error, per a dades globals = 5,02; nivell de confiança: 2 sigmes; $p = 35 \%$, segons el model estatal).

Les edats dels enquestats, per al conjunt de la mostra, van de 16 a 21 anys, igual que a la mostra de Balears. Pel que fa a la mitjana estatal és de 21,27 (DE = 3,161), la de Balears és de 2,48 anys (DE = 3,691). Com es pot veure al quadre 1, hi ha una major representació del grup més jove, entre

16 i 22 anys. Aquesta diferència no afecta l'anàlisi, ja que cada una de les submostres d'edat disposen d'excel·lent representativitat.

La mostra empírica es va poder mantenir equilibrada per la identitat sexual i de gènere amb un marge màxim d'un 55-40 %, reservant un màxim del 5 % per a altres identitats. Aquesta qüestió es plantejava de manera oberta, per tal de poder captar tota la variabilitat de les opcions que es volguessin expressar. L'estructura de les opcions és molt similar a les Balears i a les sis comunitats amb les quals es fa la comparativa.

Quadre 1. Edat

		Comparativa Balears - altres CA		
		Illes Balears	6 CA de l'Estat	Total
De 16 a 22 anys	Nombre	211	1.363	1.574
	%	58,1%	65,1%	64,1%
De 23 a 29 anys	Nombre	152	731	883
	%	41,9%	34,9%	35,9%
Total	Nombre	363	2.094	2.457
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Quadre 2. Identitat sexual i de gènere

		Comparativa Balears - altres CA		
		Illes Balears	6 CA de l'Estat	Total
Masculí	Nombre	180	994	1.174
	%	49,6%	47,5%	47,8%
Femení	Nombre	181	1.068	1.249
	%	49,9%	51,0%	50,8%
Altres (Cisgènere,¹ transsexual o transgènere, gènere fluid o No determinat)	Nombre	2	32	34
	%	0,6%	1,5%	1,4%
Total	Nombre	363	2.094	2.457
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Quadre 3. Orientació sexual		Comparativa Balears - altres CA		
		Illes Balears	6 CA de l'Estat	Total
Homosexual	Nombre	23	70	93
	%	6,3%	3,3%	3,8%
Heterosexual	Nombre	270	1.615	1.885
	%	74,4%	77,1%	76,7%
Bisexual	Nombre	22	206	228
	%	6,1%	9,8%	9,3%
Asexual	Nombre	0	4	4
	%	0,0%	0,2%	0,2%
Pansexual	Nombre	9	11	20
	%	2,5%	0,5%	0,8%
Sense definir	Nombre	0	44	44
	%	0,0%	2,1%	1,8%
Altres	Nombre	8	19	27
	%	2,2%	0,9%	1,1%
No contesta	Nombre	31	125	156
	%	8,5%	6,0%	6,3%
Total	Nombre	363	2094	2457
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Quadre 4. Estudis completats		Comparativa Balears - altres CA		
		Illes Balears	6 CA de l'Estat	Total
Sense estudis - estudis obligatoris no completats	Nombre	34	103	137
	%	9,4%	4,9%	5,6%
ESO	Nombre	46	256	302
	%	12,7%	12,2%	12,3%
FP - Cicle Formatiu	Nombre	51	262	313
	%	14,0%	12,5%	12,7%
Batxillerat	Nombre	111	674	785
	%	30,6%	32,2%	31,9%
Universitaris	Nombre	83	637	720
	%	22,9%	30,4%	29,3%
No contesta	Nombre	38	162	200
	%	10,5%	7,7%	8,1%
Total	Nombre	363	2.094	2.457
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Pel que fa a l'orientació sexual, domina l'orientació heterosexual (76,7 %), seguida de la bisexual (9,3 %) i l'homosexual (3,8 %). Hi ha major presència a les Balears de persones que s'identifiquen com a homosexuals (6,3 %) i menys de bisexualitat (6,1 %), però no hi ha patrons diferenciats significatius (Chi square, $p > 0,05$).

El nivell d'estudis de les mostres també presenta les mateixes característiques de presència majoritària de joves amb batxillerat o cicles formatius completats (44,7 %), seguits de joves amb estudis universitaris (29,3 %) i de joves amb els estudis obligatoris com a màxim nivell d'estudis (17,9 %). Cal observar que a Balears hi ha manco universitaris (22,9 %) que a les comunitats autònomes de comparació (30,4 %), però els altres grups són molt similars. Aquesta diferència es compensa amb la menor presència de persones que no contesten a les altres comunitats autònomes.

L'activitat principal també presenta una diferència significativa pel que fa als joves enquestats que només estudien. A les comunitats autònomes de comparació es tracta del 55,3 % de la mostra, mentre a Balears només s'observa un 35,0 % en aquesta situació. Malgrat aquesta diferència, els joves que a les Balears estudien i fan feina és del 35,8 %, mentre a les comunitats autònomes de comparació

només hi ha un 18,2 %. El patró d'activitat dels joves enquestats, a les Balears, està molt més orientat a la feina (62,8 % de tots els enquestats), sigui complementada amb estudis o no, que no el dels joves d'altres comunitats (42,7 %).

Aquest patró diferenciats, pel que fa al pes de la feina, es pot relacionar amb la configuració de la mostra, però sembla bastant clar que els joves estudiants a les Balears estan molt més orientats a compatibilitzar els estudis amb la feina en contextos familiars o de contractació externa en precari. Aquesta condició no afecta les respostes aportades a les preguntes de l'enquesta, ja que no s'han trobat diferències significatives entre els estudiants i els treballadors. Podria haver estat més significativa la diferenciació respecte dels joves «Ni-Ni», però la seva representació a la mostra és mínima. No s'ha aconseguit augmentar la representació d'aquest subgrup i aquest és un dels reptes de futur dels estudis en aquest camp. Per què pot ser significativa la diferència? Es considera que la no limitació horària dels «Ni-Ni» facilita una major dedicació a l'ús d'Internet, sigui dedicat a xarxes socials, a jocs en línia o a altres tipus de webs, entre les quals s'inclouen les de pornografia. En qualsevol cas, aquesta hipòtesi s'ha de contrastar amb enquestes representatives.

Quadre 5. Activitat principal		Comparativa Balears - altres CA		
		Illes Balears	6 CA de l'Estat	Total
Estudi	Nombre	127	1.158	1.285
	%	35,0%	55,3%	52,3%
Fa feina	Nombre	71	357	428
	%	19,6%	17,0%	17,4%
Estudi i feina	Nombre	130	382	512
	%	35,8%	18,2%	20,8%
Cerca feina	Nombre	27	156	183
	%	7,4%	7,4%	7,4%
Ni estudi ni feina	Nombre	0	19	19
	%	0,0%	0,9%	0,8%
No contesta	Nombre	8	22	30
	%	2,2%	1,1%	1,2%
Total	Nombre	363	2.094	2.457
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Quadre 6. Has rebut educació afectiu-sexual?		Comparativa Balears - altres CA		
		Illes Balears	6 CA de l'Estat	Total
Sí	Nombre	277	1.441	1.718
	%	76,3%	68,8%	69,9%
No	Nombre	52	329	381
	%	14,3%	15,7%	15,5%
No contesta	Nombre	34	324	358
	%	9,4%	15,5%	14,6%
Total	Nombre	363	2.094	2.457
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Quadre 7. Van respondre a les teves preguntes, curiositat, interessos?		Comparativa Balears - altres CA		
		Illes Balears	6 CA de l'Estat	Total
Sí, plenament	Nombre	97	441	538
	%	26,7%	21,1%	21,9%
Només en part	Nombre	127	636	763
	%	35,0%	30,4%	31,1%
No	Nombre	29	243	272
	%	8,0%	11,6%	11,1%
No contesta	Nombre	24	121	145
	%	6,6%	5,8%	5,9%
No aplicable	Nombre	86	653	739
	%	23,7%	31,2%	30,1%
Total	Nombre	363	2.094	2.457
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Pel que fa a l'origen dels enquestats, el 91,0 % s'identifiquen com a nascuts a Espanya, mentre que l'1,8 % provenen de la Unió Europea, el 5,1 % d'Amèrica Llatina i la resta d'altres zones. L'estructuració per origen és molt similar a la mostra de Balears i a la de les altres sis comunitats autònomes.

L'estructura de la mostra empírica presenta una elevada diversitat de situacions, amb equilibris similars als que presenten les poblacions de referència, de tal manera que es pot considerar amb una qualitat representativa suficient. Els marges per a les interpretacions s'han presentat a la secció de metodologia.

Passant a les principals qüestions estudiades a l'enquesta, la primera part rellevant es refereix a l'educació afectiu-sexual rebuda.⁴ Com es pot observar al quadre 6, encara no es pot considerar universalitzada l'educació afectiu-sexual. Un 15,5 % dels joves enquestats reconeixen no haver rebut mai aquesta educació. No hi ha diferències significatives entre Balears i les sis comunitats de comparació. A més, hi ha un 14,6 % que no contesta a aquesta qüestió. Aquest resultat es pot interpretar de moltes maneres, però és probable que una part dels qui no contesten es pugui afegir al percentatge de joves sense educació afectiu-sexual.

Aquesta qüestió és molt rellevant, perquè es considera que aquesta formació ajuda a consolidar els criteris sobre les relacions interpersonals. Però sabem que aquesta formació es pot fer de moltes maneres, no sempre satisfactòries per als joves. Per aquest motiu, es demanava a continuació si va respondre de manera satisfactòria

a les seves inquietuds (vegeu el quadre 7). Només un 21,9 % de tots els joves contesta que ha rebut aquesta formació i que li va ser satisfactòria. A un 42,1 % només els va servir en part o no els va servir per contestar les seves preguntes, curiositats i interessos. Això significa que van seguir amb dubtes o expectatives que havien de resoldre d'una altra manera. Les diferències entre Balears i les comunitats de comparació no són significatives.

Quan demanàvem les alternatives per resoldre aquests dubtes (quadre 8), mitjançant una pregunta no excloent (podien contestar diverses opcions), les modalitats dominants absolutament són les amistats (32,7 %) i Internet (31,1 %), de manera molt similar a Balears i a les altres comunitats. Internet es mostra com un agent nou i d'una importància indiscutible per als joves.

Pel que fa als adults de referència, pares i professorat, la seva presència és molt reduïda (12,3 %), tot i que cal considerar altres adults (altres familiars, monitors d'esplai, entrenadors esportius, informadors juvenils, sanitaris i personal de serveis diversos), amb una presència significativa per al 10,6 % dels joves. En qualsevol cas, es veu la rellevància absoluta de les amistats i d'Internet.

Quan ja passam a demanar directament per la rellevància de la pornografia (quadre 9), el 70,7 % reconeix que en els darrers anys ha mirat pornografia. Això significa que la presència de la pornografia és molt majoritària entre els joves. Cal tenir present que un 11,1 % no contesta a aquesta qüestió, amb una diferència en aquest cas entre Balears i la resta de

Quadre 8. Com resolies els teus dubtes?		Comparativa Balears - altres CA		
		Illes Balears	6 CA de l'Estat	Total
Amb els pares	Nombre	93	372	465
	%	12,6	9,5	10,0
Amb el professorat	Nombre	14	97	111
	%	1,9	2,5	2,4
Amb altres persones adultes	Nombre	102	393	495
	%	13,9	10,0	10,6
Amb les amistats	Nombre	242	1.283	1.525
	%	32,9	32,7	32,7
Amb llibres	Nombre	56	379	435
	%	7,6	9,6	9,3
A Internet	Nombre	197	1.252	1.449
	%	26,8	31,9	31,1
Altres opcions	Nombre	16	86	102
	%	2,2	2,2	2,2
No contesta	Nombre	16	67	83
	%	2,2	1,7	1,8
Total d'enquestats		331	1.765	2.096
%		45,0	44,9	44,9

Quadre 9. En els darrers anys, miraves pornografia?		Miraves pornografia?			Total
		Sí	No	No contesta	
Illes Balears	Nombre	236	106	21	363
	%	65,0%	29,2%	5,8%	100,0%
6 CA de l'Estat	Nombre	1.501	341	252	2.094
	%	71,7%	16,3%	12,0%	100,0%
Total	Nombre	1.737	447	273	2.457
	%	70,7%	18,2%	11,1%	100,0%

comunitats de comparació. A Balears només no contesta el 5,8 %, mentre que a les altres comunitats aquesta resposta arriba al 12 %.

En aquest cas, és especialment rellevant la diferència de gènere. L'anàlisi del conjunt de la mostra (set comunitats autònomes) permet confirmar que hi ha una diferència significativa entre homes i dones (Chi-cua-

drado de Pearson=41,189; $p=0,000$). Tal com s'observa al quadre 10, un 86,9 % dels homes joves i un 54,8 % de les dones han mirat pornografia al llarg dels darrers anys. Encara que les persones que no contesten són més entre les dones (16,8 %) que entre els homes (5,4 %), aquesta opció no afecta la diferència molt significativa entre els uns i els altres.

**Quadre 10. Miraves pornografia?
Segons identitat sexual**

		Miraves pornografia?			
		Sí	No	No contesta	Total
Masculí	Nombre	1.020	91	63	1.174
	%	86,9%	7,8%	5,4%	100,0%
Femení	Nombre	685	354	210	1.249
	%	54,8%	28,3%	16,8%	100,0%
Altres	Nombre	32	2	0	34
	%	94,1%	5,9%	0,0%	100,0%
Total	Nombre	1.737	447	273	2.457
	%	70,7%	18,2%	11,1%	100,0%

**Quadre 11. A quina edat vares començar
a mirar pornografia?**

		Comparativa Balears - altres CA		
		Illes Balears	6 CA de l'Estat	Total
Menor de 16 anys	Nombre	154	859	1013
	%	65,8%	58,8%	59,7%
De 16 a 18 anys	Nombre	68	479	547
	%	29,1%	32,8%	32,3%
De 19 a 21 anys	Nombre	10	108	118
	%	4,3%	7,4%	7,0%
Sense dades	Nombre	2	16	18
	%	0,9%	1,1%	1,1%
	Nombre	234	1462	1696
	%	100%	100%	100%

Una de les qüestions més rellevants es refereix a l'edat d'inici de la visualització de pornografia. La mitjana d'edat d'inici són els 14,65 anys entre els joves de Balears (DE=2,12; CV=14,5%), molt similar a la mitjana d'edat de les sis comunitats de comparació, amb 14,92 anys (DE=2,44; CV=16,39%). Cal destacar que el mínim d'edat, per començar a veure pornografia, són els 8 anys per al conjunt de la mostra. Una edat molt baixa, en la qual clarament no hi ha el nivell de maduració necessari per elaborar el que es veu a les pantalles.

Es pot comprovar com la majoria dels joves, un 59,7 %, comencen

abans dels 16 anys (Quadre 11). Encara que hi ha diferències entre Balears (65,8 % abans dels 16 anys) i les comunitats de comparació (58,8 % abans dels 16 anys), aquesta diferència no és significativa ($p > 0,05$). Tot i el resultat estadístic, podem pensar que hi ha qualche explicació per a la diferència, tal vegada relacionada amb les característiques socioculturals diferenciades, però per ara només es pot especular.

Quan es demana pels motius més rellevants, els joves coincideixen en dos motius principals: per masturbar-se (28 %) i per curiositat (25,7 %), essent el tercer motiu aprendre sobre

Quadre 12. Per què miraves pornografia?

		Comparativa Balears - altres CA		
		Illes Balears	6 CC AA de l'Estat	Total
Per curiositat	Nombre	140	852	992
	%	23,5	26,1	25,7
Per aprendre sobre sexe	Nombre	87	538	625
	%	14,6	16,5	16,2
Per masturbar-me	Nombre	157	921	1078
	%	26,4	28,2	28,0
Perquè ho feien les amistats	Nombre	47	176	223
	%	7,9	5,4	5,8
Per altres motius	Nombre	23	61	84
	%	3,9	1,9	2,2
No contesta	Nombre	35	376	411
	%	5,9	11,5	10,7
No aplicable	Nombre	106	337	443
	%	17,8	10,3	11,5
Total	Nombre d'enquestats	363	2094	2457
	%	61,0	64,2	63,7

Quadre 13. ¿Amb quina freqüència miraves pornografia?

		Comparativa Balears-Altres CA		
		Illes Balears	6 CA de l'Estat	Total
Ocasionalment	Nombre	119	869	988
	%	32,8%	41,5%	40,2%
Semanalment	Nombre	74	383	457
	%	20,4%	18,3%	18,6%
Diàriament	Nombre	27	116	143
	%	7,4%	5,5%	5,8%
Diverses vegades al dia	Nombre	8	35	43
	%	2,2%	1,7%	1,8%
No contesta	Nombre	29	376	405
	%	8,0%	18,0%	16,5%
No aplicable	Nombre	106	315	421
	%	29,2%	15,0%	17,1%
Total	Nombre	363	2.094	2.457
	%	100,0%	100,0%	100,0%

sexe (16,2 %) (Quadre 12). Aquesta qüestió no era exclouent i no hi ha diferències significatives entre Balears i les comunitats de comparació ($p > 0,05$).

Una de les qüestions clau és com es fa ús de la pornografia, en especial,

quina és la intensitat declarada amb la qual freqüenten la pornografia a Internet. Com es pot veure al quadre 13, la majoria dels joves enquestats només reconeixen la freqüentació ocasional de webs pornogràfiques. Un 58,8 % diu que només la mira oca-

Quadre 14. Al llarg dels darrers anys, com ha canviat la freqüència

		Comparativa Balears - altres CA		
		Illes Balears	6 CA de l'Estat	Total
Cada vegada n'he mirat més	Nombre	74	477	551
	%	20,4%	22,8%	22,4%
Cada vegada n'he mirat menys	Nombre	73	415	488
	%	20,1%	19,8%	19,9%
Quasi sempre igual	Nombre	75	538	613
	%	20,7%	25,7%	24,9%
No contesta	Nombre	35	323	358
	%	9,6%	15,4%	14,6%
No aplicable	Nombre	106	341	447
	%	29,2%	16,3%	18,2%
Total	Nombre	363	2.094	2.457
	%	100%	100%	100%

sionalment o algunes vegades a la setmana. Només un 7,6 % de tots els joves reconeix un ús freqüent (diari). Aquest percentatge augmenta fins a l'11,4 % si només es consideren els joves que declaren mirar pornografia. No hi ha diferències significatives entre Balears i les comunitats de comparació ($p > 0,05$).

Juntament amb moltes altres qüestions, es va consultar sobre el canvi al llarg dels anys de la freqüència (Quadre 14). La declaració dels enquestats no mostra canvis rellevants al llarg dels anys. És cert que un 22,4 % indica que ha anat augmentant la freqüència, mentre que un 19,9 % indica que ha reduït la visualització de pornografia.

També es demanava com miraven la pornografia, i s'ha comprovat que el 62,8 % ho fa sol, un 6,2 % amb amics i un 4,9 % amb amigues. El 66,1 % la mira a casa seva. Un 32,3 % ho fa amb l'ordinador de sobretaula i un 37,7 % al mòbil; els altres mitjans (tablet, DVD a la TV, etc.) no tenen rellevància i en cap cas arriba al 4 %.

Finalment, es varen considerar les pròpies valoracions dels joves sobre els efectes que valoraven més, tant en positiu (Quadre 15) com en negatiu (Quadre 16). No hi ha diferències significatives entre Balears i les comunitats de comparació ($p > 0,05$) en cap d'aquestes dues qüestions.

La primera qüestió que cal destacar és que només un 5 % dels joves diu que no hi ha efectes positius. La gran majoria valora positivament que els serveix per masturbar-se (25,6 %) o per satisfer la curiositat (25,2 %). En tercer lloc, es valora com una font de coneixement sobre sexe (16,8 %).

Pel que fa als efectes negatius, arriba fins a un 35,3 % el percentatge de joves que no veu cap efecte negatiu. El principal efecte negatiu reconegut és l'avorriment (15,6 %), seguit a distància per l'efecte negatiu sobre les relacions amb les amistats (4,2 %) o a les relacions amb la parella (2,7 %). Quan explicaven en què consistien aquests impactes sobre les relacions, la majoria reconeix que s'avorria amb la seva parella o que li demanava fer

Quadre 15. Segons la teva experiència, ¿quins efectes POSITIUS valors més?

Comparativa Balears-Altres CCAA

		Illes Balears	6 CA de l'Estat	Total
Responder a la curiositat	Nombre	126	805	931
	%	22,1	25,7	25,2
Aprendre sobre sexe	Nombre	79	543	622
	%	13,9	17,3	16,8
Masturbar-me	Nombre	141	806	947
	%	24,7	25,8	25,6
Relació amb amistats	Nombre	21	109	130
	%	3,7	3,5	3,5
Altres efectes	Nombre	29	78	107
	%	5,1	2,5	2,9
Cap efecte positiu	Nombre	32	154	186
	%	5,6	4,9	5,0
No contesta	Nombre	36	294	330
	%	6,3	9,4	8,9
No aplicable	Nombre	106	341	447
	%	18,6	10,9	12,1
Total	Nombre	363	2.091	2.454
	%	63,7	66,8	66,3

Quadre 16. Segons la teva experiència, ¿quins efectes NEGATIUS valors més?

Comparativa Balears-Altres CCAA

		Illes Balears	6 CA de l'Estat	Total
Em vaig avorrir	Nombre	61	343	404
	%	15,4	15,6	15,6
Afectava a la meva relació amb la parella	Nombre	16	55	71
	%	4,0	2,5	2,7
Afectava a la meva relació amb les amistats	Nombre	36	72	108
	%	9,1	3,3	4,2
Afectava als estudis o a la feina	Nombre	7	44	51
	%	1,8	2,0	2,0
Altres efectes	Nombre	34	170	204
	%	8,6	7,8	7,9
Cap efecte negatiu	Nombre	95	819	914
	%	24,0	37,3	35,3
No contesta	Nombre	41	349	390
	%	10,4	15,9	15,1
No aplicable	Nombre	106	341	447
	%	26,8	15,5	17,3
Total	Nombre	363	2.091	2.454
	%	63,7	66,8	66,3

allò que havia vist a la pornografia, no sempre considerat com un efecte negatiu. En qualsevol cas, es tracta d'un percentatge reduït de joves els qui declaren sobre aquests efectes sobre les relacions amb les parelles afectives (9,8 %).

La consciència dels impactes sobre les relacions interpersonals és molt reduïda, amb una forta tendència a valorar la pornografia com una opció de consum més, confirmant les dificultats que alguns autors ja havien identificat (Hald & Malamuth, 2008). Un dels efectes que s'ha estudiat és com canvia la percepció dels homes i les dones, a partir de la pornografia. El 24,0 % dels enquestats reconeixien que la pornografia havia canviat la imatge que tenien de les dones i el 24,7 % havia canviat la imatge que tenia dels homes. També es constatava com un 46,0 % de tots els joves havia rebut anuncis d'ofertes sexuals. Un 43,4 % havia rebut els anuncis i no en feia cas, un 0,6 % declarava que estava disposat a tenir contactes pagats i un 2 % declarava que ja havia tingut contactes directes, gràcies als anuncis que li havien arribat.

Discussió

A continuació presentam algunes de les qüestions que consideram més rellevants, amb relació al conjunt de l'estudi del qual hem seleccionat alguns resultats. Com és evident, al resum elaborat no es contrasten totes les hipòtesis, però apuntarem alguns dels resultats que s'han comprovat com a més destacats.

Limitacions de l'estudi

Abans de res, cal recordar algunes limitacions de l'estudi. Tal vegada la més destacada és la impossibilitat de comptar amb una mostra representativa de la Comunitat de Madrid. La representació de l'Estat s'hauria pogut considerar satisfactòria. L'estudi aconsegueix una representativitat molt destacada (nord, sud, mediterrània, zones més i manco urbanitzades, etc.), però no es pot deixar de dir que es tracta de set comunitats de l'Estat.

Una altra limitació és la dificultat d'accedir als joves que no estudien ni treballen («Ni-Ni»). Tot i la convidada, a partir de l'enquesta per Internet, aquest sector no queda suficientment representat a l'estudi.

Finalment, tal vegada s'hauria de completar l'enquesta amb consultes cara a cara en un context d'entrevista o de discussió en grup. Els costos d'aquesta opció, a les diverses comunitats i amb la profunditat necessària, han impossibilitat la consulta qualitativa. S'ha intentat moderar aquesta dificultat incloent-hi preguntes obertes, però no es pot substituir la consulta en entrevista individual o grupal per les respostes obertes.

Forces de l'estudi. Hipòtesis contrastades

Es tracta del primer estudi d'aquestes dimensions que intenta contrastar les hipòtesis sobre la pornografia que han anat formant part de la reflexió teòrica al llarg dels darrers 10 anys. Això implica dificultats, però també forces indiscutibles. La principal és que podem començar a disposar de coneixements sòlids sobre una part de les qüestions plantejades. Per exemple:

- Sabem que les edats d'inici del consum de pornografia són molt reduïdes (8 anys). La familiaritat amb les pantalles i amb les recerques a Internet han facilitat aquesta situació.
- **Hipòtesi 1.** Sabem que els homes són els grans consumidors de la pornografia. No s'ha pogut confirmar el major ús de pornografia entre els joves que entre els adults. L'enquesta no s'ha aplicat a sectors d'edats superiors als 29 anys.
- **Hipòtesi 2.** No hem mostrat totes les dades, però sabem que els impactes de la pornografia són molt més importants en els homes que en les dones, tant per la freqüència d'ús, com pels efectes cercats (masturbació) o per les conseqüències sobre les relacions interpersonals.
- **Hipòtesi 3.** També s'ha pogut comprovar com el consum de pornografia produeix impactes destacats sobre la imatge dels homes i les dones, així com un augment de la vulnerabilitat a les pràctiques no

normatives o de risc (consum de prostitució).

- **Hipòtesi 5.** S'ha pogut comprovar com el consum de pornografia produeix un augment de la vulnerabilitat a les pràctiques no normatives o de risc (consum de prostitució).

La hipòtesi 4, sobre la ritualització de les relacions sexuals, requereix un estudi complementari que no s'ha pogut dur a terme encara. Pel que fa a la comparació que s'ha fet, al llarg d'aquesta presentació resumida de l'informe, mostra com els resultats de Balears i el de les sis comunitats de comparació agregades no ofereixen resultats estadísticament significatius. Encara queda per veure si les comunitats amb forta presència d'economies turístiques (Balears, Catalunya i Andalusia), es diferencien significativament de les comunitats amb economies amb altres perfils (les dues Castella, Aragó i Galícia).

El debat sobre l'impacte de la pornografia en les relacions interpersonals dels adolescents segueix essent un repte per als investigadors i les organitzacions implicades.

Accés a la nova pornografia en l'adolescència

Segons alguns informes (Jiménez, de-Ayala-López, García, 2013), els adolescents són grans consumidors d'Internet, amb pràctiques més complexes del que se sol afirmar; entre altres coses, més del 50 % dels adolescents espanyols d'entre 14 i 17 anys sol veure regularment pornografia a Internet. Segons els estudis de Bryant Paul, professor adjunt de la Facultat

de Comunicació de la Universitat d'Indiana, els nois veuen pornografia per primera vegada als 13 anys, mentre que les noies ho fan als 14. Altres estudis recents estan reduint les edats de les primeres experiències amb la nova pornografia.

Els adolescents cada vegada consumeixen pornografia a edats més reduïdes, hi tenen un major accés, més ràpid, lliure de filtres. Encara que una web sol·liciti confirmar la majoria d'edat, aquest filtre no serveix pràcticament per a res.

De vegades ni tan sols es tracta de trobar pornografia després d'una recerca voluntària, sinó que es troben finestres que s'obren a manera d'anunci (com a avís o com a publicitat) i que porten adolescents d'edats molt reduïdes a la pornografia. No tenen filtres per a l'accés, però tampoc disposen dels filtres que té una persona adulta.

Quan es realitzen tallers amb professionals, els sol·licitem que realitzin una recerca senzilla, la que faria un adolescent curiós: «sexe, pits, culs a Palma», per exemple. Immediatament, apareixen en el seu cercador pàgines d'anuncis de contactes de prostitució, anuncis que reprodueixen imatges pornogràfiques. La relació entre ambdues és freqüent: des de les pàgines de pornografia, aquests anuncis els conviden a no masturbar-se, a accedir a serveis de prostitució a prop de casa; al seu torn, des de les pàgines de prostitució, des dels anuncis de contactes pagats s'ofereixen imatges explícites.

L'accés a la pornografia és fàcil, gratis, ràpid, no deixa un senyal bo de rastrejar si se sap una mica d'Internet, ofereix imatges variades i d'alta

qualitat; l'oferta és il·limitada i respon a la curiositat dels adolescents. És fàcil accedir-hi, és fàcil de seguir, és raonable pensar que té una clara influència en dos components de la conducta sexual: la formació de l'imaginari sexual dels adolescents i el desenvolupament de les primeres experiències sexuals regulars (masturbació, demandes a les parelles).

Què fan els pares i mares, com parlen d'aquest tema amb els fills i filles més joves? El més probable és que la majoria no sàpiguen com enfocar-ho. Els estudis explícits amb pares i mares han mostrat aquesta situació (Rothman *et al.*, 2017). En una secció posterior es revisen algunes de les experiències que s'estan provant en aquest moment.

Actituds i esquemes de percepció alterats

En primer lloc, es reconeixen els principals elements propis de la modificació conductual que implica l'habitus de la sexualitat formada en l'era d'Internet i que desenvolupa processos ritualitzats: en aquest cas, l'ambient, les pràctiques quotidianes i els aprenentatges nous. Posteriorment es presentaran els canvis a nivell dels esquemes perceptius dels subjectes, que permeten evidenciar els resultats d'aquest procés.

Per reconèixer el funcionament de l'habitus, es pot partir de les modificacions conductuals i de l'entorn que es fa amb els joves. Tal com passa amb l'espai que brinda Internet i que resulta crucial perquè es desenvolupi el procés de vinculació de cada jove amb la seva pròpia sexualitat. Un factor clau és el de la formació de

l'imaginari sexual, especialment entre els joves de sexe masculí, a partir de les imatges que observen a Internet (Mesch, 2009). Actualment, ja no consulten gairebé cap adult i tampoc tenen tanta importància els iguals (Weber, Quiring & Daschmann, 2012). Internet aporta respostes satisfactòries, segons els joves, a les seves inquietuds habituals. En les entrevistes fetes (Ballester, Orte, Pozo, 2015 i 2015b), es detallen les preguntes que els inquieten en el procés de descobriment i formació de la seva sexualitat, des de molt joves:

- Com s'inicia una relació sexual? Quins són els preliminars acceptables i efectius?
- Com es pot crear un ambient adequat?
- Com són els cossos, en detall? Quins cossos i com es representen?
- Quines pràctiques sexuals són habituals? Què es pot fer i què no?
- Quines parts del cos s'han d'estimular i com es fa?
- Què accessoris puc o he d'utilitzar (roba, lubricants, jocs, etc.)?
- Com és la resposta que s'espera d'un home o d'una dona (sons, frases, carícies, rudeses versus suavitat, intensitat acceptable, etc.)?
- Quant dura una relació acceptable?
- ...

Les imatges que s'observen en les filmacions responen a les seves inquietuds, de manera que produeixen un efecte formatiu, un efecte performatiu, és a dir, els influeixen de manera clara. Les relacions sexuals amb ell mateix i amb altres té un referent formatiu, així com un cert efecte de modelatge, en les filmacions de fàcil accés. Referent a això sí que són els iguals que els ajuden a trobar les pàgines adequades, sent els distribuïdors de filmacions similars a Youtube les més freqüentades (<http://www.tube8.com>, www.pornhub.com, www xnxx.com, www.hot-sex-tube.com/, <http://naturalporntube.com>, <http://xhamster.com>, etc.). Hi accedeixen directament a partir de recerques senzilles i de recomanacions directes.

Es tracta d'un habitus format/modificat en privat. Com és evident, no es tracta de l'habitus familiar o de classe, ja que el model dels subjectes precedents i de la classe social de pertinença ara té una rellevància secundària en relació amb la sexualitat. El modificador essencial és Internet i, a Internet, la nova pornografia consumida pels joves. Dit habitus implica un exercici de la sexualitat parcialment diferent al de les generacions precedents no formades amb el suport d'Internet. La nova pornografia forma l'habitus, i l'habitus implica un exercici modificat de la sexualitat, confirmat cada dia amb el suport d'altres agents que fomenten una sèrie de conductes i que modifiquen sensiblement l'entorn dels aprenentatges.

L'habitus així modificat també té un altre efecte productiu, a més de la pràctica sexual, que es pot reconèixer tant en el discurs i la difusió del que

s'ha après (és a dir, la difusió i la multiplicació dels seus nous sabers), com també en la deshistorització dels arguments que es manegen sobre la sexualitat, que passa a barrejar-se amb la seva condició masculina (en el cas dels homes). Unes pràctiques sexuals, un discurs posat en pràctica, una deshistorització de la formació del gènere, especialment en el cas dels homes.

Es tracta d'un habitus reduït pel consum de la nova pornografia, reduït a les experiències observades més que viscudes, així com pel marge de conductes observades, però amb una elaboració personal més limitada. Es produeix una més àmplia demanda de variants sexuals, així com majors detalls associats a la conducta sexual, però es produeix una reducció de les opcions de relació interpersonal. Per exemple, l'elecció de pràctiques, de converses i de demandes expressades, influïdes pel consum de nova pornografia, s'encarreguen, al seu torn, de fomentar aquest habitus sexual modificat que implica ritualització, simplificació. Les respostes dels joves sobre les pràctiques i demandes sexuals, en el cas dels homes, es limiten a una sèrie d'opcions molt similars en tots els casos, coincidint en les pràctiques que es consideren desitjables.

L'habitus, així format, també implica un procés de separació de rols sexuals home-dona, d'acord amb el consum de pornografia, amb la configuració de la seva sexualitat i l'habituació de gènere. La pornografia confirma els rols sexuals convencionals, atès que els papers desenvolupats per homes i dones en les filmacions sexuals són estereotipades,

però ja no es redueixen als models estàndards d'home musculós i de gran resistència i dona atractiva de grans pits. Actualment, la pornografia mostra tot tipus de dones (joves i grans, primes i gruixudes, amb pits i sense, etc.) i gairebé tot tipus d'homes (un requisit és la durada de les ereccions). El que es mostra de manera estereotipada és tota la relació sexual, d'inici a final, sent dominants alguns aspectes característics de la sexualitat basada en la dominació masculina (Bourdieu, 2000):

- el desig masculí (en les filmacions heterosexuales) és el que ha de ser satisfet;
- tot comença i acaba amb l'erecció masculina;
- les fantasies centrals que s'hi representen són les masculines, tant heterosexuales com homosexuals, tot i que domini el model heterosexual i homocèntric.

La pornografia de gran distribució crea situacions en què l'expressió del desig femení és silenciada. És a dir, homes i dones poden ser molt diversos en la pornografia, però les seves relacions són una representació dels models de gènere dominants. Només en la pornografia feminista i en la pornografia alternativa, de reduïda distribució, hi ha una presència clara del desig femení i relacions igualitàries (Aguado, 2018; Bakehorn, 2010; Lust, 2015). Algunes de les webs de referència d'aquesta opció són: XConfessions, d'Erika Lust. X-art i Four Chambers, de Vex Ashley entre d'altres. La postpornografia és

un tipus d'activisme social promogut pel moviment Queer que intenta deconstruir l'imaginari de desig sexual i transgredeix normativitats corporals, estètiques i de gènere. Sorgeix en els anys noranta mitjançant la famosa Annie Sprinkle com a resposta contestatària a la pornografia dominant.

Per als joves que se situen en aquest habitus, la relació pròpia de la sexualitat es prefereix amb una persona amb qui puguin realitzar els arguments bàsics en les filmacions, és a dir, amb qui accepti les seves demandes i particularitats, amb algú amb qui ells es vegin acceptats. Dins de les pràctiques sexuals així formades (o deformades), no només es fa present el conductual sinó també l'actitudinal (Braun-Courville & Rojas, 2009).

Una de les actituds que es modifica clarament és la relativa a les pràctiques d'alt risc, és a dir, aquelles que poden tenir un impacte negatiu sobre la salut (Mercer & Perkins, 2014). Entre les pràctiques d'alt risc, gairebé tots els joves han observat, sovint, una gran varietat de filmacions en què s'observen les següents:

- sexe vaginal sense preservatiu canviant de parelles, en grup, etc.;
- sexe anal sense preservatiu amb diverses parelles;
- ejaculació a la boca de la parella, després de sexe anal sense preservatiu;
- sexe en grup amb diversos homes i una o diverses dones, de vegades representant una violació;

- presència de violència oberta: estrangulament, cops forts en diverses parts del cos i altres modalitats de violència que s'han popularitzat.

La familiaritat amb aquestes pràctiques, en la nova pornografia, és molt comú i ha alterat la percepció sobre la seva acceptabilitat. La nova pornografia mostra i imposa un model de relació desigual, en què la dona és reduïda a objecte sexual disponible per a l'home. No només es mostren situacions d'alt risc i violència de diversos tipus, sinó que es generalitzen els estereotips de gènere més penosos: l'home té desig sexual permanentment i la dona es dedica a donar satisfacció a aquest desig.

El criteri dominant ja no es refereix a l'ordre del desig en comú, sinó al desig privat que es considera acceptable. Distorsions perceptives que s'expressen en situacions de violència sexual i en estereotips de gènere que transcendeixen a les relacions afectives i sexuals d'adolescents i joves: de la fantasia a la realitat. Les experiències dels adolescents i joves es veuen influïdes per la nova pornografia de manera negativa, sent imprevisibles les conseqüències a mig i llarg termini.

La nostra tercera hipòtesi se centra en aquestes observacions sobre la modificació que la nova pornografia produeix sobre les pràctiques sexuals dels grans consumidors, en dues direccions complementàries, la familiaritat amb pràctiques de risc i la demanda a les seves parelles sexuals d'aquestes pràctiques o el consum de prostitució per realitzar-les. Com s'ha pogut comprovar en les entrevistes (Ballester, Orte, Pozo, 2015b),

aquesta hipòtesi és raonable i és convenient contrastar-la amb una mostra representativa. Per la qual cosa s'ha realitzat el present estudi en diverses comunitats d'Espanya, conjuntament entre el nostre equip i la xarxa Joves i Inclusió Social (<http://joveneseinclusion.org/>).

Cal reconèixer que la sexualitat in-fluïda per Internet, per la nova pornografia, no és un procés centrat només en el desig personal o en comú, motivat exclusivament per la curiositat o l'experimentació personal; tampoc és una simple conseqüència social d'un procés privat, sinó un fet social enfortit per la repetició, modificat des de camps externs (en aquest cas, les organitzacions capitalistes que fan negoci a Internet) que a partir de certs aprenentatges produeixen i mobilitzen uns efectes, com per exemple: quines pràctiques es consideren acceptables, com s'entén el procés de seducció i expressió de demandes sexuals, com assumir l'exercici de la sexualitat i, al mateix temps, com concretar-la. Alguns dels efectes més preocupants se centren en l'orientació cap a la prostitució dels joves, així com l'increment de la violència en les relacions interpersonals (Ferguso i Hartley, 2009). A aquests efectes els hem anomenat «escalada de conducta».

Una altra de les conseqüències de la visualització de la nova pornografia, encara que no es pugui avaluar en les seves dimensions, és la de l'accés a la prostitució per reproduir les conductes sexuals que no es poden assajar amb les parelles. Com sabem, aquesta experiència és majoritàriament masculina. Els tres canvis més destacats són:

- desenvolupament de la nova pornografia, mostrant pràctiques sexuals de tot tipus, incloent-hi pràctiques de risc (sense preservatiu, violentes, etc.);
- ocultació i disseminació de la prostitució en pisos, en tot el territori, canviant la percepció del que significa la prostitució, presentant-la com una activitat lliure realitzada per persones encantades de dedicar-se a aquesta activitat;
- el mitjà d'accés a la prostitució passa a ser Internet, mitjançant anuncis que imiten la pornografia, anuncis que es vinculen a les pàgines de pornografia mitjançant una propaganda molt explícita: «no et masturbis encara, a prop de casa teva pots fer el que més t'agrada».

Aquests canvis faciliten l'accés a la prostitució per una part dels joves. No hi ha una limitació econòmica, cultural o territorial en l'accés. Si tampoc hi ha una limitació basada en valors de gènere, pot produir-se l'escalada de conductes.

Noves experiències d'educació afectiu-sexual

Molts adolescents masculins han tingut les millors experiències sexuals gràcies a la nova pornografia. Això no pot negar-se i és un dels factors més poderosos per vincular-se a la pornografia a Internet: les millors masturbacions les han experimentat gràcies a la nova pornografia. Si es nega aquesta força, la capacitat addictiva de la nova pornografia, no es podrà entendre com s'ha d'enfocar aquest

tema. En ocasions, hem pogut veure com, en l'educació afectivosexual, es mantenen els missatges sense significat per als nois adolescents:

- «La pornografia és sempre igual, avorrida.» Els adolescents i joves tenen una experiència completament diferent: és molt variada i diversa, mostra pràctiques molt diferents, dona resposta a totes les seves demandes i els ofereix moltes possibilitats. Si això no s'entén, tampoc s'entén com un adolescent pot estar hores i hores veient pornografia.
- «És el mateix de sempre, com quan jo tenia la teva edat.» Per descomptat, aquest tipus de missatges paternalistes solen tenir un efecte nul; cada un apren sobretot de la seva experiència, però el pitjor és que no és cert el que afirmen. S'han produït canvis molt notables en els continguts, entre altres coses perquè els vídeos permeten mostrar pràctiques que en fotografia només poden ser imaginades, per exemple: la violència. A més, els continguts que mostren pràctiques d'alt risc ara gairebé no poden ser perseguits amb eficàcia, per la internacionalització dels servidors de pornografia.
- «La masturbació és una sexualitat poc satisfactòria.» Per a molts adolescents i joves no només és plaent, sinó que pot ser que sigui l'única pràctica sexual que tenen regularment.

Un altre tipus d'actuacions poc recomanables es basen en una visió persecutòria dels adolescents:

- «El meu fill no fa això, segur.» La gran majoria dels adolescents viuen la sexualitat al marge dels seus pares, els quals ho ignoren gairebé tot d'ells. En qualsevol cas, si s'imaginen que els seus fills es masturben encerten més que si ho neguen.
- «L'altre dia el vaig agafar veient pornografia.» Una altra mala pràctica, ja que la gran majoria dels adolescents de 14 i 15 anys veu pornografia de manera regular. No han de buscar «atrapar» o «enxampar» els seus fills, hi han de parlar i si tenen curiositat tractar les seves preocupacions amb naturalitat; en el cas que vegin pornografia han d'intentar entendre per què ho fan.
- «He posat una ciberprotecció i ara no pot veure res.» En el cas que aquestes proteccions de control parental fossin efectives en un ordinador, tablet o mòbil, l'únic que ha aconseguit és no assabentar-se on veu pornografia. Probablement, estigui obligant el seu fill adolescent a pràctiques de major risc: veure pornografia a cibercafès o en ordinadors públics (centres educatius o culturals), veure pornografia amb els amics, aconseguir altres aparells de manera oculta, etc. Cal educar en l'ús de la tecnologia, no prohibir-la si tenen edat per fer-la servir (Colom, Ballester, 2016).

No sembla molt recomanable mantenir missatges i pràctiques contraproduents. Sembla necessari canviar la concepció de la relació dels adolescents amb la pornografia, la sexualitat i les relacions interpersonals. Quan els Nanette Ecker i Douglas

Kirby van presentar les *International Guidelines on Sexuality Education: An Evidence Informed Approach to Effective Sex, Relationships and HIV / STI Education* de la UNESCO (Ecker, Kirby, 2009), van assegurar que l'educació sexual hauria de ser «tan important com les matemàtiques» a les escoles. No obstant això, l'educació afectiu-sexual a Espanya segueix sent un repte en el sistema educatiu (Gómez, 2016). Hi ha experiències d'educació afectiva sexual que ja intenten un plantejament diferent al convencional i pretecnològic, basat en evidències, tot i que encara es tracti de plantejaments discutibles.

El 2014 el taller amb adolescents «Consent Galetes: A confidence-building workshop for teens», de l'educadora sexual Yana Tallon-Hicks, es feia popular a moltes escoles nord-americanes pel gir que li donava a les seves classes: Tallon-Hicks centra els seus tallers sexuals en la recerca d'allò positiu del sexe, basant-se en el sexe consentit i plaent, i no en la part negativa ni en la por. Al maig de 2016 Yana va ser convidada a parlar sobre el seu treball com a educadora sexual a la TEDxVienna (Tallon-Hicks, 2016), on va abordar temes com l'educació sexual moderna, la importància del consentiment i el que la pornografia convencional afegeix a la conversa dels joves, plantejant la qüestió que molts ens plantegem sobre si la nova pornografia és el «nou educador sexual».

Erika Lust, pionera del cinema porno feminista, llançava a principis d'any, juntament amb Pablo Dobner, el projecte *The Porn Conversation* (Khan, 2016, Lust, 2018): un seguit de recursos per ajudar els pares a fer un pas més en les converses de sexe

amb els seus fills i a parlar obertament de pornografia amb ells. Per a Lust, la missió de la seva iniciativa és donar als adults, educadors i pares, l'oportunitat d'ajudar els nens, nenes i adolescents a prendre decisions intel·ligents i informades pel que fa a la pornografia. Segons Lust, avui es necessita alguna cosa més que educació sexual a l'escola: es necessita que els pares i educadors puguin parlar amb els seus fills i filles sobre la pornografia.

La pàgina web desenvolupada per Lust conté eines en anglès, alemany, espanyol i italià dividides en funció de l'edat: menors d'11 anys, d'entre 11 i 15 i majors de 15. A través dels recursos que Lust i Dobner ofereixen, els pares poden tractar qüestions com què és el porno («el porno no és, ni representa, un sexe real») o qüestions afectives i relacionades amb la importància del consentiment («el sexe sempre és millor quan ho fas amb algú en qui confies i que et tracta amb respecte»).

En les experiències educatives que s'han desenvolupat, quan intenten integrar la nova pornografia, es troben molts factors positius, com l'opció pel desenvolupament de la sexualitat lliure, com la integració d'un fenomen que no pot ignorar-se. No obstant això, hi ha moltes qüestions arriscades i dubtoses: es fan des d'un enfocament crític, identificant el patriarcat i el capitalisme com a agents actius en el desenvolupament de la pornografia? Es té prou present la connexió amb una sexualitat basada en tòpics i estereotips de gènere, des de la violència masculina fins a la prostitució com a espai d'experimentació cara a cara?

La solució no és la prohibició de connectar-se a les xarxes, sinó més aviat un ús adequat de com connectar-se. Per descomptat, assessorats en un procés d'educació sexual i afectiva (Kornblit, A. L. i Sustas, S. 2014). No censurar, sinó crear capacitat crítica per entendre què significa la pornografia, tractar el fenomen de la pornografia des de la perspectiva de la maduració de les relacions interpersonals. De vegades els nens entre set i onze anys s'atreveixen a preguntar, però si els adults (pares, germans grans, educadors) eviten parlar de sexualitat i ells no se senten escoltats, buscaran les respostes a Internet o als seus iguals, els quals acabaran recomanant-los que ho busquin a Internet (Gathem, 2015).

Cal implicar en aquest procés tota la societat, però especialment els serveis de salut, els educatius i les famílies, especialment aquestes últimes. Les relacions intrafamiliars i amb els amics són claus en el desenvolupament dels estils de vida dels adolescents i el desenvolupament social i emocional d'aquest grup. L'estil parental i el tipus de comunicació en la família moderen el tipus de consum i impacte que Internet té en els adolescents. Les relacions intrafamiliars positives redueixen la possibilitat de comportaments problemàtics a Internet (Ispa *et al.*, 2013; Jiménez, de Ayala-López, García, 2013; Noll *et al.*, 2013; Wisenblit, Priluck, Pirog, 2013).

Cal treballar amb les famílies, en

entorns escolars i comunitaris, per desenvolupar programes preventius, de tipus socioeducatiu, com es fa amb els programes d'enfortiment familiar, com el Programa de Competència Familiar. Es tracta de programes de llarga durada (més de tres mesos) que treballen amb adolescents i els seus pares. D'altra banda, cal aconseguir millorar els programes d'educació afectiu-sexual, ampliant la seva perspectiva a les relacions interpersonals, des dels 10 o 11 anys. Per descomptat s'ha d'integrar la perspectiva de les tecnologies de la comunicació. Un programa d'educació afectiu-sexual que s'oblidi d'Internet està fora del món adolescent.

Un exemple d'aquest enfocament, més explícit que el Programa de Competència Familiar, es troba en experimentació als Estats Units, desenvolupat a Boston. En aquest programa els educadors sexuals parteixen de la premissa que la majoria dels adolescents veu pornografia. En comptes de fer creure que arruïnaran les seves vides, els ensenyen a analitzar-la per ajudar-los a formar-se idees pròpies sobre el sexe, el plaer, el poder i la intimitat. S'anomena, de manera reduïda, «Alfabetització Porno». Aquest curs, el nom oficial del qual és «La veritat sobre la pornografia: programa educatiu d'alfabetització porno per a estudiants de batxillerat dissenyat per reduir la violència sexual i en les relacions», és un mòdul afegit recentment al programa Start Strong,

un programa de treball amb famílies que inclou els fills i que s'aplica a l'extrem sud de Boston, finançat per l'agència de salut pública de la ciutat. Nois i noies, estudiants de batxillerat, seleccionats prèviament, hi assisteixen cada any; provenen de centres públics de secundària de Boston i també de col·legis religiosos. Durant gran part de l'any, els adolescents aprenen sobre les relacions saludables, les relacions violentes i temes relacionats amb la comunitat LGTBI, mitjançant debats grupals, jocs de rol i altres exercicis.

Durant aproximadament dues hores a la setmana, durant cinc setmanes, els estudiants de secundària formen part de l'Alfabetització Porno; el propòsit és que quan vegin pornografia siguin més madurs i crítics en analitzar com la pornografia presenta el gènere, la sexualitat, l'agressió, el consentiment, les diferències ètniques, el sexe homosexual, les relacions interpersonals i la imatge corporal.

El programa d'Alfabetització Porno va començar el curs 2016-2017 i és una experiència, en el marc d'un estudi pilot liderat per Emily Rothman, professora adjunta de la Facultat de Salut Pública de la Universitat de Boston, que ha dirigit molts estudis sobre la violència en les relacions interpersonals, com també de l'ús de la pornografia per part dels adolescents. Rothman ha dissenyat un currículum que evita espantar els joves

fent-los creure que la pornografia és addictiva o arruïnarà les seves vides i les seves relacions, a més de pervertir la seva libido, sinó que s'ha centrat en el fet que la majoria dels adolescents veuen pornografia, la seguiran veient i serà impossible evitar-ho. Per tant, adopta l'enfocament que ensenyar-los a analitzar el que veuen és molt més efectiu que només desitjar que els adolescents visquin en un món sense porno. Es tracta d'un estudi pilot; cal veure els resultats que ofereix a mig termini.

Altres opcions molt interessants, tot i que encara no disposen d'avaluació, són les que es basen en el desenvolupament de pornografia amb un enfocament educatiu, orientades a donar resposta a la curiositat dels adolescents. La pàgina desenvolupada per un grup de professionals de València es presenta com «el primer projecte educatiu a nivell mundial de coneixements i experiències sexuals, ensenyats de manera explícita i sense tabús. Està liderat per professionals de la psicologia i la sexologia que supervisen la validesa tècnica de tots els seus continguts» (Pornoeducativo, 2018). La veritat és que al llarg dels últims anys hem insistit en la necessitat de disposar d'opcions com aquesta. La revisió de continguts ofereix moltes possibilitats, en els propers anys veurem els resultats que obté.

Conclusions

Com s'ha pogut comprovar, sembla possible mantenir quatre de les cinc hipòtesis plantejades, en especial sabem que la primera hipòtesi s'ha contrastat plenament. El consum de nova pornografia entre els homes és superior al consum entre les dones, també consumeixen més temps que les dones. No es pot saber si aquest resultat es mantindrà en el temps o s'equilibrarà amb l'aparició d'altres modalitats de pornografia destinades al consum femení. Les dimensions del mercat de la pornografia, així com els grans interessos comercials que oculta, fan pensar que aquest equilibri (augmentant-ne el consum, mitjançant la incorporació massiva de les dones) segurament és l'objectiu dels qui es beneficien d'aquest mercat. És a dir, la pornografia femenina és un mercat que les organitzacions capitalistes que generen la nova pornografia no obliden.

En qualsevol cas, com que un dels interessos amb els quals es relaciona la pornografia és el del consum de prostitució femenina, els destinataris prioritaris segueixen sent els homes, aprofundint en un model de sexualitat cisheteropatriarcal, coherent amb la dominació masculina característica del patriarcat.

Si s'accepta, com s'ha vist a l'enquesta i com es dedueix d'altres anàlisis sobre webs de pornografia, que els impactes de la nova pornografia poden ser diversos i la majoria no especialment positius, caldrà plantejar-se què es pot fer. Obrir el debat social, generalitzar, pensar i investigar el tema és fonamental, també implicar les institucions amb funcions en la socialització dels subjectes: la família i l'escola prioritàriament. Les orientacions més interessants, en aquest àmbit, no tenen a veure amb la prohibició de connectar-se a les xarxes, sinó més aviat amb un ús adequat de com connectar-s'hi. No censurar, sinó crear capacitat crítica per entendre què significa la pornografia, tractar el fenomen de la pornografia des de la perspectiva de la maduració de les relacions interpersonals, des d'una perspectiva crítica, igualitària i responsable que ha de desenvolupar-se amb el suport d'una bona informació i formació en educació sexual i afectiva.

Referències bibliogràfiques

- Aguado, T. (2018). «Otra política visual de la representación sexual: el porno feminista de Erika Lust». *Pasavento. Revista de Estudios Hispánicos I* (1), 43-60.
- Albury, K. (2014). «Porn and sex education, porn as sex education». *Porn Studies*, 1(1-2), 172-181.
- Ayres, M. M. & Haddock, S. A. (2009). «Therapists' approaches in working with heterosexual couples struggling with male partners' online sexual behavior». *Sexual Addiction and Compulsivity*, 16, 55-78.
- Bakehorn, J. (2010). «Women-made pornography». Dins R. Weitzer (ed.). *Sex for sale: Prostitution, pornography, and the sex industry* (p. 91-111). Nova York: Routledge.
- Ballester, L.; Pozo, R. i Orte, C. (2013). «La prostitución deslocalizada. Ocultación de las nuevas modalidades de violencia». Congreso Internacional sobre Violencia de Género: Intersecciones, Oñati, 10-12 de juliol de 2013. Instituto Internacional de Sociología Jurídica.
- Ballester, L.; Orte, C. i Pozo, R. (2015a). «La pornografía en internet y la ritualización de las relaciones sexuales». Dins *Aportaciones a la investigación sobre mujeres y género: V Congreso Universitario Internacional. Investigación y Género: Sevilla, 3 i 4 de juliol de 2014* (p. 845-858).
- Ballester, L.; Orte, C. i Pozo, R. (2015b). «Estudio de la nueva pornografía y relación sexual en jóvenes». *ANDULI, Revista Andaluza de Ciencias Sociales* (13), 165-178.
- Bourdieu, P. (2000). *La dominación masculina*. Barcelona: Anagrama.
- Braun-Courville, D. K. i Rojas, M. (2009). «Exposure to sexually explicit web sites and adolescent sexual attitudes and behaviors». *Journal of Adolescent Health*, 45(2), 156-162. En línia: <<http://dx.doi.org/10.1016/j.jadohealth.2008.12.004>>.
- Colom, A. J. i Ballester, L. (2016). *El mundo en el bolsillo. Pautas prácticas para educar en el buen uso del móvil*. Barcelona: Sello editorial.
- D'Orlando, F. (2011). «The demand for pornography». *Journal of Happiness Studies*, 12, 51-75.
- Döring, N. M. (2009). «The Internet's impact on sexuality: A critical review of 15years of research». *Computers in Human Behavior*, 25 (5), 1089-1101.
- Ecker, N. i Kirby, D. (2009). «International Guidelines on Sexuality Education: An Evidence Informed Approach to Effective Sex, Relationships and HIV/STI Education». *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation*, 2.

- Ferguson, C. J. i Hartley, R. D. (2009). «The pleasure is momentary... the expense damnable?: The influence of pornography on rape and sexual assault». *Aggression and Violent Behavior*, 14(5), 323-329.
- Flood, M. (2007). «Exposure to pornography among youth in Australia». *Journal of Sociology*, 43, 45-60.
- Gathem, K. von der (2015). *Cuéntamelo todo*. Barcelona: Takatuka.
- Gómez, G. C. (2016). *Valoración del éxito de la educación afectivo-sexual en adolescentes*. Madrid: tesi doctoral, Universidad Complutense de Madrid.
- Hald, G. M. i Malamuth, N. M. (2008). «Self-perceived effects of pornography consumption». *Archives of Sexual Behavior*, 37 (4), 614-625.
- Ispa, J. M.; Csizmadia, A.; Rudy, D.; Fine, M. A.; Krull, J. L.; Bradley, R. H.; Cabrera, N. (2013). «Patterns of maternal directiveness by ethnicity among Early Head Start research participants». *Parenting*, 13 (1), 58-75.
- Jiménez, A. G.; de-Ayala-López, M. C.; García, B. C. (2013). «Hábitos de uso en Internet y en las redes sociales de los adolescentes españoles». *Comunicar*, 41(21), 195-204.
- Khan, A. (2016). «Principles of Lust: A feminist porn perspective on contemporary macho, future of porn and its ever present influence on fashion and style». *Fashion, Style & Popular Culture*, 3 (3), 375-381.
- Kor, A.; Zilcha-Mano, S.; Fogel, Y. A.; Mikulincer, M.; Reid, R. C. & Potenza, M. N. (2014). «Psychometric development of the Problematic Pornography Use Scale». *Addictive behaviors*, vol. 39 (5), 861-868.
- Kornblit, A. L. i Sustas, S. (2014). *La sexualidad va a la escuela*. Buenos Aires: Edit. Biblos.
- Lust, E. (2015). *Let's Make a Porn. A Practical Guide to Filming Sex*. En línia: <<http://www.erikalust.com>>.
- Lust, E. (2018). *The Porn Conversation*. En línia: <<http://thepornconversation.org>>.
- McKee, A. (2007). «The Relationship between Attitudes towards Women, Consumption of Pornography, and other Demographic Variables in a Survey of 1,023 Consumers of Pornography». *International Journal of Sexual Health*, 19 (1), 31-45.
- Mercer, D. i Perkins, L. (2013). «Theorising sexual media and sexual violence in a forensic setting: Men's talk about pornography and offending». *International journal of law and psychiatry*, 37, 174-182.

- Mesch, G. S. (2009). «Social bonds and Internet pornographic exposure among adolescents». *Journal of Adolescence*, 32 (3), 601-618.
- Osborne, R.; Guasch, O. (comp.) (2003). *Sociología de la sexualidad*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas y Siglo XXI de España Editores.
- Owens, E. W.; Behun, R. J.; Manning, J. C. i Reid, R. C. (2012). «The impact of Internet pornography on adolescents: A review of the research». *Sexual Addiction & Compulsivity*, 19 (1-2), 99-122.
- Peter, J. i Valkenburg, P. M. (2016). «Adolescents and pornography: A review of 20 years of research». *The Journal of Sex Research*, 53 (4-5), 509-531.
- Pornoeducativo (2018). En línia: <<http://www.pornoeducativo.com>>.
- Pornhub (2018). *2017 Year in review*. En línia: <<https://www.pornhub.com/insights/2017-year-in-review>>.
- Poza, S. A. P. i Ares, L. (2011). «Sexo, poder y cine: Relaciones de poder y representaciones sexuales en los nuevos relatos pornográficos». *Revista ICONO14. Revista científica de Comunicación y Tecnologías emergentes*, 9 (3), 98-119.
- Prause, N.; Steele, V. R.; Staley, C.; Sabatinelli, D. i Hajcak, G. (2015). «Modulation of late positive potentials by sexual images in problem users and controls inconsistent with "porn addiction"». *Biological psychology*, 109, 192-199.
- Reay, B.; Attwood, N.; Gooder, C. (2013). «Inventing Sex: The Short History of Sex Addiction». *Sexuality & Culture*, 17 (1), 1-19.
- Rothman, E. F.; Paruk, J.; Espensen, A.; Temple, J. R. i Adams, K. (2017). «A qualitative study of what US parents say and do when their young children see pornography». *Academic pediatrics*, 17 (8), 844-849.
- Sullivan, R. i McKee, A. (2015). *Pornography: Structures, agency and performance*. Cambridge: Polity Press.
- Tallon-Hicks, Y. (2016). Is the Porn Brain our new Sex Educator? En línia: <<https://www.youtube.com/watch?v=lxlGFtg4Z2c>>.
- Voros, F. (2009). «The invention of addiction to pornography». *Sexologies*, 18 (4), 243-246.
- Weber, M.; Quiring, O.; Daschmann, G. (2012). «Peers, Parents and Pornography: Exploring Adolescents' Exposure to Sexually Explicit Material and Its Developmental Correlates». *Sexuality & Culture*, 16 (4), 408-427.

- Weitzer, R. (ed.) (2010). *Sex for sale: Prostitution, pornography, and the sex industry*. Routledge. New York.
- Wisenblit, J. Z.; Priluck, R. i Pirog, S. F. (2013). «The Influence of Parental Styles on Children's Consumption». *Journal of Consumer Marketing*, 30 (4), 320-327.
- Wright, P. J.; Tokunaga, R. S. i Kraus, A. (2015). «A meta-analysis of pornography consumption and actual acts of sexual aggression in general population studies». *Journal of Communication*, 66 (1), 183-205.
- Young, K. S. (2008). «Internet sex addiction risk factors, stages of development, and treatment». *American Behavioral Scientist*, 52 (1), 21-37.

Notes

1. No creiem necessari tornar a definir la pornografia, ens basem en els autors que han establert la nova conceptualització sobre el concepte: Ayres & Haddock, 2009; Flood, M. (2007); Poza, S. A. P. & Ares, L. (2011) i Sullivan & McKee (2015), entre altres.
2. No se substitueixen les filmacions, només se n'acumulen cada vegada més. Es poden trobar filmacions de fa quaranta anys en uns o altres servidors d'Internet. Un dels portals de distribució mundial gratuïta de vídeos pornogràfics, Pornhub –l'únic que fa informes públics de la seva activitat (Pornhub, 2018)–, permet fer-se una idea de les dimensions d'aquest negoci. Pornhub és la segona pàgina de pornografia més visitada del món i la 72a pàgina web més vista de qualsevol tema. El portal transmet cada dia 5.000 terabytes de vídeos (per tenir una idea del que significa n'hi ha prou de saber que Facebook processa cada dia 600 terabytes). L'any 2017 va rebre 28.500 milions de visites, és a dir, més de 3 milions per hora i unes 900 per segon. Les dimensions són astronòmiques.
3. Com es pot veure, ens situem en l'àmbit de la sociologia de la sexualitat, d'acord amb la definició d'Osborne i Guasch (2003, 5): «s'ocupa de definir què és el sexe i què no ho és, descriu quins espais i quins temps té adjudicats, quins actors l'executen i quins no, de quina manera ho fan i les raons i conseqüències socials de tot això».
4. Sis persones varen contestar «cis-gènere», sense concretar respecte de quin gènere.
5. Per tal de simplificar la presentació s'ha seleccionat una part de les qüestions estudiades.



**La identitat
dels adolescents
d'origen immigrant:
la transició vital
des del canvi
cultural**

ANDREU MIR GUAL



Andreu Mir Gual

Palma, 1981. Llicenciat en Geografia per la Universitat de les Illes Balears (2004) i doctor en Ciències de l'Educació per la Universitat de Barcelona (2015). Ha cursat, a més, diversos cursos i postgraus, entre els quals el de Direcció de Centres Educatius.

Com a investigador, és autor del llibre *Els nous illencs* (Ed. Muntaner, 2017) i de diversos articles en volums col·lectius i en revistes especialitzades i ha participat en ponències i congressos sobre educació i immigració.

En l'àmbit educatiu, ha exercit la docència en diversos centres i ha estat membre del Grup d'Innovació Pedagògica dels Col·legis Diocesans de Mallorca (2014-2015) i director general adjunt de la xarxa de Col·legis Diocesans de Mallorca (2015-2016). Des del 2015 és professor associat de la Universitat de les Illes Balears a la facultat de Pedagogia i, des del 2016, director general dels centres Sant Pere (Palma), Santa Magdalena Sofia (Palma) i fra Joan Ballester (Campos).

Resum

La consolidació de les anomenades societats postmodernes ha projectat el seus efectes en la concepció més tradicional d'adolescència que, darrerament, ha donat pas a un nou paradigma d'una etapa vital que ara es presenta més duradora i carregada d'incerteses. El caràcter traumàtic –que esdevé inherent a la pròpia adolescència– assumeix un valor afegit en el cas dels adolescents d'origen immigrant. No debades, aquests col·lectius han de conviure amb un doble procés de canvis: per un costat l'evolució pròpia de l'adolescència (que implica tot un seguit d'alteracions físiques, psicològiques i emocionals) i, per l'altre, han de fer front al seguit d'ajustaments que requereix un procés migratori. És enmig d'aquest univers (sovint presentat en un format dicotòmic) que aquest jove ha d'anar teixint el seu perfil identitari. Sigui com vulgui, la trajectòria que aquestes persones acumulin en la societat que els acull atorgarà una tonalitat diferent a aquests processos de canvi.

Paraules clau

Adolescència / Immigració i identitat

Resumen

La consolidación de las llamadas sociedades posmodernas ha proyectado sus efectos en la concepción más tradicional de adolescencia que, últimamente, ha desembocado en un nuevo paradigma de una etapa vital que ahora se presenta más duradera y cargada de incertidumbres. El carácter traumático –que se presenta inherente a la propia adolescencia– asume un valor añadido en el caso de los adolescentes de origen inmigrante. No en balde, estos colectivos tienen que convivir con un doble proceso de cambios: por un lado, la evolución propia de la adolescencia (que implica toda una serie de alteraciones físicas, psicológicas y emocionales) y, por otro lado, tienen que hacer frente a todos los ajustes que requiere un proceso migratorio. Es en medio de este universo (a menudo presentado en un formato dicotómico) que esta juventud tiene que ir tejiendo su perfil identitario. Sea como sea, la trayectoria que estas personas acumulan en la sociedad que les acoge otorgará una tonalidad diferente a estos procesos de cambio.

Palabras clave

Adolescencia / Inmigración e identidad

1. Cap a un nou paradigma d'adolescència

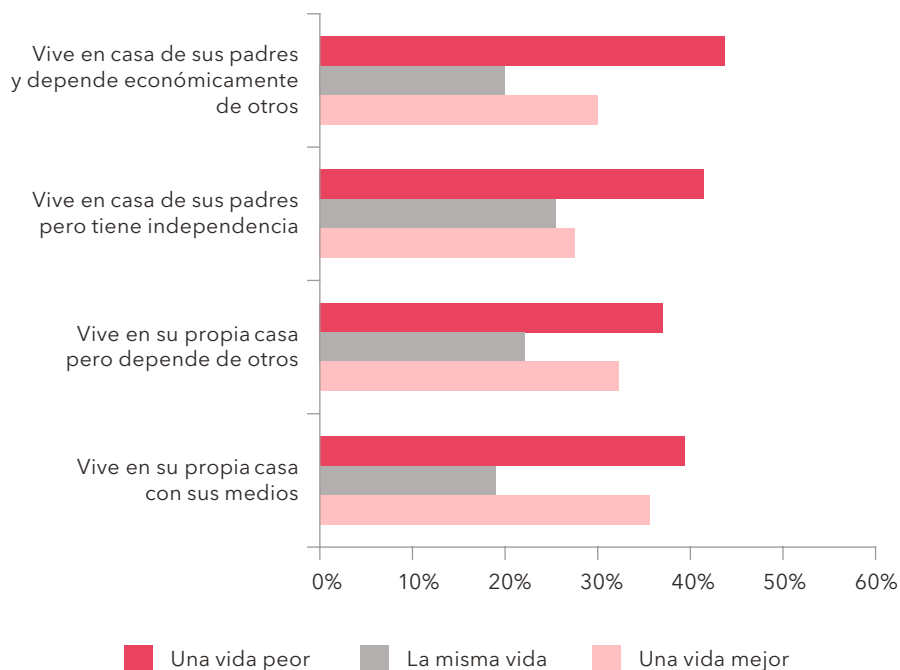
La irrupció d'una nova economia globalitzada –producte d'una redefinició del sistema capitalista– juntament amb altres adveniments paral·lels, marquen el punt d'inici de les noves societats postmodernes, la gènesi de les quals se situa a finals dels anys seixanta i durant els setanta. Les societats contemporànies es caracteritzen per ser flexibles i canviants. Actualment, es fa difícil trobar grans veritats, ni models econòmics, estructures socials o propostes culturals de llarga vigència i, evidentment, aquests nous esquemes han tingut una evident projecció sobre la interpretació de l'adolescència. Dicotomies com ara ser estudiant o treballador, ser solter o casat, treballar o estar a l'atur, viure amb la família o sol, ja no tenen un protagonisme absolut en unes societats plàstiques que compten amb uns recorreguts incerts, sense valors tradicionals i sotmeses a canvis vertiginosos.

Tot plegat, ens obliga a plantejar un model més obert i durador d'adolescència, de fet, són pocs els joves capaços d'escapar d'aquests nous patrons d'adolescència ja que gairebé la totalitat dels trajectes educatius, ocupacionals o familiars es veuen immersos en aquestes realitats inestables. Així les coses, la inestabilitat –moltes vegades traduïda en pre-

carietat– apareix en àmbits distints: ja sigui en qüestions laborals, en les relacions d'amistat, en les estructures familiars, etcètera.

Amb motiu d'aquesta situació, ja fa prop de dues dècades, Machado Pais (2000) associava l'adolescència amb uns esquemes vitals que ell qualificava com absolutament *oscil·lants i reversibles*. Aquesta manca d'estabilitat, desemboca en un relativisme que els acaba fent dubtar d'aspectes tan rellevants com ara la validesa real de les qualificacions educatives o, fins i tot, de la inserció en el mercat laboral. Algunes veus atribueixen aquesta conjuntura al desnivell que hi ha entre les expectatives creades per aquestes noves generacions (en moltes ocasions alimentades pels mitjans de comunicació) i la realitat que es troben després. Arran de tot això, estam davant un període en el qual els nostres adolescents enceten activitats sense tenir un projecte definit o bé posen en marxa accions fora pensar abans en estratègies. Tot plegat, ens ha conduit cap a unes generacions de joves i adolescents que es mostren poc reconeguts per un entorn que sovint els planteja dificultats. En el gràfic següent, s'observa la lectura del jovent espanyol vers la realitat que viuen i en relació a generacions precedents:

Gràfic 1. Expectatives de vida dels adolescents respecte generacions precedents, segons el nivell d'autonomia



Font: Informe de la joventut a Espanya (2016).

No són pocs els autors que es refereixen a aquest període emprant el concepte anglosaxó d'*storm and stress* (tempesta i tensió) tot fent esment de la dimensió conflictiva en la qual es troben instal·lats molts d'aquests joves. Tanmateix, aquestes generacions avancen enmig de la immediatesa del present i, poques vegades, el futur apareix com una font de preocupació. Ereta i Delpino

(2013) afirmen que més del 70 % dels joves espanyols reconeix que valora només el present, sense anar més enllà. És enmig d'aquest escenari en el qual els adolescents comencen a teixir el seu perfil identitari, que apareix directament condicionat per l'atmosfera de postmodernitat que envolta aquestes societats contemporànies.

2. Els nous perfils identitaris del segle XXI

La principal característica d'aquest nou adolescent és que no presenta una identitat contínua i íntegra, fins i tot, alguns autors com ara el mateix Hall (1992) qualificaren aquest nou escenari identitari postmodern com una «festa en continu moviment». Tanmateix, aquesta nova generació d'adolescents –instal·lat en aquest període de globalització econòmica– es veu obligada a assumir identitats distintes en funció del moment en què es troba, identitats que fins i tot poden ser enteses com a contradictòries i mancades de la coherència que es pressuposava en altres contextos històrics.

Així les coses, la globalització econòmica ha condicionat i, de fet, està condicionant activament, els processos de configuració identitària en l'àmbit planetari. Malgrat que actualment sigui possible avançar al marge de determinades icones pròpies de les anomenades cultures de masses, sembla evident que el fet de viure d'esquena a les grans conseqüències dels mercats mundials esdevé poc menys que una quimera. Amb tot, resulta força difícil no valorar problemàtiques tan evidents com les creixents desigualtats socials o els fenòmens de deteriorament mediambiental progressiu que assoten la totalitat del planeta.

En referència a tots aquests nous escenaris identitaris que s'estan plantejant, Maalouf (1998) ofereix una visió nova tot afegint que no som ni tenim una sola identitat, en tot cas, tenim una identitat complexa que és el resultat de la confluència d'una multi-

licitat de relacions socials i culturals (a vegades en conflicte) que, definitivament, ens fan irrepetibles. En efecte, la proposta d'aquest autor es dirigeix cap a un reconeixement per part de cada persona i també de cada societat de la seva pròpia diversitat, tot confrontant-se a la defensa agressiva de les identitats de caràcter tribal, tan habituals en temps pretèrits.

Tant les publicacions actuals com ara la de Guarro (2014) com ja algunes de dècades anteriors, com ara la de Laclau (1990), sostenen que les societats contemporànies no posseeixen un centre ni un principi articulador únic i, de fet, no es desenvolupen d'acord amb un desplegament d'una sola llei o causa. En aquest sentit, la societat no és com molts sociòlegs van creure durant l'antiguitat un tot unificat i ben delimitat, sinó que estam davant una estructura que és contínuament descentrada. Partint idò d'aquesta propietat essencial de les societats postmodernes que fa d'elles un conglomerat complex i força divers, es poden plantejar dos nivells distintos dins el mateix procés de construcció identitària de les noves generacions d'adolescents:

- Nivell estructural. Aquesta primera dimensió vendria definida per tot el recull d'elements inherents al propi subjecte com ara la seva procedència ètnica. A més, en aquest primer estrat també s'hi situen altres atributs que el propi individu ha seleccionat lliurement com ara la religió o les pràctiques culturals. Finalment, també s'hi inclourien els recursos individuals que s'han anat adquirint en el desenvolupament d'un itinerari

cultural determinat. En definitiva, en aquest primer grup de propietats identitàries es fa recompte de tots els atributs de llarga durada (de major "estabilitat") dins el propi «jo».

- Nivell canviant. En aquest cas, s'atén a la percepció que tenen els altres d'aquest «jo», d'alguna manera es fa referència a les identifications que sobre nosaltres imperen i a la seva naturalesa. A tot això, s'hi ha d'afegir la percepció de la situació del propi individu o del grup en referència a l'entorn, així com també les estratègies que posem en marxa per adaptar-nos a escenaris nous i amb una clara tendència al canvi continuat. Precisament, és en aquest punt en el qual el subjecte (i la societat en general) orienta i explica els diferents canvis en el desenvolupament de la pròpia identitat. De fet, la persona tendeix a resignificar el seu passat.

Tanmateix, diversos autors plantegen un discurs amb alguns matisos entorn a aquestes identitats de darrera generació. Des d'aquestes perspectives, es proposa que les múltiples identitats de les quals hem parlat fins ara, realment, formen part d'una sola identitat formada per subidentitats. D'alguna manera, aquests treballs defensen la idea que una persona no té múltiples identitats, sinó que, més aviat, en té una de sola construïda per un seguit de vivències que fan que sigui singular.

Des d'uns plantejaments o altres, sembla que entre la comunitat científica es mostra un cert consens a l'hora

d'acceptar que hi ha hagut alteracions notables en el procés de configuració identitària durant els darrers anys. Evidentment, tots aquests canvis han tingut una projecció gràcies a l'existència de noves forces creadores d'aquests sentiments de pertinença les quals afecten de manera directa el processos de construcció identitària dels adolescents nouvinguts.

3. La identitat dels adolescents immigrants: de la transició vital al canvi cultural

Talment hem anat veient en el decurs del primer apartat, no és fàcil ser adolescent a dia d'avui. Les situacions que s'associen a aquestes etapes es fan notar explícitament i afecten d'una manera integral l'individu. En aquest sentit, a totes les modificacions fisiològiques –pròpies de la pubertat– de forma progressiva s'hi van afegint altres canvis que ajudaran a configurar la persona, tant en l'àmbit físic com emocional. Tanmateix, el desenvolupament intel·lectual, les alteracions emocionals, el nou marc de relacions interpersonals o el descobriment del sexe, són processos paral·lels constitutius d'aquest trànsit. La fita que tenen totes aquestes modificacions no és altra que l'assoliment d'una identitat pròpia i particular que, a la vegada, es presenti en concordança amb el context.

Resulta evident pensar que, aquest, no és un procés selectiu i que afecta només a segons quins adolescents, de fet, l'elenc de canvis que hem anat plantejant afecta amb major o menor intensitat a la pràctica totalitat dels adolescents. Partint

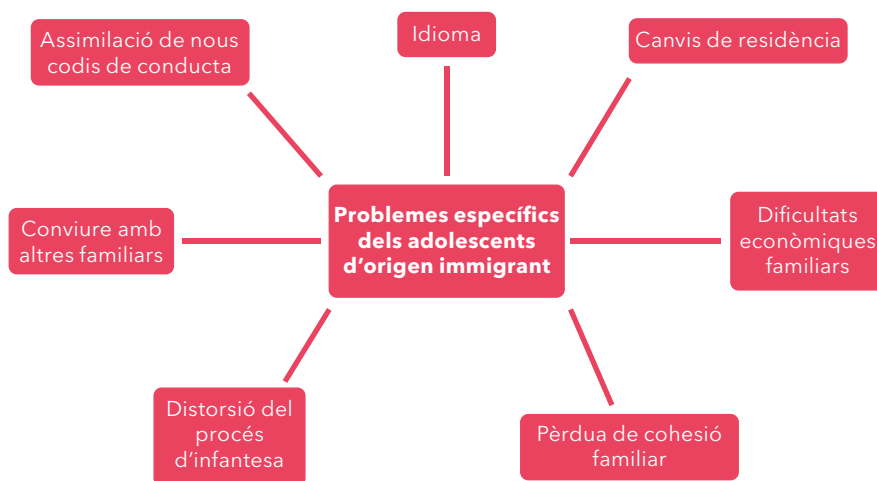
d'aquesta idea, quan s'analitza la situació en aquests joves d'origen immigrant, en moltes ocasions, s'oblida que es tracta de persones exposades a tot un seguit d'alteracions de gran significació en les seves vides, tal i com assenyalava Briones (2010).

Malgrat això, l'adolescència quan es presenta en aquests grups socials d'origen estranger planteja tot un seguit de reptes i dificultats específiques que fan singular una etapa que és traumàtica ja de per si, tal i com es pot observar en la figura següent.

Òbviament, en el rerefons de totes aquestes conjuntures hi apareix la necessitat de configuració identitària per part del subjecte que, en aquesta mena de casos, es veu immersa en un

procés doble: per una part, s'emmarca enmig dels canvis característics de l'adolescència i, per l'altra, es fa formant part d'un procés d'adaptació progressiu a l'entorn que l'envolta i en el qual interactuen variables tan determinants com el context familiar o els amics. Som davant allò que Figuera, Freixa, Massot, Torrado i Rodríguez (2008:15) anomenen les *transicions simultànies*, segons les quals la persona ha de fer front de manera paral·lela a dos intensos processos de canvi: l'adolescència i la migració. Els autors Soriano, Zapata i González (2009) exposen alguns dels factors que poden acabar entorpint o facilitant aquestes transicions simultànies:

Figura 1. Dificultats addicionals que acompanyen el trànsit de l'adolescència de joves d'origen immigrant



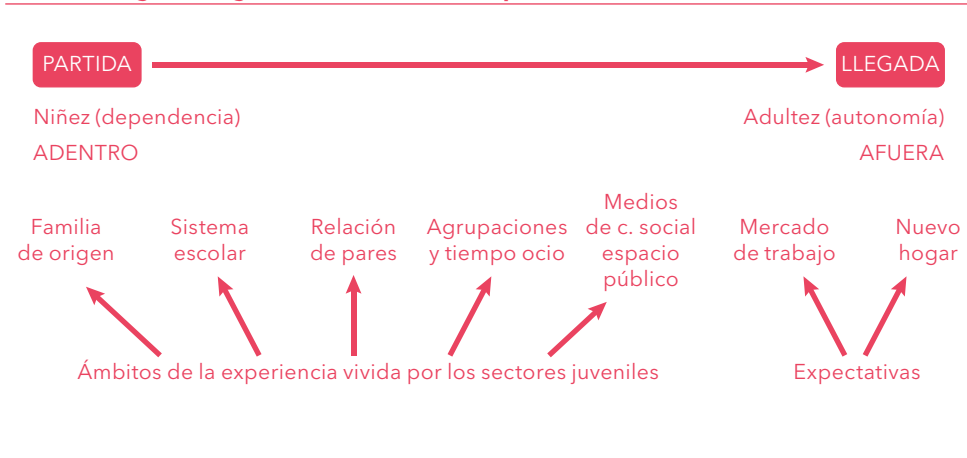
Font: Mir (2011).

- L'edat d'arribada a la societat d'acollida. Les persones que arriben durant la infantesa troben majors facilitats que les qui ho fan havent entrat ja en l'adolescència.
- La llengua i el grau de satisfacció i de rendiment escolar.
- Segons de la família i del lloc de procedència hi haurà més o menys garanties d'èxit, car aspectes idiomàtics, de similituds de sistemes educatius, de formació dels pares, etc. són importants.

- La distància cultural entre l'origen i el destí migratori. Cada una d'aquestes propostes representen models socials i culturals que en alguns casos no coincideixen i es mostren com oposats, fet que incentiva activament l'aparició de tensions en el mateix individu.

Els autors De Prada, Actis i Pereda (2005) sintetitzen en la figura següent tots els elements susceptibles d'influir en aquestes transicions simultànies. Tenint en compte la variable temps en l'anàlisi, la proposta d'aquests

Figura 2. Agents condicionants dels processos de transició simultània



Situación polarizada de la juventud inmigrante



Font: De Prada, Actis i Pereda (2005).

autors planteja la família d'origen, el sistema escolar, la relació amb els familiars pròxims, la gestió del temps d'oci i l'esfera relacional com els condicionants que més pesen a l'hora d'entendre aquestes transicions.

Sigui com sigui, hi ha realitats personals, familiars i també pròpies de l'entorn social força diverses, de tal manera que no podem analitzar des d'una mateixa perspectiva joves que, tot i ser d'origen immigrant, han nascut aquí que altres que just fa mesos que s'han incorporat a aquesta societat. D'aquesta manera, en aquests anàlisi resulta prou interessant distingir els col·lectius que han arribat en etapes infantils o han nascut aquí (segones generacions) d'aquelles persones que han emigrat quan ja eren adolescents (primeres generacions).

3.1. Adolescents de primera generació

En aquest cas, es tracta de persones que en plena etapa de canvi abandonen amb les seves famílies (o sols per reunir-s'hi) i l'entorn que els ha vist créixer per arribar a una societat nova, plena d'incògnites. Conseqüentment, es tracta de joves que aterren sense tenir coneixement dels codis de conducta que aquí es manegen i que, en moltes ocasions, no dominen tan sols l'idioma que es fa servir en el nou lloc de residència. L'enorme magnitud d'aquest canvi, sovint va lligat a un procés d'aclimatació a les noves condicions que esdevé força difícils. Tot i això, resulta habitual contemplar com aquests adolescents associen l'elenc de traumes d'aquesta etapa únicament amb el procés migratori, tot deixant de ban-

da que estan vivint un període vital que inclou amb dificultats inherents a la seva pròpia naturalesa.

Tal vegada, degut a la transcendència i a la significació que representen els amics en aquestes edats, una de les problemàtiques que més envolten aquesta mena de situacions deriva de la distància que aquests nous joves denoten entre els joves de la seva edat i ells mateixos. Com veurem, una de les principals diferències que detecten aquests adolescents és que quan arriben la gent que té la seva edat es dedica precisament a ser adolescent, cosa que en molts dels països d'origen no és gaire habitual.

Aquest fet, a mesura que passa el temps esdevé també una novetat per a les famílies, just quan aquests adolescents comencen a incorporar algunes de les pràctiques pròpies dels joves de la societat on viuen. Així, en alguns casos, els pares no acaben d'assimilar alguns d'aquests canvis i això sovint resulta motiu de tensió familiar. D'aquesta manera, com assenyala Funes (2000), aquests col·lectius no només aterren en un entorn desconegut i amb escasses eines per a una integració ràpida, sinó que també es veuen obligats a descobrir i assumir formes de ser estranyes, fins ara, en el seu propi entorn.

Tant en un cas com en l'altre, la migració o el seus orígens condicionen d'una manera plausible la configuració identitària d'aquestes persones. Tanmateix, resulten difícils d'entendre aquests processos de construcció identitària fora partir de la idea que aquests adolescents es veuen sotmesos a tensions severes originades com a conseqüència de la con-

tínua disjuntiva existent entre el fet de mantenir-se fidels als dictàmens dels pares o familiars¹ (els quals tendeixen habitualment a mantenir conductes pròpies del lloc d'origen) i els amics o l'escola (que incorporen nous codis els quals es poden presentar com a més atractius i que impliquen un cert grau de compromís).²

Hi ha una tercera via consistent en no elegir cap de les dues alternatives d'una manera estricta, aleshores es pot donar el cas que l'adolescent es posicioni al marge de les dues opcions i s'embarqui sol en una recerca de la identitat que habitualment esdevindrà traumàtica. Contràriament, també es pot donar el cas d'adolescents que siguin capaços de desplegar tot un conjunt d'estratègies que els permetin mantenir llaços simultàniament amb les dues cultures. Segons exposa Giró (2006), el procés de construcció identitària en adolescents de famílies d'origen immigrant ens permet interpretar dos grans tipus d'estratègies. La primera consisteix en què el jove des d'un primer moment intenta aconseguir una identificació ràpida amb el grup majoritari (societat d'acollida). La segona estratègia consisteix en mantenir certa distància i recel cap al grup majoritari, perquè la persona interpreta que en deriven les principals dificultats en el seu procés d'integració social. Entre aquests dos posicionaments, es trobaria una tercera alternativa que, per ventura, seria la més adequada.

En aquest cas, la reacció de l'adolescent consistiria en mostrar una actitud positiva amb l'objectiu d'adoptar el millor de les dues estratègies que acabem d'explicar: mantenir una estreta vinculació amb els referents

més significatius amb els quals va conuiu durant l'etapa de la infantesa (aquells que estan representats per la família, amics del mateix país d'origen, etc.) i, alhora, ser capaç de desplegar les habilitats socials suficients com per aconseguir un nivell d'integració en la societat d'acollida.

3.2. Adolescents de segona generació

En aquest cas, es tracta de joves que ja porten un bagatge com a ciutadans de la societat que just ara els envolta, amb la qual cosa ens referim a individus que han rebut respostes socials, educatives i assistencials desenvolupades en pro d'assolir una integració més plàcida, tant per a ells com per als seus familiars. Malgrat pugui semblar que, en aquests casos, la transició de l'adolescència sigui semblant a la de la resta de persones de la mateixa edat, ja que han crescut entre nosaltres, és habitual que en aquest moment (l'adolescència) es posin de manifest les tensions, les precarietats i les dificultats viscudes en etapes anteriors (Funes, 2000).

Usualment, aquest col·lectiu de persones han viscut unes infàncies marcades per situacions adverses com ara els problemes derivats de la separació dels pares o germans -pèrdua de la cohesió familiar, tan important en aquestes primeres etapes de la vida-,³ les tensions generades com a conseqüència dels continus canvis de residència, les problemàtiques derivades de l'arribada a un entorn nou ple de novetats -que normalment en els primers moments s'interpreten com a hostils-, l'assimilació de codis de conducta social nous que, en oca-

sions, s'oposen als que els marquen des de casa, etcètera. La suma de tots aquests escenaris, generalment, deriva en una ruptura del procés natural de la infantesa que es posa de manifest durant l'adolescència.

Amb tot plegat, és en aquesta etapa quan emergeixen els trastorns generats durant tots aquests anys i, per això, la persona es veu obligada a digerir la inseguretat acumulada amb l'entorn. De fet, és l'adolescència la que dona llum a alguns misteris apareguts en el passat com, per exemple, el fet de sentir que es rep un tracte diferent a la resta. Així les coses, resulta relativament fàcil que alguns d'aquests joves mostrin conductes poc predisposades a la interacció amb els altres, ja que no només han de fer front als desequilibris propis del període que viuen, sinó que també han de combatre les turbulències pròpies de les circumstàncies que els envolten.

Com acabem de veure, les condicions «especials» que afecten aquests adolescents procedeixen de dos focus diferents: per un costat, arriben gràcies a les condicions i actituds marcades des de les pròpies famílies i, altrament, també es posen de manifest amb les conductes (d'integració, de rebuig, etc.) de les societats d'acollida. Tot i que el grup d'adolescents de famílies immigrants que han nascut aquí ja porten tota la vida formant part de la societat majoritària i han estat producte dels seus sistemes d'escolarització així com també dels seus processos d'integració,⁴ mantenen bona part de les peculiaritats dels qui arribaren d'infants. En efecte, tot i acumular llargs períodes de temps com a membres

de la societat on resideixen, la realitat que viuen als entorns familiars fa que sovint s'hagin vist immersos en moltes de les dificultats que acabem d'assenyalar, com ara la manca de cohesió familiar (separació temporal amb germans o pares, per exemple).

A més, la identificació que en fa la societat d'acollida en moltes ocasions no és gaire diferent a la d'altres joves que no han nascut aquí. D'aquesta manera, segueixen sent persones considerades com «estrangeres» o «immigrants», sent aquesta una qualificació que no els correspon, tot i que hagi marcat de manera evident les seves vides i que, en tot cas, correspon a algun dels seus progenitors.

Amb tot, en el procés de construcció de la identitat d'aquests adolescents de famílies d'origen immigrant hi intervien dues forces que, com que en moltes ocasions representen maneres de fer força oposades,⁵ són les causants d'atorgar una major dimensió a la crisi d'aquests joves.

Conclusions

Els canvis generats en el darrer terç del segle passat com a conseqüència de la globalització econòmica, han consolidat un nou panorama social, econòmic i cultural a inicis del segle XXI. Les anomenades societats postmodernes han alterat el paisatge dominant durant bona part del segle XX, en el qual les estructures socials es mostraven sòlides, els circuits econòmics i laborals eren reconeguts i les propostes culturals poc discutides. La postmodernitat es presenta com una proposta transgressora que alimenta contínuament la revisió de

la realitat, creant així, una atmosfera més aviat inestable on el relativisme juga una paper fonamental.

És en aquest context on s'han d'entendre els models actuals d'adolescència. D'aquella idea més tradicional d'adolescència (segons la qual la persona passava de la infantesa a l'edat adulta en un període ràpid de temps, tot deixant el periple formatiu a edats primerenques per a inserir-se en el món laboral, casar-se i tenir descendència), hem passat a un nou paradigma. A dia d'avui, hem de parlar de models més oberts i duradors d'adolescència, de fet, són pocs els joves capaços d'escapar d'aquests nous patrons d'adolescència ja que gairebé la totalitat dels trajectes educatius, ocupacionals o familiars es veuen immersos en aquestes realitats inestables. Així les coses, la inestabilitat apareix en diferents àmbits: ja sigui en qüestions laborals, en les relacions d'amistat, en les estructures familiars, etcètera.

Una de les novetats que incorpora l'adolescència està relacionada amb el repte identitari: és en aquesta etapa quan la persona es comença a plantejar qui és? Qui serà? Qui li agradaria ser? etc. Els nous models identitaris també s'han d'interpretar en clau postmoderna, de fet, les propostes que reben els adolescents contemporanis no són gaire estables, sovint es presenten com a contradictòries i sempre exposades a una crítica constant. El perfil identitari que mostren les noves generacions és molt canviant i, en un mateix moment vital, la persona pot mostrar perfils distints segons l'àmbit en el qual avanci. Així, per exemple, el comportament d'un jove a l'escola o a casa no té per què

coincidir amb la identitat digital quan interactua en xarxes socials.

Sigui com vulgui, el fet d'haver de fer front a un context tan inestable – en una etapa que ja de per sí esdevé traumàtica– fa de l'adolescència actual un període força crític. En el cas dels adolescents d'origen immigrant, s'hi afegeix encara més complexitat. El procés de canvi vital es barreja amb el fet d'haver de combinar dues propostes culturals que, en alguns casos, es presenten com a oposades. No es tracta de processos senzills de construcció identitària. Així les coses, la recerca del «jo» per part de l'adolescent es veu immersa en un procés doble: d'una banda, s'emmarca enmig dels canvis característics de l'adolescència i, de l'altra, forma part d'un progressiu procés d'adaptació a l'entorn que l'envolta i en el qual interactuen variables tan determinants com l'entorn familiar o els amics. Alguns autors es refereixen a aquest procés dual com de transició simultània.

Segons la trajectòria que acumulin aquests adolescents d'origen immigrant en la societat d'acollida, podem trobar alguns matisos en el seu procés de construcció identitària. Així les coses, en el cas de les primeres generacions, es tracta de joves que aterren sense tenir coneixement dels codis de conducta que aquí es manegen i que, en moltes ocasions, no dominen ni tan sols l'idioma que es fa servir en el nou lloc de residència. L'enorme magnitud d'aquest canvi, sovint va lligat a un procés d'aclimatació a les noves condicions que esdevé força difícils. Tot i això, resulta habitual contemplar com aquests adolescents associen els

traumes d'aquesta etapa únicament amb el procés migratori, tot deixant de banda que viuen un període vital que inclou amb dificultats inherents a la seva pròpia naturalesa.

Pel que fa a les segones generacions, normalment es tracta de persones que han viscut unes infàncies marcades per situacions adverses, com ara els problemes derivats dels processos migratoris (dissolució del nucli de convivència, canvis constants de residència, racisme, etc.). És en aquesta etapa quan emergeixen els trastorns generats durant tots aquests anys i, per això, la persona es veu obligada a digerir la inseguretat acumulada amb l'entorn. De fet, és l'adolescència la que dona llum a alguns misteris apareguts en el passat com ara episodis de racisme. Són comuns situacions en les quals aquests joves mostren conductes poc predisposades a la interacció amb els altres ja que no només han de fer front als desequilibris propis del període que viuen, sinó que també han de combatre les turbulències pròpies de les circumstàncies que els envolten.

En definitiva, es tracta de persones que normalment combinen escenaris marcats per la complexitat i que han de fer front a les exigències d'un context que sovint obvia la dificultat d'haver de construir la identitat enmig d'un univers tan complex de referents identitaris.

Referències bibliogràfiques

- Benedicto, J. et al. (2016). *Informe juventud en España*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad.
- Briones, E. (2010). *La aculturación de los adolescentes inmigrantes en España*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca.
- De Prada, W., Actis, C. i Pereda, M.A. (2005). *Inmigración y vivienda en España*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- Ereta, M.J. i Delpino, M.A. (2013). *Estilos familiares en la formación de adolescentes en España*. Madrid: Liga Española de la Educación. Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad.
- Figuera P., Freixa M., Massot I., Torrado M. i Rodríguez L. (2008). «L'èxit en les trajectòries formatives obligatòries i postobligatòries en contextos multicultural». A: Figuera, P. et al. (Ed.) *Recerca i immigració. Col·lecció Ciutadania i Immigració 1*, 13 - 31. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Acció Social i Ciutadania.

- Funes, J. (2000). «Migración y adolescencia». A: Aja, E., Carbo-nell, F., Funes, F. i Vila, I (Ed.) *La inmigración extranjera en España: los retos educativos*. Barcelona: Fundación La Caixa, p.120-144
- Giró, J. (2006). «Identidad étnica, adolescencia y aculturación». Comunicació presentada a la XII Conferencia de Sociología de la Educación. Logroño, 2006.
- Guarro, M. (2014). *Globalització, identitat i diversitat en la post-modernitat*. UOC. Disponible a: <http://humanitats.blogs.uoc.edu/>. Data de consulta (12-12-2014).
- Hall, S. (1992). «The Question of Cultural Identity». A: Hall, S., Held, D., McGrew, T (Ed.) *Modernity and Its Futures*. Cambridge: Polity Press, p. 273-316.
- Laclau, E. (1990). «The impossibility of society». A: Laclau, E. (Ed.) *New reflections on the revolution of our time*. London: Verso.
- Maalouf, A. (1998). *Identidades asesinas*. Madrid: Alianza.
- Machado Pais, J.A. (2000). «Las transiciones y culturas de la juventud: formas y escenificaciones». *Revista internacional de ciencias sociales*, p. 64, 89-100.
- Mir, A. (2011). «Identitat i postmodernitat: els nous mecanismes identitaris del segle XXI». *Revista Obets*, p. 6, 1.
- Pascual, A. (2006). «Les imatges de la immigració a Mallorca: interpretacions de la multiculturalitat i la ciutadania». A: March, M. X. (Ed.) *Anuari de l'Educació de les Illes Balears*, 2006. Palma: Fundació Guillem Cifre de Colonya., p. 376-388.
- Soriano E., Zapata R. i González A. (2009). *La formación para el desarrollo de una sociedad intercultural*. Almería: Universidad de Almería.

Notes

1. Aquesta actitud de les famílies varia en funció de diferents factors com ara el temps que fa que resideixen aquí o la cultura de la qual procedeixen.
2. Tant en el cas dels amics com també a l'escola (així com altres agents socialitzadors), l'exigència a l'hora d'incorporar nous codis tampoc no esdevé universal i fluctuarà en funció de variables distintes, com ara l'origen de les amistats o de l'existència de programes d'integració en els centres.
3. En aquesta mena de processos migratoris és habitual que es produeixin reagrupaments familiars que impliquen períodes en els quals els fills romanen allunyats dels familiars més pròxims (Pasqual, 2006).
4. Malgrat ser persones que ja hagin nascut a la societat on resideixen, és habitual que hagin de fer front a processos d'integració, com succeeix amb altres persones nouvingudes. Aspectes com els trets físics, la religió o l'origen cultural, sovint els fan sentir diferents i, a més, condicionen com els veuen els altres.
5. Per una banda, apareixen els agents que tendeixen a fer que el subjecte mantingui la identitat del seu país d'origen (sobretot familiars) i, per l'altra, es posen de manifest les exigències de la societat d'acollida que demanda certes concessions a aquestes persones per poder-les integrar d'una manera efectiva.

14

**Una dècada de tesis
doctorals sobre joventut
(2008-2018)**

**MARIA ANTÒNIA GOMILA GRAU
MIREN FERNÁNDEZ DE ÁLAVA
ROSARIO POZO GORDALIZA**



Maria Antònia Gomila Grau

Llicenciada en Ciències Polítiques i Sociologia en l'especialitat d'Antropologia Social a la Universitat Complutense, doctora en Història per l'Institut Universitari Europeu. Becària Marie Curie a l'Institut d'Ethnologie Méditerranéenne et Comparative de la Universitat de Provença. Professora contractada doctora del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB i membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB.



Miren Fernández de Álava

Llicenciada en Traducció i Interpretació, màster de Recerca en Educació, i doctora en Educació amb menció internacional per la Universitat Autònoma de Barcelona. Va ser investigadora postdoctoral Juan de la Cierva del Ministeri d'Economia i Competitivitat al Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB. La seva recerca se centra, principalment, en la formació permanent, les organitzacions i el gènere. És membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB.



Rosario Pozo Gordaliza

Diplomada en Educació Social i llicenciada en Psicopedagogia amb diverses especialitzacions (màster) en problemes socials, etnicitat i gènere, entre d'altres. Doctora en Sociologia. Ha estat becària FPU del Departament de Sociologia de la Universitat de Granada i consultora internacional en temes de gènere i desenvolupament a Àsia. Actualment, és professora contractada doctora del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB. És membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB.

Resum

Les tesis doctorals de la Universitat de les Illes Balears (UIB) constitueixen la matèria prima d'aquesta anàlisi que té, com a nexa comú, la joventut i els joves. El treball és un repàs per les principals temàtiques relacionades amb la joventut i els joves que s'han investigat a les Illes Balears i que, des de diferents disciplines i perspectives, recullen les problemàtiques que els afecten. La salut, l'educació, la inserció laboral i l'evolució demogràfica constitueixen els quatre eixos en els quals s'agrupen les tesis doctorals presentades a la UIB en els darrers 8 anys, en departaments tan diversos com infermeria i fisioteràpia, psicologia, pedagogia, història i biologia.

Paraules clau

Tesis doctorals / Joventut / Joves / Disciplines

Resumen

Las tesis doctorales de la Universidad de las Islas Baleares (UIB) constituyen la materia prima de este análisis que tiene, como nexo común, la juventud y los jóvenes. El trabajo es un repaso por las principales temáticas relacionadas con la juventud y los jóvenes que se han investigado en las Islas Baleares y que, desde diferentes disciplinas y perspectivas, recogen las problemáticas que los afectan. La salud, la educación, la inserción laboral y la evolución demográfica constituyen los cuatro ejes en los cuales se agrupan las tesis doctorales presentadas en la UIB en los últimos 8 años en departamentos tan diversos como enfermería y fisioterapia, psicología, pedagogía, historia y biología.

Palabras clave

Tesis doctorales / Juventud / Jóvenes / Disciplinas

Introducció

Les problemàtiques i necessitats que afecten la joventut es converteixen en tema d'interès i objecte d'investigació de les tesis doctorals que s'han anat presentant a la UIB des del 2008 fins al 2018. Tot i que no tot els anys s'han defensat tesis doctorals vinculades a la joventut, les tesis incloses en aquesta revisió ofereixen una perspectiva bastant global de quins són els àmbits d'interès relacionats amb els i les joves des de disciplines variades.

La salut dels adolescents i joves agrupa el major nombre de tesis fetes sobre aquesta franja d'edat. Nou de les quinze tesis presentades entre 2011 i 2018 han abordat el tema de la salut i tres d'aquestes estan relacionades amb els hàbits d'alimentació (totes fetes en els departaments de Biologia), dos sobre els estils de vida (del Departament d'Infermeria i Fisioteràpia) i tres sobre la problemàtica de l'ansietat en els adolescents (de departaments de Psicologia i Pedagogia).

Una altra àrea d'interès és el tema educatiu. En aquest bloc trobam tres tesis: una amb propostes didàctiques per a l'alumnat de secundària i dues relacionades amb l'alumnat amb problemes de comportament. Sobre aquestes dues, una se centra en l'alumnat amb alteracions de comportament i, l'altra, en la problemàtica del síndrome d'esgotament professional (*burn-out*) del professorat, també lligada al comportament dels adolescents i a les condicions del sistema educatiu.

Hi ha tres tesis més que posen el punt de mira en adolescents i joves,

una des d'una perspectiva social i educativa, centrada en menors amb mesures judicials; una altra relacionada amb les condicions d'inserció laboral dels joves espanyols i la mobilitat per motiu laboral –les dues dirigits des de la Facultat d'Educació– i, finalment, trobam una altra tesis de caire històric, també relacionada amb aspectes de salut ja que es refereix a l'evolució de la mortalitat infantil i juvenil en els segles XIX i XX.

A continuació, s'ofereixen en detall les línies bàsiques de recerca i els resultats obtinguts en cada una de les tesis analitzades.

1. Joventut i salut

1.1. Els hàbits i estils de vida saludables

La tesi doctoral de Bannasar, *Estilos de vida y salud en estudiantes universitarios: la Universidad como entorno promotor de la salud*, defensada al 2012, avalua els estils de vida i l'estat de salut dels estudiants de la Universitat de les Illes Balears mitjançant el qüestionari ESVISAUN. El treball conclou que hi ha diferències significatives segons el gènere. Mentre que els homes consumeixen més alcohol i practiquen més esport, les dones tenen una dieta més saludable. En canvi, no s'observen diferències segons la classe social. A més, la prevalença del consum de drogues és semblant a la de la població general, excepte en el cas del tabac, ja que es confirma una tendència important a la disminució d'aquest hàbit. A més, s'observa que fer exercici físic, no fumar, desdejunar tots els dies i fer un

nombre més gran de menjades són indicadors determinants d'una dieta saludable. Els resultats confirmen que els comportaments de salut no s'han de considerar de forma aïllada, ja que s'observa una tendència a la conglomeració de factors de risc com fumar, baixa adherència a la dieta mediterrània i inactivitat física en estudiants universitaris.

En aquest mateix bloc, se situa la tesi doctoral de Carlos Moreno, *Factores que influyen en la actividad física y en los hábitos alimentarios de los estudiantes universitarios*, defensada al 2012. Aquesta tesi estudia els factors que influeixen en els hàbits saludables dels estudiants universitaris. Concretament, els factors que influeixen en l'activitat física, els hàbits alimentaris i la seva adequació a la dieta mediterrània, així com l'agrupació d'aquests amb altres factors com el consum d'alcohol i de tabac en la població d'estudiants de la Universitat de les Illes Balears. Els resultats demostren una tendència d'agrupació dels factors de risc (manca d'activitat física, dieta inadequada i hàbits tòxics) entre els universitaris. S'ha observat un gran desajustament entre el patró de consum d'aliments dels estudiants i el recomanat, a la vegada que s'ha evidenciat una pèrdua de la dieta mediterrània tradicional, per la qual cosa es fa necessari, d'una banda, dur a terme intervencions per a sensibilitzar els universitaris dels efectes d'aquestes conductes sobre la salut i, de l'altra, crear entorns que propiciïn el canvi cap a hàbits més saludables.

La tesi doctoral de Maria Teresa Arbós, *Actividad física y salud en estudiantes universitarios desde una perspectiva salutogénica*, defensada

al 2017, és un estudi de disseny observacional transversal en una mostra de 1.373 estudiants de la UIB l'any 2015, que varen contestar un qüestionari voluntari i anònim que recollia informació sobre les dades sociodemogràfiques, antropomètriques, de sentit de coherència, estrès acadèmic, hàbits esportius i adherència a la dieta mediterrània. Les conclusions més significatives del treball mostren que els estudiants amb un sentit de coherència fort tenen uns estils de vida més saludables, manegen millor l'estrès acadèmic, i la seva percepció del seu estat de salut i qualitat de vida són millors. A més a més, com més gran és el nivell d'activitat física i despesa energètica, menor és l'estrès acadèmic, major és la puntuació d'adherència a la dieta mediterrània i la seva percepció d'estat de salut i qualitat de vida és millor.

1.2. Hàbits d'alimentació i obesitat

La tesi doctoral de Maria del Mar Bibiloni, *Estudi de la prevalença de l'obesitat juvenil a les Illes Balears*, defensada al 2012, volia conèixer la prevalença del sobrepès i de l'obesitat en la població juvenil (dels 12 als 17 anys) de les Illes Balears, analitzar-ne els factors predictors (sociodemogràfics, estils de vida, qualitat de la dieta, activitat física, i autopercepció de la imatge corporal) i la presència d'altres patologies associades o comorbiditat. Així mateix, analitza l'evolució i les tendències futures de l'obesitat i el sobrepès de cara als propers anys. Les principals conclusions d'aquest estudi revelen que un de cada sis adolescents de les Illes Balears pateix sobrepès (el 17,5 %) i un de cada deu

(10,4 %), obesitat. Aquestes xifres situen la prevalença del sobrepès i l'obesitat en nivells similars als d'altres països europeus. La prevalença d'obesitat és similar entre els al·lots i les al·lotes, però la prevalença de sobrepès i d'excés de greix corporal és major en els al·lots i disminueix amb l'edat. En relació amb els factors associats a la prevalença de l'obesitat, destaquen un baix nivell educatiu socioeconòmic dels pares, ometre menjades, la pràctica insuficient d'activitat física: l, en el cas dels al·lots, dormir 7 hores diàries o menys, i, en el cas de les al·lotes, el consum ocasional de tabac.

La prevalença de la síndrome metabòlica en els adolescents de les Illes Balears és del 5,8 %. Aquesta prevalença és major entre els al·lots que entre les al·lotes. Una alta adheència a la dieta mediterrània dificulta la gènesi d'aquesta patologia. Però, tot i que un sector dels adolescents de les Illes Balears exhibeix un patró d'alimentació mediterrani, s'ha observat que, en general, la població juvenil de les Illes Balears es troba en una situació de transició nutricional. Així, si bé l'adheència a la dieta mediterrània és del 57,9 %, només el 28,9 % dels adolescents tenen hi una bona adheència i la qualitat global de la dieta és deficient. A més, s'han identificat dos patrons dietètics principals: el patró dietètic occidental i el patró dietètic mediterrani.

La prevalença de sedentarisme en els adolescents de les Illes Balears és del 37,1 % (22 % en els al·lots i 50,8 % en les al·lotes). En el cas dels al·lots, els nivells d'activitat física i el comportament sedentari són independents un de l'altre, mentre que en les

al·lotes, la disminució de la pràctica d'activitat física s'associa a un increment del temps dedicat a veure la televisió i/o emprar l'ordinador (principalment als 14-15 anys) i a estudiar (principalment als 16-17 anys).

La tesi de Rosa Lull, *Hàbitos alimentaris de la població adolescent de les Illes Balears*, defensada al 2014, volia conèixer els hàbits alimentaris de la població adolescent (entre 12 i 17 anys) de les Illes Balears, la qual cosa es va dur a terme a través d'un estudi epidemiològic en el qual varen participar 1.231 adolescents i que serví per a definir els patrons alimentaris (l'alimentació), avaluar els riscos nutricionals presents, saber quins factors podien influir en el risc nutricional i descriure les diferències de patrons alimentaris en funció del lloc de naixement dels adolescents i de l'illa de residència. Els resultats d'aquest estudi mostren que els adolescents de les Illes Balears, en general, presenten una alimentació allunyada de les piràmides alimentàries i de la dieta mediterrània, que es fa més evident a Mallorca que a Eivissa i Menorca. L'estudi posa de manifest que els adolescents de les Illes Balears presenten un baix consum de vegetals, fruita, fruita seca, peix, carn blanca i llegums i un consum alt de carn vermella, embotits, dolços, begudes ensucrades, snacks no saludables, mantega i altres olis diferents de l'oli d'oliva, pastissos i brioixeria. És per això que els adolescents presenten una baixa ingesta d'hidrats de carboni, fibra i àcids grassos poliinsaturats i un consum excessiu de greixos totals i saturats. La recerca mostra com els adolescents que consumeixen menys greixos totals i satu-

rats i més fruita, verdura i fibra, tenen una alimentació similar a la recomanada a les piràmides alimentàries i en línia amb la dieta mediterrània. Per altra banda, els adolescents presenten un elevat risc de dèficit nutricional, ja que la ingesta de vitamines i minerals és molt baixa, i es fa més patent entre els 14 i els 15 anys. Aquest elevat risc està associat a no esmorzar, mirar la televisió durant les menjades, fumar, patir sobrepès i obesitat, dedicar moltes hores a activitats sedentàries i tenir un origen no mediterrani. En canvi, són factors protectors viure a Menorca o Eivissa i fer quatre o més menjades al dia.

En aquest mateix bloc sobre hàbits alimentaris, se situa també la tesi doctoral de Josep Lluís Coll, *Tendències del pes corporal i factors associats a la població adulta de les Illes Balears (2000-2010)*, defensada al 2015, que conclou que l'obesitat segueix augmentant entre els adults joves de les Illes Balears. Per a arribar a aquest resultat, Coll va analitzar la prevalença de l'obesitat en la població adulta i va apuntar la necessitat de revisar les polítiques sanitàries per fer front a aquesta problemàtica. La tesi apunta que, durant el 2010, la prevalença de sobrepès, obesitat i obesitat abdominal de la població adulta (18-55 anys) de les Illes Balears va ser del 29,4 %, de l'11,2 % i del 33,1 %, respectivament. En general, tot i que en la primera dècada del segle XXI no s'observaren canvis en la prevalença de sobrepès/obesitat en la població adulta de les Illes Balears, la prevalença d'obesitat s'incrementà del 5,1 % al 8,3 % en els adults joves (18-35 anys). Aquest increment de prevalença d'obesitat no està asso-

ciat amb el gènere, la procedència o l'estat professional. Malgrat això, mentre que la prevalença de sobrepès/obesitat va augmentar entre els individus inactius, va disminuir entre els actius. En el cas de les dones joves (18-35 anys), la prevalença de sobrepès/obesitat disminuï un 58 % entre les que es troben en estat laboral actiu. En el cas de les dones de mitjana edat (36-55 anys), no hi hagué diferències en la prevalença de sobrepès/obesitat, i el nivell educatiu fou l'única variable associada. El 75 % de la població adulta de les Illes Balears mostrava insatisfacció amb la seva imatge corporal i quasi la meitat (45,1 %) no mostrà símptomes de preocupació amb el seu pes corporal. El 81 % de dones mostraren més insatisfacció amb la seva imatge corporal. En els homes el percentatge fou del 67,1 %. En aquest sentit, les dones nascudes a Amèrica del Sud mostraren un major grau d'insatisfacció amb la seva imatge corporal, però, a la vegada, una major conscienciació amb el seu pes. Els adults joves (18-35 anys) es mostraren com un grup d'alt risc sanitari. Les conclusions del treball apunten a la necessitat de: (i) revisar les actuals polítiques sanitàries donat l'increment de l'epidèmia de l'obesitat en la població adulta jove i l'elevat risc cardiovascular que presenta la població balear, juntament amb l'elevat grau d'insatisfacció corporal; i (ii) d'implantar, com a objectiu principal de les autoritats sanitàries de les Illes Balears, programes centrats en la divulgació de les conseqüències de l'excés de pes amb la promoció d'una alimentació sana i de l'activitat física regular.

1.3. Les alteracions de comportament, els trastorns d'ansietat i l'estrès

La tesi doctoral de Maria Balle, *De-tecció i intervenció en factors de risc psicològics i psicofisiològics associats al desenvolupament de problemes d'ansietat en adolescents*, defensada al 2011, analitza els factors implicats en els trastorns d'ansietat en adolescents. L'estudi inclou l'avaluació d'un programa de prevenció de l'ansietat en adolescents que aporta dades importants sobre el seu impacte. Balle analitza els factors implicats en els trastorns d'ansietat en adolescents. Els resultats obtinguts indiquen que l'afectivitat negativa –això és la tendència a experimentar un ventall d'estats emocionals negatius i a activar els sistemes motivacionals defensius– determina en gran manera la regulació emocional negativa. S'entén per regulació emocional el conjunt de respostes que influeixen en l'experiència i l'expressió de les emocions. La tesi també aporta noves dades respecte a la detecció de subjectes en risc de desenvolupar de trastorns d'ansietat. A més, l'avaluació del programa de prevenció ha determinat que sembla que provoca reduccions significatives en les variables de risc i de simptomatologia ansiosa..

La tesi doctoral de Glòria Grases, *Estudio sobre la ansiedad y el estrés: su relación con parámetros bioquímicos y su influencia en el rendimiento académico. Estrategias para reducir los niveles de ansiedad en los estu-*

diantes, defensada al 2011, analitza la influència de l'ansietat i l'estrès en el rendiment acadèmic amb la finalitat de tenir en consideració aquestes variables a l'hora d'aplicar mesures preventives i contribuir a una reducció dels nivells de fracàs escolar. En el cas de les Illes Balears, l'índex de fracàs escolar és d'un 38 %, un dels més elevats de l'Estat. Els resultats apunten a un augment significatiu del nivell d'ansietat en funció de si els estudiants es troben a principi de curs (condicions basals) o en situació d'exàmens. L'estat d'ansietat coincideix amb una pèrdua de magnesi en l'organisme, la qual cosa permet relacionar la resposta psicològica emocional de l'ansietat amb patologies relacionades amb el magnesi. Això obre un interessant camp d'estudi per entendre millor la relació entre ansietat/estrès i salut física/psíquica. Els resultats mostren un increment molt significatiu de l'ansietat del moment (ansietat-estat) a final de curs amb relació al principi de curs i una ansietat general deguda a la personalitat (ansietat-tret) que es manté constant al llarg del curs. Els resultats obtinguts indiquen que els nivells d'ansietat disminueixen de manera molt significativa després de visualitzar un vídeo d'humor.

La tesi doctoral de Francisca Moreno: *Análisis de tres modalidades de intervención para alumnado con alteraciones de comportamiento en la ESO: obstáculos para la inclusión. Un estudio de casos*, defensada al 2012, investiga les diferents modali-

tats d'intervenció per a l'alumnat de secundària amb alteracions de comportament i els obstacles que es generen en aquestes intervencions que els impedeixen o dificulten la inclusió. Segons aquest estudi, l'alumnat de secundària amb alteracions de comportament tenen una baixa satisfacció pel que fa als instituts, una baixa autoestima i un autoconcepte negatiu pel fracàs que arrossegueu des de l'escolarització. Aquests alumnes desconfien de les seves possibilitats, tenen una escassa participació en el procés d'aprenentatge, tant individual com col·lectiu, una alta desmotivació i dificultats d'aprenentatge. Pel que fa al professorat, necessita aprofundir en la competència professional i personal i en les habilitats comunicatives i de diàleg amb l'alumnat. També necessita reflexionar sobre les expectatives que té sobre el progrés d'aquest l'alumnat i s'ha de plantejar els beneficis del treball col·laboratiu i cooperatiu entre els docents i modificar la desconfiança cap a les possibilitats d'aprenentatge de l'alumnat.

Finalment, la tesi d'Alejandro de la Torre Luque: *Complex trajectories of anxiety across adolescence: Towards the discovery of new markers for early detection and treatment*, defensada recentment (enguany, 2018), contribueix a la cerca de marcadors de símptomes d'ansietat en l'adolescència. La tesi consisteix en cinc estudis que tenen com objectiu obtenir evidència des de diferents sistemes humans (subjectiu i cardíac). El primer estudi és una metaanàlisi dels marcadors no

lineals (entropia, dimensió fractal, etc.) i la relació que tenen amb els trastorns emocionals. El segon estudi explora la trajectòria de símptomes d'ansietat al llarg de tres anys acadèmics d'educació secundària. Al tercer estudi s'avalua el funcionament del sistema cardíac d'adolescents en risc de trastorns d'ansietat en un dia normal de classe. El quart estudi investiga la resposta cardíaca en condicions d'estrès. Com objectiu secundari, el cinquè estudi estudia l'efecte d'un programa preventiu (el programa SUPER-Ad) per reduir la simptomatologia ansiosa. Com a principals troballes, s'han identificat diversos marcadors que caracteritzen adolescents amb problemes d'ansietat: el sistema cardíac dels adolescents amb risc de trastorns mostrava menys dimensió fractal (la dimensió d'expansió d'un sistema fisiològic) en condicions naturals i més entropia mostrada (un marcador de la quantitat de nova informació produïda per un sistema fisiològic amb el pas del temps) quan s'enfrontaven a una situació d'estrès. A més, el programa SUPER-Ad es va mostrar efectiu per detenir la trajectòria natural creixent de simptomatologia ansiosa. Per concloure, aquesta tesi presenta una evidència sòlida de la rellevància de diferents marcadors en adolescents amb problemes d'ansietat. També s'inclou un programa preventiu per reduir l'ansietat amb suport empíric. D'aquesta tesi es deriven algunes implicacions pràctiques per promoure un desenvolupament socioemocional més saludable en l'adolescència.

2. Joventut i estratègies de migració

La tesi doctoral de Caterina Thomàs, defensada al 2018, aborda la migració temporal basada en les expectatives professionals (passades, presents i futures) de la població espanyola recentment establerta a Tolosa (França). Amb el títol *Creuar els Pirineus en moments d'incertesa. Les xarxes transnacionals en els desafiaments professionals de joves espanyols a Tolosa (França)*, l'estudi analitza les estratègies per a organitzar el procés de mobilitat; producte d'una successió de situacions transnacionals d'interacció que ajuden a construir i activar informació útil que permet accedir a recursos concrets per trobar feina i residir en un nou context.

La metodologia és mixta: qualitativa i quantitativa, basada en una entrevista semidirigida i un qüestionari per construir les xarxes personals. La mostra es conforma amb cinquanta-set persones (d'homes i dones), d'edats variables, entre els vint i els quaranta anys, i amb diferents nivells de qualificació. Els resultats de l'estudi mostren que l'articulació de l'anàlisi de les xarxes personals i de les cadenes d'accés als recursos és clau en la inserció diversificada d'aquestes persones a la nova ciutat d'adopció.

El procés de mobilitat explica la diversitat de formes d'inserció social, d'accés a l'edat adulta i d'estabilització relacional d'aquesta població. Aquestes estratègies relacionals transnacionals es construeixen i transformen constantment, com un procés involucrat en les interaccions i els entorns socials en què participen les persones, sense oblidar el context estructural en el qual viuen. D'aquesta manera, els vincles interpersonals transnacionals ens permeten discernir l'aparició d'espais col·lectius d'intercanvi i grups socials que expliquen les estructures de sociabilitat i suport social.

La presència d'individus en grups transnacionals condueix a la formació de xarxes personals i afecta l'estabilització relacional als seus llocs de residència. Aquest conjunt d'influències recíproques entre xarxes personals més o menys estabilitzades, les relacions identificades en les etapes inicials de la migració i la interacció entre les relacions personals que generen col·lectius de sociabilitat transnacional, contribueixen a explicar els fenòmens d'expatriació i les migracions relacionades amb el treball que es tracten en aquesta tesi.

3. Joves i educació

Sota aquesta temàtica es troba la tesi de Beatriu Pons, *Disseny d'un programa de capacitació en competències bàsiques TIC per a alumnes de secundària*, defensada al 2013. Aquesta tesi proposa la metodologia didàctica per projectes per a millorar les competències en les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) de forma natural dins els processos d'aprenentatge dels alumnes de secundària de les Illes Balears.

A partir d'un estudi fet amb 1.033 d'alumnes de 16 centres d'ensenyament, la investigadora ha constatat que els alumnes de secundària de les Illes Balears -i també els seus professors i professores- tenen un nivell mitjà, però insuficient, de competències en TIC, per la qual cosa cal desenvolupar programes de formació que es puguin incloure en l'àmbit de l'educació formal, perquè els alumnes de secundària acabin l'educació obligatòria amb els coneixements i les habilitats suficients relacionades amb l'alfabetització informàtica, tecnològica i digital, de manera que puguin desenvolupar-se amb èxit en un context social i econòmic en el qual les TIC tenen ja un paper central.

La proposta didàctica que desenvolupa la investigadora està basada en la metodologia per projectes, que permet fer un ús significatiu de les TIC, treballar totes les competències bàsiques TIC integrades de forma global en un procés general i a partir dels interessos i inquietuds dels alumnes. Es tracta d'una metodologia flexible, que permet donar resposta a les diferents necessitats en competències TIC, tant del professo-

rat com de l'alumnat, i adaptable a les diferents realitats quant a la disposició de mitjans tecnològics que es poden trobar als centres de secundària de les Illes Balears.

El programa consisteix en una proposta d'activitats diverses que permeten treballar amb les TIC els continguts de qualsevol assignatura d'educació secundària i no necessàriament relacionada amb les TIC, com pugui ser biologia, història o les assignatures de llengües. Les activitats proposades giren al voltant d'un tema d'interès de l'assignatura escollida en les quals les TIC es converteixen en una eina més del procés d'aprenentatge, de manera que, treballant-hi, tant alumnat com professorat augmenten les seves competències digitals.

Relacionat també amb l'educació i la millora del sistema educatiu, tot i que no orientat específicament sobre els joves, se situa també la tesi de David Sánchez, *Burn-out als centres públics de secundària de les Illes Balears*, defensada al 2014. Aquesta tesi investiga l'impacte de la síndrome d'esgotament professional (*burn-out*) sobre el professorat dels centres d'ensenyament públic de les Illes Balears. L'estudi conclou que cal fomentar una escola saludable a partir dels plans de prevenció de riscos laborals, seguretat i salut, per aconseguir reduir un dels problemes més importants que afecten el sistema educatiu, el *burn-out*. És a partir de la reducció d'aquesta problemàtica psicosocial que es podrà aconseguir incidir positivament en els resultats acadèmics dels alumnes i minimitzar un altre problema greu, el problema del fracàs escolar a les Illes Balears.

En l'àmbit educatiu, però amb una orientació més socioeducativa, se situa la tesi de Francisca Munuera, *Adolescentes sujetos a medidas judiciales en la Región de Murcia: una aproximación desde la exclusión social y educativa*, defensada al 2014. Aquest treball aporta una descripció de la situació dels adolescents subjectes a mesures judicials de la regió de Múrcia des de la consideració de la delinqüència juvenil com un fenomen social que afecta especialment els adolescents que viuen trajectòries de vulnerabilitat. La investigadora planteja que els adolescents en conflicte es troben immersos en situacions de vulnerabilitat, exclusió social i exclusió educativa que incideixen en el desenvolupament de les conductes delictives.

Així, Munuera assenyala que les transformacions socioeconòmiques - amb fenòmens com l'atur i la precarització laboral, l'envelliment demogràfic, la diversitat etnicoracial i els nous models de família- fan aflorar noves manifestacions de pobresa i desigualtat que dificulten l'exercici dels drets bàsics de la ciutadania i que incideixen en la delinqüència juvenil. La investigadora s'aproxima a l'estudi d'aquest fenomen des d'una visió ecològica que té en compte els aspectes familiars, socials, econòmics i, sobretot, educatius que hi ha darrere els casos personals d'aquests adolescents en conflicte amb la llei. S'allunya, així, de visions catastrofistes i d'una percepció social que magnifica les conductes delictives dels adolescents com a conseqüència de l'enorme repercussió mediàtica dels casos més greus.

Fruit de la recerca, Munuera destaca que les taxes de criminalitat adolescents són inferiors a la mitjana

europea, malgrat la percepció social. La tesi doctoral posa de manifest les vulnerabilitats del context familiar d'aquests adolescents, i n'assenyala com a causes la precarietat laboral i l'escassa formació dels pares. A més, també destaca que, en un percentatge important de casos, els adolescents provenen de famílies monoparentals i han tingut alguna relació anterior amb els serveis socials.

També destaca la vulnerabilitat d'aquests adolescents fruit de la seva socialització en grups d'iguals que presenten similars patrons de conducta i en el marc dels quals aprenen les conductes delictives. En aquest aspecte, remarca que l'absència d'activitats d'oci estructurades i la desvinculació de contextos protectors com l'escola generen un espai de risc cap a l'acció delictiva.

Així, apunta la importància de les vulnerabilitats en el context escolar. La investigadora assenyala que els itineraris escolars dels adolescents en conflicte amb la llei es caracteritzen per dificultats en la promoció de cursos des d'etapes inicials, problemes d'absentisme i presència d'expedients disciplinaris i expulsions que els condueixen a l'abandonament.

La recerca posa de manifest que, sovint, el centre escolar esdevé un espai inhòspit i expulsiu per a aquests adolescents, que acaben per augmentar les taxes de fracàs i abandonament escolar. A més, els adolescents que més aviat es desvinculen de la institució educativa presenten una consolidació més gran de la trajectòria delictiva. D'aquesta manera, es fa evident que l'escola té una part de responsabilitat, fonamentalment pel que fa a la prevenció.

4. Història, adolescència i joventut

La tesi doctoral de Joana Maria Pujadas, *Procés de transició de la mortalitat infantil i juvenil de Palma entre mitjan segle XIX i mitjan segle XX*, defensada al 2010, analitza el procés de de transició de la mortalitat infantil i juvenil de Palma entre mitjan segle XIX i mitjan segle XX. Específicament, l'objectiu principal de la recerca va ser aprofundir sobre el model demogràfic balear. Per a establir les característiques que defineixen el model demogràfic, Pujadas n'ha fixat la cronologia d'inici i final, ha establert el patró estructural i epidemiològic que el defineix, n'ha assenyalat les causes i ha caracteritzat la sobremortalitat urbana a partir de la influència de la institució benèfica de la Inclusa. La investigació confirma que el comportament demogràfic de Palma i de les Illes Balears, en el seu conjunt, era el més avançat de l'Estat espanyol. De fet, les Illes Balears varen gaudir en aquest període de l'esperança de vida en néixer més elevada de tot l'Estat i ja aleshores eren considerades una província sanitàriament avançada.

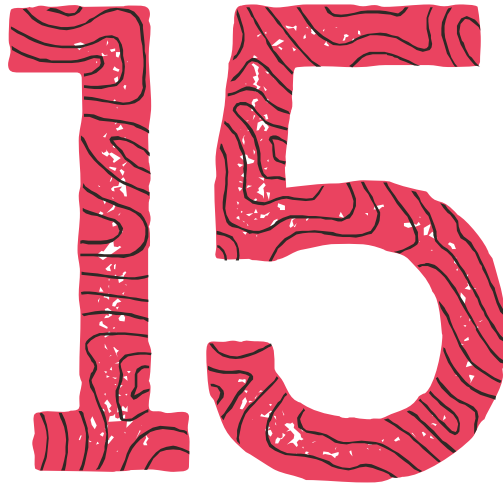
Conclusions i anotacions finals

Com a anotacions finals, es vol evidenciar la quantitat de tesis llegides a l'àrea de la salut física i mental. En canvi, les tesis en altres àrees d'interès per al coneixement de la situació dels joves, en l'àmbit social o educatiu, són més escasses. Aquesta anàlisi remarca la importància de realitzar recerques que incorporin les vessants socioeducatives per ampliar el coneixement sobre la realitat dels joves en el context de les Illes Balears. Un altre element que cal destacar, és que molts dels treballs no són necessàriament locals, sinó també amb una mirada nacional o internacional. A més, hi ha també altres treballs igualment interessants que s'han llegit en altres universitats i que no han estat inclosos en aquest capítol, ja que només hem analitzats les tesis doctorals llegides a les Balears. Però seria interessant, per al futur, analitzar altres universitats que tracten el tema de la joventut a les Illes Balears.

Referències bibliogràfiques

- Arbós, M. T. (2017). *Actividad física y salud en estudiantes universitarios desde una perspectiva salutogénica* [tesi doctoral inèdita]. Palma: UIB.
- Balle, M. (2011). *Detecció i intervenció en factors de risc psicològics i psicofisiològics associats al desenvolupament de problemes d'ansietat en adolescents* [tesi doctoral inèdita]. Palma: UIB.
- Bennasar, M. (2012). *Estilos de vida y salud en estudiantes universitarios: la Universidad como entorno promotor de la salud* [tesi doctoral inèdita]. Palma: UIB.
- Bibiloni, M. del M. (2012). *Estudi de la prevalença de l'obesitat juvenil a les Illes Balears* [tesi doctoral inèdita]. Palma: UIB.
- Coll, J. Ll. (2015). *L'obesitat segueix augmentant entre els adults joves de les Illes Balears* [tesi doctoral inèdita]. Palma: UIB..
- Grasses, G. (2011). *Estudio sobre la ansiedad y el estrés: su relación con parámetros bioquímicos y su influencia en el rendimiento académico. Estrategias para reducir los niveles de ansiedad en los estudiantes* [tesi doctoral inèdita]. Palma: UIB.
- Llull, R. (2014) *Hábitos alimentarios de la población adolescente de las Illes Balears*. [tesi doctoral inèdita]. Palma: UIB.
- Moreno, C. (2012). *Factores que influyen en la actividad física y en los hábitos alimentarios de los estudiantes universitarios* [tesi doctoral inèdita]. Palma: UIB.
- Moreno, F. (2012). *Análisis de tres modalidades de intervención para alumnado con alteraciones de comportamiento en la ESO: obstáculos para la inclusión. Un estudio de casos* [tesi doctoral inèdita]. Palma: UIB.
- Munuera, F. (2014) *Adolescentes sujetos a medidas judiciales en la Región de Murcia: una aproximación desde la exclusión social y educativa* [tesi doctoral inèdita]. Palma: UIB.
- Pons, B. (2013) *Disseny d'un programa de capacitació en competències bàsiques TIC per a alumnes de secundària* [tesi doctoral inèdita]. Palma: UIB.
- Pujadas, J. M. (2010). *L'evolució de la mortalitat infantil i juvenil a la ciutat de Palma (Mallorca, 1838-1960)* [tesi doctoral inèdita]. Palma: UIB.
- Sánchez, D. (2014) *Burnout als centres públics de secundària de les Illes Balears* [tesi doctoral inèdita]. Palma: UIB.
- Thomàs, C. (2018). *Cruzar los Pirineos en momentos de incertidumbre. Las redes transnacionales en los desafíos profesionales de jóvenes españoles en Toulouse* [tesi doctoral inèdita]. Palma: UIB.
- Torre de la Luque, A. (2018) *Complex trajectories of anxiety across adolescence: Towards the discovery of new markers* [tesi doctoral inèdita]. Palma: UIB.

**El monogràfic
de l'anuari:
joves i benestar
psicològic i
emocional**



**La salut mental
dels nostres joves**

**ISABEL FLÓREZ FERNÁNDEZ
TERESA JIMENO BELTRÁN
MARÍA CARRERA FERRER**



Isabel Flórez Fernández

Madrid (1964). Llicenciada en Medicina i Cirurgia per la Universitat Autònoma de Madrid (1988) i doctora en Ciències de la Salut per la Universitat Illes Balears. Psiquiatra (1992), formació MIR a l'Institut José Germain. Postgrau en Atenció a Immigrants. Màster en gestió clínica (EADA).

Treballa com a directora de l'Institut Balear de Salut Mental de la Infància i Adolescència.

Ha participat en congressos nacionals i internacionals, sobretot en temes relacionats amb la psiquiatria transcultural i infantil. Sobre aquest tema va fer la tesi: *Trastorns psiquiàtrics en nens immigrants llatins a Palma de Mallorca*. Tutora de residents de psiquiatria des de 1995 fins a 2007.



Teresa Jimeno Beltrán

Zaragoza (1981). Llicenciada en Medicina i Cirurgia per la Universitat de Saragossa (2005). Psiquiatra, formació MIR a l'Hospital Són Llàtzer. Especialista Universitària en Psiquiatria Forense per la UNED (2015) i Màster en Gestió Clínica i Sanitària en Salut Mental (2016) per la Universidad Pablo Olavide de Sevilla (UPO)

Actualment, treballa com a psiquiatra a l'Institut Balear de Salut Mental de la Infància i l'Adolescència (IBSMIA), en la Unitat d'Hospitalització i en la consulta de salut mental per a menors infractors. Coordina la Unitat d'Hospitalització i de l'Hospital de Dia IBSMIA.

Ha participat en diferents congressos nacionals i internacionals. També ha assistit a diferents cursos d'actualització en salut mental infantil i juvenil.



María Carrera Ferrer

Madrid (1959). Llicenciada en Filosofia i Lletres, secció Psicologia per la Universitat Autònoma de Madrid (1982). Especialista en Psicologia Clínica (2006).

Coordinadora del programa d'atenció a infants i adolescents amb trastorns de la conducta alimentària a l'Institut Balear de Salut Mental per a la Infància i l'Adolescència (IBSMIA).

És secretària de l'Associació Espanyola per a l'Estudi dels Trastorns de la Conducta Alimentària.

Professora associada del Màster de Trastorns de la Conducta Alimentària i Obesitat a la Universitat Europea de Madrid.

Ha participat en diversos congressos nacionals i internacionals. Les seves àrees d'estudi s'han centrat en el coneixement dels trastorns de la conducta alimentària i com millorar les tècniques per tractar-los.

Resum

Fins fa poc temps es negava que els joves patissin trastorns mentals o se'n minimitzava la importància. Tot i això, s'estima que una cinquena part dels menors de 18 anys pateix algun problema de desenvolupament emocional o de conducta, i que 1 de cada 8 pateix algun trastorn mental en l'actualitat.

Els problemes de salut mental tenen un pes significatiu en la morbiditat i la mortalitat en els joves en tot el món. Així, el suïcidi és la tercera causa de mort en els joves, i els trastorns psiquiàtrics, incloent-hi específicament la depressió, l'esquizofrènia i l'abús d'alcohol, són la principal causa de discapacitat en els joves.

Els darrers anys s'ha produït un increment en la sol·licitud de consultes per tractar problemes de salut mental entre els joves de Balears.

Hi ha trastorns l'aparició dels quals està molt relacionada amb l'aspecte cultural, com els trastorns de la conducta alimentària o problemes detectats en els joves immigrants sotmesos a situacions vitals estressants. Altres fenòmens que també relacionats amb la nostra societat i la difusió digital són els relacionats amb la desregulació emocional. Els joves comparteixen formes d'autolesionar-se, juguen a jocs l'objectiu final dels quals és el suïcidi, tot el malestar s'ha de fer públic. També canvia el patró de problemes relacionats amb el consum de substàncies i amb la dependència de les noves tecnologies, que s'han incrementat en els darrers anys.

Paraules clau

Trastorn mental / Epidemiologia / Joventut

Resumen

Hasta hace poco tiempo se negaba que los jóvenes padecieran trastornos mentales o se minimizaba su importancia. No obstante, se estima que una quinta parte padece algún trastorno emocional o de conducta y que 1 de cada 8 padece algún trastorno mental.

Los problemas de salud mental tienen un peso significativo en la morbilidad y mortalidad en todos los jóvenes. Así, el suicidio es la tercera causa de muerte en los jóvenes y los trastornos psiquiátricos, incluyendo la depresión, la esquizofrenia, y el abuso de alcohol son las principales causas de discapacidad.

En los últimos años se ha producido un incremento en la solicitud de consultas para tratar problemas de salud mental entre los jóvenes de Baleares.

Hay trastornos cuya aparición está muy relacionada con el aspecto cultural, como los trastornos de conducta alimentaria o problemas detectados en jóvenes inmigrantes sometidos a situaciones vitales estresantes. Otros fenómenos que también tienen que ver con nuestra sociedad y la difusión digital son los relacionados con la desregulación emocional. Los jóvenes comparten formas de autolesionarse, juegan a juegos cuyo objetivo final es el suicidio. También está cambiando el patrón de problemas relacionados con el consumo de sustancias y con la dependencia de las nuevas tecnologías, que se ha incrementado en los últimos años.

Palabras clave

Trastorno mental / Epidemiología / Juventud

Introducció

L'adolescència no és una època fàcil ni per als adolescents ni per als pares o referents. A mesura que els infants travessen les turbulències de l'adolescència (físiques, emocionals, hormonals, sexuals, socials i intel·lectuals), la pressió i els problemes als quals s'enfronten poden ser abrumadors. Per a molts joves aquestes i altres pressions es poden associar a problemes de salut mental.

Fins fa poc temps es negava que els infants i els adolescents patissin trastorns mentals, o se'n minimitzava la importància. Es tenia la creença que els joves es mantenien al marge dels problemes que els envoltaven, aliens a la realitat. En entrevistar persones adultes amb trastorns mentals es va poder objectivar que, en molts casos, el seu malestar havia començat durant els primers 20 anys de vida; els problemes de salut mental s'iniciaven durant la joventut.

Es tenen suficients evidències que demostren l'existència de relació i continuïtat entre els trastorns mentals de la joventut i els de la vida adulta. Aproximadament més del 70% dels trastorns mentals en l'edat adulta comencen abans dels 18 anys. Per aquest motiu, és tan important poder dur a terme una detecció i tractament precoç. Si els problemes es tracten, és més fàcil que no es cronifiquin.

Els experts sostenen que la infància i l'adolescència són períodes claus per atallar patologies mentals futures. És fonamental col·locar l'ac-

cent de les intervencions en aquesta etapa perquè determina tot el que els pugui passar al llarg de la vida.

Tot i això, s'estima que una cinquena part dels menors de 18 anys pateix algun problema de desenvolupament emocional o de conducta, i que 1 de cada 8 té un trastorn mental en l'actualitat.

I de què parlem quan deim trastorns mentals? Des de l'Organització Mundial de la Salut (OMS) es defineix la salut mental com un estat de benestar físic, mental i social complet, i no tan sols com l'absència d'afeccions o malalties.

Per tant, la salut mental comprèn una extensa gamma d'activitats directament o indirectament relacionades amb el component de benestar mental, la prevenció de trastorns mentals i el tractament i rehabilitació de les persones afectades per aquests trastorns.

En aquest context, és important descriure i classificar els trastorns mentals, específicament els que tenen una incidència més gran entre la població juvenil. Queda clar que no serà el mateix la depressió en un adolescent que en un adult. Tot quedarà matisat per la seva etapa vital de descobriment i formació de la identitat adulta.

Els principals grups de patologies d'aplicació en el camp infantil i juvenil definides en el *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM) 5* són:

- Trastorns del neurodesenvolupament (que inclouen, entre d'altres discapacitats intel·lectuals: trastorns de la comunicació, trastorn per dèficit d'atenció i hiperactivitat).
- Trastorns psicòtics.
- Trastorns afectius, incloent-hi el trastorn bipolar i trastorns depressius.
- Trastorns d'ansietat, incloent-hi el trastorn de pànic, el trastorn obsessiu-compulsiu i trastorns relacionats amb esdeveniments traumàtics.
- Trastorns dissociatius i de símptomes somàtics.
- Trastorns destructius, trastorns del control d'impulsos i trastorns de la conducta.
- Trastorns relacionats amb substàncies i trastorns addictius.

Els trastorns mentals es consideren un dels factors de risc rellevants tant de malalties transmissibles com de malalties no transmissibles, per la qual cosa detectar-los i tractar-los precoçment és un objectiu dels sistemes sanitaris. Per conèixer l'estat de la situació, esmentarem, inicialment, les dades a escala global i, a continuació, farem menció a aspectes de salut mental dels joves de les Illes Balears.

1. Dades epidemiològiques

Els resultats dels estudis epidemiològics sobre la freqüència de problemes mentals en els joves són molt heterogenis. Les dificultats per fer aquests estudis en població infantil i juvenil es deuen a múltiples causes: necessitat de diferents informants per recollir la història clínica (pares, professors, infants, etc.), falta d'instruments que permetin diagnòstics psiquiàtrics infantils fiables, etc. Resulta molt complicat poder comparar estudis a causa de les diferències en les categories diagnòstiques utilitzades, en la franja d'edat estudiada, en els mètodes de selecció i en els instruments utilitzats.

La majoria dels estudis epidemiològics centrats en la psicopatologia infantil i juvenil s'han desenvolupat als EUA. Se n'han fet molt pocs a Europa, Àsia, Àfrica o Amèrica del Sud. Alguns autors varen situar a Lapouse & Monk (1958) com els responsables del primer estudi epidemiològic en aquest camp.

En la metaanàlisi de Roberts, Attkisson, & Rosenblatt (1998) varen recollir investigacions de 40 anys amb un total de 52 estudis i varen trobar unes mitjanes de prevalença de 16.5% per a adolescents. En aquests estudis canviaven les prevalences, segons la persona de la qual es recollís la informació; així, en el grup d'estudis amb informació procedent d'un nin més un informant, la prevalença va ser del 20%; en els estudis en els quals varen informar els pares es va obtenir una prevalença del 14%; un professor, 9% i el nin únicament com informant, 15%.

En l'estudi «Epidemiologia dels trastorns mentals en nens i adolescents», K. Ries (2009), es fa una extensa revisió de la magnitud dels trastorns mentals en infants i adolescents en diverses parts del món. Les variacions en la freqüència de la magnitud es poden atribuir a factors metodològics i també a diferències culturals. Aquest estudi assenyala que al voltant d'un 25% dels joves pateix algun trastorn mental en el darrer any i prop del 50% el presenta al llarg de la vida. Detalla les prevalències dels diferents trastorns mentals: trastorn d'ansietat 8% (rang 2-24%); trastorn depressiu varia en funció del país, del 0,6% al Regne Unit al 3% a Puerto Rico, sent la prevalença estimada per a símptomes depressius subclínic generalment majors; la prevalença del trastorn bipolar varia entre el 0% i el 0,9% en infants entre 14 i 18 anys; la prevalença del TDAH, del 3% al 4%; la prevalença del trastorn de conducta, del 6% (rang 5% -14%), sent l'aparició precoç un predictor de comportaments més agressius; prevalença d'abús de substàncies, del 5% (rang 1-24%). Les nines tenen taxes més altes de trastorns d'ansietat i afectius, mentre que els nins tenen taxes més altes de trastorns de conducta, amb ràtio similar pel que fa al consum de substàncies. També descriu diferents edats d'inici més freqüents segons el trastorn, el TDAH i el trastorn d'ansietat tendeixen a aparèixer en la infància, els trastorns de conducta s'inicien en l'adolescència primerenca i els trastorns de l'humor en l'adolescència tardana.

Les dades sobre el suïcidi que es varen obtenir del Sistema Nacional d'Estadística Vital i el National Vio-

lent Death Reporting System (NVDRS) als EUA en 16 estats varen informar una taxa general de suïcidi per a infants d'entre 10 i 19 anys de 4,5 per 100.000 el 2010 (Sistema Nacional d'Estadística Vital) i 4.2 suïcidis per cada 100.000 entre 2005 i 2009 (NVDRS). Els mètodes més comuns utilitzats varen ser penjar-se, l'asfíxia i l'ús d'armes de foc. Els nins eren més propensos que les noies a morir per suïcidi.

A Espanya s'han fet molt pocs estudis epidemiològics, els més representatius són el que s'han fet a València (Gomez-Beneyto, Bonet, Català, Puche, & Vila, 1994) i a Badia del Vallès (Ezpeleta *et al.*, 2007).

L'estudi de Gómez-Beneyto va investigar la prevalença de trastorns mentals estimada per al municipi de València al 1994 basada en una mostra aleatòria agafada del cens de població de 1.200 infants i adolescents. La prevalença global de trastorns va ser de 21,7%, i si es consideraven només els trastorns moderats i greus (GAF <60) la prevalença va ser de 4,4%.

Ezpeleta va estudiar la prevalença de psicopatologia en una població del municipi de Badia del Vallès que pertany al cinturó que envolta Barcelona. Entre un 30% i 60% dels preadolescents i entre un 30% i un 50% dels adolescents varen presentar un trastorn mental. Varen objectivar que la psicopatologia i l'afectació funcional disminuïa amb l'edat i que la psicopatologia dels infants en aquest barri perifèric d'una gran ciutat va ser tres vegades més freqüent que la mitjana de la població general.

L'Enquesta Nacional de Salut que recull els principals problemes o

malalties cròniques o de llarga evolució que pateix la població infantil inclou dues patologies relacionades amb la psiquiatria del nen i l'adolescent: trastorns de la conducta (incloent-hi la hiperactivitat) i trastorns mentals (incloent-hi la depressió, l'ansietat, etc.)

Els trastorns psiquiàtrics, incloent-hi específicament la depressió, l'esquizofrènia i l'abús d'alcohol, són la principal causa de discapacitat entre els joves de totes els regions en l'àmbit internacional.

En les dades de l'Agència de Salut Pública de Barcelona (ASPB, 2016), s'apunta que la prevalença de mala salut mental entre les al·lotes de 15 anys va passar del 5,3% al 2012 al 12,3% al 2016. En les adolescents de 17 anys, la prevalença va pujar del 6,7% al 10,5% en el mateix període. El patiment psicològic també va augmentar entre els joves d'aquestes edats.

Segons aquest estudi entre el 10% i el 20% de la seva població té algun problema de salut mental. S'evidencia que hi ha un empitjorament moderat en diversos perfils poblacionals. En concret, un dels més significatius és el dels menors, especialment, els adolescents.

Els menors atesos en centres de salut mental infantil i juvenil (CSMIJ), varen augmentar un 127% entre 2002 i 2016. En la primera infància són els nins els qui presenten una salut mental pitjor, associada concretament a problemes d'atenció i hiperactivitat. Així com creixen, ja en l'adolescència, la tendència es reverteix cap a les nines, que presenten una prevalença més elevada de problemes emocionals.

Però, les dades sobre salut mental de joves segueixen sent insuficients, sobretot en els països d'ingressos baixos i a causa de les diferències metodològiques, les dades de què disposam no són comparables entre països. Resulta necessari millorar la precisió de la classificació i l'avaluació en el camp de l'epidemiologia psiquiàtrica infantil.

2. Situació a les Illes Balears

I què ens trobam a les Illes Balears? Analtzarem les dades de l'atenció sanitària en general per centrar-nos, posteriorment, en les patologies més freqüents.

2.1. Joves atesos en consultes de les unitats de salut mental

Per conèixer la salut mental dels joves de la nostra comunitat analitzam en primer lloc les dades registrades a l'Institut Balear de Salut Mental de la Infància i Adolescència (IBSMIA) que s'encarrega d'atendre els problemes de salut mental entre els menors de 18 anys a les Balears.

Durant l'any 2017 varen ser derivats a les consultes de Salut Mental de Palma un total de 509 joves amb edats compreses entre els 14 i els 18 anys. En el 49,3% dels casos es considerà la possibilitat que hi hagués algun trastorn mental i se n'inicià una valoració clínica i es va fer seguiment en aquesta unitat. En la resta dels casos, es va considerar més indicada la derivació a altres recursos socioeducatius o de la xarxa de drogodependències.

Les visites fetes a Mallorca a les unitats infantil i juvenils s'han incrementat en els darrers anys, han passat a 25.738 l'any 2017 davant les 20.243 visites a l'any 2011. Durant l'any 2017 s'han visitat, com a primeres visites, 2.255 infants i joves a Mallorca, 340 a Menorca, i 620 a Eivissa. També a Formentera s'han fet 284 visites. L'evolució de la demanda d'atenció queda recollida en el gràfic 1.

Tot i que no hi ha estudis que hagin pogut determinar les causes de l'augment, la paraula *crisi* apareix en les explicacions. Els menors són testimonis silencis i els problemes familiars els han generat molts trastorns d'ansietat o problemes de son, entre d'altres. També s'apunta a altres factors, com l'efecte contagi de les conductes autodestructives a través d'Internet i de les xarxes socials, com el ciberassetjament, les invitacions al suïcidi.

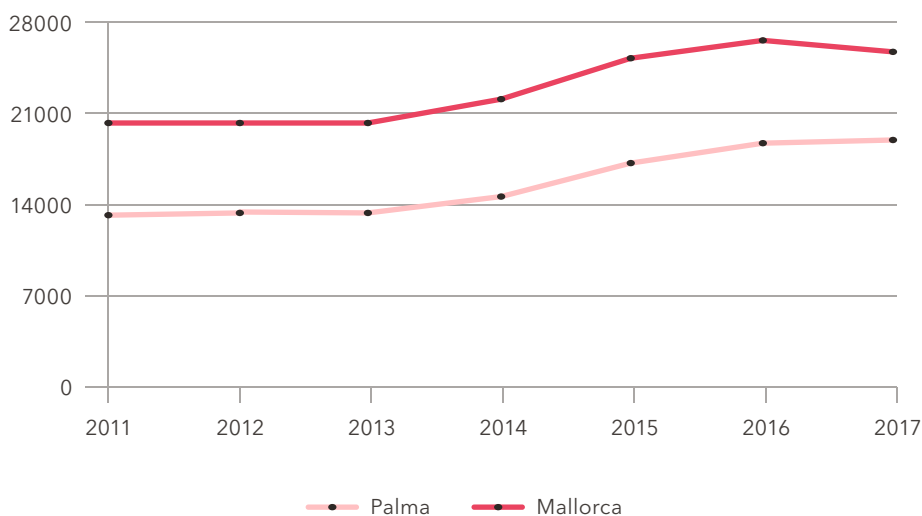
També hi ha un diagnòstic precoç millor i una sensibilitat major i un estigma menor d'aquest tipus de trastorns, de manera que els joves tenen menys prejudicis a reclamar ajuda.

Pel que fa a la societat, influeix que s'ha relaxat l'educació, hi ha hagut un augment de famílies desestructurades i els joves de cada vegada passen més temps sols.

2.2. Ingressos hospitalaris

Hi ha estats clínics que necessiten hospitalització. D'aquesta manera, durant l'any 2017, 132 joves amb edats compreses entre els 14 i els 18 anys, varen haver de ser ingressats en una unitat d'hospitalització psiquiàtrica. En el moment actual, l'única unitat d'aquestes característiques a Balears és a l'Hospital Universitari Son Espases.

Gràfic 1. Consultes anuals fetes a IBSMIA



Font: elaboració pròpia.

L'edat mitjana dels joves ingressats va ser de 15,9 anys, i el 72% són dones.

El consum de tòxics estava present en el 28,8% d'aquests menors i el 12,9% presentaven absentisme escolar.

El motiu d'ingrés principal va ser la presència d'ideació autolítica o conductes autolesives, en el 53,8% dels casos, seguit per la presència d'alteracions de la conducta en el 15,9% dels casos i, en tercer lloc, la presència de simptomatologia psicòtica amb 9,84%. La restricció alimentària es va donar en un 9,84% del casos. El 64,4% presentaven antecedents familiars de trastorn mental.

Els diagnòstics a l'alta més freqüents varen ser: trastorn adaptatiu 18,2%, trastorn de conducta 12,9%, trets de personalitat disfuncional 11,36%, trastorn psicòtic 10,6%, trastorn de l'espectre autista 10,6% i anorèxia nerviosa 9%.

Els menors que han de ser ingressats, solen ser casos complexos en els quals hi ha deficiències i/o dificultats en l'àmbit social i familiar.

2.3. Trastorns de conducta alimentària

Els trastorns de la conducta alimentària (TCA) constitueixen un grup de trastorns mentals, caracteritzats per una conducta alterada davant la ingesta alimentària o l'aparició de comportaments de control de pes. Aquesta alteració porta com a conseqüència problemes físics o del funcionament psicosocial de l'individu. Les actuals classificacions dels TCA inclouen l'anorèxia nerviosa, la bulímia nerviosa, el trastorn per

afartaments, altres trastorns alimentaris o de la ingestió no especificats i trastorn per evitació/restricció d'aliments.

Són malalties greus que produeixen un deteriorament físic i psicològic que pot conduir a la mort, estimada en un 2% en l'anorèxia nerviosa en adolescents. Els TCA han existit sempre, Morton va descriure l'anorèxia nerviosa a la fi del XVII i Gull i Lasègue la varen documentar al 1873. Avui en dia no hi ha dubte que santa Caterina de Siena patia anorèxia (1347). La negativa a menjar i el rebuig a l'ajuda són les característiques nuclears de l'anorèxia nerviosa, lligada en els nostres dies al desig d'estar prima en una societat que valora el culte al cos (Vermell et al, 2003).

Els trastorns de la conducta alimentària (TCA) s'inicien en l'adolescència, afecten principalment les dones entre els 12 i els 21 anys amb pics màxims d'incidència als 15 i als 19 anys (Ministeri de Sanitat, 2009).

Les xifres de prevalença en el nostre país són variables, però s'accepta que la prevalença a Espanya en població femenina estaria entre el 4,1% i el 6,41%; per a l'AN seria del 0,14% al 0,9%; per a la BN, del 0,41% al 2,9% i per als TCANE del 2,76% al 5,3%. En homes s'estima una prevalença total del 0,27% al 0,90%. No disposam de dades d'incidència/prevalença a les Balears.

Atès que la població infantil i juvenil de Balears entre 12 i 17 anys és de 33.226 nines i 35.553 (INE, 2017) nins es pot calcular entre 1.363 i 2.130 casos de dones amb un TCA actiu i entre 96 i 320 homes. Cap de les xifres és menyspreable i ens enfronta a un

repte: la detecció precoç d'aquests trastorns i el tractament que han de rebre.

A la nostra comunitat autònoma hi ha un programa específic de tractament per als TCA en adolescents, inclòs dins de la cartera de serveis de l'IBSMIA. El programa atén tots els menors que presentin un TCA detectat i amb caràcter greu, en funció de la gravetat poden ser tractats en consultes externes, a l'hospital de dia o a la unitat d'hospitalització breu.

Els menors amb un TCA són detectats habitualment en l'àmbit escolar i familiar i és el pediatre o metge de família qui els deriva a les unitats de salut mental infantil i juvenils, allà es confirma el diagnòstic i s'inicia el tractament si el cas no és greu, però si la dificultat del cas ho requereix, es deriva al programa específic TCA.

La prevenció d'aquests trastorns continua sent una assignatura pendent al nostre país i en la nostra comunitat autònoma, en particular. El treball s'ha d'iniciar en la família i en l'escola, on s'hauria de treballar transversalment. Els programes preventius abastarien aspectes nutricionals, estils de vida saludable evitant el sedentarisme, així com aspectes emocionals, treballant la regulació emocional en l'adolescència, l'assertivitat, la capacitat de crítica i el respecte a la diversitat.

Hem de ser conscients que l'augment de l'obesitat infantil i juvenil al nostre país pot disparar l'aparició de TCA en un món en què el fet d'estar prim és el que es valora, mentre que l'obesitat s'entén com una falta de voluntat.

2.4. Psicosi

Els primers episodis psicòtics es consideren actualment malalties del neuro-desenvolupament originades en la interacció de diversos factors biològics i psicosocials. Encara que poden posar-se de manifest en la infància, a través d'una varietat de canvis de conductue inespecífics, la vulnerabilitat no sol revelar-se fins a l'inici dels símptomes prodròmics o psicòtics, entre els 15 i els 25 anys d'edat. L'evolució d'aquests quadres estarà molt relacionada amb un diagnòstic i tractament precoç.

Per a l'abordatge de la psicosi hi ha programes específics en totes les àrees de salut de les Balears, així com a l'IBSMIA, on el 2016 varen ser tractats, a l'hospital de dia, 15 joves menors de 18 anys

2.5. Desregulació emocional

Més de la meitat dels adolescents en el món occidental supera l'etapa de l'adolescència sense un malestar gaire significatiu, i els canvis s'integren de manera raonablement harmònica. Tot i així, per a la resta, el procés passa per etapes de més o menys inestabilitat que poden arribar a ocasionar problemes de salut mental en molts d'ells.

D'aquesta manera ens trobam amb adolescents que pateixen símptomes variables, que són hipersensibles a l'experiència de solitud i abandonó, que mantenen una vivència de buit, i que recorren a conductes impulsives per gestionar aquest malestar. Es provoquen autolesions com a forma d'alleujar el malestar provocat per la sensació de dolor emocional i

buit. No es tallen amb desig de morir, sinó per compensar la tensió interior i les emocions negatives. Senten ràbia, vergonya i por. No saben qui són, presenten gran inestabilitat en les relacions socials. Necessiten retrobar-se i buscar una identitat. Amb freqüència s'hi afegeix, abans o després, el consum de cànnabis, alcohol i altres substàncies amb patrons d'ús característics.

En aquest magma de manca d'identitat apareixen les xarxes socials en les quals necessitaran publicar un material. Tot el que fan ho han de penjar, ho han de fer públic, perquè sinó no té valor. El nombre de *likes* determinarà, davant la manca de criteris internalitzats, com és el camí a seguir, «com he de ser».

Apareixen jocs a la xarxa com la «balena blava» que inciten a l'autoleisió i, en darrer lloc, al suïcidi. Abans de retirar aquest joc, des del nostre servei s'han hagut de fer diverses notificacions a Fiscalia per comunicar que hi havia adolescents afectats.

Es calcula que entre un 2% i un 3% dels adolescents presenten criteris de trastorn de la personalitat límit segons el DSM-5. El percentatge d'adolescents que presenta quadres clínics parcials és molt més elevat. Hi ha estudis que objectiven que el 6-7% dels adolescents de 15 anys reconeixen haver-se autoagredit almenys una vegada en els últims 12 mesos, predominant el sistema de talls.

Es pot dir que el canvi més important en els darrers anys, pel que fa a la població atesa, s'ha donat en aquest grup de símptomes. Ha passat de ser una cosa excepcional a normalitzar-se. Donada la magnitud del problema, des del nostre servei hem

detectat la necessitat de desenvolupar programes preventius i d'atenció específica per evitar una cronificació d'aquests trastorns

2.6. Suïcidi

Els problemes de salut mental tenen un pes significatiu en la morbiditat i la mortalitat en els joves a tot el món. Als EUA, 1 de cada 5 adolescents ha considerat seriosament suïcidar-se, el 15% té planificacions estructurades i entre el 5 i el 8% ho intenta. L'Organització Mundial de la Salut (OMS) alerta que és, després dels accidents, la principal causa de mort en l'adolescència.

A les Balears, l'any 2006 el nombre de suïcidis per 100.000 habitants (taxa de suïcidi) és de 8,12, davant de la taxa del conjunt d'Espanya que és de 7,46. Si s'analitza per edat, es troba entre els 14 i 29 anys una taxa de 4,41, més gran que la mitjana nacional de 3,47 (FSME, 2016).

2.7. Dependències

Un altre aspecte molt important que cal tenir en compte per conèixer la salut mental dels nostres joves és conèixer el patró de consum de drogues. Sabem que l'ús de tòxics pot augmentar el risc de tenir malaltia mental, el consum de cànnabis multiplica el risc de desenvolupar psicosi. D'altra banda, el consum és més freqüent entre joves amb problemes de salut mental.

Un estudi que analitza el patró de consum de drogues en els joves a nivell nacional és el ESTUDES (PNSD, 2018) que es fa cada dos anys entre joves de 14 a 18 anys, estudiants de

secundària de tot l'àmbit nacional. Durant els anys 2016 i 2017 es varen estudiar 35.369 estudiants de 863 centres educatius públics i privats, 913 eren estudiants de la nostra comunitat.

La droga més utilitzada va ser l'alcohol, amb una prevalença de consum en els 12 darrers mesos de 75,6%, amb un lleu descens respecte de l'any 2014 en què es donava en un 76,8%. L'edat d'inici de consum d'alcohol setmanal se situa en els 15,1 anys. No hi ha diferències per sexe en les edats d'inici de consum.

A les Balears, hi va haver una major consum en el darrer mes (sent major de 67,5% davant del 67% nacional) i un major percentatge de borratxeres (major de 22,2%, davant del 21,8%).

El patró de consum en forma d'afartament (*binge drinking*) augmenta amb l'edat i el practica un percentatge superior d'al·lotes que de joves als 14 i 15 anys. Aproximadament la meitat (47,3%) dels estudiants que varen beure alcohol en el darrer mes varen fer *binge drinking* en aquest període.

D'altra banda, el consum de cànnabis en el darrer any ha incrementat i ha passat a ser d'un 26,3% i el del tabac a un 34,7%, l'edat d'inici és 14.8 i 14.6 anys respectivament.

A les Balears la prevalença de consum en els darrers 30 dies va, pel que fa al cànnabis, major de 18,7% (mitjana nacional de 18,3%) i la del tabac

major de 9,1% (a l'Estat 8,8%).

El consum de totes les drogues il·legals està més estès entre els homes que entre les dones i el consum de les drogues legals, com el tabac i l'alcohol, està més estès entre les dones.

Pel que fa a la percepció de disponibilitat, es confirma la tendència descendent iniciada al 2010 per a totes les drogues, excepte l'alcohol i la cocaïna. En el cas de l'alcohol i del tabac, 9 de cada 10 estudiants no aprecia cap dificultat per aconseguir-los. El grup d'edat entre 14 i 17 anys, als quals per llei no se'ls pot vendre ni facilitar alcohol, afirma que l'aconsegueixen ells mateixos en el 34,9% dels casos.

La droga il·legal que es percep com a més disponible és el cànnabis: el 65,9% opina que és fàcil o molt fàcil adquirir-ne.

La resta de drogues tenen unes prevalences més reduïdes. Les noves substàncies psicoactives arriben al 3,1%; la cocaïna es queda en un 2,5%; l'èxtasi en un 1,6%; les amfetamines en un 1,2% i la resta de les substàncies estudiades (més de 20) se situen en l'1% o per sota.

Si s'analitza el consum de drogues entre els 14 i 18 anys en relació amb l'oci, s'aprecia que el consum, tant de substàncies de comerç lícit com il·legals, s'incrementa en augmentar la freqüència de sortides nocturnes i en retardar l'horari de tornada a casa.

La prevalença de consum d'alguna droga com alcohol, tabac o hipnodants supera el 90% per als estudiants que arriben a casa de les 2 del matí en endavant.

S'incrementa l'ús compulsiu d'Internet fins al 21%, un 4,6% més que en l'anterior edició d'ESTUDES. La distribució per sexe va ser de 23,8% entre dones i 18,3% entre homes. El pic més alt es va donar als 16 anys.

El 6,4% dels estudiants de 14 a 18 anys ha jugat doblers a Internet alguna vegada en el darrer any, amb una diferència significativa en funció del gènere: 10,2% entre els joves i 2,5% entre les al·lotes. El 13,6% dels entrevistats ha jugat doblers fora d'Internet en els 12 mesos anteriors a l'enquesta. S'observa el mateix patró de gènere: 21,6% en el cas dels joves i 5,4% en el de les al·lotes.

2.8. Procés d'immigració

En l'estudi epidemiològic que es va fer a Palma per conèixer la presència de trastorn mental entre infants immigrants d'origen hispà es va detectar una prevalença de 20,7% davant del 16,2% en població no immigrant (Flórez, 2012). Les variables que més es varen associar al desenvolupament de la malaltia va ser la percepció de discriminació i presència de malaltia mental entre els pares, a més del procés de reunificació familiar. No hi ha dades entre els joves.

Conclusions

Atès que els trastorns mentals en els joves passen de vegades desapercibuts és important poder estar alerta i detectar els senyals d'alarma. Per aquest motiu, és molt important que dins del cercle familiar es tingui una comunicació constant, oberta i honesta.

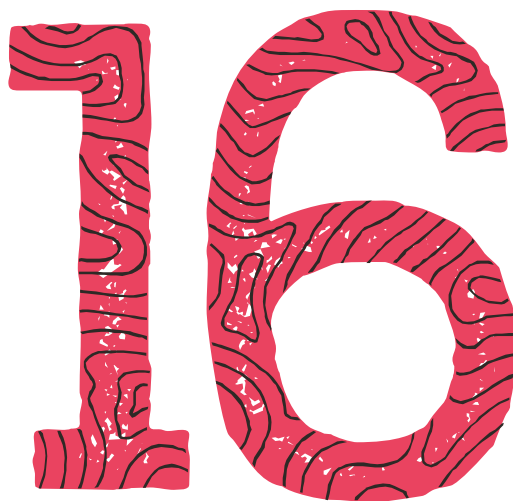
Els fills no només han de saber que poden parlar sobre qualsevol tema amb els pares, sinó que quan arribi el moment, els pares s'han de comprometre a abordar obertament temes que els provoquin inquietud. Es recomana que parlin sobre les seves pròpies experiències i temors quan eren adolescents i que facin saber als seus fills que no estan sols i que les seves ansietats no són úniques.

S'ha d'estar atent a la conducta dels fills adolescents. L'adolescència és, en efecte, un temps de transició i canvi, però els canvis de conducta seriosos, dramàtics o abruptes poden ser indicadors de problemes de salut mental greus. Davant de qualsevol dubte, s'ha de consultar amb els metges d'atenció primària i amb els equips d'orientació dels centres educatius.

Hem de deixar enrere els estigmes i considerar que els trastorns de la salut mental tenen tractament i que com més aviat es detectin, més bé evolucionaran.

Referències bibliogràfiques

- Consorci Sanitari de Barcelona. Agència de Salut Pública.2016. <<http://www.aspb.cat>>
- Ezpeleta, L., Guillaumon, N., Granero, R., de la Osa, N., Maria Domenech, J., & Moya, I. (2007). «Prevalence of mental disorders in children and adolescents from a spanish slum». *Social Science & Medicine* (1982), 64(4), 842-849.
- Flórez I. 2012. *Problemas conductuales y emocionales en niños inmigrantes latinos entre 6 y 12 años en Palma de Mallorca*.
- <http://ibdigital.uib.cat/greenstone/collect/tesisUIB/index/assoc/Florez_F.dir/Florez_Fernandez_Misabel.pdf>
- Fundación Salud Mental España. Suicidios España 2016. <<https://www.fsme.es>>
- Gómez-Beneyto, M., Bonet, A., Catala, M. A., Puche, E., & Vila, V. (1994). *Prevalence of mental disorders among children in valencia, spain*. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 89(5), 352-357
- Merikangas KR, Nakamura EF, Kessler RC. «Epidemiology of mental disorder in children and adolescents». *Dialogues Clin Neurosci*. 2009;11(1):7-20.
- Instituto Nacional de Estadística, INE. <<http://www.ine.es/jaxiT3/Datos.htm?t=9681>>
- Lapouse, R., & Monk, M. A. (1958). «An epidemiologic study of behavior characteristics in children». *American Journal of Public Health and the Nation's Health*, 48(9), 1134-1144.
- *Manual Diagnóstico y Estadístico de los Trastornos Mentales*. DSM- V. 5a edició. Panamericana. Madrid. Maig 2013
- Ministerio de Sanidad y Consumo. (2009). *Guía de práctica Clínica sobre Trastornos de la Conducta Alimentaria*. Agència d'Avaluació de Tecnologia i Recerca Mèdiques de Catalunya. Barcelona ISBN: 978-84-393-8010-8
- Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad.(2018). *Encuesta sobre uso de drogas en enseñanzas secundarias en España*
- <http://www.pnsd.msssi.gob.es/profesionales/sistemasInformacion/sistemaInformacion/encuestas_ESTUDES.htm>
- Roberts, R. E., Attkisson, C. C., & Rosenblatt, A. (1998). «Prevalence of psychopathology among children and adolescents». *The American Journal of Psychiatry*, 155(6), 715-725.
- Rojo L., Cava G. *Anorexia Nerviosa*. Editorial Ariel, Ciencias Médicas. Barcelona 2003



**Factors clau
del suïcidi en
adolescents**

**CARMEN ORTE SOCIAS
LYDIA SÁNCHEZ PRIETO
MARGA VIVES BARCELÓ
MARÍA VALERO DE VICENTE
LLUC NEVOT CALDENTEY**

Carmen Orte Socias

Santander, Cantàbria. Llicenciada en psicologia i doctora en ciències de l'educació; catedràtica d'universitat de pedagogia de la inadaptació social del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB. IP del Grup de Recerca i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB. Directora del Laboratori d'Investigació sobre Família i Modalitats de Convivència (LIFAC). Directora del Màster Universitari Intervenció Socioeducativa amb Menors i Família (MISO). Codirectora de l'*Anuari de l'educació de les Illes Balears*. Directora de la International Summer Senior University. Està especialitzada en temes d'inadaptació social i en educació de persones grans. El curs 1997-1998, juntament amb el professor Martí X. March Cerdà, va crear la Universitat Oberta per a Majors (UOM) a les Illes Balears, que ha dirigit fins al mes de juliol de 2013. És la directora de la Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal de la UIB des de 2007. Ha dirigit i dirigeix projectes de R+D i altres projectes de tipus educatiu i social, sobre els quals ha fet diverses publicacions en l'àmbit nacional i internacional. Des de 2003 és la investigadora principal en diversos estudis competitius sobre la prevenció del consum de drogues i altres conductes problemàtiques, sobre l'educació per a la competència familiar del Ministeri d'Economia i Competitivitat, i també de diverses investigacions europees en el context de la formació de persones formadores en prevenció de drogues, de la formació al llarg de tota la vida per a gent gran i de l'educació intergeneracional a diversos països europeus.

Lydia Sánchez Prieto

Cadis, 1984. Llicenciada en psicologia. Màster en Intervenció Socioeducativa en Menors i Família per la UIB i Màster en Intervenció Multidisciplinària per Trastorns de la Conducta Alimentària, Trastorns de la Personalitat i Trastorns Emocionals per la Universitat de València. Experta en intervenció en qualitat de vida de gent gran. És estudiant de doctorat en ciències de l'educació i membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la Universitat de les Illes Balears. Actualment, treballa com a psicòloga general sanitària a l'Institut Clínic Manacor (Xarxa Assistencial Juaneda) des de 2010 i al Centre Es Pla des de 2016. Les seves línies principals de recerca són els programes de prevenció basats en l'evidència, tècniques i estratègies d'intervenció psicològica i trastorns de la conducta alimentària.

Marga Vives Barceló

Palma, 1978. És llicenciada en psicopedagogia i doctora amb menció europea en ciències de l'educació per la UIB. Doctora contractada del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. Anteriorment, mestra, membre i coordinadora de l'equip de suport de diferents centres educatius. Entre les seves línies de recerca destaquen l'aprenentatge al llarg de tota la vida, la inadaptació infantil i juvenil i la gestió de conflictes. Participant com a experta en la creació del Protocol de prevenció, detecció i intervenció de l'assetjament escolar de les Illes Balears (Institut per a la Convivència i l'Èxit Escolar). Membre del grup d'investigació GIFES de la UIB.

Maria Valero de Vicente

Oriola, 1988. Llicenciada en psicologia. Màster en Intervenció Psicològica en Àmbits Clínics i Socials amb Intensificació en Psicologia Clínica i Neuropsicologia. Actualment és estudiant de doctorat en educació i membre del Grup de Recerca i Formació Educativa i Social (GIFES) de la Universitat de les Illes Balears. Entre els seus interessos destaquen: el treball en competències familiars, els programes de prevenció basats en l'evidència, la prevenció conductes de risc en infància i adolescència.

Lluc Nevot Caldentey

Manacor (Illes Balears), 1992. Graduada en treball social i Màster en Intervenció Socioeducativa en Menors i Família per la Universitat de les Illes Balears (UIB) i postgraduada en intervenció familiar sistèmica pel Centre de Teràpia Familiar i de Parella de Barcelona (KINE). Actualment és doctoranda en ciències de l'educació per la UIB i membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB. Amb anterioritat, ha treballat com a valoradora de dependència a la Fundació d'Atenció i Suport a la Dependència i de Promoció de l'Autonomia Personal de les Illes Balears. També ha exercit com a treballadora social a l'àmbit de les famílies monoparentals. Entre les seves línies d'investigació principals s'hi emmarquen la prevenció de les conductes de risc infantils i juvenils.

Resum

Aquest capítol se centra en el suïcidi i en les temptatives de suïcidi en adolescents. Segons exposen les dades de l'INE (2016), durant el 2016, el suïcidi va ser la primera causa de mort externa (11,7 morts per cada 100.000 habitants). Per tant, el suïcidi continua sent la principal causa de mort d'origen extern i, després dels tumors, la principal entre la població de quinze a trenta-quatre anys. L'adolescència és una etapa crítica, ja que implicar una necessitat d'adaptació als canvis corporals, a l'adquisició d'un rol nou, a la consecució d'una major autonomia. La infantesa també és una etapa de risc, ja que s'associa a una vulnerabilitat elevada i al fet d'estar sotmès a la influència dels altres (com el grup d'iguals).

Es poden indicar una sèrie de factors risc que poden influir o provocar el suïcidi infantojuvenil i que s'han d'analitzar. Per començar, el trastorn depressiu és el factor més freqüent implicat en els casos de suïcidi. D'altra banda, el consum de substàncies també ha de rebre una atenció especial, concretament en les fases més avançades. A més, actua de manera comòrbida amb la depressió i n'eleva encara més el risc.

Un tercer factor de risc es vincula amb abusos experimentats per part del grup d'iguals, és a dir, patir assetjament escolar o ciberasetjament escolar. Finalment, les alteracions en la imatge corporal i el rebuig de la figura corporal també influeixen negativament en el jove, provoquen una pèrdua del benestar i condueixen a múltiples situacions a la desesperança i a un grau elevat de malestar.

Paraules clau

Suïcidi / Adolescents / Salut psicològica

Resumen

El presente capítulo se centra en el suicidio y en las tentativas de suicidio en adolescentes. Según exponen los datos del INE (2016), durante el 2016, el suicidio fue la primera causa de muerte externa (11,7 fallecidos por cada 100.000 habitantes). Por tanto, el suicidio sigue siendo la principal causa de muerte de origen externo, y después de los tumores, la principal entre la población de 15 a 34 años. La adolescencia es una etapa crítica al implicar una necesidad de adaptación a los cambios corporales, a la adquisición del nuevo rol, a la consecución de una mayor autonomía. La niñez también es una etapa de riesgo al asociarse a una elevada vulnerabilidad y al estar sometido a la influencia de los demás (como el grupo de iguales).

Se pueden indicar una serie de factores riesgo que pueden influir o provocar el suicidio infantojuvenil y que deben ser analizados. Para empezar, el trastorno depresivo es el factor más frecuente implicado en los casos de suicidio. Por otro lado, el consumo de sustancias también debe recibir una especial atención, concretamente en sus fases más avanzadas. Además, actúa de manera comórbida con la depresión; coyuntura que eleva aún más el riesgo de suicidio.

Un tercer factor de riesgo se vincula con abusos experimentados por parte del grupo de iguales, es decir, padecer bullying o ciberracoso. Por último, las alteraciones en la imagen corporal y el rechazo de la figura corporal también influyen negativamente en el joven, provocando una pérdida del bienestar y conduciendo en múltiples situaciones a la desesperanza y a un elevado nivel de malestar.

Palabras clave

Suicidio / Adolescentes / Salud psicológica

Introducció

L'adolescència constitueix una fase de transició que va de la infantesa a l'edat adulta. És una de les etapes més vulnerables per a l'ésser humà, fonamentalment perquè la idea de mort s'estableix com a escenari sobre el qual es construeixen treballs psíquics «normals» (Winricott, 1993) i el treball de dol, que és fonamental en la construcció del projecte subjectiu i de risc per a aquelles persones que tenen un jo làbil (Vega et al., 2009).

El present treball pretén constituir un acostament a diverses conjuntures en les quals els factors de risc poden aglutinar-se i dur l'adolescent a pensar en l'opció de la sortida a la cosmovisió del jo làbil: la temptativa de suïcidi. Aquest paral·lelisme s'entremescla amb trastorns de la conducta alimentària, drogodependències i depressió en menors i adults joves. Un cop definit l'abast de la simptomatologia pròpia d'alguns trastorns primaris que poden esdevenir en un intent autolític, el capítol acaba amb una revisió sobre la victimització, un dels riscos més controvertits de l'actualitat. Segons l'Organització Mundial de la Salut (2001), els trastorns que emergeixen en l'adolescència es poden classificar en:

- Trastorns de la conducta alimentària (TCA): entre l'1 i el 2 % de les adolescents pateixen un TCA. El risc de suïcidi és vint vegades més gran que per als joves en general.
- Abús d'alcohol i drogues: en aquest grup d'edat, una quarta part dels pacients per intent de suïcidi havien consumit alcohol o drogues abans de l'acte.
- Depressió: gairebé tres quartes parts dels que eventualment se suïciden, mostren un símptoma de depressió o més.

En tot cas, qualsevol esdeveniment torna un risc consistent quan es correlaciona amb alguna de les causes de major susceptibilitat en el menor –situacions d'estrès, estil cognitiu/trets de personalitat de risc, factors genètics, patrons familiars i/o situacions negatives experimentades en etapes primerenques de la vida–, de manera que dificulta el maneig assertiu dels esdeveniments i el comportament suïcida pot fer-se servir ulteriorment. De manera pràctica, el suïcidi pot interpretar-se com la resposta donada davant la suma de factors de «diàtesi» més la suma de factors precipitants o d'estrès.

Epidemiologia: suïcidi adolescent

L'Organització Mundial de la Salut (World Health Organization, 2014) assenyala que cada any se suïciden gairebé un milió de persones, això és, una taxa de mortalitat de 16 per 100.000. El suïcidi és una de les tres primeres causes de mort entre les persones de quinze a quaranta-quatre anys en alguns països i la segona

causa entre els deu i els vint-i-quatre. Les temptatives de suïcidi són de fins a vint vegades més freqüents que el suïcidi consumat.

El suïcidi representa el 8,5 % de totes les morts entre els joves (15-29 anys) i es classifica constantment entre les causes principals de mort en aquest grup d'edat. Al 2013, la taxa de suïcidis del grup d'edat de quinze a deu anys entre els vint-i-vuit països de la UE investigats va ser de 4,51 per 100.000 (Laido et al., 2016). Evidències amb el suport ampli de diversos estudis com Kim, Sim i Choi (2017) o Dykxhoorn, Hatcher, Roy-Gagnon i Colman (2017), entre d'altres. A més, l'estudi de King et al. (2012) va indicar que el 6,3 % dels estudiants havia intentat suïcidar-se almenys una vegada i el 13,8% varen reconèixer que havien tingut alguna ideació suïcida durant l'any anterior.

Les tendències mundials són reveladores: les taxes de suïcidi augmenten amb l'edat des de l'adolescència fins a l'adulthood primerenca (World Health Organization, 2014). El suïcidi consumat en infants i joves de catorze anys és poc habitual mentre que, a partir d'aquesta edat, les taxes comencen a augmentar fins a l'edat adulta (Malone et al., 2013), amb les corresponents taxes d'ideació i intent suïcida (Organització Mundial de la Salut, 2013).

Rhodes et al. (2012) defineixen els comportaments relacionats amb el suïcidi com lesions autoinfligides amb intenció suïcida o sense. Més de la meitat dels joves que ingressen als serveis d'urgències per conductes vinculades al suïcidi tenen un trastorn de salut mental diagnosticat (Hawton i Harriss, 2007; Vajani, Annett,

Crosby, Alexander, i Millet, 2007).

Alguns factors de riscs individuals descrits en la literatura científica (seguint Dykxhoorn et al., 2017 i Choo et al., 2017) són els trastorns de salut mental, la depressió i/o l'esquizofrènia, el consum d'alcohol, el gènere, l'edat (15-24 anys), l'adversitat infantil/trauma, la impulsivitat, els problemes acadèmics, els conflictes personals, la victimització (maltractament entre iguals), l'aïllament social, la falta d'habilitats socials i els trastorns d'ansietat. Liu et al. (2017); Liang et al. (2018) hi inclouen també el trastorn per dèficit d'atenció i la manca de suport; Shepherd et al. (2018) i Iøerger et al. (2015) hi incorporen a més el fet de pertànyer al col·lectiu LGTBI. A part, altres autors hi introdueixen la coocurrència i la raça (Randall et al., 2014), la manca de seguretat (Cheng et al., 2014), el sedentarisme (Sampasa-Kanyinga et al., 2014; King et al., 2012), l'addicció a Internet (Liu et al., 2017), l'estigma social (King et al. 2012) o els problemes amb la justícia (Cassà et al., 2016; Shepherd et al., 2018). Kim et al. (2017) varen identificar una correlació positiva entre la ingesta freqüent de begudes energètiques i l'intent de suïcidi, fins i tot, un cop ajustats els nivells d'estrès, temps de son i rendiment escolar.

Com a factors de risc en l'àmbit familiar o contextual destaquen, seguint els autors anteriors (Choo et al., 2017; i Dykxhoorn et al., 2017), l'estrès familiar, els antecedents familiars de suïcidi, el baix nivell econòmic o el maltractament infantil. També hi apareixen la composició familiar (monoparental o reconstituïda) (Shek i Yu, 2012; Dykxhoorn et al., 2017), els factors influents durant el període

prenatal com el tabaquisme, els problemes mèdics, l'ús de medicaments de venda lliure o la manca de lactància materna, les dificultats en la salut mental dels progenitors o el seu nivell d'educació (Dykhhoorn et al., 2017) o el fet de tenir un antecedent familiar amb dificultats de salut mental (King et al., 2012).

Factors de protecció

Cheng et al. (2014) proposen el suport social com a matalàs psicossocial enfront dels factors de risc. Aquest es pot definir com una mena de capital social que els individus poden emprar com a avantguarda als esdeveniments quotidians.

Si ens situam en aquest constructe, diversos estudis han documentat associacions consistents entre el suport social i el benestar psicològic en joves. També hi ha associacions entre la manca de suport social i els símptomes de depressió: el suport parental s'identifica com un factor protector en els estudis de Brausch i Gutiérrez (2010) o Eisenberg Ackard, i Resnick (2007); el suport emocional defensat per Choo (2017) en les seves investigacions. Les troballes suggereixen que el suport social pot ajudar a protegir els joves contra els efectes negatius dels factors estressants i promoure resultats de salut mental més positius.

D'altra banda, Cheng et al. (2014) defensen que els nivells elevats de percepció sobre l'afecte matern així com la connexió emocional o d'identitat amb les persones constituents del veïnat, s'associen negativament amb factors de risc de suïcidi com la depressió i els símptomes d'es-

très posttraumàtic. En qualsevol cas, Choo et al. (2017), ressenyen que els factors protectors del suïcidi en els joves han estat comparativament menys investigats.

Altres factors de protecció d'eficàcia documentada han estat la cohesió familiar i les creences religioses (Kyle, 2013); les perspectives positives, l'autoeficàcia en l'afrontament i els sentiments envers la família (Young Sweeting, i Ellaway, 2011); la disposició de cercar ajuda (Evans, Hawton, i Rodham, 2005), la resolució de precipitants (Schneidman, 2001), la religió (Kok i Tseng, 1992), el lament per l'intent (Bhugra, 2002) i la planificació positiva en el futur (Williams i Pollock, 2000). A més, Cheng et al. (2014) assenyalen que el sentit de connexió, els baixos nivells de conflicte o un entorn a on es fomenti l'expressió d'emocions protegeixen contra el desenvolupament de trastorns conductuals o emocionals.

Prevenició adolescent

Chan et al. (2017) adverteixen que la salut mental dels joves exigeix l'atenció tant de professionals com de la classe política, ja que l'adolescència és el període en què es detecten per primera vegada molts trastorns de la salut mental. La resiliència es refereix a la capacitat de mantenir o recuperar la salut mental, tot i experimentar adversitats (Herrman et al., 2011). Promoure la resiliència a través del suport ambiental continu (Afifi i MacMillan, 2011), encara que sigui amb l'ús de serveis professionals (Wekerle, Waechter, i Chung, 2012), és una via important per estudiar la millora de la salut juvenil (Rhodes et al., 2012).

Els diversos models utilitzats per explicar els patrons d'ús dels serveis d'ajuda adopten perspectives diferents: el model conductual, que considera les decisions vinculades a demanar ajut –procés racional. Emfasitza les barreres d'accés a serveis de salut mental –factors demogràfics com nivell d'educació o ètnia– i la manca de recursos habilitants –informació dels serveis o localització. Un altre model àmpliament utilitzat, el Health Belief Model (HBM), suggereix que les decisions d'atenció es basen en l'autopercepció i provenen d'experiències subjectives i creences de salut: la por del tractament, la falta de confidencialitat i l'estigma associat amb la malaltia mental. Alguns models defensen que les decisions de cura de la salut poden ser influenciades per iguals i membres de la família (Chan et al., 2017).

1. Depressió i consum de substàncies

Quant a les causes, el suïcidi s'ha relacionat amb la presència de trastorns psicològics, d'addicció a les drogues o de la depressió (Navarro-Gómez, 2017). Concretament entre la població europea i de l'Amèrica del Nord, els factors de risc principals són l'abús de substàncies i la depressió. El consum de substàncies i la depressió, juntament amb altres característiques psicològiques i trastorns psiquiàtrics (impulsivitat, dèficits d'habilitats en la resolució de problemes, trastorns de personalitat, trastorn bipolar, trastorns psicòtics, aïllament, perfeccionisme excessiu, etc.), estan considerats factors

de risc individual per desenvolupar comportaments suïcides o parasuïcides (Mosquera, 2016; Echeburúa, 2015; Miranda, Cubillas, Román, i Abril, 2009). El consum d'alcohol, la impulsivitat i el sentiment de solitud en l'adolescència s'ha relacionat amb un nivell més alt de risc de suïcidi (Salvo i Castro, 2013). Quan parlem dels desencadenants del suïcidi o de la temptativa de suïcidi, clínicament cal destacar el consum abusiu d'alcohol o altres drogues o l'aparició d'un episodi depressiu major, entre d'altres (Echeburúa, 2015). El consum abusiu d'alcohol i drogues es consideren «equivalents suïcides», ja que quan ocorren de manera contínua i fora de control suposen un risc seriós per a la salut i posen en perill la integritat física i psíquica (Echeburúa, 2015). Un estudi recent amb adolescents escolaritzats ha demostrat que el consum de drogues i la ideació suïcida té una relació important i que la simptomatologia depressiva i la impulsivitat són factors que prediuen l'aparició d'ideació suïcida (González-Forteza et al., 2015).

L'esquema que cerca identificar el risc de conductes suïcides suposa l'associació de la ideació suïcida a successos vitals estressants, juntament amb la depressió i altres trastorns de salut mental. A més, no és suficient amb la presència d'ideació suïcida, sinó que hi ha una sèrie de factors relacionats amb el fet de dur a terme l'acció, com són la impulsivitat, el sentiment de desesperança i el pessimisme, l'accés relativament fàcil a mètodes per provocar la mort i el suport familiar i social escàs o baix (Mann et al., 2005).

La **depressió** és un dels factors que s'ha associat a un risc de suïcidi més alt, a la ideació suïcida i a la consumació de l'acte, no només entre la població adulta, sinó també en la primera infància i en l'adolescència (American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 2001). En el cas de la depressió, el risc de suïcidi és més alt just a l'inici, perquè encara no hi ha tractament, o quan comencen a observar-se els primers símptomes de recuperació a causa del tractament o després de l'alta hospitalària. Això es deu al fet que l'estat apàtic i de fatiga generalitzada millora, però no hi ha un canvi en les cognicions o idees suïcides i la persona es troba amb més forces per dur a terme l'acte. Les temptatives de suïcidi sempre són més probables si hi ha un episodi depressiu, ja sigui de forma exclusiva o comòrbida a altres patologies, com és el cas del trastorn per addicció a substàncies o de trastorns de l'alimentació (Echeburúa, 2015).

Quant a la patologia dual o comorbiditat del consum de substàncies amb altres trastorns mentals, se sap que tenen taxes més altes de prevalença de suïcidis, més admisions a urgències i hospitalitzacions, així com una taxa d'èxit menor dels tractaments, si es compara amb les persones que només tenen un trastorn associat (Torrens, Mestre-Pintó, Montanari, Vicente, i Domingo-Salvani, 2017; European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, EMCDDA, 2015). La rellevància de la comorbiditat resideix en la dificultat de diagnosticar les persones que presenten de manera simultània trastorn per consum de substàncies i trastorn

psicològic, i en totes les complicacions terapèutiques i assistencials que té associades.

No obstant això, saber exactament com funciona aquesta relació complexa entre consum de drogues i trastorn mental, resulta difícil i depèn de múltiples factors (estrès, genètica, personalitat, context social de desenvolupament, etc.). Hi ha diferents hipòtesis sobre quin és el paper que exerceixen els dos elements en l'equació final (EMCDDA, 2015):

- a. Trastorn mental i trastorn per consum de substàncies: són elements independents que concorren.
- b. Trastorn mental previ: predisposa al consum de substàncies i al desenvolupament d'un problema d'addicció.
- c. Trastorn per ús de substàncies: provoca l'aparició d'un trastorn mental que ja estava destinat a aparèixer i que té un curs propi, o n'accelera l'aparició.
- d. A causa del trastorn per consum de substàncies i les intoxicacions consegüents, es desenvolupa un trastorn psicològic, temporal o permanent, induït per substàncies.

Tot i que hi ha diferents explicacions generals sobre com pot donar-se la condició de comorbiditat, cal tenir en compte que, en qualche cas, es pot donar una condició o totes. És a dir, aquestes hipòtesis sobre el funcionament de la comorbiditat entre consum de drogues i trastorn mental no són excloents.

La comorbiditat entre depressió i trastorn per consum de substàncies és una de les més prevalents, i varia entre un 12 % i un 80 % segons el tipus de població al qual es fa l'estudi (Torrrens et al., 2011). Les dades clíniques són clares en aquest aspecte: hi ha més vulnerabilitat de desenvolupar un trastorn de l'estat d'ànim deprimit si hi ha un trastorn per consum de drogues, i al revés, la depressió és un risc associat al consum de substàncies. Aquesta parella és una de les que tenen un pronòstic i un curs clínic pitjor, presentant més temptatives i suïcidis consumats (Vázquez, Álvarez, López, Cruz, i Abellás, 2012; Blanco et al., 2012; Conner, 2011; Marmorstein, 2011), si es compara amb l'existència d'una única patologia. En relació amb el consum de substàncies o altres addiccions, com el joc patològic (sovint són comòrbides), han de rebre especial atenció, especialment en les fases més avançades, atès que és en aquest moment quan presenten un nivell d'impulsivitat més alt i apareix la percepció de no trobar sortida a la situació (Echeburúa, 2015; Echeburúa, Salaberría, i Cruz-Sáez, 2014).

Tenint en compte les dades que es desprenen de l'Enquesta Sobre l'Ús de Drogues en Ensenyaments Secundaris a Espanya (ESTUDES, Observatori Español de Droga i les Toxicomanies, 2016), les drogues més consumides en els darrers dotze mesos pels estudiants de catorze a devuit anys, i també en els darrers trenta dies, són l'alcohol, el tabac i el cànnabis. En aquest mateix ordre de prevalença. Quant a l'edat d'inici del consum, s'observa que l'edat mitjana de consum de tabac i d'alcohol se situa entorn als catorze anys i als quin-

ze, per al cànnabis. Si a més tenim en compte els estudis que han associat el consum de drogues com l'alcohol i el cànnabis a una probabilitat més alta de depressió i d'ideació suïcida (Copeland, Rooke, i Swift, 2013; Esposito-Smythers et al., 2012; Chabrol, Chauchard, i Girabet, 2008), el consum de substàncies en els adolescents es converteix en un objectiu de prevenció indirecte del suïcidi.

2. Suïcidi i trastorns de la conducta alimentària

En els darrers anys, en una societat guiada pels cànons de bellesa i per la imatge corporal, s'han disparat els trastorns de la conducta alimentària (TCA) entre el jovent (Echeburúa i Marañón, 2001). Tant a la comunitat com als centres escolars, s'ha posat en alarma quan s'ha comprovat que entre les preocupacions principals dels joves hi ha el temor a engreixar-se i a la insatisfacció per la figura corporal. La bellesa i la primesa són indicadors d'èxit i de poder. Els trastorns de la conducta alimentària es caracteritzen per alteracions greus relacionades amb l'alimentació. Tal com indiquen López i Treasure (2011), l'Organització Mundial de la Salut (OMS) ha categoritzat aquesta tipologia de trastorns entre les malalties mentals de prioritat per als infants i adolescents, atès que impliquen un risc per a la salut. En l'anorèxia, es rebutja l'augment de pes i s'insisteix a romandre per davall dels criteris reconeguts per la Salut Pública. L'OMS considera que hi ha un quadre lleu d'anorèxia si l'IMC és igual o menor a 17 kg/m², i que és un quadre extrem d'anorèxia si l'IMC

és menor a 15 kg/m². Segons Echeburúa i Marañón (2001), l'anorèxia es pot manifestar en forma de dietes dràstiques i d'exercici físic excessiu (anorèxia restrictiva), en forma de purgues (anorèxia purgativa) o afartament (anorèxia compulsiva). D'altra banda, segons indiquen els autors, la bulímia s'estableix en funció d'un cercle negatiu consistent en afartaments i mètodes compensatoris de la ingesta, com purgues, laxants, diürètics (bulímia purgativa), o bé en exercici físic o en dejú (bulímia no purgativa). Totes les patologies alimentàries comparteixen la insatisfacció amb la imatge corporal i una preocupació persistent pel menjar, pel pes i per la figura corporal (López i Treasure, 2011). Aquest tipus de trastorn provoca situacions de discapacitat, simptomatologia múltiple, com problemes gastrointestinals, endocrinològics, dermatològics, cardiovasculars, etc., així com també afavoreix la comorbiditat psiquiàtrica (Benjet Méndez, Borges, i Medina-Mora, 2012). Entre les conseqüències negatives també pot aparèixer la mort i el suïcidi (Benjet et al., 2012; López i Treasure, 2011; Pisetsky, Crow i Peterson, 2017a).

Les prevalències en els TCA són elevades. Un estudi mexicà apuntava que un 0,5 % de joves patien anorèxia; un 1 %, bulímia i un 1,4 % trastorn per afartament (Benjet et al., 2012). Les dades avalen que les persones que pateixen un trastorn de la conducta alimentària (TCA) tenen un risc més alt de suïcidi (Goldberg, Werbeloff, Shelef, Fruchter, i Weiser, 2015; Kwan, Gordon, Carter, Minnich, i Grossman, 2017; Pisetsky, Crow, i Peterson, 2017a; Marco, Cañabate, Pérez, i Llorca, 2017; Pisetsky, Thornton,

Lichtenstein, Pedersen i Bulik, 2013; Pisetsky et al., 2017c; Smith et al., 2016; Yao et al., 2016), especialment quan els trastorns són d'anorèxia nerviosa (AN) i bulímia nerviosa (BN) (Pisetsky et al., 2013; Pisetsky et al., 2017a). En general, les prevalències de temptatives de suïcidi en persones amb TCA són del 26 % aproximadament. Com també ho són les taxes de mortalitat entre les persones que pateixen TCA. S'estima una mortalitat del 4 % per a les persones amb AN; del 3,9 %, amb BN i del 5,2 %, amb TCANE. Altres estudis parlen de mortalitats del 5,1 % (Herzog et al., 2000).

S'ha d'emfasitzar que els TCA adquireixen una prevalença més alta durant l'adolescència o durant els primers anys de l'edat adulta (Yao et al., 2016). A més, és en l'adolescència quan s'inicien aquests trastorns i, per tant, quan s'ha d'actuar (Benjet et al., 2012). De fet, com indiquen López i Treasure (2011), el pronòstic millora quan el diagnòstic i la intervenció és primerenca –en els tres primers anys de desenvolupament–, i s'intenta evitar així que s'acabi cronicant.

La comorbiditat dels TCA amb altres trastorns també destaca com a potenciadora del risc de suïcidi, com amb el trastorn depressiu major, el consum de substàncies i els trastorns d'ansietat (Echeburúa i Marañón, 2001; Rodríguez i Guerrero, 2005; Pisetsky et al., 2013; Yao et al., 2016). S'estima que un 86,8 % de joves amb trastorn per afartament ha tingut comorbiditat amb un altre trastorn; un 94,6 %, amb anorèxia i un 94,6 %, amb bulímia (Benjet et al., 2012). De la mateixa manera, en individus amb AN, la comorbiditat entre trastorns va ser més alta en individus que havien

tingut un intent de suïcidi (Pisetsky et al., 2013).

No obstant això, els factors associats encara s'han d'acabar de definir. Sens dubte, els factors genètics poden tenir una implicació rellevant en l'associació entre ambdues tipologies de conductes patològiques. Un estudi ha identificat la interacció entre un polimorfisme en el gen transportador de la serotonina i l'adversitat, associada a la simptomatologia de la conducta alimentària (Akkermann et al., 2012). Pisetsky et al. (2017c) recullen que el 10,8 % dels pacients amb AN o amb BN havien admès que qualche membre de la família havia tingut alguna temptativa de suïcidi. L'estudi longitudinal de Yao et al. (2016) estableix la influència genètica entre l'associació dels TCA i les temptatives de suïcidi. Concretament, els resultats suggereixen un risc més alt de temptatives de suïcidi en individus amb TCA o amb familiars que havien patit un TCA (especialment, germans). Un altre estudi, fet amb bessons, va trobar factors genètics compartits vinculats a la ideació suïcida estable i qualsevol TCA (Wade, Fairweather-Schmidt, Zhu, i Martin, 2015 en Pisetsky et al., 2017c).

En relació a les variables interpersonals, les persones amb TCA solen tenir menys xarxes socials i interaccions socials i, fins i tot, solen ser propenses a conflictes interpersonals. Una xarxa social pobre podria incidir sobre la frustració o la sensació de càrrega emocional (Kwan et al., 2017). Possiblement, el secretisme i el temor a les represàlies socials poden explicar una xarxa social més deficitària. Però, al mateix temps, un suport social pobre també hi influeix

i incrementa encara més la frustració o la sensació de càrrega emocional negativa i es produeix un bucle negatiu que es retroalimenta. La recerca de Smith et al. (2016) avala l'associació entre la frustració i la sensació de càrrega emocional i la ideació suïcida, així com que els TCA presenten puntuacions més elevades en els tres factors que la població no clínica.

Els dèficits en la regulació emocional constitueixen una part dels factors de manteniment dels TCA. És a dir, les persones que pateixen un TCA solen presentar més dificultat per regular les emocions i, a la vegada, presenten nivells elevats d'afecte negatiu (Pisetsky et al., 2017a). Utilitzen el menjar, ja sigui la restricció o la ingesta massiva, com a mecanisme de regulació perquè els manquen altres estratègies més potents o eficaçes (Pisetsky, Haynos, Lavender, Crow, i Peterson, 2017b). A aquest aspecte, s'hi ha de sumar el tret d'impulsivitat característic de les persones amb TCA, així com la dificultat d'aconseguir objectius en estats elevats d'ansietat –i, per tant, nivells elevats de frustració. En l'estudi de Pisetsky et al. (2017b), es verifica que es produeix una associació entre els dèficits en la regulació emocional i les puntuacions més altes en cognicions vinculades amb afartaments, exercici intens i/o purgues, prototípiques dels TCA. A la vegada, també es verifica una associació més elevada amb cognicions vinculades tant a les conductes autolesives no suïcides com a les temptatives suïcides. La regulació emocional també es pot alterar pel sentit de la vida que percep una persona, segons Marco et al. (2017). Els autors verifiquen amb una mostra de

joves que un pitjor sentit de la vida es vincula amb nivells més alts de depressió i de desesperança. En canvi, presentar puntuacions elevades de sentit a la vida actua com un factor de protecció davant alguna simptomatologia, com la insatisfacció per la imatge corporal, preocupació pel pes o les actituds negatives davant el pes. També de l'estudi s'extreu una altra afirmació: els pacients amb TCA i amb baixa satisfacció davant la vida presenten taxes més altes d'ideació suïcida i de símptomes límit. Per tant, les baixes puntuacions en la variable del sentit de la vida actua com un factor de risc davant el suïcidi, que a més, es potenciarà si se li suma patir un TCA.

Precisament, aquesta dificultat en la gestió emocional desemboca també, amb freqüència, en conductes autolesives (Marco et al., 2017; Pisetsky et al., 2017a). En l'estudi de Rodríguez i Guerrero (2005), s'identifica que, d'una mostra de 362 dones amb alguna tipologia de trastorn d'alimentació, un 22,6 % tenia conductes autolesives sense intencionalitat suïcida –es cremaven, es tallaven, es copejaven fins a sentir dolor o es feien ferides fins a sagnar. Els autors destaquen que, amb freqüència, les conductes autolesives s'associen a històries d'abús sexual o de maltractament infantil, però en altres ocasions, s'estableixen en funció de la comorbiditat amb altres trastorns psicològics, com el trastorn posttraumàtic, el trastorn límit de personalitat, el trastorn depressiu major o l'abús de substàncies. L'atenció s'ha de posar en aquesta tipologia d'agressions, perquè es produeix una correlació significativa entre les conductes au-

tolesives i les temptatives de suïcidi. Rodríguez i Guerrero (2005) varen registrar que, de les cinquanta-una persones amb TCA de la seva mostra que havien tingut temptatives de suïcidi, un 29,3 % s'autolesionava de manera freqüent. Guarín, Malagón, Roda, i Garzón (2013) troben, en la seva mostra, que el 13 % dels pacients va reconèixer intents de suïcidi en algun moment de la seva vida i el 26 %, conductes autolesives.

Els trets de personalitat també s'han d'avaluar. En Milos et al. (2004), es vincula la comorbiditat amb trastorns de la personalitat del grup B –també amb patologies de l'eix I. En Echeburúa i Marañón (2001), es conclou que en la AN es produeix freqüentment comorbiditat amb trastorns de personalitat del grup C (evitador, dependent i obsessiu) i alguns casos, amb el trastorn límit de personalitat (TLP). De la mateixa manera, en les bulímies hi ha una comorbiditat més alta amb els del grup B (límit i histriònic). El perfeccionisme –tret de personalitat freqüent en les AN– també es podria associar a nivells de frustració més alts (Kwan et al., 2017). Respecte a les persones amb trastorn límit de personalitat, cal recordar que, entre la simptomatologia principal destaca la impulsivitat, el dèficit en la regulació emocional, els conflictes interpersonals i la intolerància a la frustració, però també les temptatives de suïcidi i les conductes d'alt risc (Marco et al., 2017). Per tot això s'ha de considerar la comorbiditat en TLP i TCA com una altra característica a valorar davant el suïcidi, de problemes psicosocials greus i, segons indiquen els autors, des del punt de vista clínic, la que presenta una se-

veritat més alta i un pronòstic pitjor (Echeburúa i Marañón, 2001; Guarín et al., 2013). També les purgues es vinculen amb trets d'impulsivitat; les probabilitats de suïcidi són més elevades quan persones amb TCA també tenien conductes de purga (Milos et al., 2004; Pissetsky et al., 2013). Concretament, en bulímies –en què els trets d'impulsivitat tendeixen a ser elevats–, les purgues actuen com a mecanismes per regular les emocions (Benjet et al., 2012). Rodríguez i Guerrero (2005) també apunten a les purgues i els afartaments com a episodis que engrandeixen el risc de conductes autolesives sense intencionalitat suïcida.

3. Assetjament entre iguals i suïcidi

El vincle entre maltractament entre iguals i (intents de) suïcidi ha estat present des dels inicis dels estudis en la comunitat científica. De fet, Olweus (1993) en definir el maltractament entre iguals com a una situació de desequilibri entre iguals i perllongat en el temps, ja comunicava com a efectes del maltractament entre iguals les temptatives o els suïcidis dels menors.

La incidència del maltractament entre iguals planteja diferents percentatges, per exemple, Puértolas i Montiel (2017) esmenten el treball de Hill, Mellick, Temple, i Sharp (2017), en què es relata que entre un 3 % i un 36 % ha patit assetjament escolar i entre un 1,6 % i un 47 % d'adolescents presenten un doble rol de víctima i assetjament. Navarro-Gómez (2017) es refereix a l'àmbit europeu, en què

entorn de vint-i-quatre milions de joves (7 de cada 10) pateixen algun tipus d'intimidació o assetjament de tipus verbal, físic o a través de les noves tecnologies (Cross, Piggan, Douglas, i Vonkaenel-Falitt, 2012, a Puértolas i Montiel, 2017). A l'estat espanyol, l'estudi d'UNICEF (2013) exposa que un 10 % comenta que és víctima d'assetjament escolar, especialment més nins (24,4 %) que nines (21,6 %). En aquestes edats, a més, la importància del grup d'iguals és tan alta que Baggio, Palazzo, i Ganzo (2009) confirmen que disposar d'un nombre reduït d'amics i símptomes depressius augmenten la prevalença del plantejament suïcida. A més, aquesta relació es veu potenciada quan hi ha factors de risc en la família, antecedents familiars de suïcidi, desig passiu de morir o haver planificat en algun moment el suïcidi (Sandoval, Vilela-Estrada, Mejiab i Caballero, 2018).

Amb aquestes dades, cal tenir present que les conseqüències no seran lleus: «convivre» amb una persona que et molesta de dilluns a divendres durant cinc hores al dia a classe (o almanco en el temps de pati o en les entrades i sortides), quan és un assetjament presencial, per part de persones que són uns iguals en una etapa evolutiva en què els iguals i la inclusió al grups d'iguals i en què la majoria silenciosa potencia, no vol saber res o, en el millor dels casos, fa algun intent per evitar-ho, és lògic pensar que no pot tenir més que conseqüències negatives greus, com ara conductes d'ansietat o alteracions a l'estat afectiu emocional (Lugones i Ramírez, 2017).

Puértolas i Montiel (2017), en la revisió de vuitanta-sis articles científics

d'entre 2000 i 2017, conclouen que les característiques individuals que poden afectar situacions de victimització són el sentiment de solitud (Brighi et al., 2012), la insatisfacció amb la vida i la baixa autoestima (Povedano et al., 2011). A més, és habitual la revictimització (Finkelhor, Ormrod i Turner, 2007), una comorbiditat entre l'assetjament i el consum de drogues i alcohol (Carmona-Torres, Cangas, Langer, Aguilar-Parra, i Gallego 2015). El tipus d'assetjament (físic i no físic) té efectes semblants a les idees i comportaments suïcides (Romo i Kelvin, 2016). En aquest sentit, doncs, els adolescents víctimes d'assetjament escolar tenen un risc alt de patir problemes o malalties mentals, com ara idees de suïcidi (Romo i Kelvin, 2016; Hawton i Rodham, 2002; Hazemba, Siziya, Muula, i Rudatsikira, 2008) o, fins i tot, arribar al suïcidi (Mora-Merchán i Ortega, 2007). De fet, Klomek et al. (2012) varen afirmar que a Noruega un 29 % dels joves que se suïcidaren havien estat víctimes de maltractament entre iguals.

Actualment, la presència de les noves tecnologies a les nostres vides és un fet que no podem negar. Certament presenta molts avantatges. Això no obstant, també presenta alguns perills que no podem obviar. Un n'és el ciberassetjament. Cross et al. (2012, citat a Navarro-Gómez, 2017) afirmava que de quaranta-un suïcidis de joves analitzats als Estats Units, a Canadà, al Regne Unit i a Austràlia, un 78 % eren víctimes d'assetjament (ciberassetjament i presencial). Les noves tecnologies i, en especial, les xarxes socials més emprades pel jove permeten una exposició quasi

constant, una «oportunitat» per molestar en qualsevol lloc i en qualsevol moment i, a la vegada, permet a la persona que molesta, almanco en un primer nivell, cert anonimats, tres característiques que poden potenciar els efectes negatius de l'assetjament. Wendt i Lisboa (2013) confirmen que les víctimes de ciberassetjament són més propenses a la simptomatologia depressiva i ansiosa. Salmerón i Inostroza (2017) confirmen també una incidència més alta de depressió greu i de suïcidis en ciberassetjament, que s'explica també per un mal ús de la identitat digital, una conducta addictiva a Internet i per problemes associats al son i a l'atenció. Navarro-Gómez (2017) afegeix també la càrrega alta d'estrès emocional que poden produir aquestes situacions, inclòs també el sexting.

Així doncs, les conseqüències de l'assetjament escolar (presencial i a través de les noves tecnologies) no són lleus. Puértolas i Montiel (2017) se centren en la relació amb el suïcidi i recullen, entre altres conseqüències, les conductes autolesives (Barker et al., 2008), la ideació suïcida (Kelly et al., 2015) o el comportament suïcida (Bannink et al., 2014, Córdova, Velázquez, i Silva, 2015).

Cal tenir present també els factors de risc de suïcidi en infants i joves ja esmentats anteriorment, com ara ser adolescent, especialment home-jove (suïcidi consumat, però més intents en dones-joves), psicopatologies (en què s'inclou el maltractament), disfunció familiar severa, factors genètics, minories (sexuals, ètniques...) que afectin la integració i acceptació dels iguals, factors psicològics o in-

tents suïcidis previs (Abufhele i Co-
rrea, 2016), però també problemes
relacionats amb l'escola, com ara l'as-
setjament entre iguals (de Sousa et
al., 2017).

Conclusions

L'adolescència està considerada
l'etapa on apareixen més pensaments
i comportaments vinculats amb el suï-
cidi (Copeland, Goldston, i Costello,
2017), associats a un nivell elevat de
disfuncionalitat en el pla psicosocial
(emocional, social, laboral i econò-
mic). En aquesta mateixa línia, la de-
pressió adolescent ha estat assen-
yalada com a factor de risc clau per
al desenvolupament de pensaments
i comportaments suïcides (Choo et
al., 2017; Dykxhoorn et al., 2017; Sam-
pasa-Kanyinga et al., 2014). El paper
del consum de substàncies també re-
presenta un altre factor de risc entre
la població amb tendència al suïcidi
(Cheng et al., 2014; Dykxhoorn et
al., 2017; Randall et al., 2014; Sampa-
sa-Kanyinga et al., 2014; Shepherd et
al., 2018). El tercer factor, els trastorns
de la conducta alimentària, també es
vincula amb una tendència elevada a
les conductes autolesives, temptati-
ves suïcides i suïcidi. Els tres factors
s'han de convertir en objectius prio-
ritaris en la prevenció del comporta-
ment suïcida, atenent a la complexitat
clínica amb la qual tots dos es presen-
ten entre la població adolescent. S'ha
de destacar que la patologia dual
(presència d'un trastorn de l'estat
d'ànim com la depressió i un trastorn
per consum de substàncies) presenta
una prevalença clínica alta (Torrens et

al., 2017; Marmorstein, 2011) i es
relaciona amb un pronòstic pitjor i un
risc més alt de temptativa de suïcidi
(Blanco et al., 2012; Echeburúa, 2015;
Vázquez et al., 2012). Així mateix, cal
recordar que els TCA es vinculen
amb una simptomatologia elevada i,
a la vegada, poden ser comòrbids
amb altres trastorns, com els depres-
sius. Es converteixen, per tant, en una
altra problemàtica de risc.

Tot i que la prevalença del mal-
tractament entre iguals pot variar se-
gons l'estudi i el país en què es faci,
el percentatge d'aquesta situació i
especialment les conseqüències, no
sols per a la víctima sinó també per a
la persona que molesta i per la deno-
minada majoria silenciosa, fan que si-
gui necessari fer un treball coordinat,
professional i especialitzat per preve-
nir i intervenir el més aviat possible
per evitar arribar a darreres fases de
l'assetjament que poden acabar amb
idees suïcides i/o amb intents (con-
sumats) de suïcidi (Romo i Kelvin, 2016).
Protocols preventius i d'intervenció
que permetin un abordatge interdis-
ciplinari de la situació d'assetjament
entre iguals, per tant, són un factor
clau per abordar aquests casos.

L'accés a les noves tecnologies
proporciona una gran varietat d'opor-
tunitats, però, en el cas del ciberasse-
tjament, permet una exposició quasi
constant i ofereix a la persona que
molesta un cert anonim, circum-
stàncies que poden augmentar el
sentiment d'indefensió de la víctima i
potenciar així més idees o conductes
suïcides (Salmerón i Inostroza 2017; o
Navarro-Gómez, 2017).

Referències bibliogràfiques

- Abufhele, M, i Correa, A. (2016). Manejo de autoagresiones y conducta suicida en adolescentes. *Contacto Científico*, 6(6) 189-195.
- Afifi, T. i MacMillan, H. (2011). Resilience following child maltreatment: A review of protective factors. *Canadian Journal of Psychiatry*, 56(5), 266-272.
- Akkermann, K., Kaasik, K., Kiive, E., Nordquist, N., Oreland, L. i Harro, J. (2012). The impact of adverse life events and the serotonin transporter gene promoter polymorphism on the development of eating disorder symptoms. *Journal of psychiatric research*, 46(1), 38-43.
- American Academy of Child and Adolescent Psychiatry (2001). Practice parameter for the assessment and treatment of children and adolescents with suicidal behavior. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40(Suppl. 7), 24-51.
- Baggio, L., Palazzo, L. i Ganzo, M. (2009) Suicide planning among teenage students: prevalence and associated factors. *Ciência & Saúde Coletiva*, 25(1), 142-150.
- Benjet, C., Méndez, E., Borges, G. i Medina-Mora, M. E. (2012). Epidemiología de los trastornos de la conducta alimentaria en una muestra representativa de adolescentes. *Salud mental*, 35(6), 483-490.
- Blanco, C., Alegría, A. A., Liu, S.-M., Secades-Villa, R., Sugaya, L., Davies, C. i Nunes, E. V (2012). Differences among major depressive disorder with and without co-occurring substance use disorders and substance-induced depressive disorder: results from the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions. *Journal of Clinical Psychiatry*, 73(6), 865-873.
- Brausch, A.M. i Gutierrez, P.M. (2010). Differences in non-suicidal self-injury and suicide attempts in adolescents. *Journal Youth Adolescent*, 39(3), 233-242.
- Carmona-Torres, J.A., Cangas, A., Langer, A., Aguilar-Parra, J.M. i Gallego, J. (2015) . Acoso escolar y su relación con el consumo de drogas y trastornos alimentarios: comparación entre adolescentes de Chile y España. *Behavioral Psychology / Psicología Conductual*, 23(3), 507-527.

- Chan, S., Denny, S., Fleming, T., Fortune, S., Peiris-John, R. i Dyson, B. (2017). Exposure to suicide behavior and individual risk of self-harm: Findings from a nationally representative New Zealand high school survey. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 52(4), 349-356. doi: 10.1177/0004867417710728
- Chabrol, H., Chauchard, E., i Girabet, J. (2008). Cannabis use and suicidal behaviours in high-school students. *Addictive behaviors*, 33, 152-155.
- Cheng, Y., Li, X.C., Lou, C., Sonenstein, F., Kalamar, A., Jejeebhoy, S., ...Ohengbede, O. (2014). The association between social support and mental health among vulnerable adolescents in five cities: findings from the study of the well-being of adolescents in vulnerable environments. *Journal of Adolescent Health*, 55, 31-38.
- Choo, C.C., Harris, K. M., Chew, P. K. H., i Ho, R. C. (2017). What predicts medical lethality of suicide attempts in Asian youths? *Asian Journal of Psychiatry*, 29, 136-141.
- Conner, K. R. (2011). Clarifying the relationship between alcohol and depression. *Addiction*, 106(5), 915-916.
- Copeland, J., Rooke, S., i Swift, W. (2013). Changes in cannabis use among young people: Impact on mental health. *Current Opinion in Psychiatry*, 26(4), 325-329.
- Copeland, W. E., Goldston, D. B., i Costello, E. J. (2017). Adult associations of childhood suicidal thoughts and behaviors: A prospective, longitudinal analysis. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 56(11), 958-965.
- Córdova, A.J., Velázquez, M., i Silva, E. (2015). Características de bullying entre jóvenes estudiantes de secundaria usuarios y no usuarios de drogas. *Revista Intercontinental de Psicología y Educación*, 17(2) 103-123.
- Dykxhoorn, J., Hatcher, S., Roy-Gagnon, M.-H., i Colman, I. (2017). Early life predictors of adolescent suicidal thoughts and adverse outcomes in two population-based cohort studies. *PlosOne*, 12(8).
- Echeburúa, E., Salaberría, K., i Cruz-Sáez, M. (2014). Nuevos retos en el tratamiento del juego patológico. *Terapia psicològica*, 32(1), 31-40.

- Echeburúa, E. (2015). Las múltiples caras del suicidio en la clínica psicológica. *Terapia Psicológica*, 33(2), 117-126.
- Echeburúa, E., i Marañón, I. (2001). Comorbiditat de las alteraciones de la conducta alimentaria con los trastornos de personalidad. *Psicología conductual*, 9(3), 513-525.
- Esposito-Smythers, C., Walsh, A., Spirito, A., Rizzo, C., Goldston, D.B., i Kaminer, Y. (2012). Working with the suicidal client who also abuse substances. *Cognitive Behavioral Practice*, 19(2), 245-255.
- European Monitoring Centre for Drug and Drug Addiction, EMCDDA. (2015). *Comorbidity of substance use and mental disorders in Europe, EMCDDA Insights*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Evans, E., Hawton, K., i Rodham, K. (2005). Suicidal phenomena and abuse in adolescents: a review of epidemiological studies. *Child Abuse & Neglect*, 29(1), 45-58.
- Goldberg, S., Werbeloff, N., Shelef, L., Fruchter, E., i Weiser, M. (2015). Risk of suicide among female adolescents with eating disorders: a longitudinal population-based study. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, 20(3), 295-300.
- González-Forteza, C., Juárez, C.E., Montejo, L., Oseguera, G., Wagner, F., i Jiménez, A. (2015). Ideación suïcida y asociación con drogas, depresión e impulsividad en una muestra representativa de estudiantes de secundaria del estado de Campeche, México. *Acta Universitaria*, 25(NE-2), 29-34.
- Guarín, M. R., Malagón, N. R., Rueda, J. G., i Garzón, D. F. (2013). Factores asociados con intento de suicidio y comportamientos de autolesión no suicida en pacientes con trastornos del comportamiento alimentario. *Revista Colombiana de psiquiatría*, 43, 19-26.
- Hazemba, A.; Siziya, S.; Muula A.S., i Rudatsikira, E. (2008) Prevalence and correlates of being bullied among in-school adolescents in Beijing: results from the 2003 Beijing Global School-Based Health Survey. *Ann Gen Psychiatry*, 2 (7:6).
- Herrman, H., Stewart, D., Diaz-Granados, N., Berger, E., Jackson, B., i Yuen, T. (2011). What is resilience? *Canadian Journal of Psychiatry*, 56(5), 258- 265.
- Herzog, D. B., Greenwood, D. N., Dorer, D. J., Flores, A. T., Ekeblad, E. R., Richards, A., ... i Keller, M. B. (2000). Mortality in eating disorders: a descriptive study. *International Journal of Eating Disorders*, 28(1), 20-26.

- Ioerger, M., Henry, K. L., Chen, P.Y., Cigularov, K., i Tomazic, R.G. (2015). Beyond same-sex attraction: gender variant-based victimization is associated with suicidal behavior and substance use for other-sex attracted adolescents. *Plos ONE*, 10(6).
- Klomek, A. B., Kleinman, M., Altschuler, E., Marrocco, F., Amakawa, L., i Gould, M. (2012). Suicidal adolescents' experiences with bullying perpetration and victimization during high school as risk factors for later depression and suicidality. *Journal of Adolescent Health*, 53, 37-42.
- Kwan, M. Y., Gordon, K. H., Carter, D. L., Minnich, A. M., i Grossman, S. D. (2017). An examination of the connections between eating disorder symptoms, perceived burdensomeness, thwarted belongingness, and suicide risk among undergraduate students. *Suicide and life-threatening behavior*, 47(4), 493-508.
- Kyle, J. (2013). Spirituality: its role as a mediating protective factor in youth at risk for suicide. *Journal of Spirituality in Mental Health*, 15(1), 47-67.
- Lester, D. (2000). Substance abuse is a factor in many suicides. En T. Roleff, (Ed.), *Teen Suicide* (pp.57-62). California: Greenhaven.
- Liang, S. G.-Y., Yang, Y.-H., Kuo, T.-Y., Liao, Y.-T., Lin, T.C., Lee, Y.,... Chen, V. (2018). Suicide risk reduction in youths with attention-deficit hyperactivity disorder prescribed methylphenidate: a Taiwan nationwide population-based cohort study. *Research in Developmental Disabilities*, 72, 96-105.
- Liu, H.-C., Liu, S.-I., Tjung, J.-J., Sun, F.-J., Huang, H.-C., i Fang, C.-K. (2017). Self-harm and its association with internet addiction and internet exposure to suicidal thought in adolescents. *Journal of the Formosan Medical Association*, 116, 153-160.
- López, C., i Treasure, J. (2011). Trastornos de la conducta alimentaria en adolescentes: Descripción y manejo. *Revista Médica Clínica Las Condes*, 22(1), 85-97.
- Lugones, M., i Ramírez, M. (2017). Bullying: historical and cultural aspects and their consequences for health. *Revista Cubana de Medicina General Integral*, 33(1), 154-162.
- Mann, J.J., Apter, A., Bertolote, J., Beautris, A., Currier, D., i Haas, A. (2005). Suicide prevention strategies: A systematic review. *JAMA*, 294, 2064-2074.

- Mora-Merchán, J., i Ortega, R. (2007). The New Forms of School Bullying and Violence. A. R. Ortega, J. Mora-Merchán, i T. Jäger (eds.) *Acting against school bullying and violence. The role of media, local authorities and the Internet* (e-book). Disponible a : <http://www.bullying-in-school.info>
- Marco, J. H., Cañabate, M., Pérez, S., i Llorca, G. (2017). Associations Among Meaning in Life, Body Image, Psychopathology, and Suicide Ideation in Spanish Participants With Eating Disorders. *Journal of clinical psychology*, 73(12), 1768-1781.
- Marmorstein, N. R. (2011). Associations between subtypes of major depressive episodes and substance use disorders. *Psychiatry Research*, 186(2-3), 248-53.
- Milos, G., Spindler, A., Hepp, U., i Schnyder, U. (2004). Suicide attempts and suicidal ideation: links with psychiatric comorbidity in eating disorder subjects. *General hospital psychiatry*, 26(2), 129-135.
- Miranda, T., Cubillas, R., Román, P., i Abril, V. (2009). Ideación suicida en población escolarizada infantil: factores psicológicos asociados. *Revista. Salud Mental*, 32 (6), 495-502.
- Mosquera, L. (2016). Conducta suicida en la infancia: Una revisión crítica. *Revista de Psicología Clínica con Niños y Adolescentes*, 3(1), 9-18.
- Navarro-Gómez, N. (2017). El suicidio en jóvenes en España: cifras y posibles causas. Análisis de los últimos datos disponibles. *Clínica y Salud*, 28, 25-31.
- Olweus, D. (1993). Victimization by peers: Antecedents and long-term outcomes. A K. H. Rubin & J. B. Asendorf (Eds.). *Social withdrawal, inhibition, and shyness in childhood* (pp. 315-341). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Organización Mundial de la Salud (2001). *Prevención del suicidio. Un instrumento para docentes y demás personal institucional*. Ginebra: Organización Mundial de la Salud.
- Organización Mundial de la Salud (2013). *Prevención del suicidio. Recursos para consejeros*. Ginebra: Organización Mundial de la Salud.
- Pisetsky, E. M., Crow, S. J., i Peterson, C. B. (2017a). An empirical test of the interpersonal theory of suicide in a heterogeneous eating disorder sample. *International journal of eating disorders*, 50(2), 162-165.
- Pisetsky, E. M., Haynos, A. F., Lavender, J. M., Crow, S. J., i Peterson, C. B. (2017b). Associations between emotion regulation difficulties, eating disorder symptoms, non-suicidal self-injury, and suicide attempts in a heterogeneous eating disorder sample. *Comprehensive psychiatry*, 73, 143-150.

- Pisetsky, E. M., Peterson, C. B., Mitchell, J. E., Wonderlich, S. A., Crosby, R. D., Le Grange, D., ... i Crow, S. J. (2017c). A comparison of the frequency of familial suicide attempts across eating disorder diagnoses. *International Journal of Eating Disorders*, 50(6), 707-710.
- Pisetsky, E. M., Thornton, L. M., Lichtenstein, P., Pedersen, N. L., i Bulik, C. M. (2013). Suicide attempts in women with eating disorders. *Journal of abnormal psychology*, 122(4), 1042.
- Puértolas, A., i Montiel I. (2017). Bullying en la educación secundaria: una revisión sobre las características de las víctimas y las víctimas-acosadores y las consecuencias de su victimización. *Revista de Victimología*, 5, 85-128.
- Randall, J. R., Doku, D., Wilson, M. L., i Peltzer, K. (2014). Suicidal behaviour and related risk factors among school-aged youth in the Republic of Benin. *PlosOne*, 9(2).
- Rhodes, A. E., Boyle, M. H., Bethell, J., Wekerle, C., Goodman, D., Tonmyr, ... Manion, I. (2012). Child maltreatment and onset of emergency department presentations for suicide-related behaviors. *Child Abuse & Neglect*, 36, 542-551.
- Robinson, J., Cox, G., Malone, A., Williamson, M., Baldwin, G., Fletcher, K., O'Brien, i M. (2013). A systematic review of school-based interventions aimed at preventing, treating, and responding to suicide related behavior in young people. *Crisis*, 34(3), 164-182.
- Rodríguez, M., i Guerrero, S. (2005). Frecuencia y fenomenología de lesiones autoinfligidas en mujeres colombianas con trastornos del comportamiento alimentario. *Revista Colombiana de Psiquiatría*, 34(3), 243-254.
- Romo, M.L., i Kelvin E.A. (2016). Impact of bullying victimization on suicide and negative health behaviors among adolescents in Latin America. *Revista Panamericana Salud Publica*, 40(5),347-355.
- Salmerón, M.A., i Inostroza, C. (2017) Repercusiones sobre la salud del maltrato entre iguales: acoso escolar y ciberacoso. *Revista de Estudios de Juventud*, 11, 195-206.
- Salvo, L., i Castro, A. (2013). Soledad, impulsividad, consumo de alcohol y su relación con suicidalidad en adolescentes. *Revista Médica de Chile*, 141(4), 428-434.
- Sampasa-Kanyinga, H., Roumeiotis, P., i Xu, H. (2014). Associations between cyberbullying and school bullying victimization and suicidal ideation, plans and attempts among Canadian school-children. *PlosOne*, 9(7).

- Sandoval, R.M., Martín, A., Vilela-Estrada, C.D., Christian, R., Mejiab, E., i Caballero, J. (2018). Riesgo suicida asociado a bullying y depresión en escolares de secundaria *Revista Chilena Pediatría*, 89(2), 208-215.
- Shepherd, S., Spivak, B., Borschmann, R., Kinner, A., i Hachtel, H. (2018). Correlates of self-harm and suicide attempts in justice-involved young people. *PlosOne*, 13(2).
- Smith, A. R., Dodd, D. R., Forrest, L. N., Witte, T. K., Bodell, L., Ribeiro, J. D., ... i Bartlett, M. (2016). Does the interpersonal-Psychological theory of suicide provide a useful framework for understanding suicide risk among eating disorder patients? A test of the validity of the IPTS. *International journal of eating disorders*, 49(12), 1082-1086.
- Torrens, M., Martínez-Sanvisens, D., Martínez-Riera, R., Bulbena, A., Szerman, N., i Ruiz, P. (2011). Dual diagnosis: Focusing on depression and recommendations for treatment. *Addictive Disorders & Their Treatment*, 10(2), 50-59.
- Torrens, M., Mestre-Pintó, J.I., Montanari, L., Vicente, J., i Domingo-Salvany, A. (2017). Patología dual: una perspectiva europea. *Adicciones*, 29(1), 3-5.
- UNICEF (2013). Bienestar infantil en los países ricos: un panorama comparativo. *Report Card*, 11,1-56. Florencia: Oficina de Investigación de UNICEF.
- Vajani, M., Annest, J. L., Crosby, A. E., Alexander, J. D., i Millet, L. M. (2007). Nonfatal and fatal self-harm injuries among children aged 10-14 years—United States and Oregon, 2001-2003. *Suicide and Life Threatening Behaviors*, 37(5), 493-506.
- Vázquez, M. J., Álvarez, C., López, M., Cruz, A., i Abellás, C. (2012). Análisis de los aspectos epidemiológicos de las tentativas de suicidio en un área sanitaria desde la perspectiva de urgencias. *Emergencias*, 24, 121-125.
- Vega, V., Piccini, M., Barrionuevo, J.,Tocci, R., Sánchez, M., Moncaut, N....Gallo, J. (2009). Riesgo suicida y trastornos de la conducta alimentaria en adolescentes mujeres. *I Congreso Internacional de Investigación y Práctica Profesional en Psicología XVI Jornadas de Investigación Quinto Encuentro de Investigadores en Psicología del MERCOSUR* . Bons Aires (6-9 agost 2009).

- Wekerle, C., Waechter, R., i Chung, R. (2012). Contexts of vulnerability and resilience: Childhood maltreatment, cognitive functioning and close relationships. En M. Ungar (Ed.), *The social ecology of resilience: A handbook of theory and practice* (pp. 187-198). New York: Springer.
- Wendt, W. i Lisboa S. (2013). La agresión entre compañeros en el espacio virtual: definiciones, impactos y retos de cyberbullying. *Psicología Clínica*, 25(1), 73-87.
- Winnicott, D. W. (1993). *Realidad y Juego*. Barcelona: Gedisa.
- Yao, S., Kuja-Halkola, R., Thornton, L. M., Runfola, C. D., D'Onofrio, B. M., Almqvist, C., ... i Bulik, C. M. (2016). Familial liability for eating disorders and suicide attempts: evidence from a population registry in Sweden. *JAMA psychiatry*, 73(3), 284-291.
- Young, R., Sweeting, H., i Ellaway, A. (2011). Do schools differ in suicide risk? The influence of school and neighbourhood on attempted suicide, suicidal ideation and selfharm among secondary school pupils. *BMC Public Health*, 11, 874-889.



Coordinació
Autonòmica de Drogues
de les Illes Balears

EQUIP DE LA COORDINACIÓ
AUTONÒMICA DE DROGUES



Francisca Bibiloni Guasp

Llicenciada en farmàcia, actualment ocupa la plaça de coordinadora autonòmica de drogues.

Equip de tècniques en drogodependències:

- M. Magdalena Borràs Mateu, auxiliar administrativa
- M. Eugènia Janer Dorce, diplomada en treball social
- Cristina Mayol Quetglas, diplomada en treball social
- Isabel Morey Cañellas, llicenciada en filosofia i ciències de l'educació (secció de psicologia)
- Catalina Salom Niell, diplomada en educació social
- Rut Suárez Garcés, llicenciada en sociologia

Totes les tècniques tenen una gran experiència en temes d'addiccions.

Resum

Es descriuen breument les actuacions que es fan des de la Direcció General de Salut Pública i Participació, de la Conselleria de Salut, emmarcades en la Coordinació Autonòmica de Drogues i les actuacions de coordinació amb la xarxa comunitària sobre addiccions.

Paraules clau

Prevenió / Tractament / Inclusió social / Formació / Observatori / Addiccions

Resumen

Se describen brevemente las actuaciones que se llevan a cabo desde la Dirección General de Salud Pública y Participación, de la Conselleria de Salut, emmarcades dentro de la Coordinación Autonómica de Drogas y las actuaciones de coordinación con la red comunitaria de adicciones.

Palabras clave

Prevenición / Tratamiento / Inclusión social / Formación / Observatorio / Adicciones

La Coordinació Autònoma de Drogues, segons la Llei 4/2005 de 29 d'abril, s'encarrega de coordinar les actuacions en matèria de drogues que es duen a terme a les Illes Balears. A més a més, el Decret 24/2015, de 7 d'agost, pel qual s'estableixen les competències i l'estructura orgànica bàsica de les conselleries de l'Administració de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, en l'article 2.6, recull que la Direcció General de Salut Pública i Participació té, entre altres competències, prevenir i tractar les drogodependències.

Aquesta coordinació està integrada en la Direcció General de Salut Pública i Participació de la Conselleria de Salut, que planifica, coordina i executa actuacions emmarcades en diferents àrees d'intervenció. La Coordinació Autònoma de Drogues disposa d'un equip multidisciplinari de professionals (treball social, auxiliar d'administració, educació social, psicologia i sociologia), que s'encarrega de possibilitar abordar les addiccions seguint les prioritats establertes.

La Coordinació Autònoma de Drogues actua en diferents àrees d'intervenció, com són la prevenció, el tractament, la inclusió social, la formació i la informació i en l'Observatori autonòmic de drogues.

1. Àrea de prevenció

Des de l'àrea de prevenció es treballa prioritàriament en els àmbits **educatiu i comunitari**.

En l'**àmbit educatiu** s'ofereixen programes preventius i actuacions diverses (concursos, campanyes...) adreçats a educació primària i secundària. Els programes que s'impulsen són «Bon dia salut», «Respir@ire», «Decideix» i «THC supera el repte».

La dinamització (difusió, presentació, explicació, seguiment i valoració) d'aquests programes la du a terme una educadora social als municipis de Palma i Marratxí. A la part forana de Mallorca i a la resta d'illes, hi ha coordinació amb els equips comunitaris dels consells insulars per fer el seguiment de la implementació dels programes. La Coordinació Autònoma de Drogues proporciona als centres educatius tot el material didàctic per implementar aquests programes i fa el seguiment de la implantació per part del personal docent.

Durant el curs escolar 2016-2017 a les Illes Balears, aquests programes s'han aplicat i han arribat a un total de 9.854 alumnes i hi han participat 397 docents.



Font: elaboració pròpia.

Imatge 1. «Bon dia salut»

«Bon dia salut» és un programa escolar que treballa la promoció dels hàbits saludables i la prevenció de les drogodependències, a partir d'una proposta metodològica ajustada a les competències dels infants al llarg de totes les etapes educatives. Aquest programa és una adaptació del programa «Saúde na Escola», de la Xunta de Galícia.



Font: elaboració pròpia.

Imatge 2. «Decideix»

Un altre dels programes escolars que s'ofereix és el programa «Decideix», adreçat al jovent que cursa l'ESO. Treballa les habilitats personals i socials per fer front a les influències socials i la pressió de grup. També treballa els factors afectius i cognitius que intervenen a l'hora de prendre decisions. L'objectiu general és que l'alumnat aprengui a decidir respecte del seu consum de drogues. Es tracta d'ensenyar a identificar les situacions en què es prenen decisions sobre l'ús de drogues legals i il·legals, i utilitzar els coneixements que es tenen per adoptar la decisió adequada quan es troben en aquestes situacions.



Font: elaboració pròpia.

Imatge 3. «Respir@ire»

«Respir@ire» és un programa escolar enfocat a prevenir el consum de tabac en adolescents que cursen l'ESO. S'informa l'alumnat de les conseqüències de fumar, es facilita al professorat el tractament d'aquest tema per prevenir-ne el consum o per intentar-ne retardar l'inici del consum experimental per part de l'alumnat.



Font: elaboració pròpia.

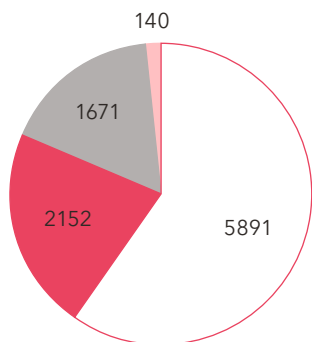
Imatge 4. THC supera el repte»

Finalment cal parlar de «THC supera el repte», un programa adreçat al jovent que està en situació de vulnerabilitat o que ja s'han iniciat en el consum de cànnabis. Es pretén oferir una eina educativa al professorat de les Illes Balears enfocada a donar coneixements sobre el cànnabis i a prevenir-ne el consum.

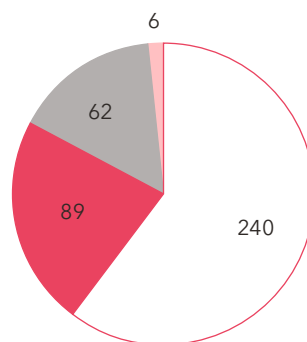
Els objectius que es pretenen assolir són: informar sobre el cànnabis i els riscos associats al consum; afavorir la reflexió sobre el consum de drogues i, en concret, del cànnabis; facilitar una forma pràctica de prevenció de consum de cànnabis entre joves i retardar-ne l'inici del consum i, en tot cas, informar sobre un consum de menor risc.

Dades desglossades per programes:

Gràfic 1. Alumnat per programes



Gràfic 2. Professorat implicat



Font: elaboració pròpia.

Taula 1. Resultats del curs 2016-2017

Curs escolar 2016-2017	«Bon dia salut»		«Respir@ire»		«Decideix»		«THC supera el repte»	
	Docents	Alumnes	Docents	Alumnes	Docents	Alumnes	Docents	Alumnes
Totals	240	5.891	62	1671	89	2152	6	140

Font: elaboració pròpia.

Així mateix, en l'àmbit educatiu també es duen a terme actuacions de prevenció i de sensibilització. Un exemple d'aquest tipus d'actuacions és el Concurs de pòsters i clipmetratges de prevenció de consum de tabac en joves escolaritzats.

La Direcció General de Salut Pública i Participació, juntament amb el Servei de Salut, la Direcció General d'Innovació i Comunitat Educativa de la Conselleria d'Educació i Universitat, l'Associació Espanyola contra el

Càncer, l'Associació Balear d'Infermeria Comunitària, el Col·legi Oficial d'Infermeria i la Societat Balear de Medicina Familiar i Comunitària, convoca des de l'any 2014 aquest concurs, amb l'objectiu de fer participants els joves de les Illes Balears en la creació del material gràfic i audiovisual per a la prevenció del consum de tabac, a partir d'una reflexió crítica sobre els riscos propis derivats del consum, i afavorir així els missatges preventius entre iguals.



Font: elaboració pròpia.

Imatge 5. Concurs de pòsters i clipmetratges

Poden participar en el concurs els centres educatius l'alumnat dels quals participi en alguna de les activitats programades de prevenció del consum de tabac. Hi pot participar l'alumnat de cinquè i sisè d'educació primària, d'ESO i de formació professional bàsica.

Una altra de les actuacions que es fan en l'àmbit educatiu és facilitar l'assessorament a professionals que treballen amb joves i que han d'abordar algun tema en matèria d'addiccions. Així mateix, es procura oferir una orientació en actuacions preventives mitjançant la coordinació institucional.

Per a la població universitària, es du a terme un projecte de formació entre iguals en prevenció d'addiccions.

Es fan accions per abordar la prevenció i disminució de risc en l'ambient universitari. S'utilitza la metodologia d'igual a igual (*peer to peer*). Per això es comença amb una formació impartida per professionals de prevenció sobre addiccions als estudiants universitaris interessats i, juntament amb aquests, es posen en marxa accions de sensibilització dins aquest entorn. L'objectiu és augmentar la consciència de la problemàtica associada a les addiccions i a l'abús, promoure estils de vida saludables i informar sobre la reducció de riscos.

Solen participar en diferents actuacions de sensibilització coincidint amb celebracions nacionals i internacionals com per exemple: el Dia Internacional dels Estudiants, el Dia Internacional contra la Violència de Gènere, el Dia sense Alcohol, el Dia Mundial de la SIDA, el Dia sense Jocs d'Atzar, el Dia Mundial sense Tabac, etc.

Quant a l'àmbit comunitari, el treball se centra a informar la població sobre les addiccions, sensibilitzar-la en la prevenció i en l'abordatge, i treballar conjuntament per prevenir les addiccions i promoure hàbits saludables.

Com a actuacions de sensibilització, es commemoren diferents dies mundials, locals, estatals i internacionals, entre els quals cal destacar el Dia Mundial sense Tabac (31 de maig) i la Setmana sense Fum, el Dia sense Drogues (26 de juny), el Dia sense Jocs d'Atzar (29 d'octubre) i el Dia sense Alcohol (15 de novembre). Les accions que es fan varien en funció de la necessitat d'abordar un tema en

Imatge 6. «Tria triar»

TRIA TRIAR!!

Font: elaboració pròpia.



plataforma
per un
**OCI DE
QUALITAT**

Font: elaboració pròpia.

Imatge 7. Plataforma per un oci de qualitat

Cal destacar la Plataforma per un oci de qualitat, en el qual hi ha representació d'organismes públics, empresarials, privats i associacions.

La finalitat de la plataforma és generar i implementar una estratègia de dinamització de les entitats de la societat civil (organitzacions de la indústria i entitats ciutadanes) i les administracions públiques per propiciar un procés actiu de relació i de treball encaminat a establir estratègies comunes i a desplegar actuacions per un oci de qualitat per prevenir el consum i reduir el risc que s'hi associa i per promoure la salut.

concret i de fer ressò d'algun missatge que es valori necessari (jornades, notes de premsa, cinefòrums temàtics, xerrades...).

El Dia Mundial sense Tabac sol ser una de les commemoracions més destacades, ja que hi participen diferents societats científiques, organismes i entitats que lluiten per prevenir el consum de tabac i per la deshabitació tabàquica. La Coordinació Autònoma de Drogues, per a aquest dia, gestiona i difon l'agenda d'activitats que es faran durant la Setmana sense Fum a les Illes Balears, a partir de la recopilació d'iniciatives que des de les institucions es duen a terme. Així mateix, adapta i edita material gràfic de sensibilització perquè es puguin distribuir a les taules informatives i a la xarxa de recursos comunitaris que treballaran durant la Setmana sense Fum i durant el Dia Mundial.

A més d'aquestes actuacions de sensibilització que es fan anualment, se'n promouen i se n'impulsen d'altres a partir de les necessitats detectades en la població. Així doncs, des del 2016 es du a terme una campanya **#nosiguisase** sobre la prevenció de consum abusiu d'alcohol en les festes

populars (període estiuenc) de les Illes Balears adreçada al **jovent major de devuit anys** i a adults. S'utilitzen les xarxes socials i diferent material gràfic per emetre missatges preventius i de reducció de riscos del consum d'alcohol. La intenció és que els departaments de les festes dels ajuntaments s'impliquin en la difusió de la imatge i dels missatges de la campanya a través dels webs institucionals. Per a la campanya, s'edita material de marandatge (xapes, pòsters, ulleres...). Per complementar aquesta actuació de sensibilització, la Coordinació Au-

Imatge 8. #nosiguisase



Font: elaboració pròpia.

tonòmica de Drogues posa taules informatives a diversos municipis coincidint amb la celebració de les festes populars. Durant el 2017, es varen dur a terme trenta intervencions: es varen posar estands informatius, es varen dur a terme dinàmiques relacionades amb la sensibilització sobre els efectes del consum d'alcohol i es va lliurar material específic de la campanya als diferents municipis de les Illes que ho varen sol·licitar. Es va calcular que varen passar per cada taula una mitjana de cent cinquanta persones. A més, aquesta campanya va tenir una gran repercussió a les xarxes socials com Facebook i Twitter.

2. Àrea de tractament i d'inclusió social

L'àrea de **tractament i d'inclusió social** s'encarrega de la coordinació amb les institucions que duen a terme l'atenció a les drogodependències; la recollida d'indicadors i de registres tant per part dels recursos de tractament com dels diferents dispositius d'assistència de la xarxa d'addiccions; l'elaboració de normatives; la planificació de la intervenció necessària per cobrir les necessitats assistencials a la nostra comunitat; els grups de treball per homogeneïtzar l'oferta de programes assistencials que s'ofereixen als centres de tractament.

Per cobrir aquestes necessitats assistencials, des de la Direcció General de Salut Pública i Participació se signen convenis i subvencions.

Per atendre la població amb problemes d'addiccions hi ha diferents recursos: ambulatoris: les unitats de conductes addictives (UCA); residencials: programes de disminució de danys; programa de manteniment amb metadona; programa de dispensació de metadona a les oficines de farmàcia.

En relació amb les unitats de conductes addictives (UCA), cal destacar que existeix una unitat (UCA-JOVE) específica per atendre persones menors de vint-i-un anys amb problemes d'addiccions, ubicada a Mallorca. Aquest centre actualment el gestiona l'lbsalut i disposa d'un equip interdisciplinari format per professionals de la medicina, de la psicologia, del treball social i de l'educació social. El telèfon de contacte és el 971 282 405, amb un horari d'atenció de matí i d'horabaixa per facilitar-hi l'accés del jovent. Una part fonamental del treball amb el jovent és l'abordatge amb les famílies, amb les quals es fa tota una feina d'orientació per dur a terme a la llar.

Durant l'any 2017, es varen atendre a les UCA de les Illes: 5.264 casos a Mallorca, 773 a Eivissa-Formentera i 583 a Menorca.

3. Informació i orientació

Per informar tant la ciutadania com els professionals interessats o preocupats pel tema de les addiccions, hi ha diferents eines, instruments i recursos d'informació.

En primer lloc, el servei CRIDA. És un servei a partir del qual el personal tècnic informa les persones interessades sobre diferents qüestions relacionats amb les addiccions (normativa, recursos, orientacions...). S'informa i s'assessora per via telefònica (tel. 971 177 848) o a través del correu electrònic (pladrogues@dgsanita.caib.es) sobre addiccions.

Imatge 9. CRIDA



Font: elaboració pròpia.

Així mateix, hi ha dues eines informatives en què s'exposen els recursos i programes existents per abordar les addiccions a les Illes Balears. Encara que actualment està en fase d'unificació en una sola eina, es disposa de:



Font: elaboració pròpia.

Imatge 10. Programes de prevenció en drogodependències i altres addiccions

Document en línia de consulta i referència que descriu els programes i les accions que es duen a terme en diferents àmbits de la prevenció de les addiccions a les Illes Balears. Està dividit en cinc àrees d'intervenció (educatiu, familiar, comunitari, laboral i d'oci) i es pot consultar quina institució o entitat fa l'actuació i la descripció detallada de cada un dels programes i activitats que es duen a terme.



Guia de Recursos de Drogodependències i Addiccions de les Illes Balears

www.infodrogues.caib.es

Font: elaboració pròpia.

Imatge 11. Guia de recursos de drogodependències i altres addiccions

Document en línia que pretén informar professionals i ciutadania sobre els recursos existents a les Illes Balears en matèria d'addiccions, incloent els àmbits de la prevenció, el tractament, la inclusió social, la formació i la investigació.

Aquesta eina permet la cercar informació per índex per territori (illes), per àmbit d'actuació i per tipus de substància o d'addicció.

Eina que, a més de descriure el tipus de servei i recurs (institucional o entitat social), desglossa cada una de les actuacions que es fan i descriu els programes concrets que desenvolupen.

4. Àrea de formació

Cada any s'organitzen i es duen a terme diferents activitats formatives i de sensibilització adreçades a professionals que treballen en l'àmbit de les addiccions de tota la comunitat autònoma.

Aquesta formació anualment es pot plantejar en actuacions específiques de prevenció i d'altres de tractament i d'inclusió social, o bé aprofitar una temàtica d'abordatge integral i presentar unes jornades en què es convida a participar no sols a professionals rellevants en la pràctica professional (investigadors...), sinó també a totes les persones representants de les institucions, entitats i organismes involucrats en la matèria.

Les actuacions de formació, tant estatals com europees com autonòmiques, es publiquen en el web www.infodrogues.caib.es i se'n fa difusió interna a tota la xarxa de recursos que treballa en addiccions.

5. Observatori autonòmic de drogues

L'observatori autonòmic de drogues és l'encarregat d'extreure informació representativa de les Illes Balears en relació amb les prevalences de consum a partir de la informació de les enquestes estatals del Pla Nacional sobre Drogues; d'elaborar informes sobre els indicadors d'inicis de tractament, d'urgències hospitalàries i de mortalitat relacionades amb el consum de substàncies a les Illes Balears; així com d'informar i ser canal de connexió i transmissió d'alertes relacionades amb substàncies psicoactives en el Sistema Espanyol d'Alerta Primerenca (SEAT).

També és l'encarregat d'investigar el consum de substàncies psicoactives noves, amb la finalitat d'implantar accions noves en el camp de les addiccions. Així mateix, també elabora memòries que recullen les actuacions que fa la Coordinació.

Imatge 12. Enquestes sobre l'ús de les drogues



Font: elaboració pròpia.



**La Consulta Jove,
un espai per acompanyar
el jovent cap a la salut
afectivosexual**

**M. CLARA VIDAL THOMAS
JOANA RIPOLL AMENGUAL
M. ANTÒNIA FONT OLIVER
KATYA MOLINAS MUT**



M. Clara Vidal Thomas

1966. Diplomada i graduada en infermera per la Universitat de les Illes Balears. Màster en epidemiologia per la Universitat de L'Havana (Cuba). Des del 1992 treballa al Gabinet Tècnic de la Gerència d'Atenció Primària de Mallorca, Servei de Salut de les Illes Balears. Professora de l'Escola Universitària d'Infermeria, entre 1990 i 1999. Des del 2002 membre de la Comissió Tècnica de Promoció i Educació per la Salut als Centres Educatius entre la Conselleria de Salut i la Conselleria d'Educació i Universitat. Tècnica de salut de la Unitat Docent Multiprofessional d'Atenció Familiar i Comunitària de Mallorca. Responsable de la coordinació de la Consulta Jove a Mallorca des de l'inici. Actualment, membre de la Comissió Tècnica d'Educació i Salut de les Illes Balears i de la Subcomissió d'Educació i Salut per a la coordinació d'infants i de joves amb problemes de salut als centres educatius.



Joana Ripoll Amengual

1973. Diplomada en estadística per la Universitat Autònoma de Barcelona. Diploma de metodologia de la investigació en clínica per l'Institut Universitari de Salut Pública de Catalunya. Máster d'investigació en atenció primària per la Universitat Autònoma de Barcelona. Des del 1999 tècnica d'investigació de la Unitat d'Investigació de la Gerència d'Atenció Primària de Mallorca. Servei de Salut de les Illes Balears. Fa l'anàlisi estadística del programa Consulta Jove.



Maria Antònia Font Oliver

1966. Diplomada en infermeria i graduada en infermeria per la Universitat de les Illes Balears. Postgraduada en promoció i educació per a la salut (UOC 2001). Experta universitària en gestió de serveis d'infermeria (UNED 2008). Membre de la Comissió Tècnica d'Educació i Salut de les Illes Balears i de la Subcomissió d'Educació i Salut per a la coordinació d'infants i de joves amb problemes de salut als centres educatius. Actualment, directora d'infermeria de la Gerència d'Atenció Primària de Mallorca, Servei de Salut de les Illes Balears.



Katya Molinas Mut

1968. Diplomada universitària d'infermeria per la Universitat de les Illes Balears. Experta universitària en emergències i cures intensives per la Universitat Complutense de Madrid (1993). Experta universitària en gestió de serveis d'infermeria per la UNED (2009). Al CS Marines, impulsà la Consulta Jove i la Comissió Intersectorial, integrant tots els agents socials de la comunitat educativa. Actualment, membre de la Comissió Tècnica d'Educació i Salut de les Illes Balears i de la Subcomissió d'Educació i Salut per a la coordinació d'infants i de joves amb problemes de salut als centres educatius. Subdirectora d'infermeria dels sectors sanitaris de Llevant i Tramuntana de la Gerència d'Atenció Primària de Mallorca. Servei de Salut de les Illes Balears.

Resum

L'adolescència és una etapa de transició cap a l'edat adulta on la majoria dels joves són i se senten sans. Els centres educatius, per l'escolarització obligatòria entre els 12 i 16 anys, són el lloc on passen gran part del temps i es pot prolongar encara uns anys més, si fan batxillerat o cicles formatius. El centre educatiu (CE) és un lloc idoni per promoure i educar per a la salut i el personal professional sanitari dels centres de salut de referència té entre les seves funcions i en la cartera de serveis encomanada aquesta tasca. La Consulta Jove (CJ) és un espai als CE perquè els joves puguin resoldre amb professionals sanitaris els dubtes sobre salut. Es va iniciar el curs 2004-2005 a tres centres educatius i tres centres de salut i ha anat augmentant progressivament. La CJ afavoreix que els CE s'impliquin en el projecte de Centres educatius promotors de la salut (CEPS).

Per posar en marxa la Consulta Jove hi ha d'estar d'acord l'equip del centre de salut (CS) i l'equip directiu, claustre, consell escolar i associació de pares i mares del CE. La CJ es fa normalment un dia a la setmana, el jovent hi pot acudir de manera individual o grupal, i es complementa amb sessions, tallers o altres activitats relacionades amb la salut que es consensuen i organitzen des de la comissió de salut, quan aquesta existeix al CE. La Gerència d'Atenció Primària de Mallorca recull l'activitat de la CJ i les activitats associades de promoció i d'educació per a la salut que es duen a terme al CE en el seu sistema d'informació.

El nombre de CE i CS implicats ha anat augmentant progressivament. Durant aquests tretze cursos hi ha hagut un total de 1.469 dies

de consulta i s'han atès 22.209 joves en 9.257 consultes, la majoria en grup (66,9 %). Els professionals que més freqüentment condueixen la Consulta Jove són les infermeres. Els temes que més consulten els joves estan relacionats amb la salut afectivosexual i consulten més les al·lotes que els al·lots.

Les activitats de promoció i educació per a la salut que fan els professionals del CS al CE han anat augmentant progressivament.

Des del curs 2014-15 es posa en marxa entre les dues conselleries (de Salut i d'Educació i Universitat) el Programa de Centres Educatius Promotors de la Salut

Segons la valoració del personal professional implicat (sanitari i docent), el Programa CJ és útil per millorar l'accessibilitat i l'atenció durant l'adolescència, per resoldre dubtes i per dotar el jovent d'eines per millorar la salut pròpia. Els motius de consulta sobre salut afectivosexual són els més freqüents. El programa CEPS facilita que els CE tinguin una visió de conjunt de les activitats de promoció de la salut i que es puguin treballar amb tota la comunitat educativa.

Paraules clau

Adolescència / Promoció de la salut / Educació secundària / Centre educatiu

Resumen

La adolescencia es una etapa de transición hacia la edad adulta donde la mayoría de los jóvenes son y se sienten sanos. Los centros educativos, por la escolarización obligatoria entre los 12 y 16 años, son el lugar donde pasan gran parte del tiempo y se puede prolongar todavía unos años más, si hacen bachillerato o ciclos formativos. El centro educativo (CE) es un lugar idóneo para realizar actividades de promoción y educación para la salud y los profesionales sanitarios de los centros de salud de referencia tienen entre sus funciones y en su cartera de servicios esta tarea encomendada. La Consulta Joven (CJ) es un espacio en los CE para que los jóvenes puedan resolver, con profesionales sanitarios, sus dudas ante la salud. Se inició el curso 2004-2005 en tres centros educativos y tres centros de salud y ha ido aumentando progresivamente. La Consulta Joven favorece que los CE se impliquen en el proyecto de Centros educativos promotores de la salud (CEPS).

Para poner en marcha la Consulta Joven tienen que estar de acuerdo el equipo del centro de salud (CS) y el equipo directivo, claustro, consejo escolar y asociación de padres y madres del CE. La CJ se hace normalmente un día a la semana, los jóvenes pueden acudir de manera individual o grupal, y se complementa con sesiones, talleres u otras actividades relacionadas con la salud que se consensuan y organizan desde la comisión de salud, cuando ésta existe en el CE. La Gerencia de Atención Primaria de Mallorca recoge la actividad de la CJ y las actividades asociadas de promoción y educación para la salud que se llevan a cabo en el CE en su sistema de información.

El número de CE y CS implicados ha ido aumentando progresivamente. Durante estos trece cursos ha habido un total de 1.469 jornadas de consulta y se han atendido 22.209 jóvenes en 9.257 consultas, la mayoría en grupo (66,9 %). Los profesionales que más frecuentemente conducen la Consulta Joven son las enfermeras. Los temas que más consultan los jóvenes están relacionados con la salud afectivo-sexual y consultan más las chicas que los chicos.

Las actividades de promoción y educación para la salud que realizan los profesionales del CS en el CE han ido aumentando progresivamente. Desde el curso 2014-15 se pone en marcha entre las dos consejerías (de Salud y de Educación y Universidad) el Programa de Centros Educativos Promotores de la Salud.

Según la valoración de los profesionales implicados (sanitarios y docentes), el programa Consulta Joven es útil para mejorar la accesibilidad y la atención durante la adolescencia, para resolver dudas y para dotar a los jóvenes de herramientas para mejorar su propia salud. Los motivos de consulta sobre salud afectivo-sexual son los más frecuentes. El programa CEPS facilita que los CE tengan una visión de conjunto de las actividades de promoción de la salud y que puedan trabajar con toda la comunidad educativa.

Palabras clave

Adolescencia / Promoción de la salud / Educación secundaria / Centro educativo

1. Fonamentació teòrica

En general, el col·lectiu d'adolescents són un grup de població sana, encara que les al·lotes perceben un estat de salut pitjor que els seus iguals homes (Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, 2017; Institut de la Joventut [INJUVE], 2016; INJUVE, 2013). Molts dels problemes de salut de l'edat adulta comencen en aquest període de trànsit entre la infància i l'edat adulta, quan es van configurant la identitat i l'estil de vida de les persones (Organització Mundial de la Salut [WHO], s.d.).

Les taxes de mortalitat entre els 15 i els 19 anys són actualment més altes que entre el primer any de vida i ocupen el quart lloc als països amb ingressos més alts; aquesta mortalitat és moltes vegades evitable, ja que s'inicien conductes de risc, com ara el consum de tòxics (alcohol i altres drogues), la conducció de vehicles de motor i també les relacions sexuals, entre d'altres (INJUVE, 2016).

Per tot això, l'Organització Mundial de la Salut (OMS) demana que els serveis sanitaris prestin més atenció al jovent (WHO, s.d.) i, des del 1991, promou la xarxa europea d'escoles promotores de la salut, entre d'altres (Schools for Health Europe, s.d.).

El jovent identifica els serveis sanitaris com a llocs on poden resoldre els problemes de salut puntuals, però

no com a espais per consultar dubtes relacionats amb la salut (Gerència d'Atenció Primària de Mallorca, 2005). Tenen dificultats per accedir als serveis sanitaris per diferents motius, com ara: la manca de comunicació, la falta d'adequació de la informació, la por de l'absència de privacitat i els horaris, entre d'altres (Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, 2011).

A Espanya, l'educació secundària és obligatòria entre els 12 i els 16 anys, però molts de joves continuen estudiant el batxillerat o mòduls formatius durant alguns anys; per tant, passen una gran part del dia al centre educatiu (CE), on es relacionen amb els iguals i on tenen referents (professorat i la resta de personal del CE) que poden ser bons agents de salut. En conseqüència, el CE és un lloc clau i idoni per fer-hi promoció i educació per a la salut i detectar conductes de risc (Schools for Health Europe, s.d.; Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, 2011).

Des de fa més de vint anys el Ministeri de Salut i el d'Educació d'Espanya treballen conjuntament en el projecte anomenat «Salut a l'escola» i, per això, han elaborat diferents documents per posar en marxa la promoció i l'educació per a la salut als centres educatius. Entre aquests destaquen: el document per a les administracions educatives i sanitàries i la guia per aconseguir-ho (Ministeri de

Sanitat, Sanitat, Serveis Socials i Igualtat 2011; Ministeri d'Educació, Política Social i Esport i Ministeri de Sanitat i Consum, 2008; Ministeri d'Educació / Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, 2009).

L'educació en matèria de salut afectivosexual de la joventut és una de les recomanacions que fan organismes internacionals (OMS, UNESCO) i també dels àmbits estatal (Ministeri d'Educació / Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, 2009) i local (Ministeri de Sanitat i Consum, 2008; Conselleria d'Educació i Universitat, s.d.).

La cartera de serveis comuna del Sistema Nacional de Salut destaca el paper dels equips d'atenció primària dels centres de salut (CS) en les activitats de promoció i d'educació per a la salut dirigides a les persones individuals, a les famílies i a la comunitat, en coordinació amb altres nivells o sectors implicats, i fa referència també a la promoció de les conductes saludables amb relació a la sexualitat, per evitar embarassos no desitjats i malalties de transmissió sexual (Reial decret 1030/2006, de 15 de setembre). Per tant, la relació i la tasca conjunta entre el personal professional sanitari dels CS i el personal professional dels CE de la zona són fonamentals per a la promoció de la salut del jovent (Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, 2011). La Llei 44/2003, de 21 de novembre, d'ordenació de les professions sanitàries, atribueix al personal mèdic la indicació i la realització d'activitats de promoció i d'educació per a la salut, i al personal d'infermeria la direcció, l'avaluació i la prestació de les cures en matèria de promoció i d'educació

per a la salut (Llei 44/2003, de 21 de novembre).

Les Illes Balears és una de les comunitats autònomes amb una taxa més alta de diagnòstics d'infecció pel VIH i de malalties de transmissió sexual, i també és una de les que tenen una taxa més alta d'interrupció voluntària de l'embaràs (Direcció General de Salut Pública i Participació, 2017).¹⁶ A més, com a la resta de l'Estat, s'hi produeixen problemes d'abusos sexuals, d'assetjament sexual per mitjà de les xarxes socials i de violència de gènere, entre d'altres.

En l'àmbit local, l'any 2002 es va subscriure un acord entre la Conselleria de Salut i Consum i la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears (publicat en el *Butlletí Oficial de les Illes Balears* núm. 78/2002) per desenvolupar programes d'educació per a la salut als CE de les Illes Balears i es va crear la Comissió Tècnica de Promoció i Educació per a la Salut, formada per personal tècnic d'ambdues conselleries (BOIB núm. 78/2002, de 29 de juny).

Així mateix, es va elaborar el primer Pla de Salut de les Illes Balears, per al període 2003-2007, que tenia el grup d'infància i d'adolescència entre les àrees prioritàries d'intervenció i abordava les conductes alimentàries alterades i els embarassos no desitjats en adolescents i joves (Direcció General de Salut Pública i Participació, 2013).

L'any 2003, la Comissió Tècnica va elaborar el document *L'educació per a la salut als centres educatius a partir de projectes intersectorials*, que posteriorment va ser revisat i editat com a marc per al treball conjunt entre Educació i Salut i del programa

Consulta Jove (Conselleria de Salut i Consum, 2003).

L'any 2011, la Conselleria de Salut –mitjançant la Direcció General de Salut Pública i Participació– va posar en marxa el programa «Sexe segur i responsable» (Direcció General de de Salut Pública i Participació, s.d.) i el 2018 ha incorporat un programa nou, «Amb tots els sentits» (Aranguren-Belardi, 2017). Apliquen els dos programes no només el personal docent, sinó també el personal sanitari del CS de referència de cada CE.

El programa Consulta Jove es va posar en marxa en el curs 2004-2005 en tres CS i tres CE i, progressivament, s'ha anat implementant, a la vegada que l'han impulsat les institucions implicades en el programa de Centres educatius promotors de la salut (CEPS) (Conselleria d'Educació i Universitat, s.d.; Conselleria d'Educació i Universitat, 2016) amb l'objectiu que els CE i la comunitat educativa –especialment l'alumnat– adoptin hàbits de vida saludables en un entorn favorable per a la salut.

2. Metodologia

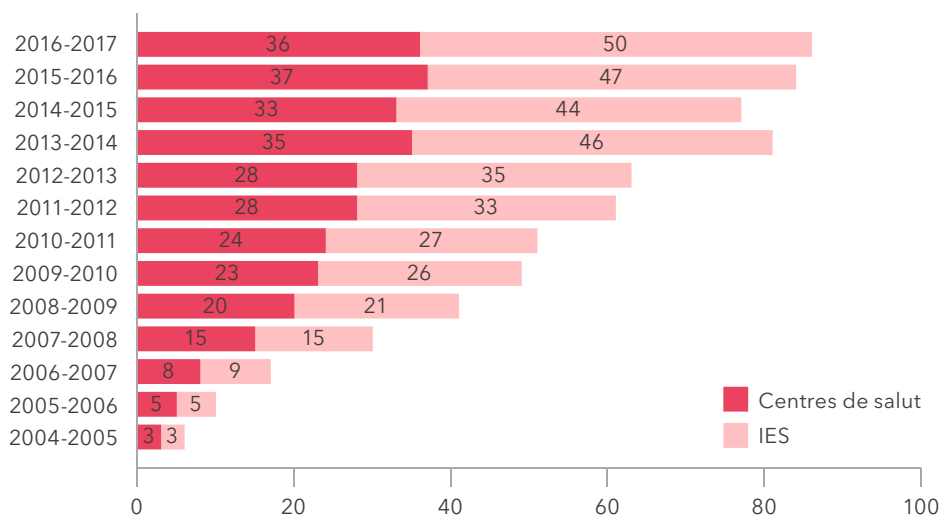
Consulta Jove és un programa de promoció i educació per a la salut de la Conselleria de Salut, elaborat per la Gerència d'Atenció Primària de Mallorca amb la col·laboració entre els centres d'educació secundària i el centre de salut de referència de cadascun.

Per posar en marxa el programa Consulta Jove en un CE, l'equip del CS de referència hi ha d'estar d'acord i s'ha d'aprovar en una reunió d'equip. Per la seva banda, en el CE

l'ha d'aprovar el claustre de professorat amb el suport del consell escolar i de l'associació de pares i mares d'alumnes. Es recomana que en el CE es creï una comissió de salut amb representants de la comunitat educativa i de l'entorn comunitari (polícia tutor, representants de la regidoria de salut i/o serveis socials, mediadors, educadors de carrer, etc.), incloent-hi també el personal professional responsable del programa Consulta Jove del CS. L'objectiu és consensuar les activitats relacionades amb la salut al CE i anar implementant el programa CEPS (Conselleria de Salut i Consum, 2003; Conselleria d'Educació i Universitat, 2016).

Consulta Jove és un servei d'assessorament conduït per professionals sanitaris del CS que es desplacen al CE –generalment un dia per setmana– per escoltar directament de l'alumnat els dubtes i les inquietuds que tenen sobre la salut i els problemes que poden patir i ajudar-lo a resoldre'ls. Les consultes tenen lloc en un espai cedit pel CE, que permet la intimitat, i es fan de manera confidencial. Per mitjà de les comissions de salut i de la relació entre el CE i el CS, Consulta Jove es complementa amb activitats de promoció i d'educació per a la salut dirigides a l'alumnat, al professorat i a les famílies, a més d'altres activitats relacionades, com ara la participació en jornades culturals, festes al CE o activitats a la comunitat. Les activitats que el personal professional del CS de referència del CE hi duen a terme es recullen en el Sistema d'Informació de la Gerència d'Atenció Primària.

Gràfic 1. Centres de salut i centres educatius que fan Consulta Jove



Font: Unitat de Sistemes d'informació de la Gerència d'Atenció Primària de Mallorca

3. Anàlisi de dades i de resultats o breu descripció de la pràctica

Des que es va implementar Consulta Jove s'ha incrementat el nombre de CS que ofereixen el programa als CE de la seva zona bàsica de salut, de manera que en el curs 2016-2017 hi havia 36 CS (el 80 % dels de Mallorca) i 50 CE (vegeu el gràfic 1).

Durant aquests tretze cursos hi ha hagut un total de 1.469 jornades de consulta i s'han atès 22.209 joves en 9.257 consultes, 6.182 de les quals (66,9 %) han estat en grup i 3.059 (33,1 %) han estat individuals.

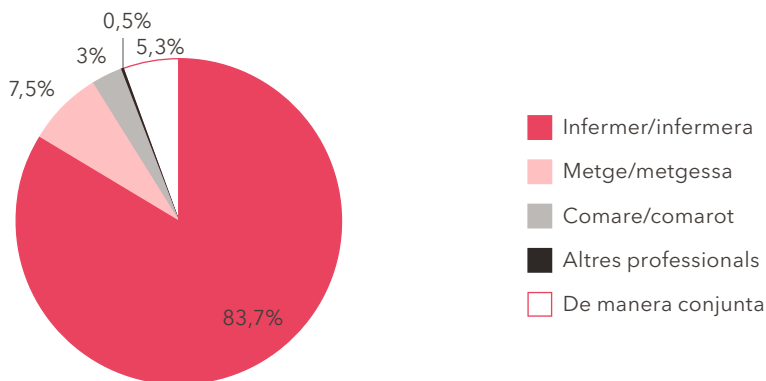
Com es pot observar en el gràfic 2, el 83,7 % de les consultes (7.706) han estat ateses per personal d'infermeria; el 7,5 % (685) per personal mèdic o pediàtric; el 3,0 % (276) per una comare o comarot, i el 0,5 % (49) per

algun altre professional. La resta de les consultes (5,3 %) han estat ateses, majoritàriament, de manera conjunta, per personal d'infermeria i mèdic.

Tot i que en 111 consultes individuals no s'ha registrat el sexe de qui hi acudia, les han visitades 1.841 al·lotes (el 62,4 % del total) i 1.107 al·lots (el 37,6 %), amb una mitjana d'edat de 14,4 anys (edat més baixa, 11 anys; edat més alta, 25 anys).

Les consultes en grup s'han fet majoritàriament en conjunts de dos, tres i quatre participants i hi han acudit en total 19.150 joves, dels quals 11.008 han estat al·lotes (57,4 %) i 8.222, al·lots (42,6 %). La mitjana d'edat ha estat de 13,6 anys (edat més baixa, 10 anys; edat més alta, 25 anys.)

Gràfic 2. Professionals que atenen a la Consulta Jove



Font: Sistemes Informació. Gerència Atenció Primària de Mallorca.

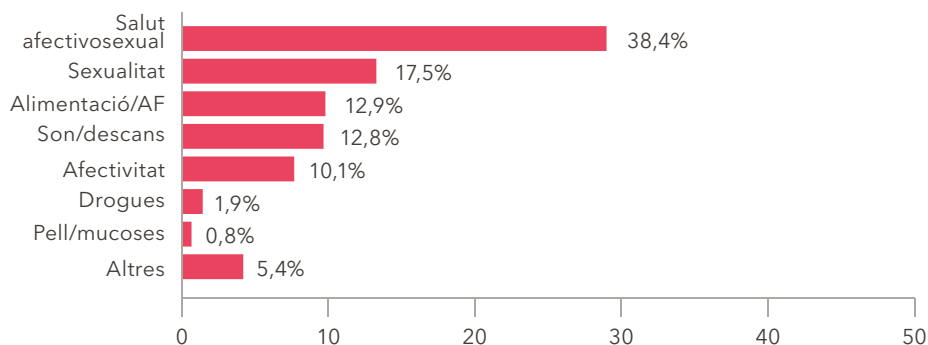
Les consultes han versat sobre 24.176 motius diferents. En el gràfic 3 es poden veure els motius de consulta agrupats per temes.

Analitzam a continuació els dos motius més freqüents de consulta, que fan referència a la salut afectivosexual i als problemes de salut relacionats amb la sexualitat. En el

gràfic 4 es pot observar la tendència d'aquests motius de consulta al llarg del temps: en tots els cursos escolars han estat més freqüents les consultes sobre la salut afectivosexual que les referents a problemes relacionats amb la sexualitat.

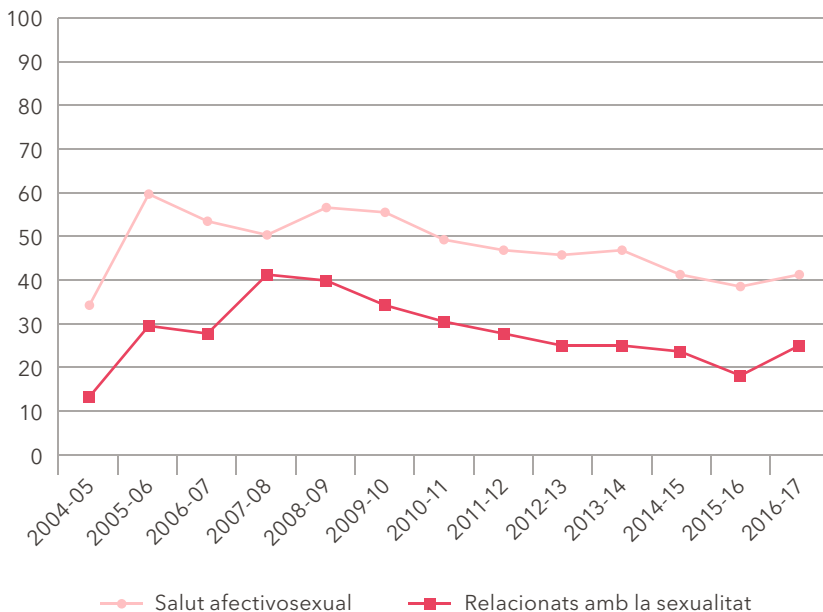
Pel que fa als motius relacionats amb la salut afectivosexual, les

Gràfic 3. Motius de consulta



Font: Sistemes Informació. Gerència Atenció Primària de Mallorca.

Gràfic 4. Evolució per cursos



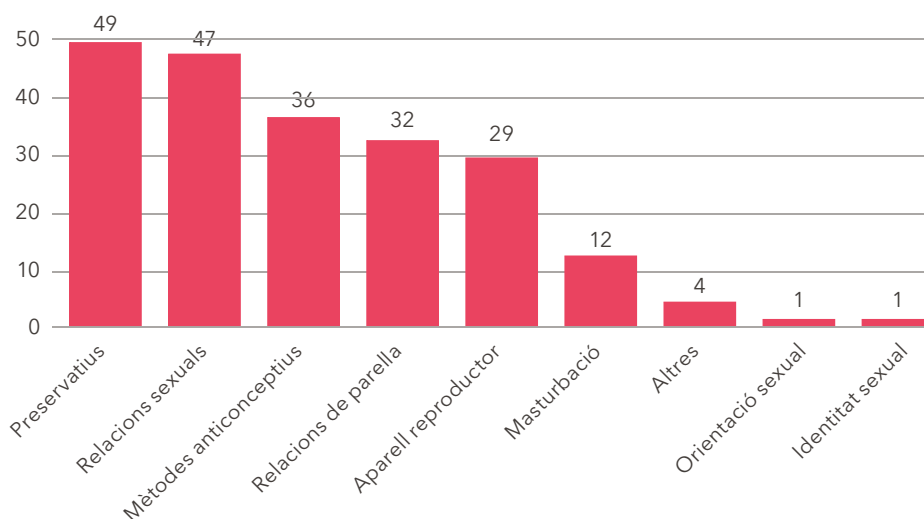
Font: Sistemes Informació. Gerència Atenció Primària de Mallorca.

consultes més freqüents han estat sobre els preservatius, seguides de les consultes sobre les relacions sexuals, els mètodes anticonceptius, les relacions de parella, l'anatomia i la fisiologia de l'aparell reproductor i la masturbació. Les consultes sobre l'orientació i la identitat sexual són menys nombroses, perquè aquests dos motius es varen incorporar al registre de Consulta Jove en el curs 2015-2016; per tant, només es refereixen als dos darrers cursos escolars. Cal destacar que en el grup de motius sota l'etiqueta «Altres» hi ha dues consultes sobre assetjament sexual i una sobre un intent de violació. També hi ha algunes consultes sobre prostitució, erotisme, esterilitat, necrofilia, pornografia i ús de Viagra®,

entre d'altres (vegeu el gràfic 5).

Les al·lotes han consultat més sovint que els al·lots sobre les relacions de parella (el 68,9 % vs. el 31,1 % fetes per al·lots), els anticonceptius (74,4 % vs. 25,6 %) i els preservatius (53 % vs. 47 %), i les diferències respecte dels al·lots han estat estadísticament significatives. Les al·lotes també han consultat més sobre anatomia i fisiologia de l'aparell reproductor, orientació sexual i relacions sexuals, tot i que la diferència amb les consultes dels al·lots sobre aquests temes no ha estat significativa. En canvi, els al·lots han consultat més sobre masturbació (67,7 % vs. 38,3 %) i identitat sexual (70 % vs. 30 %), cosa que denota una diferència significativa.

Gràfic 5. Percentatge de consultes sobre salut afectivosexual



Font: Sistemes Informació. Gerència Atenció Primària de Mallorca.

Pel que fa a les consultes en grup, més de la meitat (53,1 %) han versat sobre els preservatius, seguides per les consultes sobre les relacions sexuals (48,2 %), sobre els mètodes anticonceptius (48,2 %) i sobre l'anatomia i la fisiologia de l'aparell reproductor (30,9 %).

Pel que fa a les consultes sobre la sexualitat, cal destacar que les més freqüents han estat relacionades amb dubtes sobre el cycle menstrual, amb les malalties de transmissió sexual, amb el VIH i la sida, amb l'embaràs i els embarassos no desitjats, i amb els mètodes d'anticoncepció postcoitals, entre d'altres (vegeu el gràfic 6).

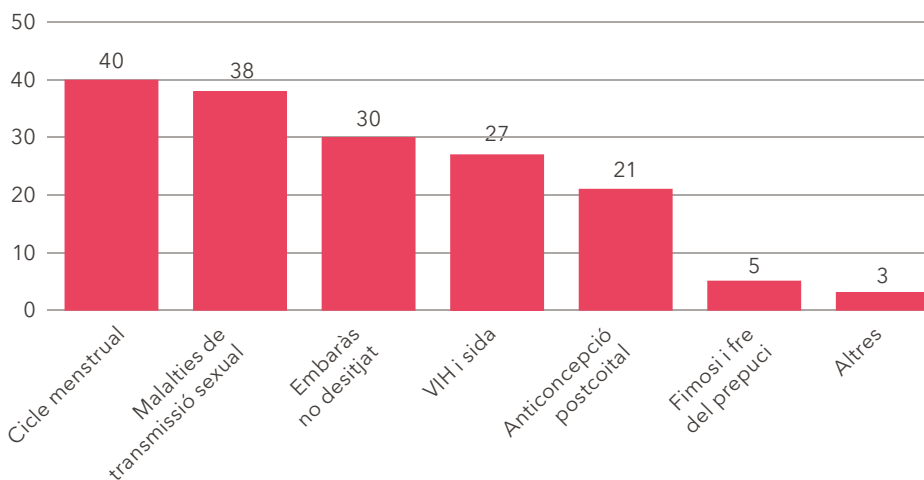
Les consultes individuals han versat, en primer lloc, sobre el cycle menstrual (38,8 %), seguides de les consultes sobre l'embaràs (30,3 %),

sobre les malalties de transmissió sexual (22,9 %) i sobre els mètodes d'anticoncepció postcoitals (18,4 %).

Les al·lotes han consultat més que els al·lots sobre el cycle menstrual (91,3 % vs. 8,7 %), els embarassos no desitjats (82,5 % vs. 17,5 %) i els mètodes d'anticoncepció postcoitals (80,5 % vs. 19,5 %), amb una diferència significativa. També han consultat més sobre les malalties de transmissió sexual, però no de manera significativa. En canvi, els al·lots han consultat més que les al·lotes sobre el VIH i la sida (56,5 % vs. 43,5 %) i la fimosi i el fre del prepuci (92,9 % vs. 7,1 %), amb una diferència significativa.

Les consultes en grup han versat, en primer lloc, sobre les malalties de transmissió sexual (41 %), seguides de les consultes sobre el cycle menstrual

Gràfic 6. Percentatge de consultes sobre problemes relacionats amb la sexualitat



Font: Sistemes Informació. Gerència Atenció Primària de Mallorca.

(40 %), sobre el VIH i la sida (29,7 %) i sobre l'embaràs (29,4 %).

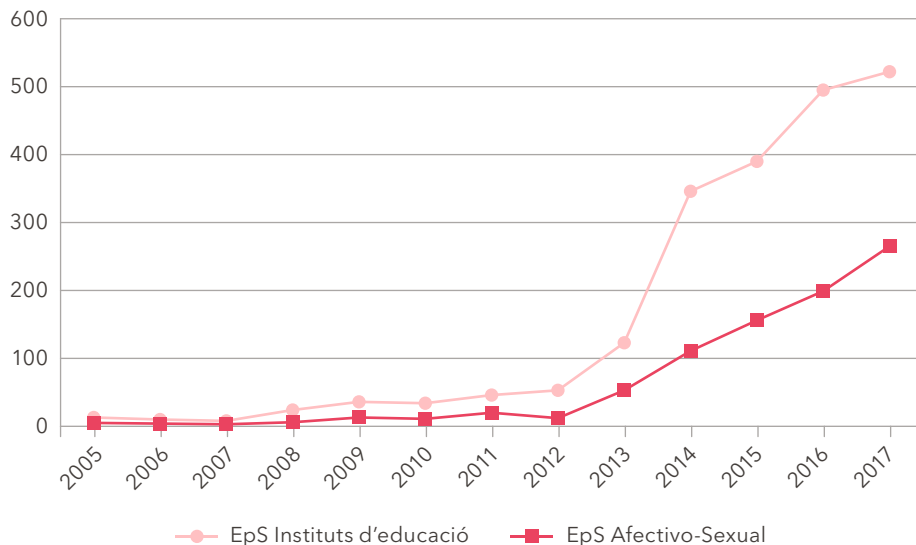
S'han detectat 1.147 problemes, 371 dels quals relacionats amb conductes sexuals de risc, 121 sospites d'embaràs i 107 problemes relatius al cicle menstrual. S'han fet 748 derivacions, 324 d'aquestes han estat a les consultes de medicina de família o de pediatria, 180 a la unitat d'atenció a la dona, 128 a la consulta d'infermeria i 75 a l'equip psicopedagògic del centre educatiu. Només 7 s'han derivat a la consulta de treball social.

Com que es poden fer consultes sobre més d'un tema, tant entre els problemes detectats com entre les derivacions, s'hi ha inclòs algun problema de salut no relacionat directament amb la salut afectivosexual ni amb la sexualitat.

En 2.771 consultes s'ha entregat material educatiu, que consisteix fonamentalment en fullets informatius, preservatius i informació sobre webs.

Des de 2005 es registren les activitats que el CS du a terme al CE assignat, que han augmentat any rere any, especialment des del 2012, tant de manera global com les relacionades amb la salut afectivosexual, com es pot observar en el gràfic 7.

El programa CEPS es va iniciar en el curs 2014-2015 i s'ha mantingut fins ara, per mitjà d'una convocatòria publicada per les conselleries de Salut i d'Educació i Universitat a tots els CE de les Illes Balears.²⁴ Clicant en aquest enllaç es pot descarregar l'informe del curs 2016-2017: <edusalut.org/edusalut/index.php/82-recursos-per-eixos/101-informe>.

Gràfic 7. Activitats d'educació per a la salut als centres educatius

Font: Sistemes Informació. Gerència Atenció Primària de Mallorca.

Durant el curs 2016-2017 es va fer una avaluació participada, amb l'objectiu de conèixer els punts forts i els punts febles del funcionament del programa Consulta Jove, a partir de l'opinió dels professionals implicats (docents i sanitaris), per mitjà de grups focals. Els resultats de l'avaluació es poden consultar en l'informe *Avaluació participativa del Programa Consulta Jove: valoració dels professionals implicats*, disponible en www.ibsalut.es/apmallorca/attachments/article/1435/avaluacio-participada-consulta-jove.pdf.

Conclusions i discussió

Segons la valoració del personal professional implicat (sanitari i docent), el programa Consulta Jove és útil per millorar l'accessibilitat i l'atenció durant l'adolescència, per resoldre dubtes i per dotar el jovent d'eines per millorar la salut pròpia. A més, segons l'opinió –principalment– del professorat, el programa Consulta Jove té un paper amplificador envers les famílies de l'alumnat, de manera que els arriben alguns dels consells que s'hi treballen sobre la salut, tant de manera individual com en grup i també a la classe. Consulta Jove permet detectar problemes de salut –alguns de greus– i moltes vegades donar-hi una resposta amb més antelació que si s'hagués decidit consultar-los als serveis sanitaris. Tant el personal sanitari com l'educador

consideren que el programa CEPS permet integrar totes les activitats relacionades amb la salut i treballar-les de manera més global i coordinada amb la comunitat educativa (Conseilleria d'Educació i Universitat, 2016).

A més de la consulta un dia per setmana, els CS ofereixen als CE activitats de sensibilització i tallers d'educació sobre diferents temes, entre els quals destaquen els relatius a la salut afectivosexual.

Més del 80 % dels CS ofereixen el programa Consulta Jove a algun CE de la seva zona bàsica de salut, però encara no és present a tots els CE de Mallorca. Alguns CS fan un esforç per fer-lo arribar a tots els CE de la seva zona d'influència i, d'aquesta manera, evitar la falta d'equitat per accedir-hi.

La salut afectivosexual i els problemes de salut relacionats amb la sexualitat són els temes sobre els quals consulten més els joves que acudeixen a Consulta Jove, en concordança amb les edats d'inici de les relacions sexuals, tal com consta en la darrera enquesta INJUVE (2016), segons la qual més del 60 % dels joves de 15 a 19 anys ja han tingut relacions sexuals completes (amb penetració), amb una mitjana d'edat –cada vegada més precoç– de 17 anys per a la primera relació sexual. També reflecteix que les al·lotes consulten més que els al·lots sobre temes relacionats amb la salut afectivosexual i que estan més preocupades per la salut pròpia (Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, 2017). A més, segons l'enquesta, més del 87 % dels joves de 15 a 19 anys declaren que prenen mesures de protecció durant les relacions sexuals, sense diferència per sexes, i que l'anticonceptiu més

emprat és el preservatiu, sobretot com més joves són. Aquestes dades concorden amb les registrades pel programa Consulta Jove, ja que el primer motiu de consulta són els preservatius, precisament.

Un percentatge gens menyspreable de joves que acudeixen a la Consulta Jove demanen informació sobre el VIH i la sida i sobre malalties de transmissió sexual, cosa que contrasta amb la poca preocupació sobre aquest tema que mostren els joves entrevistats en INJUVE. Això pot ser preocupant, ja que s'ha reduït la percepció de risc de contreure o propagar malalties de transmissió sexual i, en conseqüència, en els darrers anys n'ha augmentat el nombre de casos. En canvi, va en concordança l'increment de les activitats de promoció i educació afectivosexual fetes pels centres educatius, perquè aquestes són les demandes de consulta més freqüents.

Els programes CEPS faciliten que els CE tinguin una visió de conjunt de les activitats de promoció de la salut i que es puguin treballar amb tota la comunitat educativa. Aquest projecte és molt nou a les Illes Balears, si es compara amb altres comunitats autònomes i altres països del nostre entorn, per la qual cosa cal potenciar-lo i millorar-lo durant els propers cursos escolars.

Amb la feina conjunta entre els professionals dels CE, els professionals sanitaris del CS de referència i altres agents comunitaris, tant per mitjà del programa Consulta Jove com de les activitats que se'n deriven (tallers, sessions...), i la integració en el programa CEPS es contribuirà a millorar la salut afectivosexual del jovent escolaritzat a les Illes Balears.

Referències bibliogràfiques

- Aranguren, R., Tomás, A. M. i Ordinas, M. (2016). «Amb tots els sentits». Palma: Direcció General de Salut Pública i Participació. Conselleria de Salut. Recuperat de: <http://www.caib.es/sites/salutsexual/f/231869>
- Acord del Consell de Govern de desenvolupament de programes d'educació per a la salut en els centres educatius. BOIB núm. 78/2002, de 29 de juny. Palma: Autor. Recuperat de: http://www.govern.cat/pres_gov/AppJava/docrel/acord-govern/contingut/download/13987.htm?mode=static
- Llei 44/2003, de 21 de novembre, d'ordenació de les professions sanitàries: BOE núm. 280, de 22 de novembre de 2003. Madrid: Autor. Recuperat de: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=-BOE-A-2003-21340>
- Reial decret 1030/2006, de 15 de setembre, pel qual s'estableix la cartera de serveis comuns del Sistema Nacional de Salut i el procediment per a la seva actualització: BOE núm. 222, de 16 de setembre de 2006. Madrid: Autor. Recuperat de: <https://boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2006-16212>
- Conselleria d'Educació i Universitat. (2018). Convocatòria del Programa de Centres Educatius Promotors de la Salut de les Illes Balears curs 2016/2017. Palma: Autor. Recuperat de: <http://www.caib.es/govern/sac/fitxa.do?codi=2714839&coduo=1725&lang=ca>
- Conselleria d'Educació i Universitat. (2018). Edusalut: centres educatius promotors de la salut de les Illes Balears. Palma: Autor. Recuperat de: <http://edusalut.org/edusalut/index.php/recursos-per-eixos/9-uncategorised/92-portada>
- Conselleria d'Educació i Universitat. (2018). Edusalut: informe curs 2016/2017. Palma: Autor. Recuperat de: <http://edusalut.org/edusalut/index.php/82-recursos-per-eixos/101-informe>
- Conselleria d'Educació i Universitat. (2018). Edusalut: objectius i principis. Palma: Autor. Recuperat de: <http://edusalut.org/edusalut/index.php/objectius-i-principis>
- Conselleria de Salut i Consum. (2010). L'educació per la salut en els centres educatius a partir de projectes intersectorials. Palma: Autor. Recuperat de: <http://www.ibsalut.es/apmallorca/attachments/article/1124/eps-centres-educatius.pdf>

- Direcció General de Salut Pública i Participació. Conselleria de Salut. (2016). Sexe segur i responsable. Palma: Autor. Recuperat de: <http://www.ibsalut.es/apmallorca/attachments/article/1271/Projecte-Sexe-segur-i-responsable-2016.pdf>
- Direcció General de Salut Pública i Participació. Conselleria de Salut. (2017). Sistema d'informació sobre nous diagnòstics de VIH a les Illes Balears. Palma: Autor. Recuperat de: <http://www.caib.es/sites/epidemiologia/f/239718>
- Direcció General de Salut Pública i Participació. Conselleria de Salut. (2003). Pla de Salut de les Illes Balears 2003-2007. Palma: Autor.
- Gerència d'Atenció Primària de Mallorca. (2005). Programa de Consulta Jove en els Instituts d'Educació Secundària. Palma: Autor.
- Institut de la Joventut. (2016). Informe Juventud en España. Madrid: Autor. Recuperat de: <http://www.injuve.es/sites/default/files/2017/24/publicaciones/informe-juventud-2016.pdf>
- Institut de la Joventut. (2013). Jóvenes, economía, noche y fin de semana, salud. INJUVE 2013: 2ª encuesta. Madrid: Autor. Recuperat de: <http://www.injuve.es/observatorio/economia-consumo-y-estilos-de-vida/jovenes-economia-noche-y-fin-de-semana-salud-injuve-2013-2a-encuesta>
- Ministeri d'Educació, Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat. (2009). Ganar salud en la escuela: guía para conseguirlo. Madrid: Autor. Recuperat de: <http://www.msssi.gob.es/va/profesionales/saludPublica/prevPromocion/promocion/saludJovenes/docs/ganarSaludEscuela.pdf>
- Ministeri d'Educació, Política Social i Esport, Ministeri de Sanitat i Consum. (2008). Guía para las administraciones educativas y sanitarias: Criterios de calidad para el desarrollo de proyectos y actuaciones de promoción y educación para la salud en el sistema educativo. Madrid: Autor. Recuperat de: http://www.msssi.gob.es/va/profesionales/saludPublica/prevPromocion/promocion/saludJovenes/docs/criteriosCalidad2MSC_MEC.pdf

- Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat. (2017). Encuesta Europea de Salud. Madrid: Autor. Recuperat de: http://www.msssi.gob.es/estadEstudios/estadisticas/EncuestaEuropea/pdf/EESE14_inf.pdf
- Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat. (2011). Estrategia Nacional de Salud Sexual y Reproductiva. Madrid: Autor. Recuperat de: <http://www.msssi.gob.es/organizacion/sns/planCalidadSNS/pdf/equidad/ENSSR.pdf>
- Ministeri de Sanitat i Consum. (2008). Ganar salud con la juventud. Madrid: Autor. Recuperat de: http://www.msssi.gob.es/ciudadanos/proteccionSalud/adolescencia/docs/jovenes_2008.pdf
- Organització Mundial de la Salut. (2018). Consulta sobre el marco mundial en favor de la salud de los adolescentes. Recuperat de: http://www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/adolescence/framework-accelerated-action/es/index3.html
- Organització Mundial de la Salut. (2015). Estrategia Mundial para la Salud de la Mujer, el Niño y el Adolescente (2016-2030): sobrevivir, prosperar, transformar. Ginebra: Autor. Recuperat de: http://www.who.int/maternal_child_adolescent/documents/women-deliver-global-strategy/es/
- Organització Mundial de la Salut. (2018). Salud de los adolescentes. Recuperat de: http://www.who.int/topics/adolescent_health/es/
- Schools for Health in Europe. (2018). SHE Network. Recuperat de: <http://www.schools-for-health.eu/she-network>



La convivència escolar
des de la percepció
dels adolescents

JOSEP LLUÍS OLIVER TORELLÓ
MARGA VIVES BARCELÓ
MARTA ESCODA TROBAT



Josep Lluís Oliver Torelló

Barcelona, 1960. Llicenciat en filosofia i lletres, secció ciències de l'educació. Doctor en pedagogia. Professor titular de pedagogia social a la Universitat de les Illes Balears. Membre del GIFES. A l'actualitat ocupa el càrrec de degà de la Facultat d'Educació a la UIB. La seva recerca se centra en l'atenció a les necessitats de la infància, joventut i família, protecció de menors i pobresa infantil.



Marga Vives Barceló

Palma, 1978. Llicenciada en psicopedagogia, doctora amb menció europea en ciències de l'educació per la UIB. Professora contractada doctora interina del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. Entre les seves línies de recerca principal hi ha la inadaptació infantil i juvenil i la gestió de conflictes i la mediació. Participant com a experta en la creació del Protocol de prevenció, detecció i intervenció de l'assetjament escolar de les Illes Balears (Institut per a la Convivència i l'Èxit Escolar). És membre del GIFES de la UIB.



Marta Escoda Trobat

Badalona (Barcelona), 1973. Directora de l'Institut de Convivència i Èxit Escolar. Llicenciada en pedagogia per la UIB, col·labora amb aquesta entitat i hi treballa com a professora associada des de 1999. Està especialitzada en convivència escolar, resolució de conflictes i delinqüència juvenil. Ha treballat al centre socioeducatiu Es Pinaret i ha coordinat el programa Alter de la Conselleria d'Afers Socials. Des de 2011 és orientadora de secundària. Ha treballat a primària i secundària i, des del curs 2015-16, és la directora de l'Institut per a la Convivència i l'Èxit Escolar de la Conselleria d'Educació i Universitat.

Resum

Al capítol que presentam es recullen els resultats obtinguts en la rèplica que, l'any 2017, hem realitzat d'un estudi que sobre convivència escolar es va fer l'any 2010 (Govern de les Illes Balears, 2011).

En aquest capítol, en concret, s'analitzen les percepcions dels alumnes de 25 centres d'educació secundària de les Illes Balears, tant centres públics com concertats. En total es van enquestar 2.156 alumnes.

Els resultats evidencien, en els 7 anys transcorreguts des de la realització del primer estudi, una millora en gairebé tots els indicadors relacionats amb la convivència escolar.

Paraules clau

Adolescents / Percepcions / Convivència escolar

Resumen

El capítulo que se presenta incorpora los resultados obtenidos en la réplica que, en el año 2017, se ha realizado sobre un estudio de convivencia escolar del 2010 (Govern de les Illes Balears, 2010).

En este capítulo, en concreto, se analizan las percepciones de los alumnos de 25 centros de educación secundaria de les Illes Balears, tanto centros públicos como concertados. En total se analizaron 2.156 cuestionarios de alumnos.

Los resultados evidencian, en los 7 años transcurridos desde la realización del primer estudio, una mejora en casi todos los indicadores relacionados con la convivencia escolar.

Palabras clave

Adolescentes / Percepciones / Convivencia escolar

Introducció

Una de les característiques de la nostra societat actual, és la seva complexitat. Aquesta complexitat s'expressa mitjançant diversos factors com ara la creixent diversitat d'aquesta, la creixent regulació de les intervencions sobre "noves" problemàtiques, les necessitats derivades de la crisi (que tardarem anys a poder satisfer), els canvis en l'estructura i rols de la família, etc. Aquesta realitat afecta també la institució escolar, que així veu modificades part de les seves funcions tradicionals. Sorgeixen necessitats noves i es demana al sistema educatiu que sigui qui les satisfaci. Tot i que pensam que, efectivament, l'educació és la resposta (o el principi de la resposta) a gran part de les necessitats de la societat actual, el sistema educatiu es veu desbordat per tal d'atendre aquest volum de demandes.

En aquest sentit, la convivència escolar en un centre educatiu és bàsica, ja que a més dels valors transversals que genera, permet construir un escenari on el conflicte es pot prevenir i/o resoldre de forma constructiva afavorint, en conseqüència, l'adquisició de continguts d'aprenentatge que d'altra manera serien d'escàs valor educatiu o, fins i tot, impossibles d'assolir.

Fonamentació teòrica

Alguns autors, com ara és el cas de Díaz-Aguado (2002), vinculen els canvis produïts arran de la "revolució tecnològica", amb l'increment del risc de violència.

"Estos cambios modifican las condiciones en las que se produce el desarrollo de los niños y los jóvenes, incrementando el riesgo de violencia y, por tanto, la necesidad de trabajar activamente en su prevención. Para lo cual es preciso llevar a cabo importantes innovaciones educativas." (Díaz-Aguado, 2002; 57)

Nosaltres pensam que el conflicte i la violència escolar són elements que obeeixen a una diversitat de factors relacionats amb les característiques de la convivència en el món actual (Musitu, Estévez i Emler, 2007; Smith, 2003; de la Torre, García, de la Villa y Casanova, 2008; Taylor et al., 2007).

En la literatura científica al respecte, es considera que el concepte de convivència escolar està compost per vuit factors, tant positius com negatius i amb diferent grau de rellevància:

"[...] gestión interpersonal positiva, victimización, disruptividad, red social de iguales, agresión, ajuste normativo, indis-

ciplina y desidia docente. El factor más importante del constructo convivencia ha resultado ser la forma en la que los profesores gestionan las relaciones interpersonales en el centro educativo.” (Del Rey, Casas i Ortega, 2017, 7)

Si bé la revolució tecnològica (i el paper dels mitjans de comunicació) afecta la percepció de les relacions humanes i també una determinada forma de posar-les en pràctica per part dels actors d'aquestes relacions, creiem que la conformació dels patrons de relació entre les persones no es poden reduir als generats dins la institució escolar. En aquest sentit, pensam que no és menys important el pes dels agents tradicionals de socialització: família, escola i grups d'iguals, a més dels ja esmentats mitjans de comunicació i, més recentment, la generalització de l'ús d'Internet mitjançant diversitat de dispositius.

Entre tots aquests elements socialitzadors, l'escola exerceix un paper peculiar i únic. Ens referim al fet que, així com els altres elements actuen en contextos desorganitzats i amb finalitats diverses i en ocasions fins i tot antagòniques, l'escola ha de transformar els continguts de la socialització dels seus alumnes en continguts positius per a l'individu. És a dir, ha de formalitzar i sistematitzar tots els factors que incideixen sobre l'educació del seu alumnat, fent dels continguts d'aprenentatge propis dels processos de socialització, continguts educatius.

Dit això, ja podem entendre que treballar en positiu la convivència dins l'escola no constitueix un factor només contextual sinó la base de l'acció educadora de la institució.

En aquest sentit ens interessa saber quina és la percepció dels estudiants del clima escolar i dels principals conflictes escolars perquè aquest es configura com un eix clau per entendre la realitat de cada centre educatiu (Gil, Delgado i Chillón, 2016; Orte, Vives i Escoda, 2015; Ochoa i Salinas, 2015, entre d'altres); especialment per prevenir els conflictes en l'educació dels adolescents.

Metodologia

Tenint com a referència un estudi estatal del 2010 i la seva rèplica al 2011 a nivell autonòmic, es presenten els resultats del nou estudi actualitzat al 2017, aquest cop sols realitzat a les Illes Balears. En aquest capítol s'analitzen les percepcions dels alumnes de 25 centres d'educació secundària de les Illes Balears, en concret, de les respostes donades amb relació al clima escolar així com les percepcions quant a les relacions entre alumnat, professorat i alumnat i escola-família. Els centres foren seleccionats de manera aleatòria i assegurant la representativitat de totes les illes (Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera) i de centres públics i concertats. Per a l'anàlisi, s'ha utilitzat el programa estadístic SPSS. v.24.

Aquesta mostra ha garantit la representativitat dels centres de secundària, tenint present variables com públic/concertat, centres de Mallorca (i les seves zones), Menorca, Eivissa i Formentera i dimensió dels centres de secundària. En la taula 1 es pot observar l'estructuració de la mostra.

Taula 1. Centres participants

	Públic		Concertat		Total	
	N	%	N	%	N	%
Mallorca	10	66,66 %	8	80 %	18	72 %
Menorca	2	13,33 %	1	10 %	3	12 %
Eivissa i Formentera	3	20 %	1	10 %	4	16 %
TOTAL	15	100 %	10	100 %	25	100 %

Font: elaboració pròpia.

En total han participat 37 professionals orientadors (85,7 % dones i 14,3 % homes), 38 persones de l'equip directiu (65,8 % dones i 34,2 % homes), 95 professors i professores (72,5 % de dones i 27,5 % d'homes) i 2.156 alumnes.

Anàlisi de dades

En general, els adolescents mostren percepcions positives quant a la integració dins el seu centre educatiu: en concret, se senten bastant integrats dins el centre escolar un 44,8 % i molt, un 35,9 %.

Un 49,8 % senten que els companys els accepten bastant i, molt, un 37,8 %. S'ajuden entre si "bastant" encara que no siguin amics el 43,6 %, tot i que un 28,2 % manifesta que "poc" i estan bastant d'acord (53,5 %) en l'afirmació que els estudiants que pertanyen a grups o colles diferents es duen bé.

Respecte a la relació amb el professorat, un 32,9 % de l'alumnat percep que té confiança i respecte mutu amb bastants de professors i professores, mentre que un 25,1 % manifesta que té confiança amb molts. Així i tot, cal destacar que un 36,3 % manifesta que té confiança amb només

Taula 2. Qualitat de les relacions entre estudiants i nivell d'integració (Comparativa 2010-2017)

		Gens d'acord	Poc d'acord	Bastant d'acord	Molt d'acord
1. Faig amics i amigues fàcilment	2010	4,1 %	17,9 %	47,9 %	30,1 %
	2017	4,1 %	15,2 %	44,8 %	35,9 %
2. Em sent integrat o integrada	2010	3,7 %	13,0 %	45,0 %	38,3 %
	2017	4,2 %	14,2 %	44,7 %	37,0 %
3. M'accepten bé la resta d'estudiants	2010	2,3 %	12,4 %	58,4 %	26,9 %
	2017	2,1 %	10,4 %	49,8 %	37,8 %
4. El gruix d'estudiants s'ajuda entre si encara que no siguin amics	2010	18,5 %	43,7 %	28,3 %	9,5 %
	2017	8,6 %	28,2 %	43,6 %	19,5 %
5. L'alumnat que pertany a grups o colles diferents es duen bé	2010	10,5 %	36,7 %	41,5 %	11,2 %
	2017	4,0 %	23,0 %	53,5 %	19,4 %
6. S'aprèn cooperant entre estudiants.	2010	8,2 %	27,6 %	47,8 %	16,4 %
	2017	2,8 %	19,2 %	55,0 %	22,9 %

Font: elaboració pròpia.

Taula 3. Percepció de l'alumnat sobre la qualitat de la relació amb el professorat i la seva influència (Comparativa 2010-2017)

		Cap professor/a	Algun/a professor/a	Bastants/es professor/es	La majoria de professors/es
1. Els interessa el nostre benestar.	2010	4,8 %	43,6 %	30,1 %	21,5 %
	2017	3,1 %	32,9 %	32,1 %	31,9 %
2. Escolten el que els he de dir.	2010	4,2 %	42,4 %	34,3 %	19,2 %
	2017	2,2 %	31,6 %	35,2 %	30,9 %
3. Tracten els estudiants de manera justa.	2010	6,8 %	41,2 %	36 %	16,1 %
	2017	2,7 %	33,7 %	39,2 %	24,3 %
4. Hi podem comptar per resoldre un conflicte de forma justa.	2010	8,5 %	38,4 %	33,9 %	19,2 %
	2017	4,4 %	35,7 %	33,3 %	26,5 %
5. Ens tenim confiança i respecte mutus.	2010	8,0 %	38,1 %	35,1 %	18,7 %
	2017	5,7 %	36,3 %	32,9 %	25,1 %
6. Mostren qualitats amb les quals m'identific, que m'agradaria tenir.	2010	16,4 %	45,6 %	27,4 %	10,6 %
	2017	9,4 %	44,1 %	29,9 %	16,6 %
7. M'ajuden a aconseguir els meus objectius.	2010	8,6 %	39,2 %	33,0 %	19,3 %
	2017	8,2 %	41,4 %	29,9 %	20,5 %

Font: elaboració pròpia.

algun professor o professora. En els valors negatius, un 9,4 % pensa que no hi ha cap professor o professora que mostri qualitats amb les quals s'identifica i que li agradaria tenir. També un 8,2 % expressa que no té cap professor o professora que l'ajudi a aconseguir els seus objectius.

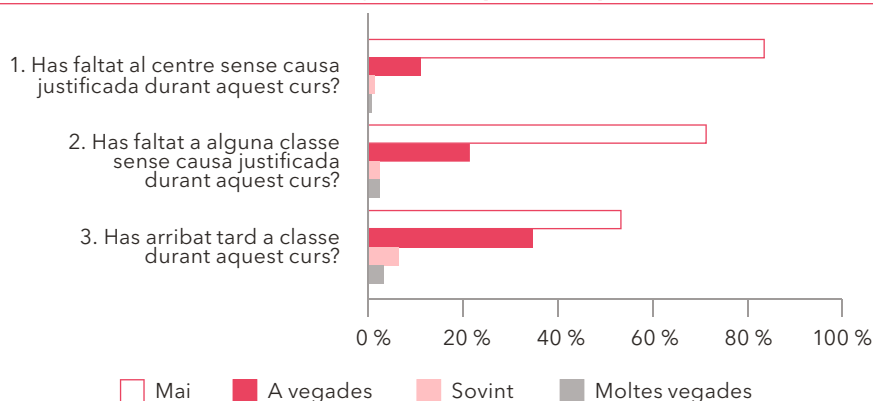
Finalment, la visió de l'alumnat mostra que en la majoria o en totes les classes el professorat mostra interès per l'aprenentatge de cada estudiant (42,4 %) i que aquests expliquen de manera que ho podem entendre (45,4 %).

S'analitzen també els principals problemes que es relacionen internament amb el clima d'aula, en con-

cret les situacions de maltractament escolar, l'absentisme i el consum de substàncies addictives.

Respecte a l'absentisme, un 11,7 % de l'alumnat manifesta que ha faltat al centre sense causa justificada durant el curs "a vegades". Un 86,10 % assegura que no ha faltat mai sense justificació. Pel que respecta a la puntualitat, un 54,3 % diu que no ha arribat mai tard a classe, un 35'8 % hi ha arribat "a vegades", un 6,4 % ho ha fet "sovint" i un 3,5 %, "moltes vegades".

Sobre el consum de drogues, cal prestar atenció a l'evolució durant els 7 anys que cobreix la comparativa de l'estudi. El percentatge de l'alumnat que al 2010 manifestà que consumia

Gràfica 1. Absentisme no justificat aquest curs (primer trimestre)

Font: elaboració pròpia.

begudes alcohòliques "moltes vegades" era d'un 10,4 %, mentre que al 2017 baixa al 2,4 %. Els que diuen consumir-ne "sovint" també baixa d'un 10,1 % al 2010 a un 2,2 % al 2017. Un 83,2 % assegura no consumir-ne mai (un 52,8 % deia el mateix l'any 2010).

Pel que respecta al consum de cigarros es passa d'un 7,5 % que en consumia "moltes vegades" a l'any 2010 a un 2,3 % que manifesta aquest hàbit al 2017. Els que ho fan sovint, passen d'un 2,9 % a un 1,6 % al 2017. L'alumnat que manifesta no consumir-ne "mai" suposa un 90,7 % al 2017, mentre que al 2010 era un 79,9 %. El percentatge d'alumnes que manifesten consumir porros i d'altres drogues il·legals a l'any 2017 és molt baix (1 % i 0,6 % respectivament). Els que afirmen consumir-ne "sovint" suposen el 0,7 % i el 0,9 % respectivament. També en aquests consums podem apreciar una reducció amb relació a l'any 2010.

Quant a les conductes problemàtiques que l'alumnat manifesta vers el

professorat (taula 5), la principal resposta donada, fent atribució del problema al professorat, és "tenir mania" (3,9 %, "sovint" i 3,7 %, "moltes vegades"), "cridar" (3,9 %, "sovint" i 2,4 %, "moltes vegades") i "ignorar" (2,1 %, "sovint" i 3,6 %, "moltes vegades").

La taula 6 mostra les respostes del professorat quant a conductes problemàtiques dels alumnes, segons perceben o han sofert. Cal comentar que actualment els percentatges, en general, han disminuït en comparació al 2010. Actualment, les més freqüents són "arribar tard sense justificació" (10,9 %) junt amb "molestar" i "impedir fer classe" (8,7 %).

La taula 7, recull el que responen els estudiants amb relació a la seva participació en conductes problemàtiques vers el professorat. El 2010, sumant sols les respostes de "sovint" i "moltes vegades" les més freqüents eren la d'"enfrentar-se al professorat" (4,8 %) i la de "contestar malament" (4,4 %), seguida per "molestar-lo per impedir fer classe" (3,8 %). Actualment, es mantenen les conductes de

Taula 4. Freqüència de consum de drogues reconegut per l'alumnat (Comparativa 2010-2017)

		Mai	De vegades	Sovint	Moltes vegades
Begudes alcohòliques	2010	52,8 %	26,7 %	10,1 %	10,4 %
	2017	83,2 %	12,2 %	2,2 %	2,4 %
Cigarretes	2010	79,9 %	9,7 %	2,9 %	7,5 %
	2017	90,7 %	5,4 %	1,6 %	2,3 %
Porros	2010	87,8 %	6,0 %	3,2 %	3,0 %
	2017	95,5 %	2,7 %	0,7 %	1,0 %
Altres drogues il·legals	2010	95,2 %	2,0 %	1,5 %	1,2 %
	2017	94,0 %	4,4 %	0,9 %	0,6 %

Font: elaboració pròpia.

Taula 5. Percepció de les conductes problemàtiques en el professorat. Respostes del qüestionaris segons els estudiants (Comparativa 2010-2017)

		Mai	De Vegades	Sovint	Moltes vegades	Ns Nc
1. M'ignoren	2010	64,9 %	29,7 %	3,1 %	2,3 %	
	2017	51,1 %	18,8 %	2,1 %	3,6 %	24,4 %
2. Em rebutgen	2010	81,5 %	14,6 %	2,5 %	1,5 %	
	2017	63,9 %	8,5 %	1,4 %	1,4 %	24,8 %
3. M'impedeixen participar	2010	79,5 %	15,9 %	3,2 %	1,5 %	
	2017	59,7 %	12,5 %	1,5 %	1,5 %	24,7 %
4. M'expulsen de classe	2010	74,7 %	19,3 %	2,9 %	3,1 %	
	2017	59,6 %	13,1 %	1,5 %	1,4 %	24,4 %
5. Em criden	2010	62,5 %	28,3 %	5,0 %	4,2 %	
	2017	45,1 %	24,1 %	3,9 %	2,4 %	24,5 %
6. M'insulten, m'ofenen o em ridiculitzen	2010	82,5 %	13,3 %	2,7 %	1,5 %	
	2017	62,2 %	11,4 %	0,9 %	0,9 %	24,6 %
7. Em tenen mania	2010	66,9 %	25,0 %	4,6 %	3,4 %	
	2017	45,4 %	22,2 %	3,9 %	3,7 %	24,7 %
8. Em contesten malament	2010	70,2 %	23,1 %	4,4 %	2,3 %	
	2017	50,4 %	21,1 %	2,4 %	1,6 %	24,5 %
9. M'intimidien amb amenaces sobre les qualificacions	2010	78,4 %	14,7 %	4,4 %	2,5 %	
	2017	61,8 %	10,1 %	1,8 %	1,7 %	24,7 %
10. M'amenacen per fer-me por	2010	88,3 %	6,6 %	3,1 %	1,9 %	
	2017	67,7 %	5,8 %	1,0 %	0,8 %	24,6 %
11. M'agredeixen físicament	2010	92,2 %	5,1 %	1,4 %	1,3 %	
	2017	72,4 %	2,2 %	0,3 %	0,7 %	24,4 %

Font: elaboració pròpia.

**Taula 6. Conductes problemàtiques de l'alumnat vers el professorat.
Respostes del qüestionari del professorat (Comparativa 2010-2017)**

		Mai	De Vegades	Sovint	Moltes vegades
1. Els estudiants m'ignoren durant les classes	2010	51,4 %	43,2 %	3,6 %	1,8 %
	2017	53,3 %	42,4 %	4,3 %	
2. Els estudiants em rebutgen	2010	82,9 %	16,2 %	0,9 %	
	2017	87,0 %	13,0 %		
3. Arriben tard sense justificació	2010	28,8 %	58,6 %	10,8 %	1,8 %
	2017	20,7 %	68,5 %	8,7 %	2,2 %
4. Molesten i m'impedeixen fer classe	2010	31,5 %	58,6 %	5,4 %	4,5 %
	2017	32,6 %	58,7 %	7,6 %	1,1 %
5. Em contesten malament	2010	55,9 %	38,7 %	2,7 %	2,7 %
	2017	56,5 %	40,2 %	1,1 %	2,2 %
6. Em falten al respecte	2010	72,1 %	22,5 %	3,6 %	1,8 %
	2017	65,2 %	32,6 %	2,2 %	
7. Em menyspreuen	2010	90,1 %	8,1 %	1,8 %	
	2017	83,7 %	16,3 %		
8. S'enfronten amb mi	2010	72,7 %	22,7 %	3,6 %	0,9 %
	2017	62,0 %	38,0 %		
9. M'insulten, m'ofenen o em ridiculitzen	2010	91,9 %	5,4 %	2,7 %	
	2017	90,2 %	9,8 %		
10. Em trenquen o em roben les meves coses	2010	93,7 %	5,4 %	0,9 %	
	2017	96,7 %	3,3 %		
11. M'amenacen per fer-me por	2010	95,5 %	2,7 %	1,8 %	
	2017	95,7 %	4,3 %		
12. M'agredeixen físicament (pegar o colpejar)	2010	99,1 %	0,9 %		
	2017	98,9 %	1,1 %		

Font: elaboració pròpia.

"contestar malament" (3,6 %), i "molestar i impedir fer classe" (4,3 %), tot i que el percentatge més alt és el d'"ignorar-lo" (7,1 %).

La interacció entre l'alumnat i el professorat és un eix clau per a la convivència. Aquest primer apartat replica el primer bloc que permet disposar d'indicadors positius sobre com es construeix la convivència. Així, a la taula 8 "mostra les conductes i mesures que el professorat indica haver portat a terme a classe", els percentatges de les accions que fan els professors i professores són alts; les respostes entre "sovint" i

"moltes vegades" superen més del 90 %: "explic de manera que ho puguin entendre" (100 %), "mostra interès" (97,8 %), "aconseguesc mantenir l'ordre a la classe" (95,7 %), "ajud a entendre els criteris i resultats de l'avaluació perquè la considerin justa" (95,7 %), "respect les opinions de l'alumnat i convid a expressar-les a les classes" (93,5 %) i "quan es produeix un conflicte entre iguals a classe o a fora hi faig una intervenció activa per afavorir-ne la solució" (90,2 %).

La visió de l'alumnat mostra que en la majoria o en totes les classes el professorat mostra interès per l'apre-

**Taula 7. Conductes problemàtiques de l'alumnat cap al professorat.
Respostes del qüestionaris segons els estudiants (comparativa 2010-2017)**

		Mai	De vegades	Sovint	Moltes vegades
1. Ignorant-lo	2010	76,4 %	20,2 %	1,9 %	1,5 %
	2017	62,2 %	30,7 %	4,7 %	2,4 %
2. Rebutjant-lo	2010	85,0 %	12,5 %	2,5 %	0,6 %
	2017	84,7 %	12,1 %	1,7 %	1,4 %
3. Menyspreant-ho	2010	86,5 %	10,1 %	2,5 %	0,8 %
	2017	84,0 %	13,1 %	1,6 %	1,3 %
4. Molestant-ho i impedit que faci classe	2010	77,8 %	18,4 %	2,4 %	1,4 %
	2017	75,4 %	20,3 %	2,5 %	1,7 %
5. Enfrontant-me amb ell	2010	81,0 %	14,2 %	3,3 %	1,2 %
	2017	76,2 %	20,3 %	2,2 %	1,3 %
6. Contestant malament	2010	74,7 %	20,9 %	3,2 %	1,2 %
	2017	75,9 %	20,4 %	2,4 %	1,3 %
7. Insultant-lo, ofenent-lo o ridiculitzant-ho	2010	90,5 %	7,4 %	1,2 %	0,9 %
	2017	94,0 %	5,0 %	0,4 %	0,6 %
8. Trencant-li o robant-li coses	2010	93,7 %	4,2 %	1,6 %	0,5 %
	2017	97,2 %	1,7 %	0,7 %	0,4 %
9. Amenaçant-lo fent-li por	2010	93,1 %	5,3 %	1,1 %	0,5 %
	2017	97,2 %	1,7 %	0,7 %	0,4 %
10. Agredint-lo físicament	2010	93,7 %	3,6 %	1,7 %	0,9 %
	2017	97,4 %	6,2 %	0,9 %	0,2 %

Font: elaboració pròpia.

mentatge de cada estudiant (36,9 %) i explica de manera que es pugui entendre (30,6 %). Afirmar que sols a algunes classes s'aconsegueix que sigui interessant", (39,9 %) i un 64,6 % considera que "mai o quasi mai saben mantenir l'ordre a classe". Cal, doncs, treballar en aquests aspectes ja que el percentatge per comparació als resultats al 2010 són inferiors, així, un 53,5 % comenta que a la majoria o a totes les classes es "mostra interès per l'aprenentatge de l'alumnat" (57,4 % al 2010), "en algunes classes expliquen de forma que es pot entendre" (46,1 % front a un 45,2 %

que deia que es feia a la majoria de classes al 2010), a "algunes classes s'aconsegueix que siguin interessants" (39,9 % front al 56,1 % al 2010) i un 94,3 % afirma que "mai, quasi mai o en algunes classes saben mantenir l'ordre" (54,6 % al 2010).

A primer curs, amb relació a la variable "a totes les classes es manté l'interès" és a on més alt percentatge s'assoleix (36,9 %), si bé a segon i a tercer responen que a la "majoria de classes" (42,3 % i 44,3 %, respectivament) i a quart consideren que "sols a algunes classes" (58,5 %). A primer, un 41,1 % entén que a la majoria de

Taula 8. Conductes i mesures que el professorat indica haver portat a terme a classe (Comparativa 2010-2017)

		Mai	De vegades	Sovint	Moltes vegades
1. Mostr interès per l'aprenentatge de cada estudiant	2010		2,7 %	51,8 %	45,5 %
	2017		2,2 %	20,9 %	76,9 %
2. Explic de manera que els estudiants ho puguin entendre	2010		33,9 %	66,1 %	
	2017			14,4 %	85,6 %
3. Aconseguec que les classes siguin interessants	2010		18,8 %	59,8 %	21,4 %
	2017		15,4 %	53,8 %	30,8 %
4. Aconseguec mantenir l'ordre a la classe	2010		8,9 %	38,4 %	52,7 %
	2017		4,3 %	47,8 %	47,8 %
5. L'adaptació dels continguts tractats contribueix a aconseguir un bon clima a l'aula	2010	1,8 %	9,8 %	60,7 %	27,7 %
	2017	1,1 %	10,9 %	41,3 %	46,7 %
6. Respect les opinions de l'alumnat i convid a expressar-les a les classes	2010		2,7 %	47,3 %	50,0 %
	2017		6,5 %	23,9 %	69,6 %
7. A les classes estímulo els alumnes a discutir sobre qüestions socials i polítiques sobre les quals existeix diversitat d'opinions	2010	3,6 %	32,1 %	33,9 %	30,5 %
	2017	16,5 %	37,4 %	20,9 %	25,3 %
8. L'alumnat pot expressar lliurement la seva opinió encara que sigui molt diferent a la resta de la classe	2010		8,1 %	41,4 %	50,5 %
	2017	10,90 %	27,30 %	50,90 %	10,90 %
9. Desenvolupam activitats basades en la cooperació entre estudiants	2010	1,8 %	33,0 %	42,9 %	22,3 %
	2017	3,3 %	25,0 %	30,4 %	41,3 %
10. Incorpor formes d'avaluació que donen oportunitats de millorar a tot l'alumnat	2010		15,3 %	49,5 %	35,1 %
	2017		10,9 %	39,1 %	50,0 %
11. Ajud a entendre els criteris i resultats de l'avaluació perquè la considerin justa	2010		7,2 %	42,3 %	50,5 %
	2017		4,3 %	22,8 %	72,8 %
12. Incorpor activitats destinades a afavorir una classe més unida	2010	1,8 %	29,7 %	46,8 %	21,6 %
	2017	1,1 %	20,7 %	38,0 %	40,2 %
13. Desenvolup activitats per promoure l'acord sobre les normes de convivència	2010	7,1 %	36,6 %	42,0 %	14,3 %
	2017	5,4 %	32,6 %	35,9 %	26,1 %
14. Foment la participació de l'alumnat en activitats del centre més enllà de les classes	2010	9,8 %	34,8 %	42,9 %	12,5 %
	2017	5,4 %	26,1 %	37,0 %	31,5 %
15. Quan es produeix un conflicte entre iguals a classe o a fora hi faig una intervenció activa per afavorir-ne la solució	2010		18,8 %	47,3 %	33,9 %
	2017		9,8 %	42,4 %	47,8 %

Font: elaboració pròpia.

Taula 9. Conductes i mesures que els alumnes indiquen que el professorat porta a terme a classe (Comparativa 2010-2017)

		Mai o quasi	Algunes Classes	Majoria classes	Totes classes
1. Mostra interès per l'aprenentatge de cada estudiant.	2010	5,5 %	37,2 %	40,4 %	17,0 %
	2017	12,9 %	33,6 %	36,9 %	16,6 %
2. Explica de manera que ho podem entendre	2010	4,1 %	31,9 %	45,2 %	18,8 %
	2017	16,5 %	46,1 %	30,6 %	6,8 %
3. Aconsegueix que les classes siguin interessants.	2010	15,0 %	56,1 %	23,4 %	5,4 %
	2017	22,9 %	39,9 %	29,2 %	8,1 %
4. Sap mantenir l'ordre a la classe.	2010	7,8 %	46,8 %	37,2 %	8,2 %
	2017	64,6 %	29,7 %	4,2 %	1,5 %

Font: elaboració pròpia.

classes s'explica "de manera que es pugui entendre", mentre que als altres cursos "sols a algunes classes" (49,7 %, 59,4 % i 43,3 % respectivament). El mateix patró de resposta tenim a la pregunta sobre si "aconsegueixen que les classes siguin interessants" (43,5 % majoria de classes a primer; 45,9 % i 51,4 % a algunes classes a segon i a tercer); a quart un 59,9 % creu que "mai o quasi mai ho són". Els percentatges més alts de resposta en si "sap mantenir l'ordre" és, a tots els cursos a la resposta "mai i quasi mai", especialment a primer (73,9 %) i a quart (70,9 %).

Per sexe, hi ha coincidència en cada pregunta; no obstant això, existeixen diferències de percentatge en la resposta majoritària; així, per exemple, ambdós gèneres consideren que a la majoria de classes "es mostra interès per l'aprenentatge de cada estudiant", si bé en un percentatge superior en les estudiants (40,4 %) que en els estudiants (33,8 %). Un 48,5 % de les estudiants considera que el professorat "explica de forma que es pugui entendre" (44,1 % dels homes) i que "aconsegueixen que siguin interessants (41,8 % dones i 38,2 %

homes) algunes classes". Finalment, les dones estudiants consideren que "mai o quasi mai (65,5 %) el professorat sap mantenir l'ordre a la classe" front a un 63,8 % dels estudiants.

Amb vista a triangular les conductes, en aquest cas es demana als estudiants quines conductes positives realitzen dins les aules. En concret es va demanar si "escolten el professor o professora" i si "s'esforcen per a aprendre a classe" (taula 10). En aquest cas, els alumnes admeten que realitzen aquestes conductes "en algunes" classes (46,3 % i 52,7 % respectivament) o "en la majoria" (33,8 % i 16,1 %), és, sols un 6,6 % qui manifesta que escolta "a totes" les classes o "que s'hi esforça" (2,5 %). Com es pot comprovar, ha augmentat el percentatge d'alumnat que "no escolta mai el que diu el docent" (12,3 % front a un 5,5 % al 2010) o que "no s'esforça mai per aprendre a classe" (28,7 % front a un 5,6 % al 2010).

Per cursos, el percentatge més alt d'alumnat que "no escolta mai al docent" és a quart d'ESO (24,7 %); si bé a aquest curs, la majoria (60,4 %) "escolten a algunes classes", com a tercer (52,3 % i a segon (45,6 %);

Taula 10. La conducta de l'alumnat a classe vista per l'alumnat (Comparativa 2010-2017)

En quantes classes els estudiants....?		Mai	En algunes	En la majoria	En totes
1. Escolten el que diu el docent	2010	5,5 %	56,2 %	33,8 %	4,5 %
	2017	12,3 %	46,3 %	34,8 %	6,6 %
2. S'esforcen per aprendre a classe	2010	5,6 %	55,0 %	33,4 %	6,1 %
	2017	28,7 %	52,7 %	16,1 %	2,5 %

Font: elaboració pròpia.

Taula 11. La conducta de l'alumnat a classe vista per professorat (Comparativa 2010-2017)

En quantes classes els estudiants...?		Mai	En algunes	En la majoria	En totes
1. S'esforcen per aprendre a classe	2010	0,9 %	35,1 %	50,5 %	13,5 %
	2017		28,3 %	54,3 %	17,4 %
2. Escolten amb atenció el que dic	2010		21,6 %	56,8 %	21,6 %
	2017		20,7 %	59,8 %	19,6 %

Font: elaboració pròpia.

mentre que a primer ho fan "a la majoria de classes" (46,8 %). Sobre si "s'esforcen per aprendre", a tots els cursos afirmen majoritàriament que ho fan a algunes classes (48,6 % a primer, 49,8 % a segon, 59,0 % a tercer i 53,8 % a quart); cal destacar, però que un 39,5 % de primer "no ho fa mai" o "quasi mai"

Per sexe, hi ha coincidència amb relació a si "escolten el que diuen (49,4 % les estudiants a algunes classes" i 43,6 % els alumnes) i si "s'esforcen per aprendre també a algunes classes" (51,3 % les estudiants i un 53,9 % els estudiants).

De la mateixa manera que s'ha demanat als estudiants sobre la conducta del professorat, també s'ha demanat al professorat sobre la conducta dels seus alumnes amb aquestes dues preguntes anteriors.

Habilitats per construir una convivència de qualitat

Aquest bloc està destinat a analitzar els valors democràtics que es transmeten des dels centres educatius. S'hi inclouen 8 indicadors sobre una societat democràtica. Aquests indicadors s'han avaluat a partir de la visió de l'alumnat i del professorat.

En general, l'alumnat manifesta que sí es treballen aquestes habilitats. Tenint present les respostes de "sovint" i de "molt", les habilitats més destacades són les de "complir amb els deures" (54,1 %), "respectar els drets humans" (56,9 %), a "entendre persones que pensen d'una altra manera" (47,9 %) i "alternatives a la violència" (60,6 %). De fet, a excepció de l'afirmació "ens ensenyen a entendre persones que pensen d'una altra manera" (47,9 %), "ens ensenyen a complir amb els nostres deures" (54,1 %) i "ensenyen a respectar els drets humans" (56,9 %) la majoria supera el 60 % en estar d'acord. Cal

Taula 12. Habilitats per construir una convivència de qualitat vista per l'alumnat (Comparativa 2010-2017)

		Mai	Poc	Sovint	Molt
1. En aquest centre ens ensenyen a defensar els nostres drets	2010	15,1 %	46,0 %	28,6 %	10,3 %
	2017	8,6 %	16,7 %	47,1 %	27,6 %
2. En aquest centre ens ensenyen a complir amb els nostres deures	2010	4,0 %	18,3 %	39,2 %	38,6 %
	2017	14,5 %	31,4 %	37,0 %	17,1 %
3. En aquest centre ens ensenyen a tenir el nostre propi criteri sobre el que veim a la televisió, Internet, etc.	2010	14,1 %	33,2 %	36,0 %	16,7 %
	2017	9,5 %	24,3 %	41,1 %	25,0 %
4. En aquest centre ens ensenyen a utilitzar Internet per a aprendre coses importants	2010	13,8 %	36,2 %	35,0 %	15,1 %
	2017	8,5 %	18,0 %	40,8 %	32,7 %
5. En aquest centre ens ensenyen a respectar els drets humans	2010	6,5 %	25,6 %	40,7 %	27,1 %
	2017	13,8 %	29,3 %	37,1 %	19,8 %
6. En aquest centre ens ensenyen a comprendre el funcionament de la democràcia	2010	15,4 %	36,9 %	36,6 %	11,1 %
	2017	15,5 %	20,8 %	39,7 %	24,0 %
7. En aquest centre ens ensenyen alternatives a la violència	2010	14,7 %	30,8 %	37,0 %	17,5 %
	2017	12,9 %	26,4 %	39,4 %	21,2 %
8. En aquest centre ens ensenyen a entendre persones que pensen d'una altra manera	2010	10,4 %	33,2 %	39,3 %	17,1 %
	2017	19,3 %	32,8 %	33,1 %	14,8 %

Font: elaboració pròpia.

Taula 13. Habilitats per construir una convivència de qualitat vista pel professorat (Comparativa 2010-2017)

		Mai	Poc	Bastant	Molt
1. Defensar drets	2010	0,9 %	32,4 %	49,5 %	17,1 %
	2017		11,1 %	28,9 %	60,0 %
2. Complir amb els deures	2010		8,1 %	42,3 %	49,5 %
	2017			41,1 %	58,9 %
3. Formar un criteri propi sobre els missatges que transmet la televisió, Internet, etc.	2010	1,8 %	25,2 %	46,8 %	26,1 %
	2017	2,3 %	4,5 %	39,8 %	53,4 %
4. Utilitzar internet per a aprendre coses importants	2010	6,3 %	29,7 %	45,9 %	18,0 %
	2017	1,1 %	13,3 %	44,4 %	41,1 %
5. Respectar els drets humans	2010		11,7 %	43,2 %	45,0 %
	2017			23,3 %	76,7 %
6. Comprendre el funcionament de la democràcia	2010	5,4 %	33,3 %	37,8 %	23,4 %
	2017		6,7 %	45,6 %	47,8 %
7. Alternatives a la violència	2010		7,3 %	61,0 %	31,7 %
	2017			29,2 %	70,8 %
8. Entendre persones que pensen d'una altra manera	2010	1,8 %	25,2 %	48,6 %	24,3 %

Font: elaboració pròpia.

destacar l'augment del percentatge en la primera resposta "ens ensenyen a defensar els nostres drets", que ha passat d'un 38,9 % a un 74,4 %. També sobresurt l'augment de les respostes "sovint" i "moltes vegades" a "ensenyar a utilitzar Internet per aprendre coses importants" (50,1 % al 2010 front a un 73,5 % al 2017).

El 48,1 % dels alumnes de primer, considera que els ensenyen "molt" a defensar els seus drets; mentre que als altres cursos consideren que es fa "sovint" (un 52,4 % a segon; un 55,3 % a tercer i un 41,7 % a quart). A quart consideren, en un 40,8 %, que "els ensenyen a complir els seus deures" sovint, mateixa resposta majoritària als altres cursos, llevat de tercer que considera que es fa poc (37,5 %). Tots els cursos estan d'acord que sovint "els ensenyen a tenir el seu propi criteri sobre el que veuen als mitjans de comunicació" (41,1 % de mitjana). Els de primer són, amb un 50,8 %, els alumnes que consideren que "els ensenyen molt a emprar Internet per aprendre coses importants"; mentre que la resta de cursos considera que es fa sovint (especialment els de tercer, amb un 48,8 %). El mateix percentatge (50,8 %) considera que "els ensenyen molt a respectar els drets humans a primer d'ESO", la resta de cursos considera que es fa sovint. Tots els cursos afirmen majoritàriament

que "els ensenyen a comprendre el funcionament de la democràcia", especialment els de quart (45,3 %) i que sovint "els ensenyen alternatives a la violència", especialment a tercer, amb un 45,6 %. Finalment, els de quart són els que creuen que sovint els "ensenyen entendre a persones que pensen d'una altra manera" (50,6 %) front a la resta de cursos, que consideren que es fa poc. Analitzant les respostes per gènere, podem observar que no hi ha discrepàncies entre el sexe quant a la freqüència d'ensenyament d'aquestes habilitats per a construir la democràcia.

Quant a les respostes del professorat, tal com podem apreciar a la taula 13, igual que en la comparativa anterior, són els qui més alts percentatges mostren per comparació als alumnes. Cal també destacar com, comparat amb el 2010, els professors també han esmentat al 2017 un major treball (respostes més altes en "molt" que en "bastant") en aquestes habilitats; per citar un exemple, "respectar els drets humans" ha passat de ser una habilitat que es treballa molt al 2010 amb un 45 % a un 76,7 % al 2017 o "entendre persones que pensen d'una altra manera", que al 2010 va obtenir el valor del 24,3 % ha evolucionat, de forma espectacular, a un 72,2 % al 2017.

Conclusions

Per primera vegada, disposam d'una sèrie de resultats que ens permeten valorar l'evolució de la convivència escolar reflectida en multiplicitat de variables. L'anàlisi d'aquesta evolució ha de permetre realitzar accions orientades des de les evidències que aquestes ens aporten que permetin dissenyar polítiques i actuacions eficaces.

Tot i que no hi ha prou investigacions que explicitin de forma rotunda quines són les variables explicatives de la convivència escolar i la seva caracterització específica en cada centre, cal fer passes en el sentit expressat per tal de, tot i que sigui a partir de dissenys basats en l'evidència, millorar el sistema escolar de manera continuada i constant.

A partir dels resultats obtinguts en l'estudi de l'any 2017, podem confirmar que aquests evidencien millors resultats quant a la percepció del clima positiu de l'aula per part dels adolescents i dels seus professors i professores.

Referències bibliogràfiques

- Del Rey, R., Casas, J. A. i Ortega Ruiz, R. (2017). Desarrollo y validación de la Escala de Convivencia Escolar (ECE). *Universitas Psychologica*, 16(1), 1-11. <http://dx.doi.org/10.11144/J averiana.upsy16-1.dvec>
- de la Torre, M. J., García, M.C., de la Villa, M. i Casanova, P. F. (2008). Relaciones entre violencia escolar y autoconcepto multidimensional en adolescentes de Educación Secundaria Obligatoria. *European Journal of Education and Psychology*, 1 (2) 57-70.
- Díaz-Aguado, M.J. (2002). Por una cultura de la convivencia democrática. *Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, 44, 55-78.
- Gil, F.J.; Delgado, M.A. i Chillón, P. (2016). Percepción de las conductas contrarias a la convivencia en el profesorado de Educación Secundaria Obligatoria. *Revista Euroamericana de Ciencias del Deporte*, 5 (2) 167-178.
- Govern de les Illes Balears (2011). *Estudi sobre convivència escolar als centres de secundària de les Illes Balears*. Palma: Conselleria d'Educació.
- Musitu, G., Estévez, E. i Emler, N.P. (2007). Adjustment problems in the family and school contexts, attitude towards authority, and

violent behavior at school in adolescence. *Adolescence*, 42 (168), 779-794.

- Observatorio de Convivencia (2010). *Estudio estatal sobre la convivencia escolar en ESO*. Madrid: Ministerio de Educación.
- Ochoa, A. i Salinas, J.J. (2015) Percepción acerca de la interacción entre maestros y alumnos: su impacto en el bienestar de los estudiantes. *Interacções*, 38, 153-174.
- Orte, C., Vives, M., Escoda. M. (2015). *La convivencia escolar*. A March, M. *Pedagogia social*. Madrid: Octaedro.
- Smith, P.K. (2003). *Violence in schools: The response in Europe*. London: Routledge Falmer.
- Taylor, L.D., Devis-Kean, P. i Malanchuk, O. (2007). Self-Esteem, Academic Self-Concept and Aggression at School. *Aggressive Behavior*, 33, 130-136.



Joves i benestar:
situació i satisfacció
personal, acadèmica
i laboral

BELÉN PASCUAL BARRIO
JOAN AMER FERNÁNDEZ
VICTÒRIA QUESADA SERRA



Belén Pascual Barrio

És professora del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la Universitat de les Illes Balears. És llicenciada en sociologia i ciències polítiques per la Universitat Complutense de Madrid i doctora en ciències de l'educació per la Universitat de les Illes Balears. També és membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social de la UIB (GIFES, <http://gifes.uib.eu>). Les seves línies de recerca s'integren en les àrees de sociologia de l'educació i pedagogia social i inclouen la intervenció socioeducativa en famílies, la intervenció comunitària i l'anàlisi del sistema educatiu.



Joan Amer Fernández

És professor del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la Universitat de les Illes Balears. És llicenciat i doctor en sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona i membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES, <http://gifes.uib.eu>). Les seves línies de recerca són els programes familiars basats en l'evidència, la pedagogia social i la sociologia de l'educació i la família.



Victòria Quesada Serra

És professora del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la Universitat de les Illes Balears. És llicenciada en pedagogia per la Universitat de les Illes Balears i doctora en educació de la Universitat de Cadis. També és membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES, <http://gifes.uib.eu>). La seva línia principal de recerca és l'avaluació educativa.

Resum

Al capítol s'analitza la situació i satisfacció personal del jovent de les Balears, en relació amb quatre àmbits de la seva vida quotidiana: situació residencial, relacions afectivosexuals, estudis i treball. El jovent enquestat està relativament satisfet en les diferents àrees de la seva vida. Els aspectes en què es troben més satisfets són la salut, la família, la capacitat de prendre les pròpies decisions, les amistats i la llibertat de la qual disposen en la seva vida quotidiana. Els aspectes amb què mostren una menor satisfacció són la situació econòmica i la feina, seguit dels estudis i del temps lliure de què disposen. Així i tot, gairebé la totalitat de les persones entrevistades considera que els estudis els satisfan personalment; també, encara que en menor mesura, mostren acord amb el fet que les persones amb majors nivells d'estudis tenen millors oportunitats d'aconseguir bones feines. En el cas del jovent que ja no està estudiant, les causes principals que els varen dur a deixar els estudis varen ser temes laborals o de necessitat econòmica. De fet, l'accés a la feina és ràpid des del punt de vista temporal i relativament freqüent en l'època d'estudiant.

Paraules clau

Joves / Emancipació / Mercat laboral / Educació

Resumen

En el capítulo se analiza la situación y satisfacción personal de los jóvenes de Baleares, en relación a cuatro ámbitos de su vida cotidiana: situación residencial, relaciones afectivo-sexuales, estudios y trabajo. Los jóvenes encuestados están relativamente satisfechos en las diferentes áreas de su vida. Los aspectos en que se encuentran más satisfechos son la salud, la familia, la capacidad de tomar las propias decisiones, los amigos y la libertad de la que disponen en su vida cotidiana. Los aspectos con los que muestran una menor satisfacción son su situación económica y el trabajo, seguido de los estudios y el tiempo libre del que disponen. Sin embargo, casi la totalidad de los entrevistados considera que los estudios les satisfacen personalmente; también, aunque en menor medida, muestran su acuerdo en cuanto a que las personas con mayores niveles de estudios tienen mejores oportunidades de conseguir buenos trabajos. En el caso de las personas jóvenes que ya no se encuentran estudiando las principales causas que los llevaron a dejar los estudios fueron temas laborales o de necesidad económica. De hecho, el acceso al trabajo es rápido desde el punto de vista temporal y relativamente frecuente en la época de estudiante.

Palabras clave

Jóvenes / Emancipación / Mercado laboral / Educación

Introducció

La situació i satisfacció de la població jove de les Illes Balears, com a grup social específic, ha estat poc estudiada, comparativament amb altres territoris de l'Estat. Alguns antecedents de diagnòstics socials són *l'Estudi sociològic sobre els joves de les Illes Balears* (Ballester et al., 1997) o petits estudis incorporats dins la revista *Tres quarts*, editada pel govern autonòmic sobre joventut, entre 1997 i 2008. Tot partint de l'estudi *Informe Juventud en España 2016*, i gràcies a la cortesia dels autors de compartir la matriu de dades estatal (generades a partir d'entrevistes altament estructurades), es porta a terme una explotació secundària de les dades, desglossades per les Illes Balears, per conèixer les respostes del jovent al nostre territori. Cal assenyalar el component original i nou d'aquesta anàlisi de dades a escala insular, perquè no disposam d'estudis d'aquestes característiques desagregats per al nostre arxipèlag. En relació amb les implicacions de l'estudi per a les polítiques públiques per a la joventut que es fan a Balears, la recerca aporta major detall de les realitats juvenils illenques a les persones responsables i tècniques del ram, a més de contribuir al debat públic sobre la temàtica.

Pel que fa a la fonamentació teòrica, en la disjuntiva que té la sociologia

entre el problema social i el problema sociològic, l'orientació de l'estudi va més enllà del problema social, tot defugint la terminologia més habitual i mediàtica de «problemes i preocupacions» del jovent i centrant-se en la situació i satisfacció d'aquest, termes més adients des d'una perspectiva de problema sociològic.

A més, també sobre el plantejament teòric, l'estudi té en compte els conceptes de generació i de precarietat, dos conceptes centrals en els estudis sociològics sobre la joventut. D'una banda, sobre les generacions, com diu Benedicto (2017), partim de la premissa que les situacions que el jovent afronta avui en dia i les respostes que dona no són les mateixes situacions i respostes que varen donar els pares, no només perquè han canviat les condicions de les transicions que han d'afrontar, sinó també han canviat les seves estratègies culturals de resposta. Per tot plegat, cal indagar amb detall en les situacions canviants de l'actual generació de joves. D'altra banda, especialistes teòrics del treball, com Standing (2016), han assenyalat el concepte de la precarietat com a element central en la biografia del jovent, fins al punt de considerar que escenaris com la crisi econòmica han propiciat que passin a formar part d'un grup social

específic, anomenat «precariat», per la manca d'una inserció laboral plena i estable.

A partir de Sennett (2005) i Bauman (2003) cal emmarcar les trajectòries juvenils en contextos occidentals de cada vegada amb un major canvi vital i social, a causa de l'acceleració, tant en el món econòmic-laboral com en el món de la vida quotidiana dins el model econòmic capitalista global. Segons Sennett (2005), això es tradueix en mobilitat laboral «de cranc» o lateral, així com en trajectòries laborals fragmentades, que substitueixen la perspectiva d'una carrera professional. D'acord amb aquest mateix autor, a nivell personal, això deriva en una «corrosió del caràcter» de les noves generacions, tot reforçant la individualitat social i afeblint la idea de ciutadania. Bauman (2003), en l'àmbit relacional i de la vida quotidiana, subratlla la demanda intensa de relacionar-se, però, alhora, la desconfiança de relacionar-se per sempre. Segons l'autor, la gent parla més de connectar-se i estar connectat que de relacionar-se i de relacions.

Un altre aspecte a tenir en compte és el context socioeconòmic i territorial, on el jovent desenvolupa les trajectòries vitals. En el cas de Balears, cal assenyalar l'impacte de l'economia turística, tant en el mercat de treball com en les transicions formació-treball dels joves. En aquest sentit, a diferència del que succeeix en altres territoris de l'Estat, a les Illes Balears no es produeix ni prolongació dels estudis pels efectes de la crisi ni inserció laboral costosa (una altra cosa seria les condicions laborals d'aquesta inserció en el mer-

cat de treball) (Calero, 2006; Riera, 2009; Amer, 2011). A més, pel que fa al tema residencial i d'autonomia del jovent, els processos de turisticació i urbanització de les Balears tenen un impacte negatiu en l'accés a l'habitatge (González, Rullan i Vives-Miró, 2018; Murray, Yrigoy i Blázquez-Salom, 2017). Cal tenir present aquestes qüestions per emmarcar els resultats de les entrevistes a escala balear.

L'objectiu d'aquesta recerca és conèixer de prop la situació i satisfacció personal del jovent de Balears, tot indagant en àmbits clau de la vida quotidiana, com són: els estudis i el treball, la situació residencial, l'emancipació i l'autonomia dels joves, les relacions afectivosexuals, així com la satisfacció en diferents aspectes de la vida i les perspectives de futur.

1. Metodologia

Com hem indicat, aquest article duu a terme una explotació secundària de dades, aprofundint en les dades recollides a les Illes Balears per l'Institut de la Joventut per elaborar l'*Informe Juventud en España 2016* (Benedicto, 2017).

És important ressaltar que les dades amb què es treballen es recolliren durant el darrer trimestre de 2015, mitjançant entrevistes personals domiciliàries estructurades altament, d'una durada aproximada de 35 minuts (Benedicto, 2017).

1.1. Descripció de la mostra

La mostra de joves per a la nostra comunitat i sobre la qual es presen-

Taula 1. Freqüència relativa (%) de la distribució de la mostra de joves per intervals d'edat i sexe

	Freq. total (n=202)	Freq. Homes (n=92)	Freq. Dones (n=110)
15-19 anys	28,7	26,1	30,9
20-24 anys	36,1	32,6	39,1
25-29 anys	35,1	41,3	30
Total	100	100	100

Font: Elaboració pròpia.

ten els resultats consta de 202 persones, en la qual queden representats ambdós sexes, sent el percentatge de dones entrevistades (54 %) lleugerament superior al d'homes (46 %).

En la Taula 1 es mostra la distribució per edat i sexe del jovent entrevistat, com es pot veure, hi figuren totes les edats, que s'engloben en el concepte de «jove» (de 15 a 29 anys), amb una proporció semblant d'homes i de dones per cada franja d'edat, si bé les dones joves entrevistades són de mitjana més joves que els homes.

En referència a la nacionalitat, el 83,66 % de les persones joves entrevistades manifesten tenir la nacionalitat espanyola de naixement; el 5,94 % tenen la nacionalitat espanyola adquirida i només un 9,9 % de les persones entrevistades manifesten no tenir la nacionalitat espanyola.

Cal ressaltar que la gran majoria de joves que no disposen de nacionalitat espanyola de naixement (nacionalitat espanyola adquirida o no nacionalitat espanyola) varen arribar a les Illes Balears amb els pares (81,25 %).

Pel que fa a l'estat civil, la majoria de persones joves enquestades es defineixen com a solteres (74,26 %), seguides de les que viuen en parella o estan casades (24,75 %).

Per últim, la Taula 2 ens mostra la distribució per classe social.

Taula 2. Distribució de la mostra per classe social manifesta

Classe social	F	%
Mitja-Baixa	78	38,61%
Mitja	61	30,20%
Mitja-Alta	45	22,28%
No contesta	18	8,91%
	202	100%

Font: Elaboració pròpia.

2. Resultats

En aquest epígraf presentam, en primer lloc, la situació i l'opinió de joves entrevistats a les Illes Balears, quant a la situació acadèmica i laboral. A continuació, parlarem de la conjuntura residencial en la qual es troben i les possibilitats d'emancipació econòmica i residencial. Continuarem, presentant breument les relacions afectives o de parella que han tingut i acabarem valorant la satisfacció del jovent en diferents àrees de la vida i la seva percepció sobre el futur.

2.1. Ocupació: estudis i treball

La majoria de joves entrevistats estudien o fan feina (57,9 %), si bé, un 15,3 % fa feina i estudia i dona més pes a una cosa o a l'altra. Un 23,3 % es troben a l'atur o cercant feina.

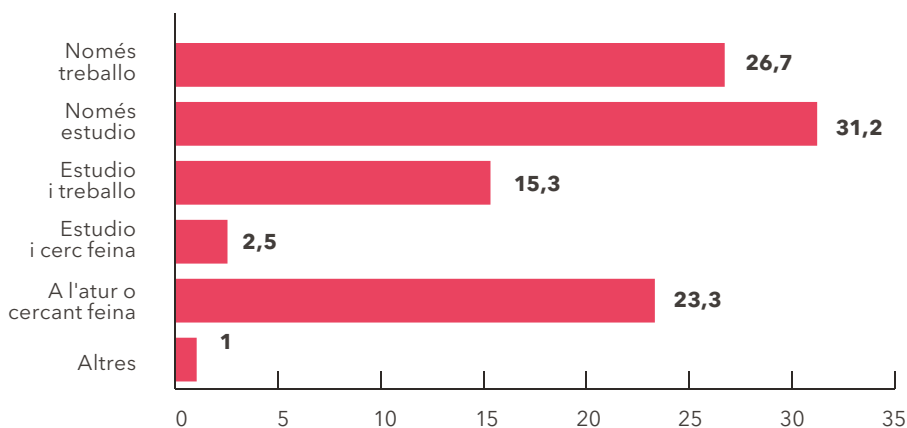
2.1.1. Estudis aconseguits i estudis desitjats

En la Taula 3 es recullen els estudis aconseguits a data de l'entrevista.

Com es pot veure, poc manco de la meitat del jovent entrevistat (45 %

ha cursat estudis d'educació secundària obligatòria (ESO) o bé no hi ha arribat. El 30,7 % té estudis post-obligatoris de grau mitjà i gairebé un quart del total (23,8 %) té estudis superiors de formació professional (FP) o universitaris. A l'hora d'interpretar aquests resultats és important tenir en compte que el 49 % de les persones entrevistades (n=99) es troben encara estudiant: (a) a l'institut i, per tant, encara no han acabat els estudis obligatoris de l'ESO o (b) a la universitat i, per tant, encara es troben cursant estudis superiors.

Figura 1. Situació dels joves i la seva freqüència relativa (%)



Font: elaboració pròpia.

Taula 3. Freqüència dels estudis acabats dels joves de les Illes Balears a data de l'entrevista

	F	f (%)
Estudis obligatoris -ESO- o inferior	91	45
Post-obligatori (FP grau mitjà, batxillerat)	62	30,70%
Estudis superiors (FP superior, estudis universitaris)	48	23,80%
Altres	1	0,50%
	202	100%

Font: Elaboració pròpia.

Taula 4. Estudis que els joves desitjarien aconseguir o haver aconseguit

	Joves que es troben estudiant (n=99)	Joves que ja no estudien (n=103)
Educació primària	-	1,00%
Estudis obligatoris (ESO o equivalent)	4,00%	26,20%
Post-obligatori (FP grau mitjà, batxillerat)	5,10%	9,70%
Estudis superiors (FP superior, estudis universitaris de primer, segon)	52,50%	49,50%
Estudis superiors (Universitaris de segon i tercer cicle o equivalents)	18,20%	13,60%
Altres	3,00%	-
El que tenc	9,10%	-
NS/NC	8,10%	-

Font: Elaboració pròpia.

En el cas de les persones joves entrevistades que ja no es troben estudiant (n=103), les causes principals que les varen dur a deixar els estudis varen ser temes laborals o de necessitat econòmica: (Figura 2).

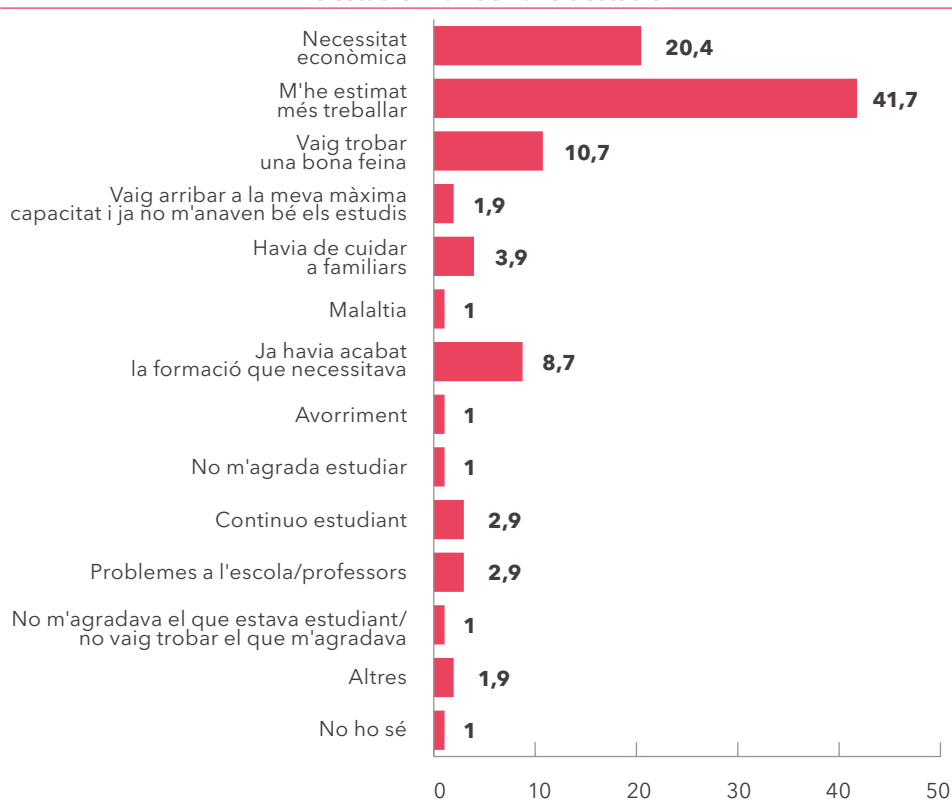
Quan comparem els estudis als quals el jovent que encara es troba estudiant (n=99) desitja arribar i els estudis als quals desitjaria haver arribat aquell jovent que ja no estudia (n=103) podem veure algunes semblances i diferències (vegeu la Taula 4).

Poc més de la meitat (52,5 %) dels que encara es troben estudiant pretenen cursar estudis superiors: universitaris de primer cicle o bé estudis d'FP de grau superior. El 18,2 % desitgen arribar a estudis universitaris de segon i tercer cicle: màster i doctorat.

De la mateixa forma, un percentatge semblant (49,5 %) de joves que ja no estudien els hauria agradat arribar a estudis superiors: FP o estudis universitaris de primer cicle i un 13,6 %, a estudis universitaris de segon i tercer cicle. Si bé en aquesta submos tra un 26,2 % de joves indiquen que els hauria agradat aconseguir estudis obligatoris de l'ESO, xifra que és considerablement inferior en joves que encara estudien.

És interessant ressaltar que la gran majoria (70,9 %) de joves que ja no estudien consideren que en algun moment podrien tornar a estudiar. Un 10,7 % neguen aquesta possibilitat. El 18,4 % restant informa que no ho sap.

Figura 2. Freqüència relativa (%) de les raons per les que els joves que ja no estudien van deixar els estudis



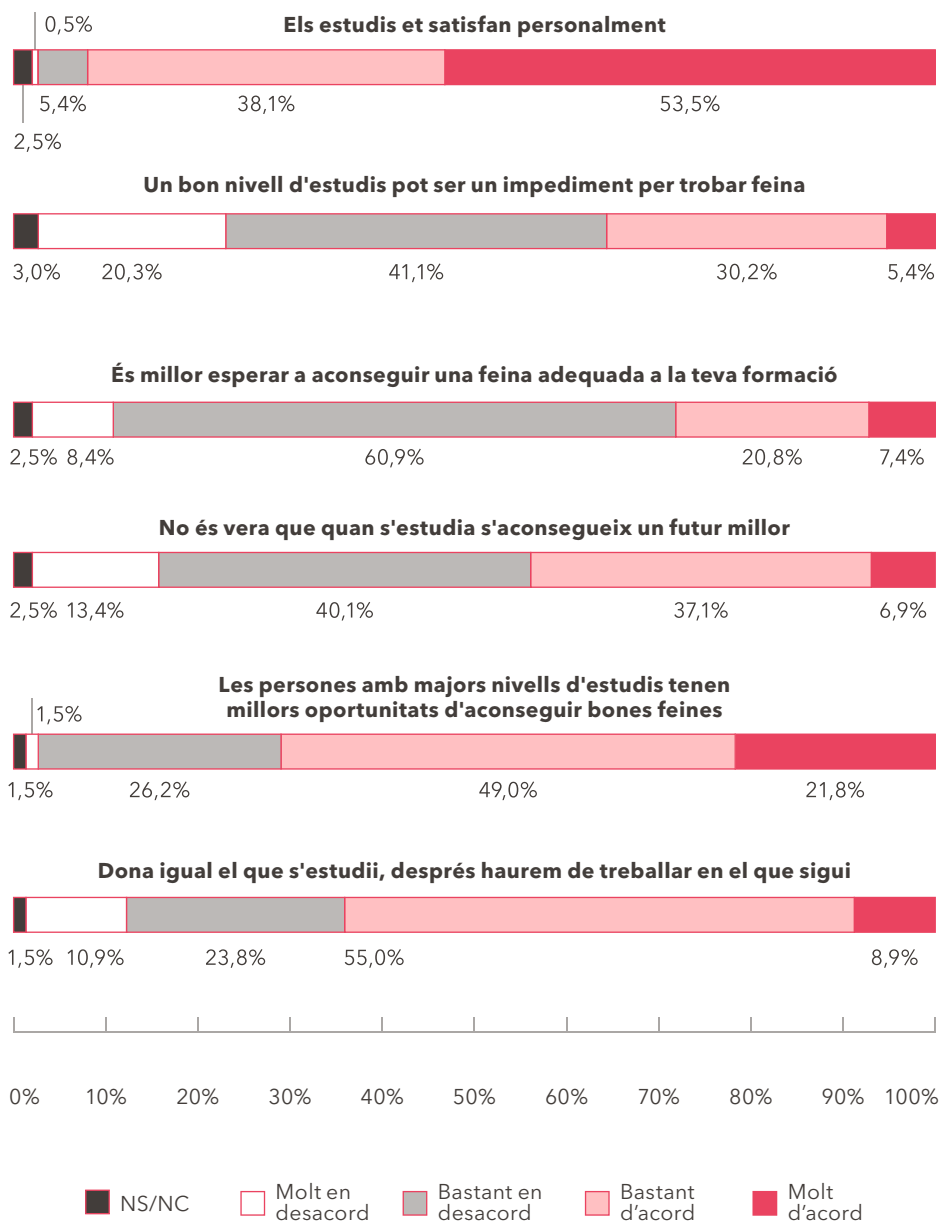
Font: elaboració pròpia.

2.1.1.1. Creences de les persones joves en relació amb els estudis

Com es pot veure en la Figura 3, gairebé la totalitat de les persones entrevistades considera que els estudis les satisfan personalment; també, encara que en menor mesura, estan d'acord amb el fet que les persones

amb majors nivells d'estudis tenen més oportunitats d'aconseguir bones feines. La majoria expressa el desacord al fet que «és millor esperar a aconseguir una feina adequada a la teva formació».

Figura 3. Grau d'acord dels joves amb diferents afirmacions en relació als estudis



Font: elaboració pròpia.

2.1.2. Treball

La gran majoria de joves entrevistats manifesta que ha tingut una activitat laboral remunerada en algun moment (75,2 %, n=152). Un percentatge molt alt d'ells (74,3 %) indica que va tenir la primera feina remunerada entre els 16 i els 19 anys. De fet, més de la meitat (60,6 %) expressa que va començar la primera feina mentre estudiava. Un 38,8 % manifesta que va començar a fer feina per primer cop en acabar els estudis.

El jovent entrevistat de les Illes Balears que té alguna experiència laboral després d'haver acabat els estudis (n=123) va tardar entre 1 i 15 mesos a trobar feina, un cop donat per finalitzats els estudis. La majoria (78 %) va tardar 5 mesos o menys a trobar-ne. Només dues persones de les enquestades varen tardar més de 12 mesos. Aquest resultat és destacable, tenint en compte que l'enquesta es va dur a terme el 2015.

Al demanar a aquests 123 joves sobre la feina, comprovam que queden representades feines molt diverses. Si bé es poden trobar feines de tot tipus de nivell i reconeixement social, destaquen pel seu nombre els que es dediquen o s'han dedicat com a darrera feina a fer de cambrers (26,2 %) i venedors (17,89 %). La majoria (65,9 %) considera que la seva feina actual, o la darrera que ha tingut, està poc o gens relacionada amb els seus estudis; la resta considera que està bastant o molt relacionada amb els seus estudis. Cal destacar que més de la meitat (59,8 %) de joves que fan o han fet feina en acabar els estudis estan contractats o han estat personal eventual. Un 89,4 % de les persones

enquestades treballa o treballava en l'empresa privada i hi predominaven els contractes temporals a jornada completa (41,5 %).

En el moment de fer l'entrevista 52 de les persones enquestades es troben a l'atur o bé cerquen la primera feina des de fa entre 0 i 48 mesos; 46 d'elles es troben en cerca activa de feina, la meitat de forma intensa i l'altra meitat de forma més pausada. Quant a la feina que cerquen, la majoria (61,6 %, n=52) cerca qualsevol tipus de feina; el 19,2 %, una feina relacionada amb la seva formació i el 9,6 %, si bé cerca una feina relacionada amb la seva formació, manifesta estar obert a altres possibilitats. Aquest jovent es presenta optimista en relació amb la possibilitat de trobar feina, un 78,8 % de 52 joves considera molt o bastant probable que en el període d'un any pugui trobar-ne.

2.2. Situació residencial del jovent i situació desitjada

Pel que fa a la situació residencial de les persones joves entrevistades, gairebé la totalitat viu acompanyada (97 %), només el 3 % manifesta que viu sol.

La majoria de persones enquestades (62,4 %) viu amb els pares. Poc més d'un quart (26,7 %) viu a ca seva, ja sigui en una casa comprada o llogada. Una minoria (7,9 %) manifesta compartir pis amb amistats o companys.

Amb independència d'on viuen en aquests moments, al demanar-los on preferirien viure, la majoria (69,8 %) indiquen que a ca seva. El 16,3 % assenyala que a cals pares i un nombre

menor (12,4 %) mostra la predilecció per viure en un pis compartit amb amigats o companys.

La independència és la raó fonamental per emancipar-se de la llar familiar, raó que es manté semblant, tant per a joves que manifesten viure a cals pares (n=126) com per als que ja no viuen amb ells (n=76).

Un quart (25,4 %) de les persones joves entrevistades que viuen a cals pares (n=125) indica que encara no ha pensat deixar de viure amb ells. Els que sí han pensat deixar de viure amb ells manifesten les raons següents:

- Tenir independència econòmica i poder dur la vida que vulguin (34,1 %).
 - Tenir una feina (16,7 %).
 - Tenir parella estable (9,5 %).
 - Poder llogar o comprar un habitatge (7,1 %).
- Respecte al jovent que ja no viu amb els pares, les raons esgrimides en major mesura per les quals decidí deixar de viure amb ells foren:
- Adquisició d'independència (27,6 %)
 - Formació de la pròpia llar o de la pròpia família (25 %)
 - Adquisició d'autonomia econòmica (15,8 %)
 - Estudis (13,2 %)
 - Males relacions familiars (9,2 %)

El 31,6 % de les persones joves que ja no viuen amb els pares s'emanciparen de la residència familiar entre els 18 i els 19 anys; un 19,7 %, entre els 21 i 22 anys i un 13,2 %, abans de tenir 18 anys.

2.3. Emancipació econòmica i autonomia del jovent

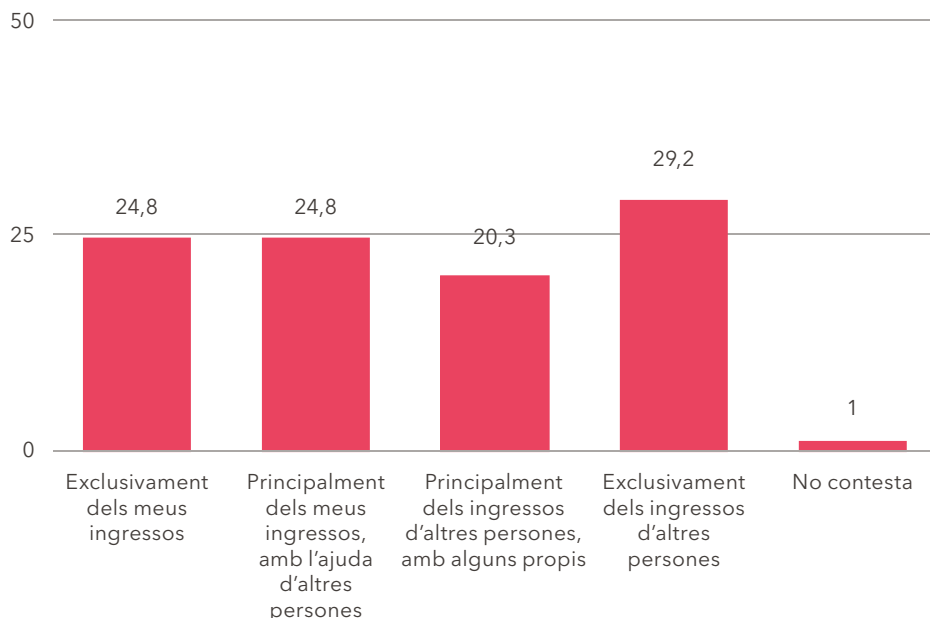
Referint-nos a la font principal d'ingressos de la llar en la qual viu el jovent entrevistat de les illes, podem veure que les mares i els pares són els agents principals que aporten ingressos en el 59,4 % dels casos; el pare és el que aporta més ingressos en un nombre major de casos (40,1 %, respecte el 19,3 % de les mares). En el 33,7 % dels casos la font principal d'ingressos és l'entrevistat o la parella, aquest percentatge de joves és el que podríem considerar emancipats econòmicament.

Quant a la situació econòmica personal del jovent (Figura 4), gairebé la meitat manifesta que viu exclusivament o principalment dels seus ingressos (49,6 %) i l'altra meitat exclusivament o principalment dels ingressos d'altres (50,4 %). Aquest fet és comprensible, tenint en compte la distribució de la mostra per edats.

De fet, gairebé la meitat dels joves (45 %) manifesta que només pot pagar les despeses de butxaca, seguit del 34 %, que pot pagar totes les despeses.

Del 51 % que pot pagar totes o part de les despeses (N=103), la majoria (87,38 %) manifesta tenir llibertat per decidir en què gastar la totalitat d'aquest doblers.

Figura 4. Situació econòmica personal dels joves



Font: elaboració pròpia.

Taula 5. Despeses que poden pagar els joves

	f
Totes les despeses (inclòs habitatge i alimentació)	34%
Part de les despeses	17%
Només puc pagar les despeses de butxaca	45%
No contesta	4%

Font: Elaboració pròpia.

2.4. Relacions afectives personals i sexualitat saludable

Quant a les relacions afectives de parella que ha viscut el jovent entrevistat (Taula 6), gairebé la totalitat manifesta haver mantingut una relació afectiva de parella: gairebé la meitat (47,3 %) indica que té o ha tingut relació de parella formal; d'una banda, un 36,6 % del jovent manifesta haver tingut parella estable amb la qual con-

viu o ha conviscut en el passat; d'altra banda, un 8,42 % expressa haver viscut només relacions afectives de parella passatgeres i només un 6,93 % indica que mai no ha mantingut una relació afectiva especial.

Per als 74 joves (36,6 % de la mostra) que han conviscut en parella, la franja d'edat més freqüent en la qual anaren a viure junts se situa entre els 20 i els 24 anys (en el 50,1 % dels casos). El 24,3 % hi va anar a viure abans

Taula 6. Relacions sexuals dels joves

	f (n=123)
Relaciones sexuals completes (amb penetració)	86,99
Relacions sexuals incomplets (sense penetració)	4,88
No has tingut relacions sexuals de cap tipus	6,5
No contesta	1,63
Total	100

Font: Elaboració pròpia.

dels 20 anys. Cal assenyalar que el percentatge de dones que indica que viu o ha viscut en parella és superior al d'homes.

És rellevant destacar que només un 60,9 % de joves (n=123) entrevistats accedí a contestar les preguntes relatives a la sexualitat.

En la Taula 6 es pot apreciar com, d'aquests 123 joves, gairebé la totalitat (91,87 %) ha tingut algun tipus de relació sexual. Gairebé el 87 % indica que ha tingut relacions sexuals completes. Un 4,9 % diu haver mantingut relacions sexuals incompletes i un 6,5 % manifesta que no ha tingut relacions sexuals de cap tipus.

El jovent que manifesta haver tingut relacions sexuals completes (86,99 %, n=107) revela que les varen tenir per primer cop entre els 13 i els 20 anys. L'etapa més comuna entre les persones entrevistades és la dels 15 als 18 anys. De fet, la mitjana d'edat per tenir relacions sexuals completes de la nostra mostra se situa als 16 anys (16,61 anys, amb una desviació típica d'1,52 punts).

D'aquests 107 joves que manifesten tenir relacions sexuals completes, un 18,7 % expressa que no va usar anticonceptius la darrera vegada que va mantenir una relació sexual; el 81,3 % (87 joves) afirma que en va usar. Els anticonceptius que predominaren fo-

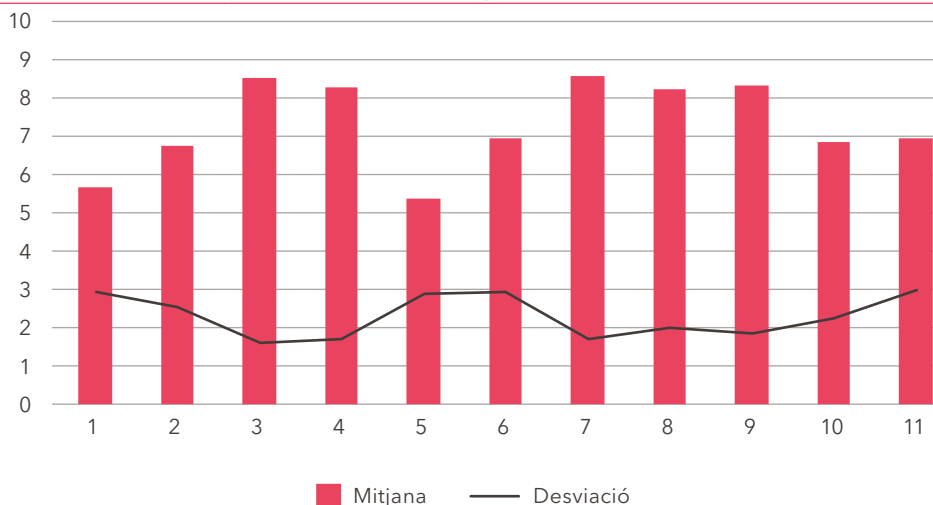
ren el preservatiu (58,62 %) i la píndola anticonceptiva (36,78 %); a més, els joves que indicaren usar anticonceptius en la darrera relació sexual completa manifestaren emprar també el coit interromput (2,30 %) i el DIU (1,15 %); un 1,15 % no contestà.

És important ressaltar que de 107 joves que manifestaren haver tingut relacions sexuals completes, un 61 % indica que no ha usat preservatiu en alguna relació sexual dels darrers 12 mesos, mentre que només un 39,25 % de joves indica que sempre n'ha usat (només 42 dels 107 joves).

2.5. Satisfacció del jovent en diferents aspectes de la vida i perspectives de futur

En general, el jovent enquestat està relativament satisfet en les diferents àrees de la vida (Figura 5). Centrant-nos en la mitjana de les puntuacions, els aspectes en què el jovent sembla més satisfet són: la salut, la família, la capacitat de prendre decisions pròpies, les amistats i la llibertat de la qual disposen en la vida quotidiana. Per contra, els aspectes amb els quals mostren una menor satisfacció són: la situació econòmica i la feina, amb una mitjana situada entre els 5 i els 6 punts, seguit dels estudis i

Figura 5. Mitjana i desviació típica de la satisfacció dels joves sobre diferents aspectes de la seva vida



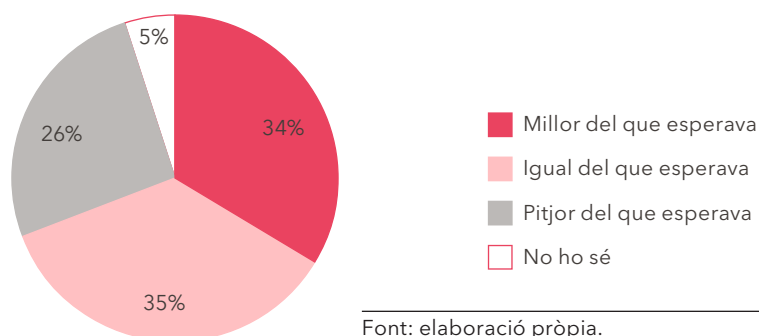
Font: elaboració pròpia.

el temps lliure del qual disposen. Cal assenyalar que les joves presenten una satisfacció significativa estadísticament menor que els joves en relació amb la feina ($p < 0.05$).

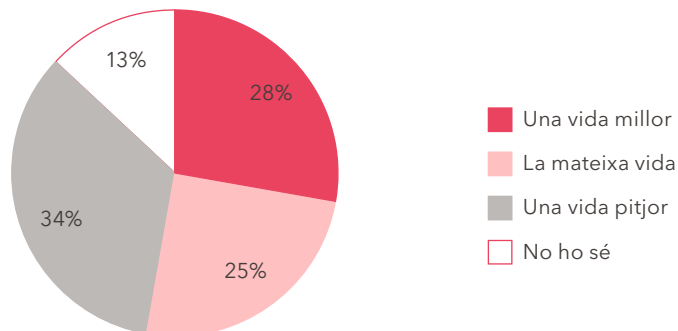
Al demanar al jovent sobre la valoració personal de la situació actual respecte les expectatives que tenien al respecte (Figura 6), podem veure que un poc més d'un terç (35 %) de les persones enquestades considera

que està com esperava estar; un altre (34 %) considera que està millor del que esperava i un 26 % pitjor del que esperava estar en aquests moments de la seva vida. De nou cal indicar que l'entrevista es va dur a terme l'octubre de 2015, quan ja dúiem 8 anys de crisi econòmica, i això pot haver afectat tant les expectatives prèvies com la valoració de la situació actual.

Figura 6. Valoració de la situació actual dels joves en funció del que esperaven



Font: elaboració pròpia.

Figura 7. Expectatives dels joves envers el seu futur

Font: elaboració pròpia.

En general, el jovent es presenta bastant optimista en relació amb el futur, amb una mitjana de 7,18 punts (en una escala de l'1 al 10) i una desviació de l'1,91. Aspecte que contrasta amb la percepció que té el jovent sobre la qualitat de vida, en comparació amb la dels pares (Figura 7), en la qual més d'un terç (34 %) considera que viurà pitjor que els seus pares, un 28 % considera que viurà millor i el 25 % considera que tindrà la mateixa vida.

Conclusions i discussió

En el treball s'analitza la situació i satisfacció personal del jovent de les Balears, indagant especialment en quatre dimensions de la vida quotidiana, directament relacionades amb el procés d'emancipació i de presa d'autonomia: els estudis, el treball, la situació residencial i les relacions afectivosexuals.

Un dels conceptes que ajuda a emmarcar els resultats de les entrevistes a escala balear i que és present en l'estudi de referència (Benedicto,

2017) és el fet generacional. Les situacions que el jovent afronta i les respostes que dona no són les mateixes situacions i respostes que varien donar els seus pares. Canvien els elements condicionants de les transicions a la vida adulta del jovent i, entre aquestes, també les estratègies culturals. En aquest sentit, el jovent entrevistat es presenta bastant optimista en relació amb el futur, amb una mitjana de 7,18 punts. Al demanar-los sobre la valoració personal de la seva situació actual respecte les expectatives que tenien podem veure que un poc més d'un terç considera que està igual del que esperava i un 26 % pitjor del que esperava estar en aquests moments de la seva vida. Aquest aspecte contrasta amb la percepció que té el jovent sobre la seva qualitat de vida en comparació amb la dels seus pares, en la qual més d'un terç (34 %) considera que viurà pitjor que els seus pares, un 28 % considera que viurà millor i un 25 % considera que tindrà la mateixa vida.

En general, el jovent enquestat està relativament satisfet en les dife-

rents àrees de la seva vida. Els aspectes en els quals semblen més satisfets són: la salut, la família, la capacitat de prendre les pròpies decisions, les amistats i la llibertat de la qual disposen en la seva vida quotidiana.

És rellevant destacar que tan sols un 60,9 % del jovent entrevistat accedí a contestar les preguntes relatives a la sexualitat. D'aquests, un 91,87 % ha tingut algun tipus de relació sexual, el 87 % completes, sent l'etapa més comuna entre els 15 i els 18 anys. La mitjana d'edat per tenir relacions sexuals completes de la nostra mostra se situa als 16 anys (16,61 anys). D'aquests que manifestaren haver tingut relacions sexuals completes:

- un 18,7 % indicà que no va usar anticonceptius la darrera vegada que va mantenir una relació sexual. Del 81,3 % que en va usar, els mètodes que predominaren foren el preservatiu i, en menor mesura, la píndola anticonceptiva.
- Només un 39,25 % de joves indica que sempre ha usat anticonceptius en els darrers 12 mesos.

Quant a les relacions afectives de parella que han tingut els joves entrevistats gairebé la totalitat ha tingut algun tipus de relació afectiva de parella: quasi la meitat ha tingut relació de parella formal; d'una banda, un 36,6 % de joves, parella estable amb la qual conviu o ha conviscut; d'altra banda, i un nombre molt inferior, només relacions afectives de parella passatgeres (8,42 %) o mai no ha tingut una relació afectiva especial (6,93 %). Per a joves que ja han viscut en

parella, la franja d'edat més freqüent en la qual anaren a viure junts se situa entre els 20 i els 24 anys. Gairebé un quart del jovent que ja ha viscut en parella varen anar a viure plegats abans dels 20 anys. El percentatge de dones joves que indica que viu o ha viscut en parella és superior al d'homes.

La particularitat del context socioeconòmic i territorial del jovent de Balears condiona el procés d'emancipació. Des d'un punt de vista residencial i d'accés a l'habitatge, ha de considerar-se l'impacte que provoquen els processos de turistització i urbanització de les Balears (González, Rullan i Vives-Miró, 2018; Murray, Yrigoy i Blázquez-Salom, 2017). Del jovent entrevistat, gairebé la totalitat viu acompanyat (97 %), la majoria (62,4 %) amb els pares i un 26,7 % viu a ca seva. A l'hora d'interpretar aquestes dades, cal tenir en compte que un 28,7 % del jovent té entre 15 i 19 anys i un 36 %, entre 20 i 24 anys. Pel que fa a la pregunta d'on volen viure: el 69,8 % indica que a ca seva, el 16,3 % a casa dels pares i el 12,4 % a un pis compartit amb amistats o companys. La independència és la raó fonamental per emancipar-se de la llar familiar. El jovent que encara viu amb els pares, de forma majoritària, especifica que deixaria de viure amb ells al tenir independència econòmica i feina, mentre que els que ja es troben emancipats mencionen com a raó fonamental per fer-ho l'adquisició d'independència, no necessàriament econòmica. En aquest cas, les raons per les quals decidiren deixar de viure amb ells foren, principalment, l'adquisició d'independència i la formació de la pròpia llar o de la pròpia

família. Un 31,6 % de les persones joves que ja no viuen amb els pares s'emanciparen de la residència familiar entre els 18 i els 19 anys.

Els aspectes amb els quals mostren una menor satisfacció són la situació econòmica i la feina, seguit dels estudis i el temps lliure del qual disposen.

Les mares i els pares són els agents principals que aporten ingressos en la majoria dels casos, principalment els pares. En un terç de joves la font principal d'ingressos són l'entrevistat o la seva parella, aquest percentatge de joves és el que podem considerar emancipats econòmicament. Gairebé la meitat de joves manifesten que només poden pagar les despeses de butxaca, un terç indica que poden pagar totes les despeses. Del jovent que pot pagar totes o part de les despeses, gairebé la totalitat manifesta tenir llibertat per decidir en què gastar la totalitat d'aquest doblers.

Quasi la totalitat de les persones entrevistades considera que els estudis les satisfan personalment; també, encara que en menor mesura, creuen que les persones amb un nivell d'estudis més elevat tenen millors oportunitats d'aconseguir bones feines. Pel que fa a les expectatives relatives als estudis universitaris, la majoria de

joves que encara es troben estudiant pretenen cursar estudis superiors: en major mida estudis universitaris, més que FP de grau superior.

L'accés a la feina és relativament freqüent en l'època d'estudiant.

- 60,6 % indicaren que varen començar la seva primera feina mentre estaven estudiant.

En el cas de les persones joves que ja no es troben estudiant, les causes principals que els varen dur a deixar els estudis varen ser laborals o de necessitat econòmica. I sobre les expectatives de continuïtat del jovent que ja no estudia, a un 49,5 % li hauria agradat arribar a cursar estudis superiors (FP o estudis universitaris de primer cicle) i un 70,9 % considera que en algun moment podria tornar a estudiar.

A diferència del que succeeix en altres territoris de l'Estat, amb el jovent entrevistat de les illes no es detecta la tendència a prolongar els estudis pels efectes de la crisi ni la inserció laboral costosa (Calero, 2006; Riera, 2009; Amer, 2011). L'accés al mercat laboral és fàcil des del punt de vista del temps necessari per accedir-hi en edats primerenques:

- Un percentatge molt alt de joves entrevistats indica que va tenir la primera feina remunerada entre els 16 i els 19 anys.
- El jovent entrevistat que té alguna experiència laboral després d'haver acabat els estudis (n=123) va tardar entre 1 i 15 mesos a trobar feina, un cop finalitzats els estudis. La majoria (78 %) va tardar 5 mesos o menys a trobar-ne.

En el moment de fer l'entrevista 52 de les persones enquestades es troben a l'atur o bé cercant la seva primera feina des de fa entre 0 i 48 mesos. La gran majoria d'aquest jovent es presenta optimista en relació amb la possibilitat de trobar feina i considera molt o bastant probable trobar-ne en el període d'un any.

L'accés fàcil a una feina té com a contrapunt la dificultat per a una inserció laboral plena i estable o, dit d'una altra forma, el risc de la precarietat (Standing, 2016). Un 65,9 % del jovent enquestat considera que la feina actual, o la darrera que ha tingut, està poc o gens relacionada amb els seus estudis. La desvinculació entre la formació dels treballadors joves i les feines que desenvolupen és un dels factors que no podem deixar de

tenir en compte, des del punt de vista de les expectatives i del desajust entre el mercat laboral turístic i el sistema educatiu. De fet, la majoria de joves consultats expressa desacord al fet que «és millor esperar a aconseguir una feina adequada a la teva formació».

El context social que envolta la configuració de les trajectòries juvenils es caracteritza per un model econòmic global, que provoca canvis intensos i accelerats en el món laboral, educatiu, vital i social. Es tracta de canvis que afecten tant l'entorn economicolaboral com la vida quotidiana del jovent. La fragmentació de les trajectòries laborals, la pèrdua de l'estabilitat de les carreres professionals, la mobilitat laboral lateral, la pèrdua del sentit de continuïtat de les relacions socials i del treball (Sennett, 2005) tenen repercussions que superen l'àmbit laboral i poden afectar directament el benestar del jovent.

Referències bibliogràfiques

- Amer, J. (2011). Educación y sociedad turística en Baleares. Las políticas públicas educativas ante el impacto de la economía de servicios turísticos en el abandono escolar. *Investigaciones Turísticas*, 2, 66-81.
- Ballester, L. et al. (1997). *Estudi sociològic sobre els joves de les Illes Balears*. Palma: Direcció General de Joventut i Família, Govern de les Illes Balears.
- Bauman, Z. (2003). *Amor líquido*. Madrid: FCE.
- Benedicto, J. (2017.) *Informe Juventud en España 2016*. Madrid: Instituto de la Juventud.
- Calero, J. (2006). *Desigualdades tras la educación obligatoria: nuevas evidencias*. Madrid: Fundación Alternativas, Documento de trabajo 83/2006.
- González, J., Rullan, O. i Vives-Miró, S. (2018) *Geografies de la desposseïció d'habitatge a través de la crisi*. Barcelona: Icaria.
- Murray, I. Yrigoy, I, Blázquez-Salom, M. (2017). The role of crises in the production, destruction and restructuring of tourist spaces. The case of the Balearic Islands. *Investigaciones Turísticas*, 13, 1-29.
- Riera, A. (dir.) (2009). *Llibre Blanc del Turisme a les Illes Balears*. Palma: Universitat de les Illes Balears
- Sennett, R. (2005). *La corrosión del carácter. Las consecuencias personales del trabajo en el nuevo capitalismo*. Barcelona: Anagrama.
- Standing, G. (2016). The precariat dilemma. In Y. Cooper (ed.), *Changing Work: Progressive Ideas for the Modern World of Work*. London: Fabian Society, p. 25-31.

Agraïments

Agraïment a l'Institut de la Joventut (INJUVE) per oferir-nos la possibilitat d'accedir a les dades de l'*Informe Juventud en España 2016*.

**ANUARI DE
LA JOVENTUT
DE LES ILLES
BALEARS
2018**

ANUARI DE LA JOVENTUT DE LES ILLES BALEARS 2018



Universitat
de les Illes Balears



G OVERN DE LES ILLES BALEARS
CONSELLERIA
O CULTURA,
I PARTICIPACIÓ
B I ESPORTS



Institut Balear
de la Joventut



Consell de
Mallorca



Colonya
Fundació Guillem Cifre